

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. 17.100 1

Inv. 22747 No. _____

S. _____ D. _____ R. _____

1947

1915. Inc. N. 929

ISTORIA ANTICĂ

PENTRU

CLASA I SECUNDARĂ

(BĂEȚI ȘI FETE)

3260/3

DE

TH. AVR. AGULETTI

PROFESOR

FOST INSPECTOR ȘI DIRECTOR ÎN MINISTERUL CULTELOR ȘI ÎNSTRUCȚIUNII

22747

APROBATĂ DE MINISTER PENTRU A 3-a OARĂ

EDIȚIA V-a REFĂCUTĂ

CU FOARTE NUMEROASE ILUSTRĂȚIUNI ȘI HĂRȚI ÎN CULORI

EDITURA AUTORULUI

1915

93 (075.3)

1947

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
1956
17100

CONTROL 1953

1961

RC 78/06

B.C.U. Bucuresti

C22747

P R E F A Ț Ă

Întroducere pregătitoare

1. Omul luminat ține să cunoască bine trecutul său, al familiei sale și al rudelor sale. El caută anume să știe: ce s'a petrecut mai de seamă în viața lui și în viața a lor săi, fie aceștia vii sau morți; precum și ce pricini au dat naștere întâmplărilor bune sau rele, care au avut loc.

Această cunoaștere îndestulează în primul rând o curiozitate laudabilă. În afară de aceasta ea e o tălmăcire a prezentului și o povățuire a viitorului. Prin ea omul își dă mai bine socoteala de rostul vieții lui de-acum și, învățând din pășaniile trecute, ori luând pilde din întâmplările fericite, poate să-și făurească un viitor mai potrivit cu dorințele lui.

Dar omul nu trăiește stingher, ori numai în sânul familiei sale. El își duce viața în țovărășia semenilor săi, cu care locuiește în sate, târguri, orașe, plăși, județe, țări. Această conviețuire e un fel de traiu familiar din ce în ce mai întins. De aceea și cunoașterea trecutului acestor spețe de familie ispitește pe omul luminat, până ajunge să dorească a-și da seama de trecutul omenirii întregi. Numai în acest chip el va înțelege mai bine rostul vieții omenesti și va trage mai sigur regulile de urmat pentru așternerea viitorului. Negreșit însă, că totul trebuie să fie adevărat, răzimat pe dovezi sau *izvoare* (ruine, statui, arme, unelte, povestiri și scrieri diferite, inscripții de tot felul, monede, acte, etc.). Și mai ales cată să se știe *locul*, unde au trăit oamenii, de care se ocupă și *timpul*, când ei au trăit. În acest din urmă caz el se servește de numărătoarea anilor, începând dela nașterea lui Christos. Anii înainte de nașterea Christos (in. Chrt.) se

socotesc descreșcând, iar cei după nașterea lui Christos (d. Chr.) se socotesc crescând.

Deându-se la această cunoaștere, omul se zice că face «istoricul» lui, al familiei sale, al semenilor săi. Prin urmare povestirea orânduită și adevărată a întâmplărilor mari din viața unui om, a unui grup (mănunchiu) de oameni, sau a omenirii întregi se cheamă *istorie*.

2. Nu istoria vieții fiecărui om (ceea-ce se zice *biografie*) e demnă de luat în seamă. Oamenii se deosibesc între ei după pricepere, după curaj, după fel-de-fel de însușiri, ceea ce face ca unii să fie mai însemnați decât alții. Așa sunt născocitorii de lucruri mari, vitejii de frunte și mai cu ose-bire căpeteniile stăpânitoare (domnii, regii, împărații). Cunoașterea trecutului acestora e cu atât mai plină de interes, cu cât prin ea se poate ști și viața grupelor de oameni, căroro acei frunțași aparțin într'un chip sau altul. Faptele lor au înrăurit pe ale conviețuitorilor lor, ori s'au tras din faptele acestora.

Bine înțeles că, dintre istoriile acestor oameni mari și a acelora cu cari ei au viețuit, cel dintâiu și mai mare interes îl prezintă pentru cineva istoria frunțașilor grupei de oameni, cu care el însuși se găsește în legătură de traiu, de limbă, de credință, de moravuri, de cărmuire. Aceasta este istoria patriei (țării) lui sau a neamului lui și se zice *istoria națională*.

De aceea și Românii, chiar din primii lor ani de lumină se indeletnicesc cu cunoașterea istoriei lor naționale, de când s'a născut, prin Romani, neamul lor pe locurile în care trăesc și azi și până la bogata domnie a primului lor rege Carol I Intemeietorul și a urmașului său Ferdinand I.

3. Dar istoria națională a Românilor, ca și a oricărui neam sau popor, stă în legătură, după cele ce se spune mai sus, cu istoria altor neamuri înrudite, vecine, prietene, ori dușmane, etc. Astfel că în afară de istoria lor, Românii se dedau la cunoașterea istoriei tuturor popoarelor, adică a *istoriei universale sau generale*.

Neapărat, că această dedare se face treptat-treptat. Se începe cu istoria popoarelor celor mai apropiate de ei prin legături de sânge ori de hotar și se ajunge apoi la aceea a neamurilor celor mai străine sau mai îndepărtate. În acest chip, cea dintâiu istorie ce se impune luării lor aminte este istoria poporului din care ei se trag, adică *istoria Romanilor*.

Dar Romanii au avut o mare împărăție, în care se cuprindeau fel-de-fel de popoare. Pe acestea ei le supuseră în diverse răstimpuri și le prefăcuseră încetul cu încetul în Romani, adică le *romanizaseră*, dându-le aceeași limbă și aceleași deprinderi. Așa că istoria Romanilor cuprinde în sine și istoria popoarelor însemnate, ce au fost pe atunci și pe care ei le-au cucerit și desnaționalizat. Aceste popoare au fost: *Egiptenii* din Egipt, *Chaldeenii* sau *Babilonienii* și *Asirienii* din Mesopotamia, *Fenicienii* din Siria, *Ebreii* din Palestina, *Mezii* și *Perșii* din Persia și *Grecii* din Grecia și insulele vecine. Într'un cuvânt acele ce au trăit înainte de Christos prin prejurul Mărei Mediterane.

Fiindcă toate popoarele cucerite de Romani, ca și Romanii înșiși, nu mai există azi, ele se zic *popoare vechi* sau *antice*, iar istoria lor se chiamă *istoria veche* sau *antică*. Ea alcătuiește prima parte sau primul *ev* — evul antic — din istoria universală și formează obiectul manualului de față.

Pentru ușurința înțelegerii sale, istoria antică se poate despărți în trei:

Istoria popoarelor orientale sau din răsărit (Egiptenii, Chaldeo-Asirienii, Fenicienii, Ebreii și Medo-Perșii);

Istoria Grecilor; și

Istoria Romanilor.

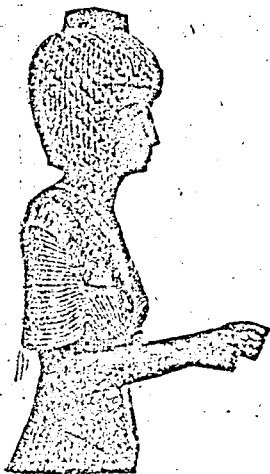
I

ISTORIA POPOARELOR ORIENTALE

I*)

Egiptenii

1. Egiptenii: înfățișarea și firea lor. — Cei mai vechi, dintre toate popoarele supuse de Romani, au fost *Egiptenii*.

Egipteană

Egiptean

Ei erau înalți, uscățivi și lați în spate. Aveau capul mare, fruntea îngustă, ochii bine deschiși, nasul mic, buzele groase,

*) Se va divide în 2 lecțiuni de câte 3 ș.

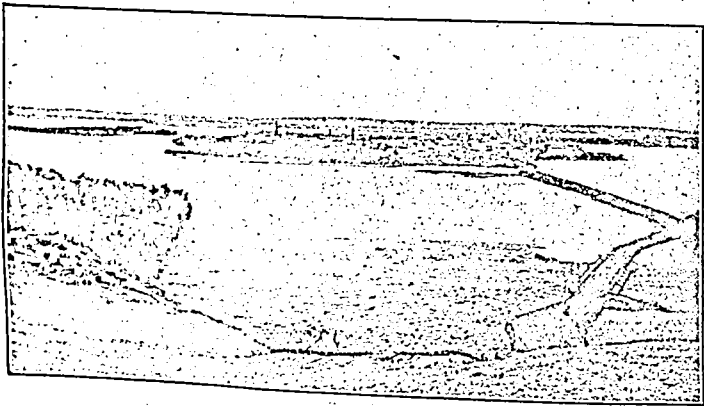
bărbia rotundă. La față erau oacheși. Se bucurau de-o sănătate deplină.

Pe de altă parte aveau o fire blajină și veselă. Această-i făcea harnici la treabă și supuși fără cârtire soartei lor.

2. Egiptul: Nilul și revărsările sale; Memphis, Theba. — Egiptenii au trăit în țara, din nord-estul Africei, numită până astăzi *Egiptul*.

Egiptul nu este altceva decât valea lungă și îngustă a fluviului *Nil*, cu începere dela prima lui cataractă și până la mare, pe o întindere de vre-o 800 km. De amândouă părțile sale, și înspre apus și înspre răsărit, această vale e mărginită cu munți, în dosul cărora se întind nisipuri. Clima cea caldă, ploile foarte rari și nisipurile aduse de vânturi ar face din Egipt un pustiu arzător, dacă n'ar fi Nilul cu revărsările sale.

În adevăr, din pricina ploilor ce cad regulat la izvoarele lui (în Africa centrală), acest fluviu începe să se umfle în fiecare an prin Iunie. Atunci apele lui se tulbură, amestecându-se cu buruienile mlaștinilor din care ies și devin

Revărsarea Nilului

verzui (Nilul verde). Apoi se măresc, capătă o culoare roșie din pricina unei hume cu care sunt încărcate (Nilul roșu).

ies din albie și umplu toată valea, crescând neconținut până în Octomvrie. În tot acest timp Egiptul pare un lac, iar orașele și satele depe ridicături par niște insule. Întreaga fire se învelește: oamenii și animalele se scaldă, păsările se adună în stoluri pe-de-asupra, pești numeroși plutesc pe valuri, iar din nisip se ivesc puzderi de insecte. De prin Octomvrie apele descresc, Nilul începe să se limpezească și în Decemvrie el reintră cu totul în matca sa.

După retragerea apelor, Egiptul rămâne acoperit cu un măr foarte roditor, în care e de ajuns să se arunce semințe, iar cirezile de vite să le înfunde cu picioarele, pentru ca din pricina umezelii și căldurii să se capete o recoltă îmbelșugată, de câte 2—3 ori pe an. Așa că viața a fost și este foarte ușoară în Egipt.

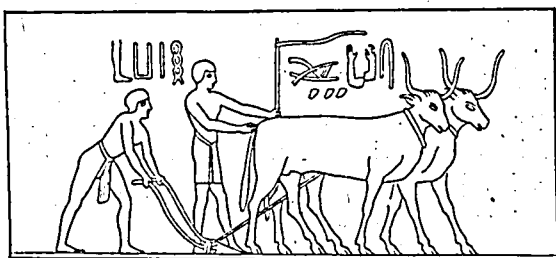
De aceea Egiptenii au și fost cel mai vechiu popor *civilizat*. Adică ei au fost celdintăiu neam de oameni, care a știut: să lucreze pământul, să zidească case, să ridice orașe, să aibe gust de împodobiri, să născocască întocmiri religioase, să-și dea o stăpânire și să întrebuinteze scrierea.

Cele mai mare orașe ale lor au fost: *Memphis*, așezat pe stânga Nilului, în apropiere de deltă și *Theba*, pe ambele maluri ale fluviului, mai la mijlocul țării.

3. Traiul zilnic și îndeletnicirile Egiptenilor. — Egiptenii au venit în valea Nilului foarte de demult, din Asia, întinzându-se treptat-treptat dela delta fluviului în sus. Vreme îndelungată au trăit sub ascultarea *preoților*, alcătuiind mici ținuturi deosebite între ele. Mai târziu însă s'au ridicat în fruntea lor regi, ziși *faraoni*, cari i-au unit pe toți la olaltă, formând o singură stăpânire sau *stat*.

Chiar dela stabilirea lor în aceste locuri, cea mai mare parte a Egiptenilor s'a dedat la lucrarea pământului (agricultură). Proprietari însă nu erau decât preoții, faraonii și oamenii lor, adică militarii și funcționarii sau *scribii*, cari luau și cea mai mare parte din produse. Cultivau în deosebi grâu și aveau puține unelte de muncă: pluguri simple pentru locurile neajunse de revărsarea Nilului și seceri. Dintre

vite se slujiau mai mult de boi, oi, capre. Viața aceasta

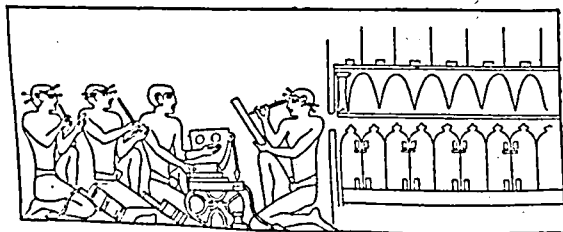
Egipteni arând

Egipteni mănând vitele peste semănături

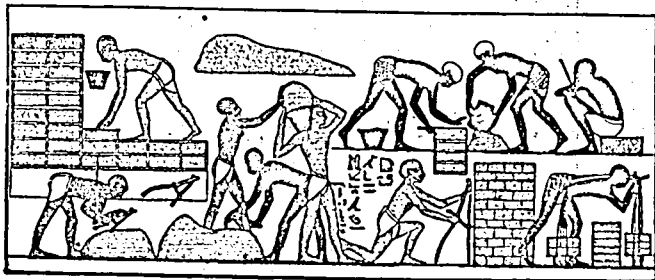
Egipteni sêcerând

Scribi înregistrând recolte

agricolă i-a făcut meșteri în măsurători de tot felul (geometrie), în iezături și canalizări.

Unii dintre Egipteni se îndeletniciau și cu meșteșugurile ori cu negoțul. Mai ales erau pricepuți în facerea clădirilor (arhitectură), a zugrăvelilor (pictură), a statuilor (sculptură)

Egipteni clădind

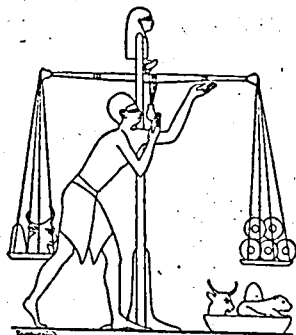
Egiptence țesând

și în țesătorie.

Negustoria o făceau prin schimbul dintre lucruri sau în schimbul unor bucăți de metal de aceeași greutate, care țineau astfel loc de monede.

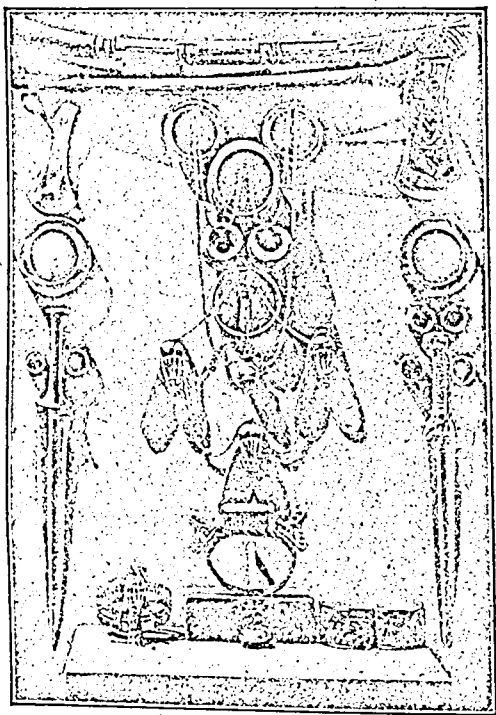

Schimb de lucruri: salbă
pentru aromate

Schimb p. metal : cap de bou p. inele

Lucrau și metalele, mai cu seamă arama și aurul.

Obiecte de metal

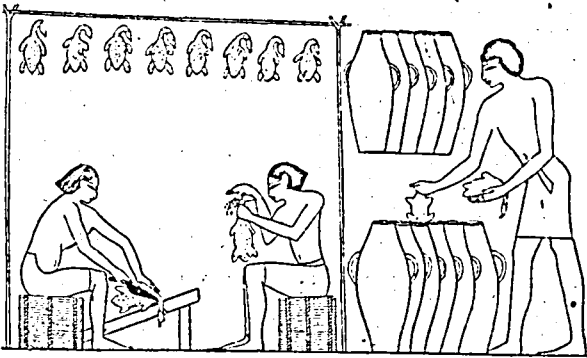

Egipteni mulgând

Munca neîntreruptă ce o desfășurau Egiptenii i făceau să ducă un traiu simplu. Se hrăneau cu turtă coaptă în spuză, cu lapte, cu pește și cu pastramă. Pentru aceasta creșteau mai ales găște. Beau și vin, dar mai mult întrebuințau un fel de bere. Locuiau în case mici și sărăcăcioase, făcute din cărămidă nearsă și acoperite cu frunze de palmieri sau curmali. Umblau aproape goi

Egipteni pescuind

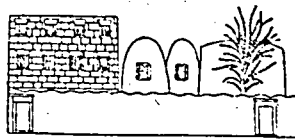

Prepararea pastramei

și desculți. Capul și-l rădeau din copilărie și-l purtau acoperit cu un fel de fes rotund.

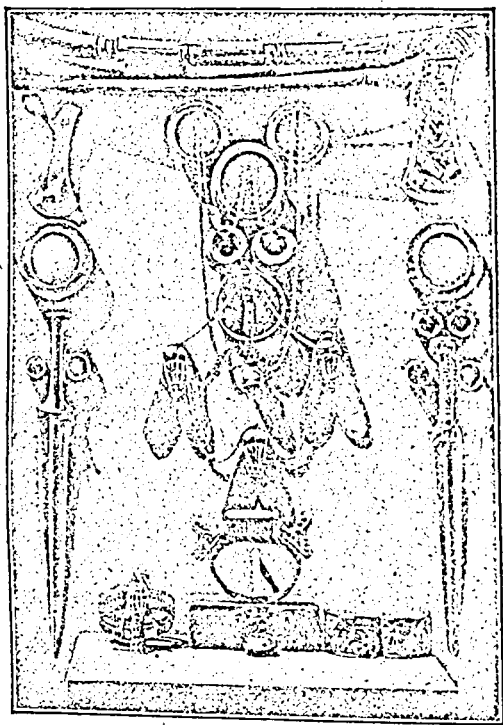
Cei de sus, negreșit, duceau o viață mai lesnicioasă. Se nutriau mai bine, aveau case mari cu hambare și grădini, umblau îmbrăcați cum se cade, purtau în picioare sandale și pe cap peruci, iar femeile se împodobiau cu giuvaeruri. Costumul regilor era cel mai luxos, ca și tronul în care ședeau.

Dintre cei din pătura stăpânitoare doar preoții trăiau mai potrivit, și în port și în hrană. Viața lor era o pildă de simplitate, de curățenie și de înțelepciune. De aceea

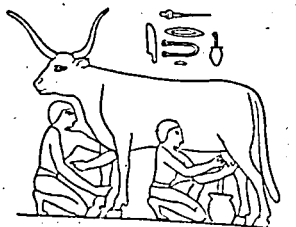

Casă egipteană cu hambare și grădină

Lucrau și metalele, mai cu seamă arama și aurul.

Obiecte de metal

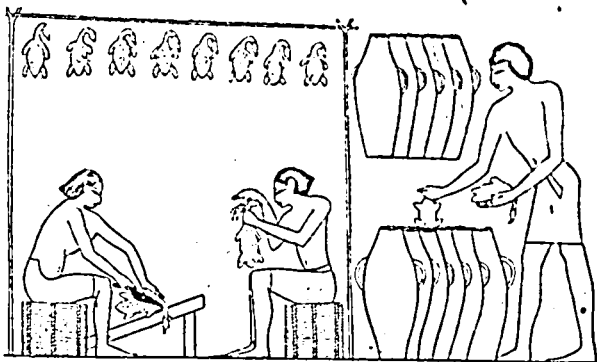

Egipteni mulgând

Munca neîntreruptă ce o desfășurau Egiptenii i făceau să ducă un traiu simplu. Se hrăneau cu turtă coaptă în spuză, cu lapte, cu pește și cu pastramă. Pentru aceasta creșteau mai ales găște. Beau și vin, dar mai mult întrebunțau un fel de bere. Locuiau în case mici și sărăcăcioase, făcute din cărămidă nearsă și acoperite cu frunze de palmieri sau curmalii. Umblau aproape goi

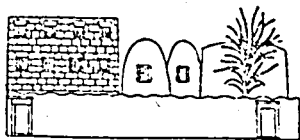
Egipteni pescuind

Prepararea pastramei

și desculți. Capul și-l rădeau din copilărie și-l purtau acoperit cu un fel de fes rotund.

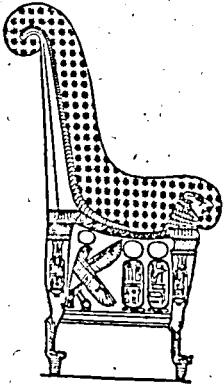
Cei de sus, negreșit, duceau o viață mai lesnicioasă. Se nutriau mai bine, aveau case mari cu hambare și grădini, umblau îmbrăcați cum se cade, purtau în picioare sandale și pe cap peruci, iar femeile se împodobiau cu giuvaeruri. Costumul regilor era cel mai luxos, ca și tronul în care ședeau.

Casă egipteană cu hambare și grădină

Dintre cei din pătura stăpânitoare doar preoții trăiau mai potrivit, și în port și în hrană. Viața lor era o pildă de simplitate, de curățenie și de înțelepciune. De aceea

aveau și mare trecere la Egipteni, înrădăcinând în ei puternice credințe religioase.

Tron regal

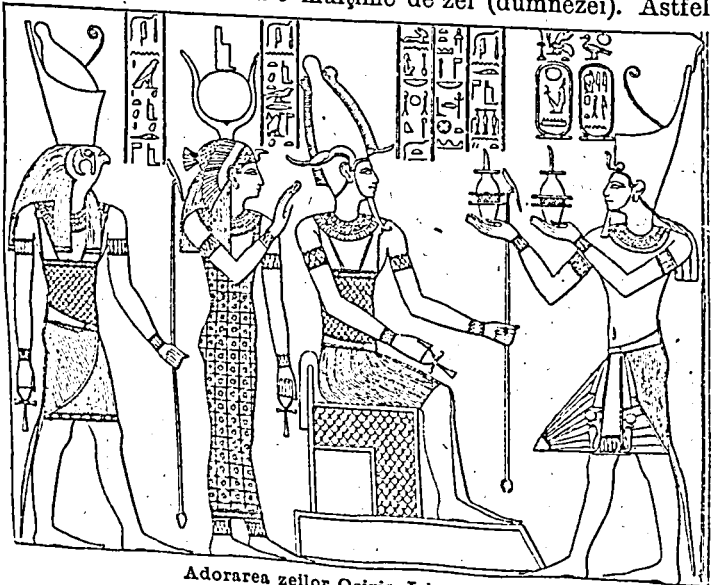

Costum regal

Costum de preot

4. Religiuena Egiptenilor: zei și datine; scrierea lor. — Egiptenii se închinau la o mulțime de zei (dumnezei). Astfel

Adorarea zeilor Osiris, Isis și Horus

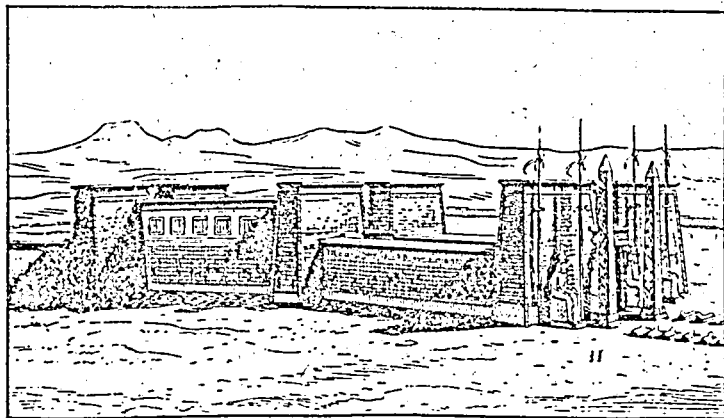
adorau: soarele, căruia i ziceau mai mult *Osiris*; luna, numită *Isis*; și pe fiul acestora *Horus*. Credeau și în zei răi.

Totdeauna venerau și unele animale, fie folositoare, fie vătămătoare, pe care le socoteau ca întrupări ale zeilor. Așa era boul *Apis*, un bou negru și cu felurite alte semne rare pe cap și pe corp. Se credea, că el întrupează pe *Osiris* și, când muriă, era îmbălsămat și îngropat cu mare jale într'un mormânt mareț.

Adorarea faraonului

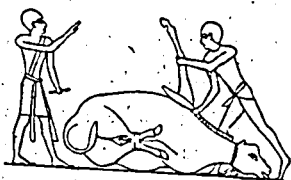
Egiptenii mai adorau și Nilul cel atât de binefăcător, precum și pe faraoni.

Templu egiptean

Zeilor le ridicau temple, la intrare cu obeliscuri (stâlpi) și

statui și le aduceau sacrificii de animale, făcute de preoți în fața regelui.

Sacrificiu egiptean

Oferirea jertfel

Afară de aceasta ei mai credeau : în *nemurirea sufletului* sau *a dublului*, cum i ziceau ei ; în *viața viitoare* ; și în *re-întoarcerea sufletului în corp*.

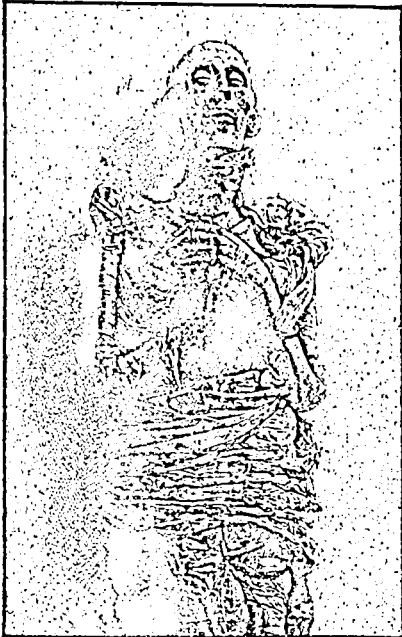
Astfel se zicea, că sufletul eră judecat de zei și că se curăța de păcatele ce mai avea, trecând prin diferite trupuiri de animale. Iar după o lungă ședere în locașurile fericitorilor, putea să se reîntoarcă la corp.

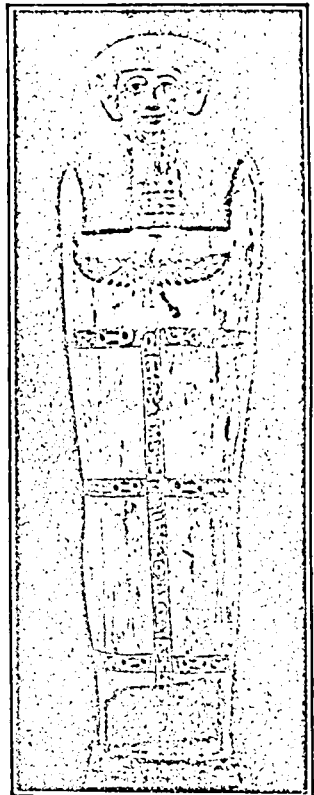
Judecarea și cântărirea sufletelor

De aceea morții, cari în viață făcuseră fapte bune, erau îmbălsămați de preoți într'un chip minunat : li se scoteau creierii și măruntaiele, se umpleau cu preparative sărate și cu miresme și apoi se vârau în saramură. Acestor cadavre noi le zicem *mumi* (momâi). Mumiile, după ce se înfășiau cu feșii și pânze sfințite, erau așezate în sicriuri, ce imitau forma trupului. Pe față se puneă o mască de carton, pe piept o culegere de rugăciuni (cartea morților), iar pe capacul sicriului se săpă chipul celui mort. Apoi se îngropau cu alaiu

jalnic în morminte trainice (subterane, peșteri, clădiri de piatră), făcute în deșert sau în munți. Lângă ele se puneau și din lucrurile trebuincioase în viață (hrană, haine, mobile, podoabe, etc.)

Mumie egipteană

Sicriul unei mumii

Alaiu funebru: purtarea darurilor

Alaiu funebru: defilarea carelor de războiu

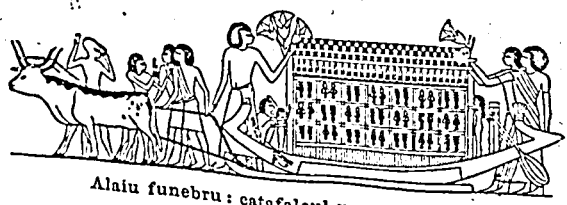
Alaiu funebru: ducerea mobilierului

Alaiu funebru: transportarea armelor și bijuteriilor

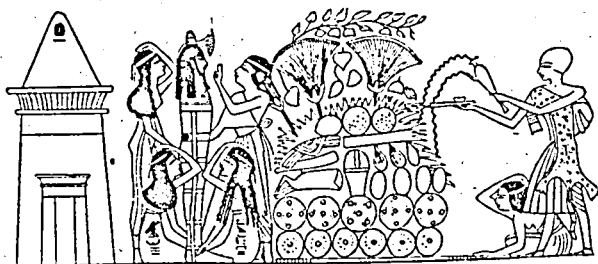
Alaiu funebru: bocitoarele și preoții

Alaiu funebru: catafalcul urmat de amici

Hieroglifice

Alaiu funebru: ultimul adio la ușa mormântului

Cadavrele celor păcătoși nu erau păstrate, ci erau asvârlite crocodililor din Nil. Sufletele lor, se credea, că rătăcesc veșnic prin animale.

Atât pereții camerilor mortuare, cât și acei ai templelor, erau acoperiți cu tot felul de povestiri *scrise*, zugrăvite sau săpate. Scrierea egipteană fusese scornită de preoți, de aceea a fost numită mai târziu *hieroglifică* (sfântă). Ea constă din diferite figuri, ca: pasări, oameni, șerpi, animale, obiecte, etc. Hieroglifele se scriau și pe coji de trestie, cum eră papirusul de pildă, din care apoi se făceau un fel de cărți.

5. Faraonii însemnați: Menes, Totmes III, Ramses II.— Celdintâiu faraon a fost *Menes*, pe la anul 5000 în. Chr. El fu nu numai întemeietorul statului egiptean, dar și fondatorul capitalei Memphis.

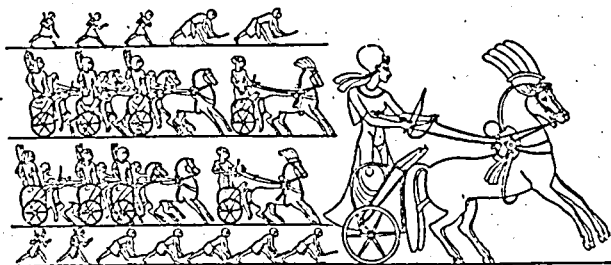
Urmașii lui Menes sunt puțin cunoscuți și puțin însemnați. Unii din ei însă s'au deosebit prin *piramidele*, ce au ridicat în preajma de apus a capitalei lor, pentru a le servi ca morminte. Ele dăinuiesc până azi. Sunt construcțiuni uriașe de piatră, în formă triunghiulară, având pe dinlăuntru numeroase săli și odăi încurcate, ca să nu se poată găsi camera mortului. În vechime erau socotite printre așa numitele «cele 7 minuni ale lumii».

Tot de pe această vreme este și *sfinxul*, o statuă gigantică de piatră, lângă piramide, făcută în onoarea zeului soare și reprezentând un leu, cu cap de om, stând de pază.

Piramidele și Sfinxul

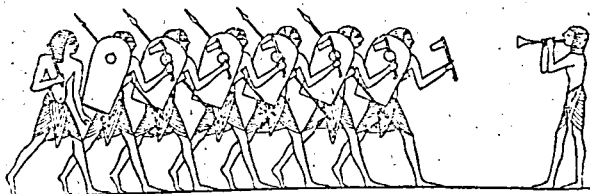
Peste vreo 2000 de ani, faraonii își mutară reședința la Theba și căutară să aducă strălucire statului, prin cuceririle lor în afară. În acest scop ei au căutat să-și întocmească oș-

Faraon in fruntea carelor de războiu

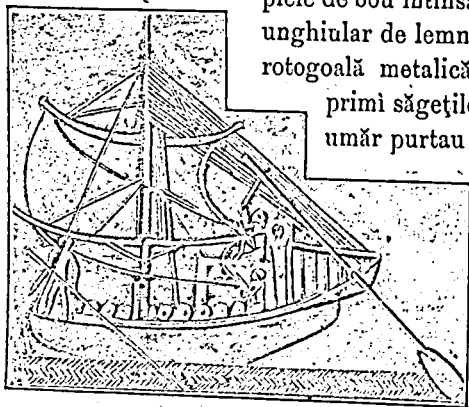
Soldați egipteni ușor înarmați

Soldați egipteni greu înarmați

tiri, nu prea pline de ardoare militară, dar minunate prin răbdarea lor. Fruntea armatei egiptene o alcătuiau carele de războiu, comandate personal de faraon sau de prinții regali. Aceste care erau vestite prin ușurința și eleganța lor, fiind făcute din lemn ușor și piele și doar ornamentate cu metal (argint, aur, fier, bronz). După această cavalerie eră infanteria ușoară, care avea capul descoperit și care ținea în mâna stângă arcul cu săgețile, iar în dreapta, ori stindarde, ori topoare, ori bumeranguri (bucăți de lemn curbate și lucrute anume pentru azvârlit). Grosul infanteriei eră mai greu înarmat. Soldații

erau acoperiți pe cap cu o cârpă, dinainte aveau șorturi din curele de piele cusute la olaltă, țineau în stânga scutul (o piele de bou întinsă într'un cadru dreptunghiular de lemn, rotunjit sus și cu o rotogoală metalică la mijloc pentru a primi săgețile inamice), pe acelaș umăr purtau sulile, iar în dreapta

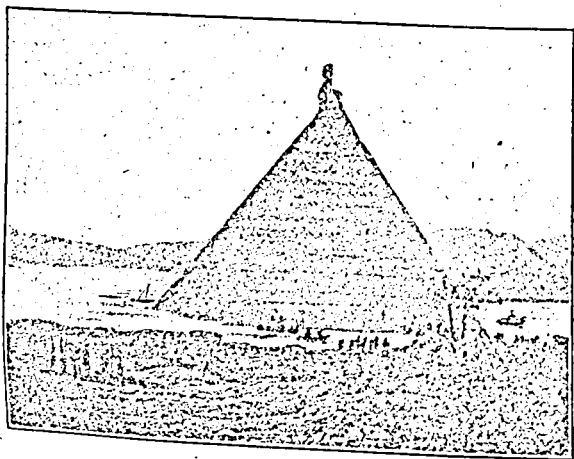

Vas egiptean de războiu

ta aveau și ei topoare. Ofițerii erau înarmați doar cu bățul de comandă.

În sfârșit pentru expedițiile pe apă se construiseră și vase de războiu.

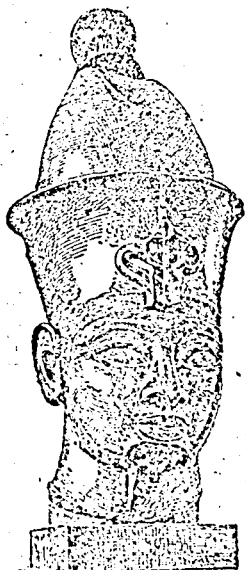
În timpii de pace acești faraoni s'au făcut cunoscuți prin în-

Lacul Moeris cu piramida din mijlocul lui

frumusețări înlăuntru. Așă dela cei mai vechi dintre ei au rămas 2 lucrări de pomină : lacul Moeris și labirintul. Lacul Moeris eră un bazin imens, ceva mai în sus de Memphis. În el se adună

apa, când Nilul venia prea mare, pentru a servi la udat câmpiile, atunci când revărsările fluviului ar fi fost neindestulătoare. Labirintul era un vast palat-templu, mai minunat ca piramidele, în apropiere de lac. Avea 3000 de camere foarte întortochiate, pentru a se rătăci un strein prin ele. Cele 1500 dela suprafața pământului erau locuințe pentru faraoni și temple pentru zei, iar cele 1500 subterane serviau de morminte acestor regi.

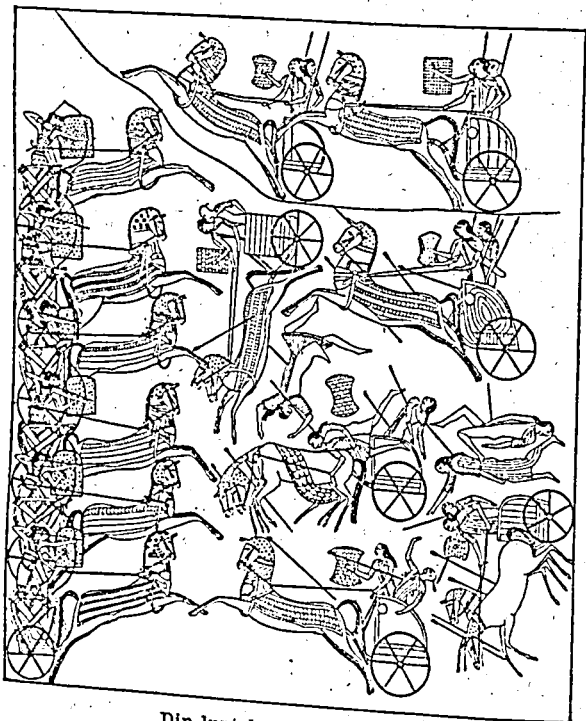

Totmes III

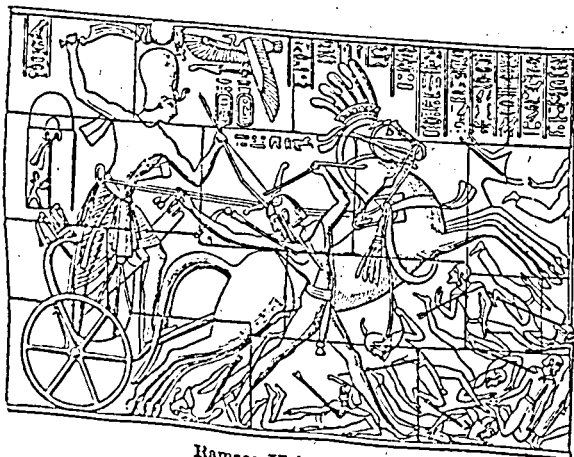

Ramses II

Dintre faraonii tebani următori, s'au distins, atât prin luptele cât și prin monumentele lor, *Totmes III* și *Ramses II*.

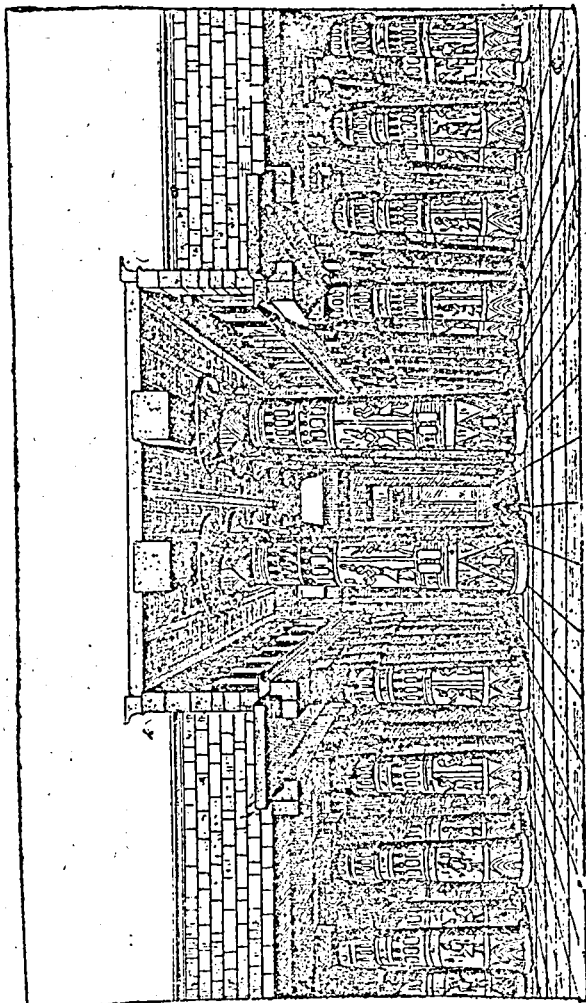

Din luptele lui Totmes III

Ramses II in lupte

Totmes III a fost cel mai activ și cel mai victorios cuce-

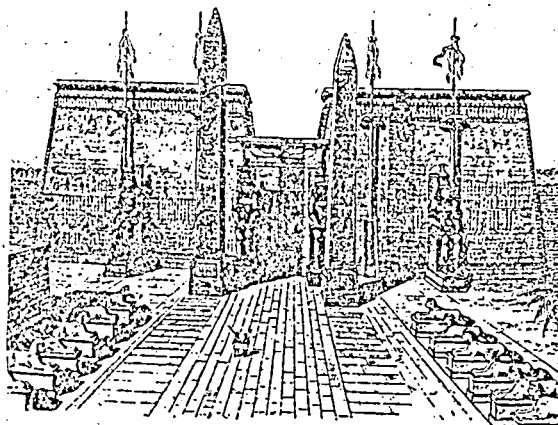

Templul lui Totmes III

ritor egiptean. El a întins hotarele țării sale foarte mult în partea de apus a Asiei. Totdeodată s'a urcat cu cuceririle

Obelisc dela templul
lui Ramses II

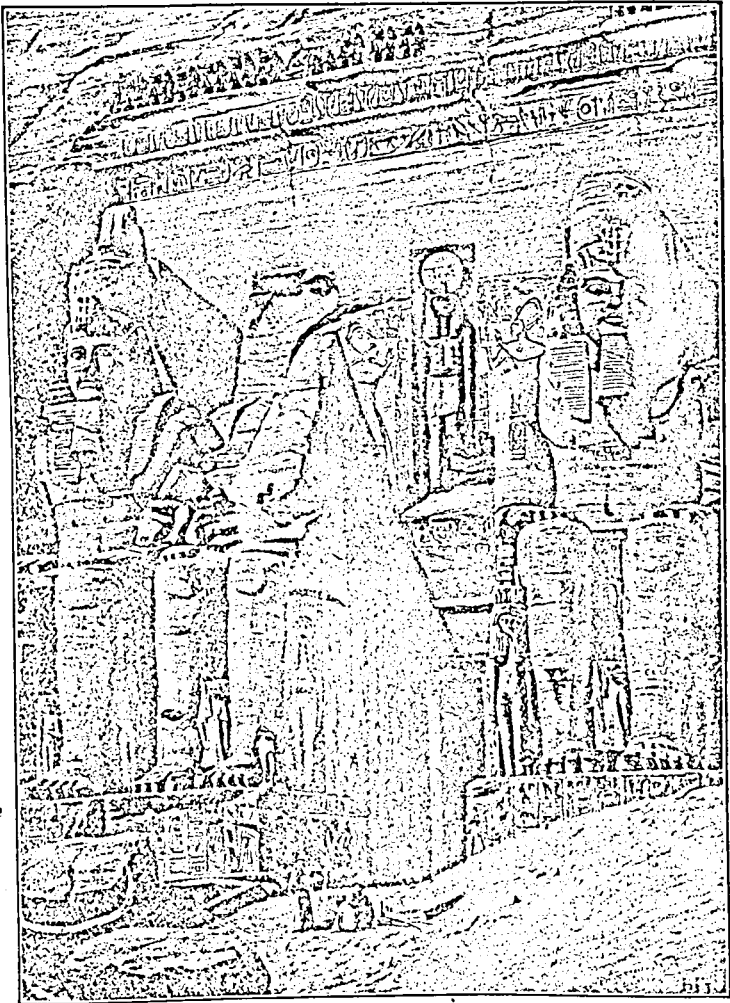

Templul lui Ramses II

lui și pe Nil în sus. Ba încă a supus și insulele vecine din Marea Mediterană. Pe de altă parte, cu robii și cu avuțiile luate în lupte, el a construit în Theba, și anume în partea ei de răsărit, un măreț templu în cinstea zeului soare, denumit aci *Amon*.

Ramses II, numit și *Sesostris*, a fost deasemenea războinic și cei vechi spuneau despre isprăvile lui o mulțime de minunății. Așa se povestea c'ar fi întins cuceririle sale până la Dunăre și până în India. Pe de altă parte, mai mult chiar decât Totmes, el a ridicat o mulțime de temple: în Theba, și anume în partea spre apus de Nil, în Memphis și chiar afară din Egipt, pe fluviu în sus (în Ethiopia), într'o stâncă scobită. Astfel că Ramses II este faraonul, care a lăsat cele mai multe monumente egiptene. Mumia lui există și astăzi.

Templul lui Ramses II in Ethiopia

6. Supunerea Egiptenilor de Romani. — După Ramses II n'au mai fost faraoni însemnați. Certele lăuntrice și revoltele popoarelor supuse aduseră decăderea Egiptenilor. Însă-și capitala lor se mută de colo-colo, prin orașele din deltă.

În cele din urmă, la anul 525 în. Chr., ei fură supuși de Perși, cari își întinseseră cuceririle până la dâșii.

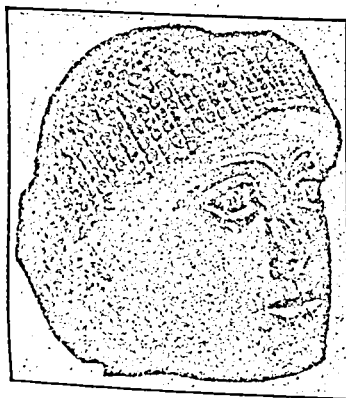
De acum înainte Egiptenii îndură soarta Perșilor, și cu ei trec sub Grecii și apoi sub Romani (31 în. Chr.).

II*)

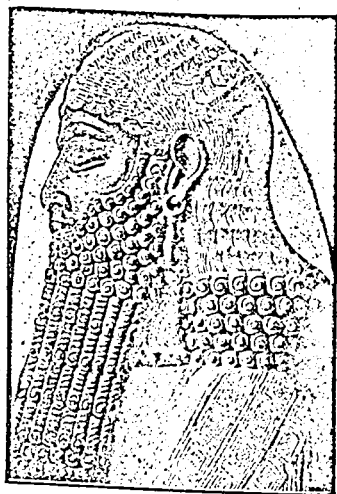
Chaldeo-Asirienii

1. Chaldeo-Asirienii: chipul și însușirile lor. — Aproape tot așa de vechi ca Egiptenii au fost și *Chaldeo-Asirienii*, două ramuri ale aceluiași popor.

Aceștia erau puternici la trup, mușchioși, cu ochii mari, cu

Chaldeen

Asirian

buzele groase. Înfațișarea lor eră aspră:

Se deosibiau prin porniri războinice, prin mândrie, prin dispreț și prin cruzime față de celelalte neamuri. Ramura

*) Se va divide în 2 lecțiuni de câte 3 §.

chaldeeană însă avea și însușiri de închipuire, putându-se astfel deda la născociri de lucruri frumoase.

2. Chaldeo-Asiria: țara dintre Tigru și Euftrat; Babylon și Ninus sau Ninive. — Chaldeo-Asirienii au trăit în țara dintre fluviile asiatice, *Tigrul* și *Eufratul*, numită mai târziu *Mesopotamia*. Se întindeau însă și ceva mai spre răsărit de Tigru, până în munți, precum și ceva mai spre apus de Euftrat, până în deșert, întru cât și părțile acestea țin în mod firesc de Mesopotamia.

Acest ținut se împărțea în două. Partea de miază-zi, o câmpie întinsă, se zicea *Chaldeea* sau *Babylonia*. Ea era locuită de *Chaldeeni*, ziși și *Babilonieni*. Partea de nord se numea *Asiria* și era o regiune mai mult muntoasă. Acolo trăiau Asirienii.

Deși Chaldeea e bântuită mai mult de secetă, iar Asiria mai mult de geruri, totuși cele două fluvii fac din Mesopotamia o țară bogată ca și Egiptul. Prin revărsările lor din fiecare primăvară (din pricina topirii zăpezii dela izvoare), dar mai ales prin revărsările Eufratului, ale cărui maluri sunt mai joase, pământul devine foarte roditor în pășuni și cereale. Vechii locuitori se mai ajutau și cu numeroase canale, pentru a seca mlaștinile și a duce apa și mâlul ei pe unde trebuia. Astfel încât Chaldeo-Asiria era cu adevărat «grădina Asiei», cum se zicea pe atunci.

De aceea și poporul chaldeo-asirian s'a putut deșteptă la o viață civilizată cam odată cu Egiptenii și a putut întemeia orașe chiar mai mari și mai puternice decât ale acestora. Așa au fost: *Ninus* sau *Ninive*, pe Tigru, capitala Asiriei; și *Babylon*, pe Euftrat, capitala Chaldeei. Amândouă erau uimitor de întinse (mai cât o țară), înconjurată cu ziduri ne mai pomenit de înalte și de groase și apărate cu turnuri. În deosebi Babylonul era o minune: zidurile lui erau înalte de 100 m., late de 25 m. și aveau 100 porți uriașe de aramă.

3. Traiul Chaldeo-Asirienilor: ocupațiunile, portul și locuințele lor. — Băștinași ai fertilei Mesopotamii, cea dintău îndeletnicire a Chaldeo-Asirienilor a fost neapărat lu-

crarea pământului, cultivând mai ales grâu și orz. În această privință ajunseseră de o pricepere neîntrecută. Aveau chiar un fel de calendare agricole, în care notau: vremea sămănăturilor, condițiunile semănatului, păsările și animalele stricătoare, etc. Cultivau și palmieri, cu ale căror fructe se hrăneau și totdeodată creșteau și vite și păsări de casă, căci vegetația bogată și bălțile înlezneau aceasta. Prin părțile deluroase se cultivă și via. Pe la munte însă, pe unde aceste ocupațiuni și mijloace de traiu erau mai restrâse, populațiunea se întrețineă mai mult din jefuirea vecinilor.

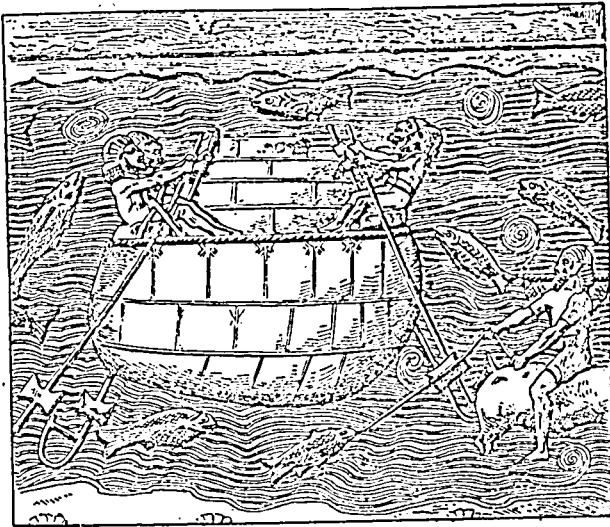
Pe lângă acestea Chaldeo-Asirienii s'au dedat și la meșteșuguri. Țeseau pânze, stofe și chilimuri (covoare) renumite,

Țesătură chaldeo-asiriană

lucrau metale și pietre prețioase și făceau mobile de lemn scump (abanos și chiparos). Pe de altă parte produsele acestor îndeletniciri meșteșugărești le negustoriau, făcând comerț și pe uscat, cu caravane și pe ape în jos, cu vase în formă de burduf. N'aveau nici ei monede, ci se serviau tot de

schimb, ca Egiptenii. Unitatea lor de măsuri și greutatea era *duzina*, totalul a 12 obiecte de acelaș fel.

Vas comercial chaldeo-asirian

Ocupațiunile de toată mâna îmbogățindu-i, Chaldeo-Asirienii aveau și port și locuințe convenabile.

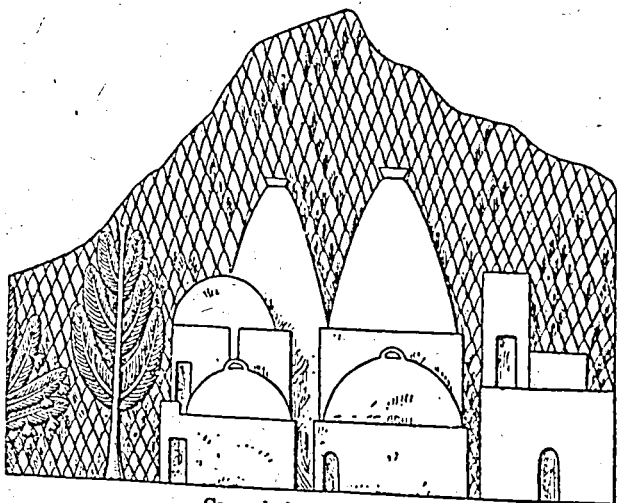
E drept, că cei de rând se mulțumiau în această privință mai cu puțin. Astfel, purtau o cămașe de in până la genunchi, o tunică de lână pe deasupra și apoi o mantă albă. Capul și picioarele le țineau mai mult goale. Iar ca locuințe își făceau case, cu pereții foarte groși, din cărămidă uscată sau arsă. Spre stradă casele

Costume populare

foarte groși, din cărămidă uscată sau arsă. Spre stradă casele

acestea aveau numai ușa de intrare, prin care se dedea într'o săliță îngustă și lungă cât grosimea zidului și apoi se pătrundea în curte. Dealungul curții erau înșirate odăi mici și joase, boltite sau cu tavanurile proptite pe trunchiuri de palmieri. Nu existau

Case chaldeo-asiriene

Costum de rege

ferestre, ci numai uși foarte largi și deschizători în plafond. Coperișurile erau un fel de terase, întrebuintate pentru menaj (gătit, spălat, dormit, etc.) și împodobite pe deasupra cu niște cupole rotunde sau conice.

Clasele de sus însă — militarii, demnitarii, preoții și mai ales regii — erau luxoși în toate. Aveau haine scumpe cu ciucuri și broderii, pe cap purtau o chivără (tiară) țuguiată, iar în picioare sandale. În urechi își puneau cercei și la mâini brățări. Aveau și un toiag cu mâner împodobit. Părul și barba erau încârlionțate (frizate). Pe corp se dă-

deau cu miresme și unsori împarfumate. Iar femeile își fardau fața, ochii și unghiile. Cât despre locuințele acestor clase, ele erau palate întinse și luxoase, pline de bogăție și de strălucire. Păcat, că nefiind lucrate din material trainic, ci tot din cărămidă mai mult nearsă, ele s'au dărâmat și azi nu-s de cât niște uriașe movile de pământ.

4. Religia Chaldeo-Asirienilor: credințe și superstiții, obiceiuri; scrierea. — Chaldeo-Asirienii, ca și Egiptenii, erau foarte religioși.

Ei se închinău la corpurile cerești: soarele, luna, stelele, planetele. Zeul principal (soarele) se zicea *Bel*, la Chaldeenii și *Assur*, la Asirieni.

Acești zei, ca și la Egipteni, erau închipuiți sub forme monstruoase. Cea mai obișnuită din ele era aceea a unor *tauri înaripați* (tauri cu aripi și cu cap de om).

Taur înaripat

Zeilor li se aduceau jertfe de animale și libațiuni (stropiri) de vin, însoțite de fumuri mirositoare și de cântece. În onoarea lor ridicau și temple: niște turnuri cu etaje, în vârful

Sacrificiu și libațiune regală

cărora se așezau statui din lut ars, metal sau piatră. Templele erau servite de numeroși preoți, în frunte cu regele.

Spirit bun

Duh rău

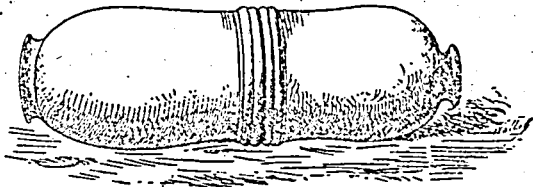

Duhuri rele

Dar Chaldeo-Asirienii erau și foarte superstițioși. Ei credeau în *spirite* (duhuri), bune ori rele, pe care și le închipuiau tot sub formă de monștri grozavi. Pe cele bune le atrăgeau, iar de cele rele scăpau, numai prin descânțece, farmece și vrăji. De aceea la gât și prin case aveau statuete de ale acestor spirite. Tot din cauza înclinărilor spre superstiții, ei se îndeletniciau, prin preoți, cu tălmăcirea viselor și cu prevestirea soartei, după mișcările astrelor. De aci a luat naștere *citirea în stele* (astrologia), și cunoașterea cerului (astronomia), adică: eclipsele, zodiacul, (impărțirea timpului), etc.

Și Chaldeo-Asirienii aveau credința în viața viitoare.

Așa ei ziceau, că sufletul bun se duce sus la zei, de unde nu se mai întoarce. De aceea cadavrele morților nu se bucurau de prea multă îngrijire. Erau doar spălate, date cu mi-

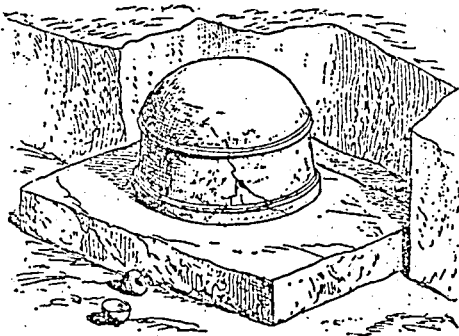

Sicriu chaldeo-asirian

resme, îmbrăcate în vestimintele lor, puse în vase de lut și îngropate în bolți de cărămidă. Lângă ele se puneau și câte ceva din lucrurile obișnuite în viață. Regii se înmormântau sub templele, ce înălțau zeilor.

Sufletele celor răi mergeau într'un loc întunecos, plin de

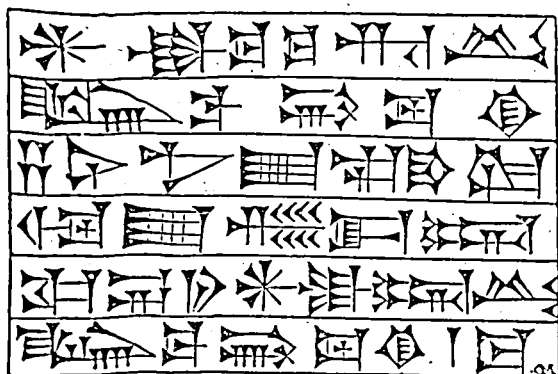
duhuri înfricoșătoare. Din când în când veniau de acolo în lume (strigoi), ca să îngrozească pe cei vii. Însă prin rugăciunile, descântecile și vrăjitoriile preoților puteau fi iertate și primite în locașurile zeilor.

Mormânt chaldeo-asirian

În legătură cu religia și cu superstițiile lor, Chaldeo-Asirienii aveau școale vestite. Din ele eșiau nu numai viitori preoți, dar și scriitorii de meserie (scribii), căci militarii și dregătorii statului nu voiau să se ocupe cu astfel de lucruri. Pentru scris se întrebuițau cărămizi moi, pe care se făceau niște semne în formă de cuie. De

aceea scrierea chaldeo-asiriană se zice *cuneiformă*. Cărămizile în urmă

Cărămidă cu cuneiforme

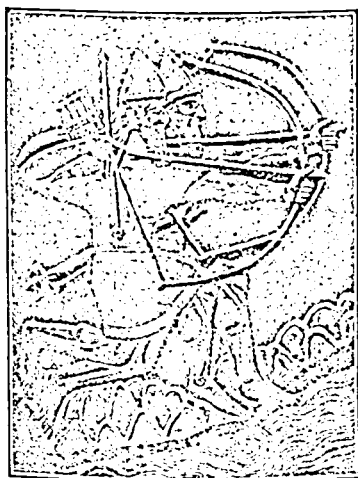
se uscau. Tot așa se scria și pe suluri de lut, ba chiar pe piatră. În acest chip se alcătuiseră bibliotecii întregi sau se acoperiau cu povestiri războinice ori cu imnuri religi-

oase pereții palatelor și templelor.

5. Regii însemnați: Sargon, Nabuchodonosor. — Chal-

deo-Asirienii au întemeiat mici state foarte din vreme, pe la 4000 în. Chr. Acestea erau cărmuite de niște prețieri (ziși «patesi»). Începuturile lor însă sunt puțin cunoscute și despre ele se știe mai mult povești.

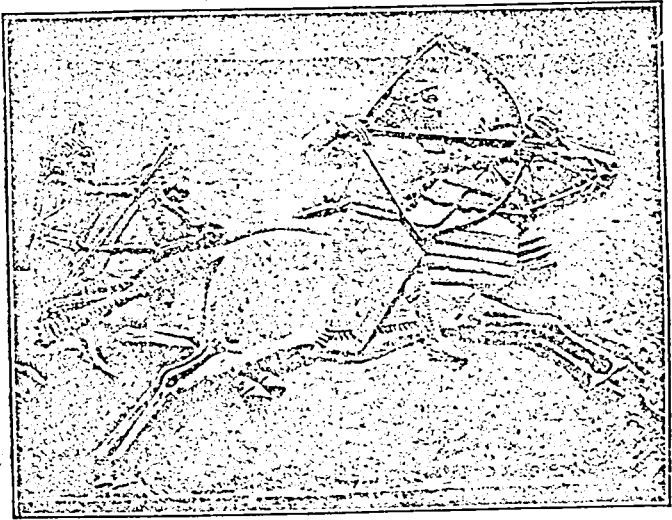
Mai târziu s'au înjghebat din ele 2 ceva mai însemnate: unul chaldeean, în sud și altul asirian, în nord. S'au războit însă mereu între ele și în urmă au ajuns tributare (birnice) Egiptenilor.

Pedestrași asirieni

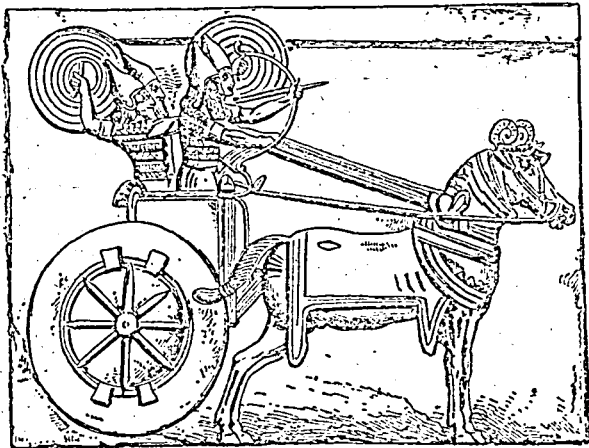
După anul 1500 în. Chr. se ridică un nou stat asirian, care ajunse stăpân peste toată Mesopotamia prin militarismul lui. Avea armate de pedestrași, călăreți (cum n'aveau Egiptenii) și care de războiu, foarte bine echipate, pregătite și disciplinate.

Soldații acestor oștiri purtau coif ascuțit și tunici de piele și

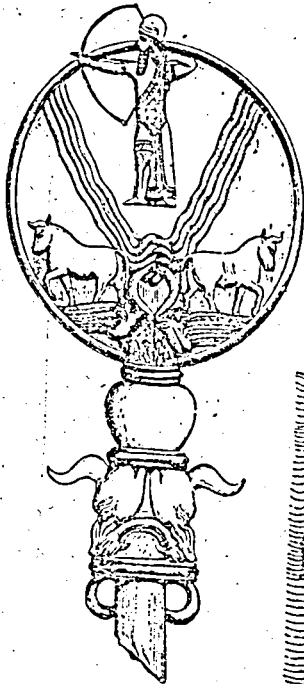
Călăreți asirieni

erau înarmați cu arc, săgeți, lanceie, sabie scurtă, scut și câte un

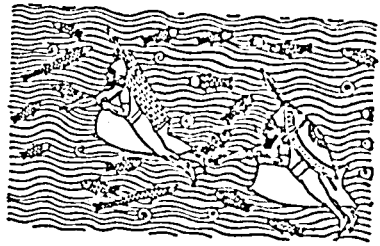

Car de războiu

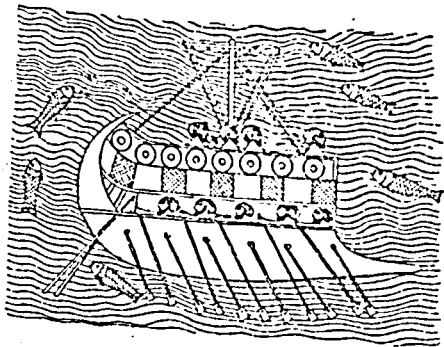
burduf, pe care să treacă apele. Călăreții mai erau acoperiți cu zale și cu platoșe de fier. Se înjghebase și o flotă de războiu.

Stindard asirian

Asirieni pe burdufo

Vas de războiu

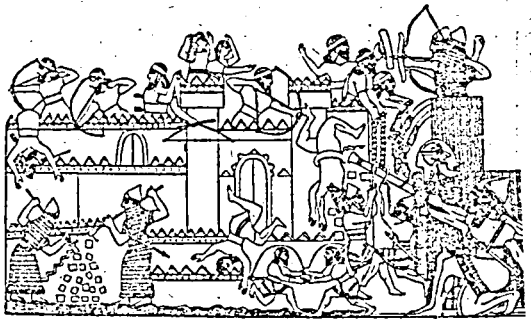
Din luptele regilor asirieni

Totdeauna oștile acelea asiriene erau înzestrate și cu mașini pentru atacarea cetăților. Așa, ele aveau niște turnuri, pe care soldații se suiau de se războiau cu apărătorii zidurilor; precum și niște butuci enorme, care serviau la dărâmat.

Mulțumită puterii lor militare, regii noului stat asirian au fost niște adevărați tirani cu supușii lor și o adevărată urgență față

de streini. Peste tot ucideau, jefuiau, robiau și schingiuiau, fără nici o îndurare.

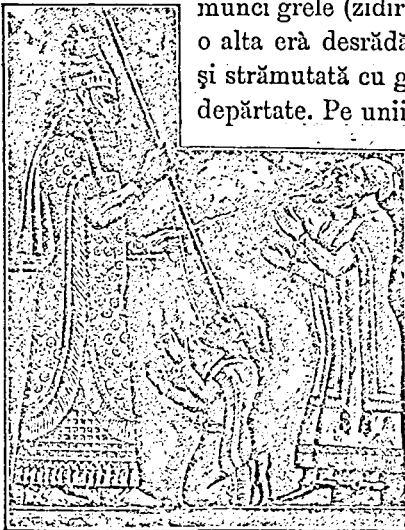
Mare parte din învinși erau uciși, altă parte era robită și în-
trebuințată la

Atacarea unei cetăți

Strămutarea populației învinse

Orbirea prizonierilor

munci grele (zidiri, facere de canale, etc.), iar o alta cră desrădăcinată din țara-i de baștină și strămutată cu grămada. În alte ținuturi îndepărtate. Pe unii i în puneau fiare, le vârău

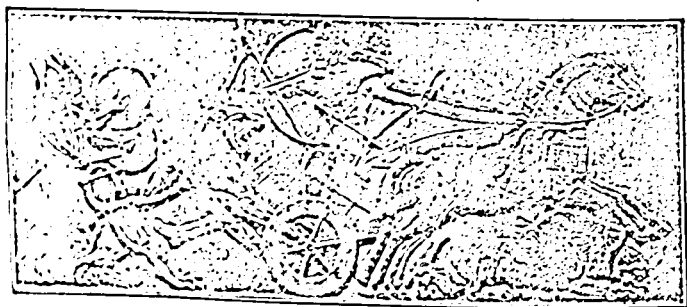
prin buze belciugelegate de lanțuri sau sfori, i târau așa după ei și apoi le crăpau ochii cu lancia, orbindu-i. Altoră puneau de le reteză capetele, pe care le luau în primire cu numărul, înregistrându-le în condici și în urmă porunciau a se face cu ele mormane uriașe, ca niște piramide, pe la porțile cetăților, sau ca

Numărătoarea și jocul cu capetele tăiate

tece, ca să-i sfășie.

Când n'aveau războaie, acești regi crunți își potoliau se-

Vânătoare de lei

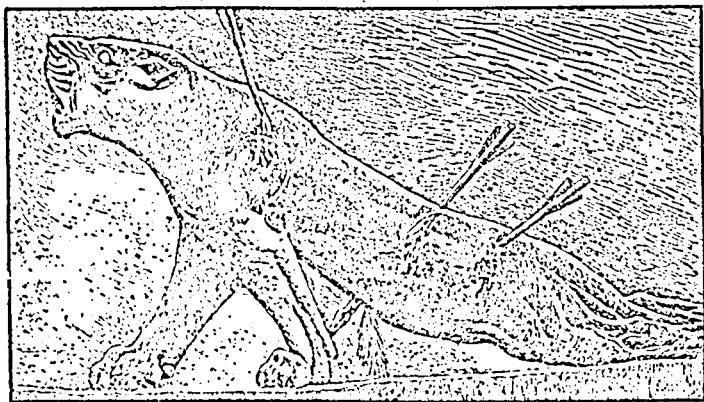
tea de sânge cu vânărea fiarelor, în special a leilor și a

Jupuirea unui prins

soldatii să își petreacă cu ele asvârlindu-și-le ca pe niște mingii. Pe alții în fine îi jupuiau de vii și pieile lor le întindeau pe zidurile cetăților sau își împodobiau, ca mulțumire sufletească, pereții camerilor lor. În fine unora din captivi le zmulgeau limba, părul și unghiile, după care-i aruncau însângerați fiarelor sălba-

altor animale sălbatice (zimbri, măgari, etc.). Iar când se

Leoaică vânată

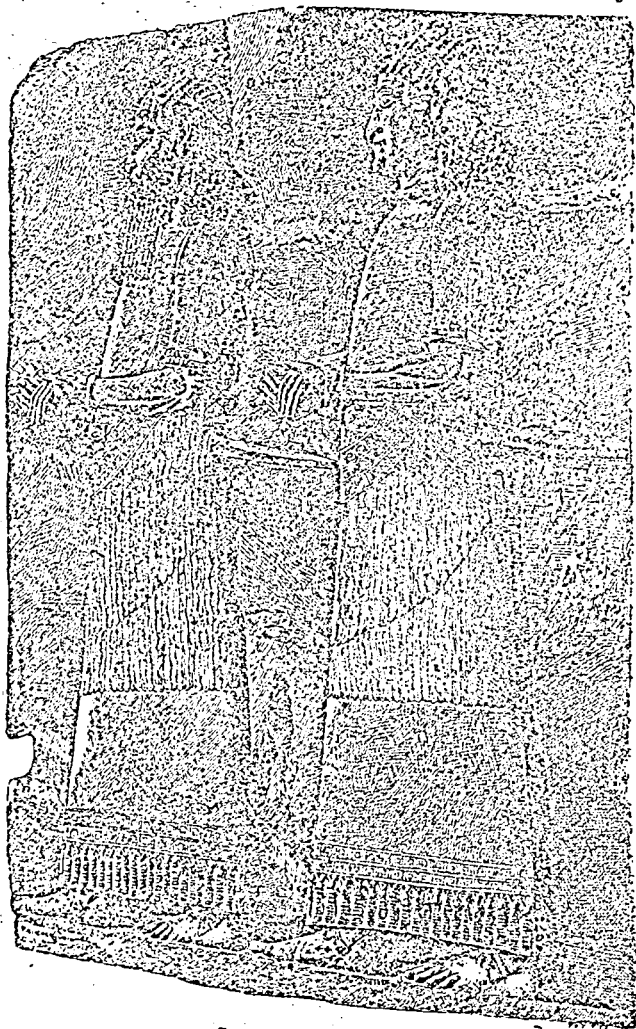
odihniau se dedeau la ospățuri și la petrecerile cele mai desfrânate cu dansuri, cântece și băuturi, înconjurați de curte-

Vânătoare de asini sălbatici

zani și curtezane și împodobiți cu haine și odoare scumpe. Nu mai semănau cu aspii războitori sau vânători de mai înainte.

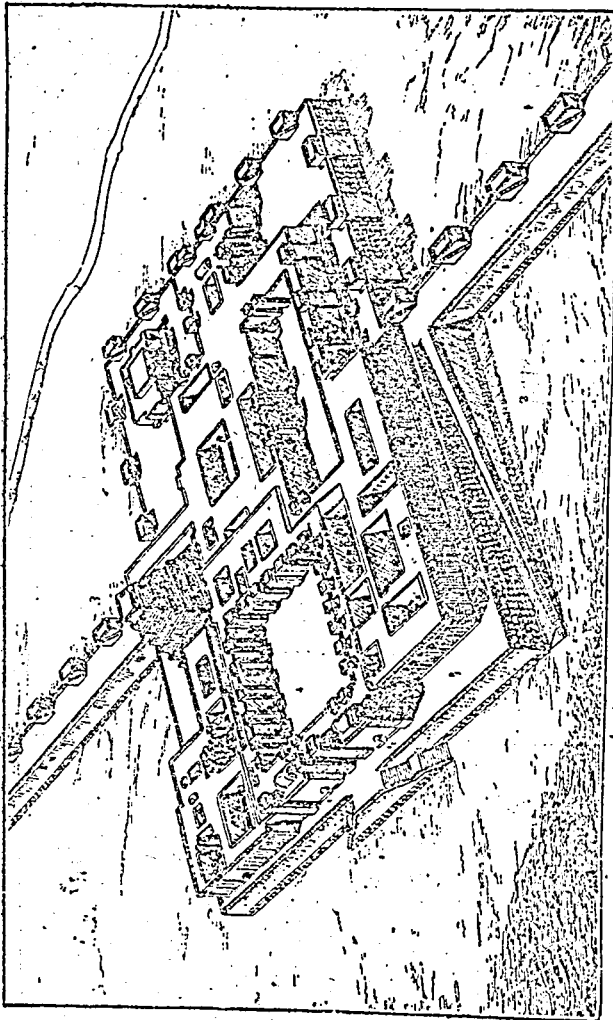
Cel mai însemnat dintre acești regi săngeroși, fu marele cuceritor *Sargon* (720 în. Chr.). Sub el statul asirian ajunse

Sargon și vizirul său

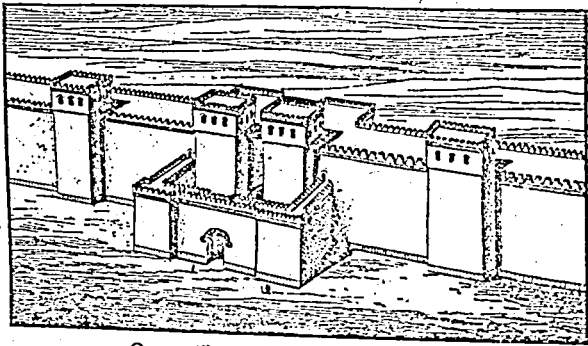
la culmea puterii, căci își întinse stăpânirea peste tot apusul Asiei până la Marea Mediterană și chiar peste Egipt.

Dar Sargon mai e însemnat și prin construcțiile sale monumentale. Într'o câmpie fertilă, spre nord-est de Ninive, el și-a

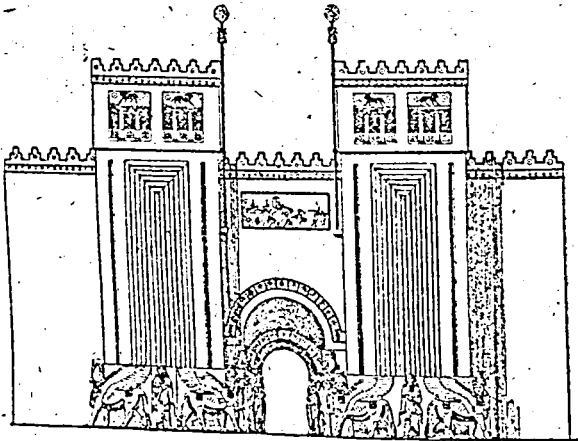

Palatul lui Sargon

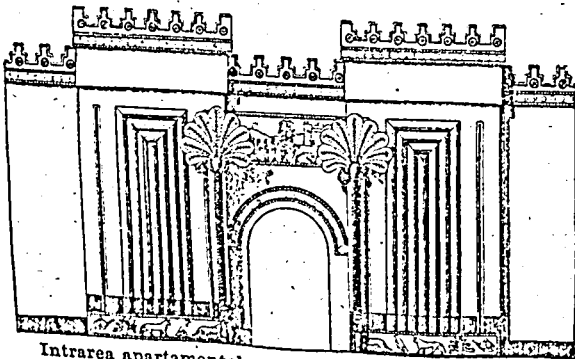
făcut o nouă reședință cu un palat imens. Astfel a ridicat orașul *Dur-Sharyukîn*, în formă pătrată, înconjurat cu ziduri colosale pătrunse de 8 porți întărite și populat cu oameni din

O poartă a orașului Dur-Sharyukin

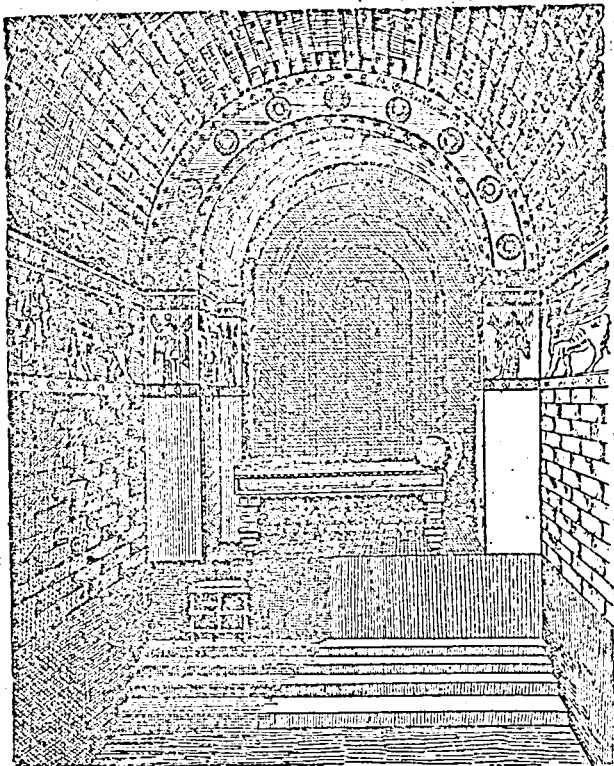

Fațada palatului lui Sargon

Intrarea apartamentelor reginei din palatul lui Sargon

toate țările cucerite. Iar la marginea nord-estică a acestui oraș, el a construit pe o ridicătură de pământ anume făcută, noul palat, jumătate în cetate, jumătate dincolo de zidul împrejuritor.

Camera de culcare a palatului lui Sargon

Fațada lui principală era spre oraș. Avea însă o intrare și pe din afară de cetate, rezervată numai regelui și militarilor. Peste tot erau vreo 200 camere, pe lângă curțile interioare. Peretii lor erau căptușiți cu lemn prețios, sau cu fildeș, ori cu plăci de metal (argint și aur). Ba aveau chiar bucăți de piatră sculptate în relief (bazo-reliefuri), înfățișând scene din viața lui Sargon. Pe alocurea împodobirea era făcută cu cărămizi zmlțuite în diferite culori strălucitoare și cu tot

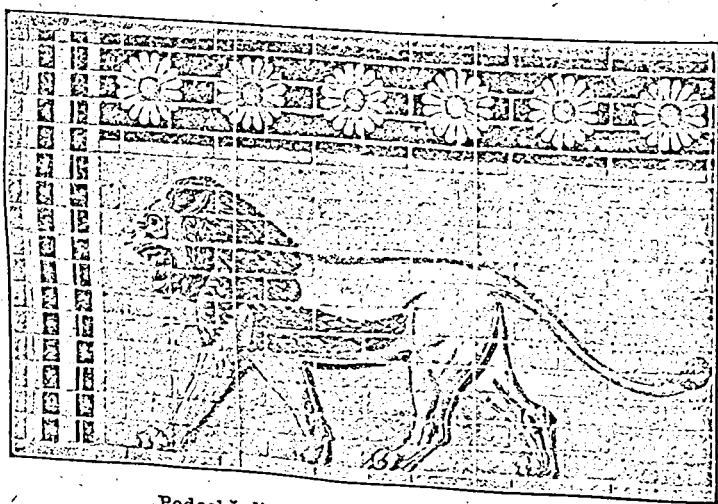
felul de inscripții. În cuprinsul palatului, regele constructor a ridicat și un templu.

Din pricina cruzimilor lor, toți regii asirieni avură deopotolită dese și mari revoluții. Cea mai groaznică din ele, condusă mai ales de Chaldeenii, fu pe vremea unuia din cei mai decăzuți urmași ai lui Sargon. Răsculații izbutiră să înfrângă pe molesitul și cruntul rege asirian, dărâmară cu o furie nebună Ninive, trecând apele Tigrului peste ea pentru ca nici urma să nu i se mai știe și împărțiră între dânsii statul asirian (606 în. Chr.).

De-acum înainte Chaldeenii, fură cei cari se ridicară la mare putere. Cel mai vestit rege al lor fu *Nabuchodonosor*. Pe de o parte acesta reînvie cuceririle asiriene și alcătuiește un stat aproape tot atât de întins, ca și cel sargonid. Pe de altă parte el înfrumusețește Babylonul cu monumente minunate, ce uimeau lumea în vechime. Astfel a clădit *palatul regilor* (pe stânga Eufratului), împodobindu-l minunat pe dinlăuntrul cu mozaicuri de cărămizi zmlățuite.

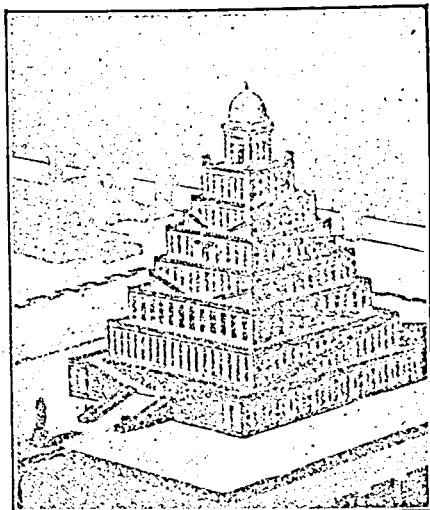
Nabuchodonosor

Podoabă din palatul lui Nabuchodonosor

A făcut *grădinile spânzurate*, adică 4 terase de piatră suprapuse pe stâlpi enormi și având o înălțime totală de 60 m. Fiecare din ele era umplută cu pământ în grosime de 5 m. și plantată cu arbori și flori de o frumusețe vrăjitoare. Se udau cu apă scoasă pe scripete din Euftrat. Multă vreme aceste grădini, spânzurate în văzduh și socotite și ele printre cele 7 minuni ale vechimei, au fost cunoscute sub numele de *grădinile Semiramidei*, întru cât se credeau a fi fost opera unei regine din povești, *Semiramida*.

În urmă Nabuchodonosor a ridicat un templu lui Bel, zis *Turnul Babel*, pe dreapta Euftratului. Avea 7 caturi colorate deosebit cu cărămizi zmălțuite (alb, negru, roșu, albastru, stacojiu, argintiu și auriu). În vârful auriu era sanctuarul (altarul) cu statua de aur a zeului.

Turnul Babel

În sfârșit acest rege de pomină a canalizat Euftratul, zidind întreaga lui albie cu cărămizi frumos zmălțuite.

6. Sfârșitul Chaldeo-Asirienilor. — După Nabuchodonosor slăbi însă și statul chaldeean.

În anul 538 în. Chr. Babylonul fu cucerit de Perșii din vecinătate, cari astfel putură în curând să pună mâna și pe Egipt (525 în. Chr.).

Apoi cu Perșii trecură și ei, ca și Egiptenii, prin fel-de-fel de întâmplări, până ce în sfârșit fostele lor țări încăpură sub stăpânirea Romanilor.

III

Fenicienii

1. Fenicienii: înfățișarea și apucăturile lor. — Fenicienii n'au fost așa de vechi ca Egiptenii ori ca Asiro-Chaldeenii, ci s'au făcut cunoscuți pe vremea de mărire a acestora.

Feniciană

După înfățișare cam semănau cu Egiptenii și cu Chaldeo-Asirienii, cu cari erau întru câtva înrudiți. Aveau fruntea dreaptă și nu așa mare, ochiul bine deschis și lunguet, nasul pronunțat, buzele groase, bărbia rotundă. Erau cam roșcați la față.

Ca apucături însă, se cam deosebiau de rudeniile lor amintite. Erau și ei muncitori și întreprinzători. Dar pe deasupra erau peste fire de lacomi, pismași și vicleni,

din care pricină toți îi urau foarte mult.

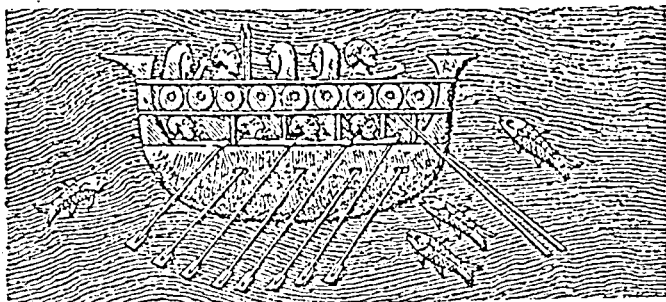
2. Fenicia: Sidon, Tyrus. — Fenicienii au trăit în *Fenicia*.

Aceasta este o fâșie de pământ, lungă și foarte îngustă, de pe coasta apuseană a Asiei, strânsă între Marea Mediterană și muntele *Libanus*. Pământul ei e mai mult stâncos, din pricina culmilor muntelui, care merg până la țărâm și care taie țara în văi mici, aproape despărțite una de alta. Cu toate acestea, marea din apropiere a ușurat și a îmbogățit viața locuitorilor. Astfel s'au putut desvoltă repede, ridicând numeroase și strălucite orașe pe toate capurile și insulele coastei lor.

Cele mai vestite din aceste orașe au fost: *Sidon* și *Tyrus*, oraș jumătate pe țărâm, jumătate pe o insulă de-alături.

3. Traiul Fenicienilor: navigația și comerțul lor, produsele industriale; religia și viața culturală; alfabetul. — De felul lor, Fenicienii fiind din Chaldeea, cunoșteau lucrarea pământului. Așa că făceau și ei puțină agricultură, prin câteva ochiuri șese ici-colea.

Mai mult s'au dedat însă la pescuit, la navigație și la comerț, căci aveau la îndemână marea și lemnul (cedrii) de pe munți.

Corabie feniciană de comerț

În această privință ei au fost meșterii plutitori ai lumii, descoperind pentru călăuzire și *steaua polară*; precum și cei mai mari negustori ai antichității. Corăbiile și caravanele lor furnicau în toate părțile, punând în legătură Europa, Africa și Asia și schimbând mărfuri dintr'un loc într'altul. Aveau grije însă să țină secrete drumurile lor comerciale, pentru a nu se luă unii după alții. La nevoie își sfărâmau singuri vasele, numai să împiedice urmărirea altora. În deosebi ei făceau negoț cu *cositor*, din care se prepară bronzul pentru instrumente și arme, și cu *sclavi*. Se îndeletniciau și cu pirateria (hoția de mare), jefuind așezările de pe țărmuri și răpind mai ales femei și copii, pentru a-i vinde.

Dar Fenicienii nu s'au mărginit numai la schimbul de mărfuri. Multe din acestea le prelucrau ei și apoi le transportau spre vânzare. Bine înțeles, că această manufactură feniciană fiind mai mult de negustorit în mare cantitate nu prea eră lucrată cu îngrijire. Totuși ea vădește o deosebită îndemănare a

industriașilor fenicieni. Articolele ce se fabricau erau: stofe, bijuterii, statuete, vase și mobile renumite, după modele egiptene sau chaldeo-asiriene. Ca specialitate a lor, Fenicienii fabricau *sticla transparentă* (străvezie), pe care o făceau din nisipul alb depozat lângă coastă și *văpseaua de purpură*, ce o scoteau din lichidul (roșu, violet sau negru) găsit într'o scoică rară, descoperită de ei. Stofele vopsite cu această culoare erau căutate mai ales de regi.

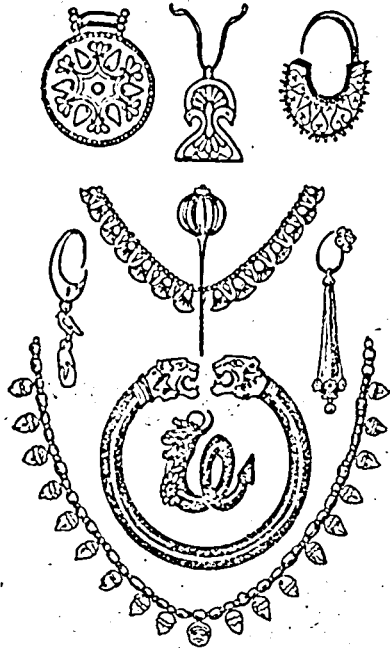
Negustori fără răgaz, orașele lor erau mici și numai prăvălii, ateliere, depozite, toate vizitate prin locuri strâmte

Statuete feniciene

Vas fenician

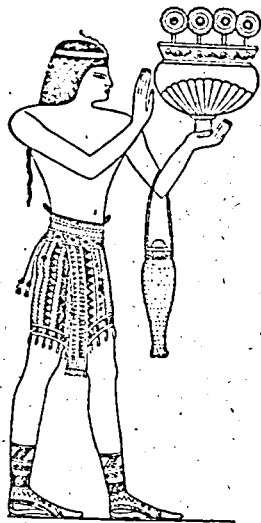
Bijuterii feniciene

Disc fenician pentru libațiuni

Costum model
chaldeo-asirian

dar adăpostite de dușmani. Casele (cu 4-6 rânduri de camere joase și mici) erau îngheșuite în strade înguste, fără curți sau grădini. Modelul de construit era luat dela vecinii civilizați, neavând timp de a născoci ei altceva. Asemenea imitau pe aceștia și în îmbrăcăminte.

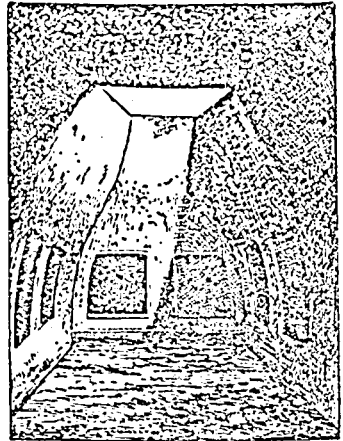

Costum model egiptean

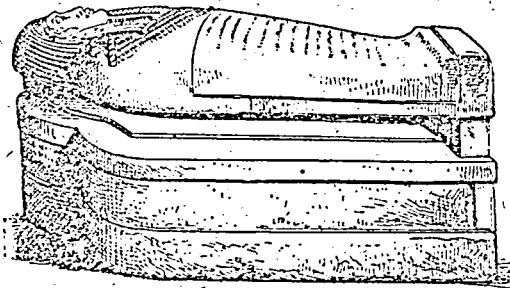
Tot dela Egipteni și Chaldeo-Asirieni au luat ei și învățăturile, ba chiar credințele și datinele religioase. Zeul lor principal, *Baal*, eră soarele. Lui îi aduceau jertfe omenești, arzând de vii copii înaintea statuei lui. Acest zeu feroce eră

Baal

Mormânt fenician

Siciu fenician

reprezentat ca un om cu coarne de taur. În privința înmormântării, sicriul și mormintele lor semănau cu ale Egiptenilor.

Cu toate imprumuturile lor,

Fenicienii au jucat un rol cultural deosebit, căci au făcut cunoscute tuturor popoarelor, cu care au venit în atingere, tot felul de lucruri și de științe, aflate de ei prin alte părți, sau însușite de ei și apoi transmise aiurea ca ale lor.

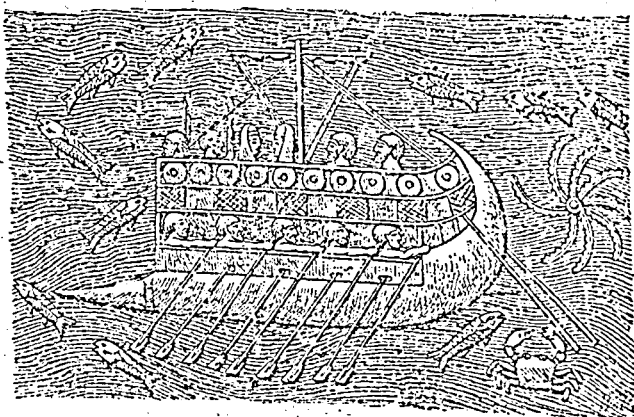
Și mai cu seamă, în această privință, ei au avut o mare însemnătate prin scrierea lor. Îndemnați, din cauza trebuințelor neguțătorești, să ușureze hieroglifele Egiptenilor și cu-

neiformele Chaldeo-Asirienilor, ei au scos din ele *alfabetul*, adică au format 22 de semne (litere), câte unul pentru fiecare sunet, iar nu câte unul de fiecare vorbă sau de fiecare silabă, cum se întrebuițâ în celelalte scrieri.

Acces alfabet l-au răspândit apoi la toate popoarele.

4. **Întâmplările mai însemnate din viața Fenicienilor, coloniile, sfârșitul lor.** — Fenicienii n'au alcătuit un singur stat, care să fi avut regi însemnați. Fiecare oraș eră de sine stătător cu legile și cu capii săi. Doar o adunare generală, compusă din delegații tuturor, se întruniă în orașul cel mai de frunte, pentru a se ocupa de afacerile comune. De aceea Fenicienii nici nu se numiau cu un singur nume, ci erău cunoscuți după numele fie-cărui oraș însemnat.

Pe de altă parte aceste orașe căutau să nu se războiască cu nimeni, ci mai bine să se supună de bună voie puternicelor popoare din jur, ca să nu li se pri-

Vas fenician de războiu

Alfabetul
fenician

mejduiască nenumăratele lor afaceri. Și cu toate acestea aveau și ele, dacă nu armate însemnate, dar cel puțin vase de războiu întru apărare.

Dintre aceste orașe, Sidon a ajuns la înflorire pe la 1800 în. Chr., de când Fenicienii sunt ziși *Sidonieni*. Sidonienii se

avântară la descoperiri de locuri noi mai în toată jumătatea răsăriteană a Mării Mediterane, în insule și pe coaste. Ba intrară și în Marea Neagră. În cele din urmă însă, ura și ne-cazul altor vecini, le deteră lovituri. Un neam înrudit cu ei, ce locuia tot lângă mare, între Fenicia și Egipt, *Filistenii*, îi bătură și le dărmară cetatea (1200 în. Chr).

De atunci a rămas însemnat *Tyrus* și Fenicienii au început a fi numiți *Tyrieni*. Acum ei s'au îndreptat spre jumătatea apuseană a Mării Mediterane. Ba au trecut chiar Gibraltarul, avântându-se pe ocean în sus până la Anglia, iar în jos pe coastele Africei până la Senegal. Dar mai târziu Tyrus împotrivindu-se lui Nabuchodonosor, a fost distrus.

Atât Sidonienii, cât și Tyrienii au stabilit peste tot mulțime de *colonii*. Acestea erau de 3 feluri. În țările civilizate, Fenicienii aveau *concesiuni*, adică învoiri de a se stabili pe lângă orașe, cu bazaruri și magazine. În țările necivilizate (barbare) făceau, pe ostroave sau pe promontorii ușor de apărat, comptoare cu depozite de mărfuri, păzite de oameni de serviciu, prin care făceau schimbul cu populațiunile vecine. În sfârșit, unde erau locuri mai propice, pe lângă aceste întreprinderi, se stabiliau chiar familii feniciene, înjghebând orașe și supunând pe locuitorii de baștină. Aceste orașe erau adevăratele colonii. Printre coloniile mai însemnate a fost *Carthagina* (orașul nou), pe coasta Africei în Tunis, întemeiată de Tyrieni.

În aceste colonii și mai ales în Carthagina s'a refugiat parte din Fenicienii, după distrugerea cetăților lor de frunte. Restul însă au rămas în țara de baștină, sub diferiți stăpânitori streini, până ce a ajuns cu aceștia sub Romani.

IV

Ebreii

1. Neamul Ebreilor; Semiții. — Cam odată cu Fenicienii, și anume cu Tyrienii, au înflorit și Ebreii. Erau de acelaș neam cu ei, aveau aproape acelaș chip și cam aceleași apucături. Se deosebiau însă prin aceea, că aveau porniri religioase cu mult mai presus de ale rudeniilor lor.

Neamul tuturor popoarelor înrudite, cunoscute până acum, (Egiptenii, Chaldeo-Asirienii, Fenicio-nii, Ebreii) se cheamă neamul *semitic*, după niște străvechi strămoși numiți *Semiții*. Leagănul Semiților a fost în partea de jos a Chaldecii, pe lângă golful persic. De acolo s'au răsfirat ei prin locurile, în care apoi au trăit și s'au dezvoltat.

Ebrei

2. Țara Ebreilor: Palestina; Ierusalimul. — Țara Ebreilor a fost spre miazăzi de Fenicia. Ea se cheamă și azi *Palestina*, iar în vechime se zicea și *Chanaan*.

Palestina e un podiș, nu așă mare, brăzdat de ramurile munților *Libanus* și *Anti-Libanus*. E udată de micul fluviu *Jordan*, care curge dela nord la sud și care, după ce formează în drumul său lacul *Genezareth* sau *Marca Galileei*, se varsă în *Marea Moartă* (numită așă, pentru că în apele sale foarte sărate și îngroșate, nu poate trăi nici o viețuitoare). Pământul Palestinei nu prea e roditor. În vechime însă era vestit prin numeroasele sale pășuni. De accia Palestina se mai zicea și: «țara în care curge lapte și miere».

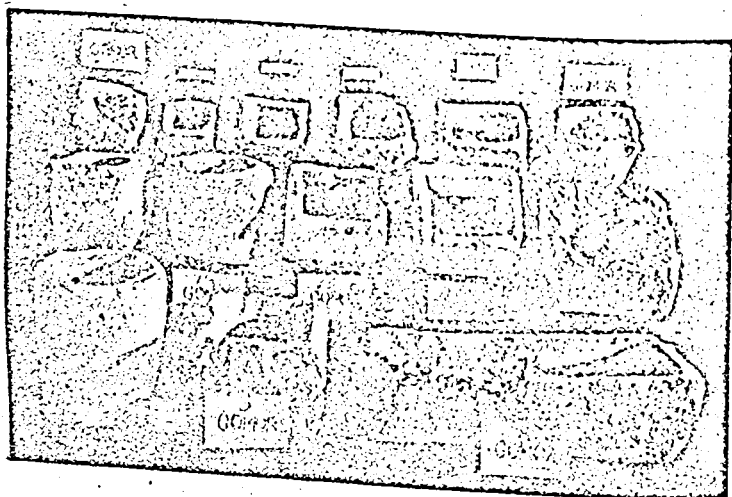
Orașul de frunte al Palestinei a fost *Ierusalimul*, așezat pe muntele *Sion*, spre nord-vest de *Marea Moartă*.

3. Viața Ebreilor: starea lor nomadă, robia egipteană, șederea în pustiu, traiul în Palestina; mozaismul. — La început Ebreii erau nomazi (nu stăteau locului), ducându-se încoace și încolo cu turmele și cirezile lor de vite (oi, cămile, boi). Trăiau în triburi și ascultau de bătrâni sau *patriarhi*, cari erau și preoți și judecători și capi militari. Așă au ajuns traiul lor a fost foarte simplu, hrănindu-se și îmbrăcându-se depe urma vitelor lor.

În Egipt Ebreii au dus'o foarte greu, din pricina robirii și prigonirilor. Viața lor acolo fu mai rea de cât și a celor

mai nevoiași Egipteni. De aceea au hotărît să se întoarcă din nou prin părțile Iordanului. Dar până să ajungă acolo au rătăcit foarte mulți ani prin deșertul despărțitor, d'abia gă-sind cu ce să-și ție zilele.

După ce au intrat în Palestina și au ocupat'o, au prins a duce o viață mai lesnicioasă. S'au dedat la agricultură, pe văile ramificațiilor muntoase și mai ales pe a Iordanului, semănând mai cu seamă grâu, orz și in.

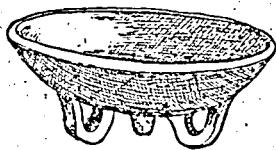

Măsurile ebraice pentru cereale

Continuau însă și vechia creștere a animalelor (capre, oi și asini). Ba încă au început, după pilda vecinilor, să se dede la meserii (la început simple) și la puțin negoț, mai ales că Ierusalimul era foarte bine așezat din acest din urmă punct de vedere.

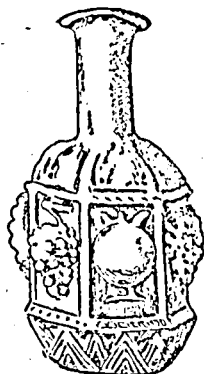
Bijuterie ebraică

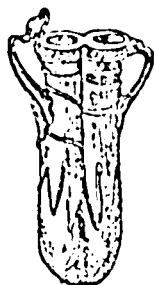
Vase ebraice de lut

De acum își fac și ei locuințe frumoase și grădini încântătoare. Așa regii își clădesc palate cu ajutorul meșterilor fenicieni și imită viața bogată și luxoasă a suveranilor mari din prejur în: bijuterii, vase de sticlă, stoffe, vestimente, etc. Au chiar oștiri, care țin în ascultare micile neamuri învecinate și prin care ei se fac prețuiți de statele puternice.

Vas ebraic de sticlă

Vas ebraic de sticlă

Dar viața aceasta comercială, industrială și militară

a fost de scurtă durată și Ebreii și-au re-
 luat curând traiul lor simplu din trecut.

Ceea-ce a deosibit și a înălțat pe Ebrei peste ceilalți vecini, a fost religia lor, numită *mozaism*, prima religie *monoteistă* (închinătoare la un singur zeu sau dumnezeu). Într'adevăr ei credeau într'un singur zeu, nevăzut, veșnic și atotputernic numit *Iehovah*, pe când toate celelalte popoare vechi erau *politeiste*, adică se închinau la mai mulți zei. Poruncile lui Iehovah, cuprinse în *Tablele Legii* și în *Biblie*, călăuziau viața ebrească până în cele mai mici amănunte (mâncare, spălat, etc.). Ebreii aduceau zeului lor, în temple mici (mai ales în Ierusalim), miresme și jertfe făcute de preoți, pâine și fructe. Aceasta se petrecea odată în fiecare săptămână și la marile lor sărbători: *Paștile*, în amintirea eșirii din Egipt; *Rusaliile* și *Tabernacolul*, în amintirea vieții din deșert.

În legătură cu religia s'au dezvoltat la ei *muzica* și *poezia*. Încolo au imitat dela alții.

Monoteismul ebraic a ajuns temelia religiunilor mari monoteiste de mai târziu (creștinismul și mahomedanismul).

4. Patriarhii Ebreilor, Moise, judecătorii, regii și profeții. — Celdintăiu patriarh, sub care se zice că Ebreii au pornit din Mesopotamia, a fost *Abraham*. Acesta i-a dus până la Iordan și Marea Moartă. După Abraham a rămas con-

ducător al Ebreilor fiul său *Isaac*, iar mai târziu nepotul său *Iacob*, supranumit *Israel*. Sub fiul acestuia din urmă, adică sub *Iosif*, Ebreii au intrat în Egipt, atrași de bogățiile lui. Cu timpul însă, fiind, acolo greu robiți și puși la munci aspre de faraonii tebani, ei fugiră cu grămada.

Cel ce-i scoase din Egipt fu *Moise*. Insuflat, zice-se, de Dumnezeu, el îi aduse mai întâiu în peninsula *Sinai* din Arabia, unde le dete *decalogul* sau cele 10 porunci ale religiei, ce-i poartă numele (mozaismul). Apoi, pentru a-i desbărâ de obiceiurile stricate din Egipt, el îi făcù să rătăcească 40 ani prin deșert. Numai sub urmașii lui *Moise*, Ebreii putură intra în Palestina; dar și atunci cu multă greutate, căci această țară eră ocupată de neamuri războinice, ca de pildă Filistenii. În cele din urmă, după multe lupte, izbutiră să se așeze în ea, despărțiți în 12 triburi după cei 12 fii ai lui *Iacob*.

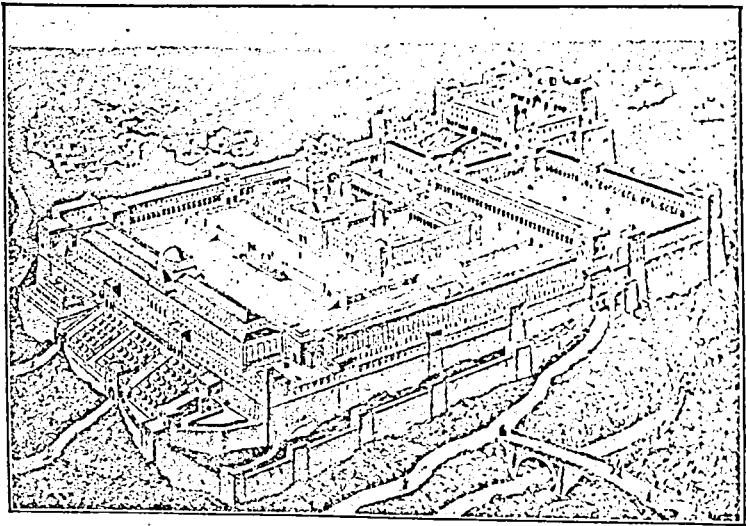
De oarece fiecare trib trăia singur și de cele mai multe ori în dușmănie cu celelalte, dese ori Ebreii fură supuși de popoarele vecine. Aceasta îi siliă câte odată să se pună toți sub ascultarea vreunuia mai de seamă dintre dânșii, care se numia *judecător*. Astfel de judecători fură *Samson* și *Samuel*.

După câtva timp, ei simțiră nevoia de a se uni cu totul și de a aveà regi (pe la anul 1100 în. Chr.). Primii și principalii lor regi fură: *Saul*, *David* și *Salomon*.

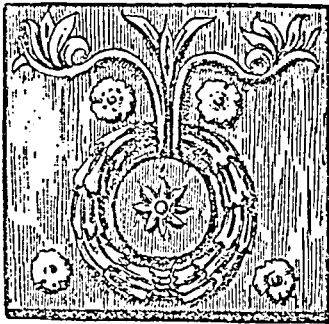
Saul purtă lupte crâncene cu vecinii și mai ales cu Filistenii, cei mai mari dușmani ai Ebreilor.

David se deosebi prin marile lui cuceriri, întinzându-și stăpânirea până la Eufrat și până la Marea Roșie. El fu adevăratul întemeietor al statului ebru și tot el zidi cetatea de reședință Ierusalim, care să fie centrul politic și religios al Ebreilor. Acest rege a compus și niște cântece religioase (imnuri) foarte frumoase, cunoscute sub numele de *Psalmii lui David*.

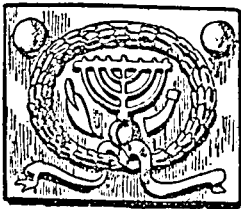
Salomon, fiul lui *David*, duse regatul ebru la culmea strălucirii. El eră vestit prin înțelepciunea, bogăția și iubirea lui de pace, căutând să se înrudească și să se împrietenească cu popoarele mai din vecinătate. El înfrumuseță și Ierusalimul.

Templul lui Salomon

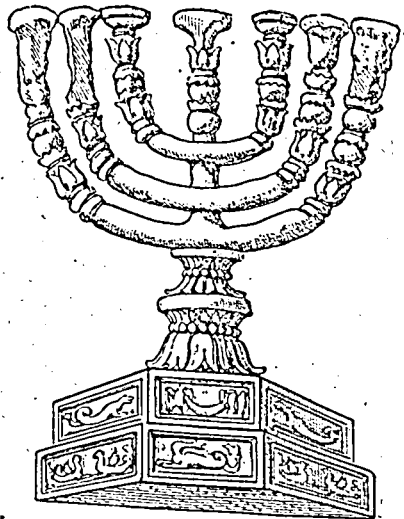

Podoabă sculpturală din templu

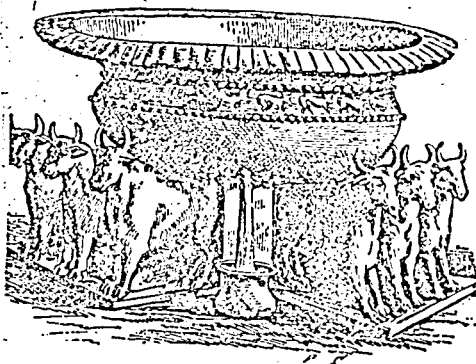
Podoabă sculpturală din templu

Astfel zidi un mareț *templu*,
renumit prin scumpetea podoa-
belor și odoarelor sale, precum

Odor din templu: sfeșnic

și prin înțelepciunea inscripțiilor sale. De asemenea a ridicat și

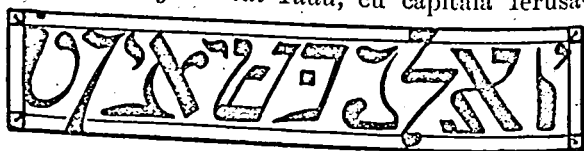

Odor din templu: vas pentru spălat

un palat bogat. Pe de altă parte a scris și el imnuri religioase: *Cântarea cântărilor* și niște învățături înțelepte: *Proverbele lui Salomon*.

După moartea lui Salomon, statul ebreu slăbi. Regii, cari urmară, începură să se certe între dânsii până ce rega-

tul se împărți (900 în. Chr.) în două: *regatul lui Israel*, cu capitala *Samaria*; și *regatul lui Iuda*, cu capitala *Ierusalim*. Luptele continuă însă și între ele.

Scriere ebraică

În tot acest timp, Ebreii aveau ca adevărați conducători ai lor pe *profeți* (prooroci), cari mergeau din trib în trib și propovăduiau ascultare de poruncile lui Iehovah, ca acesta să-i scape din nenorocirile în care căzuseră. Cei mai însemnați profeti au fost: *Ilie*, *Isaia* și *Ieremia*. Toate eforturile profetilor au fost zadarnice.

5. *Supunerea și împrăștierea Ebreilor*. — Ebreii slăbind tot mai mult, fură supuși de Asirieni și de Chaldeenii. Sargon nimici regatul Samariei, iar Nabuchodonosor pe al Ierusalimului. «Cetatea Sfântă» fu dărâmată și Ebreii ajunseră în captivitatea babilonică.

După căderea Babylonului sub Perși, ei căpătară voie a se întoarce în vechia lor patrie. Dar deacum nu mai putură avea o viață neatârnată și în cele din urmă ajunseră sub Romani. Aceștia i-au împrăștiat apoi în totă lumea.

V*)

Medo-Perșii

1. Mezii și Perșii ; neamul lor : Ariei. — Medo-Perșii erau două popoare înfrățite, ca și Chaldeo-Asirienii. Ei erau o ramură a unui neam foarte vechiu, *Ariei*, cari trăiau nomazi prin podișul *Pamir*, adică în Turkestanul de azi.

Medo-Perșii se deosebiau de popoarele semitice cunoscute. Ei aveau pielea albă, nasul drept, figura ovală, părul moale și barba deasă.

Apoi erau de o mare istețime și agerime de minte. Aveau și idei religioase și morale cu mult mai curate. Așa că violențele cruzimilor și cuceririlor semitice, ei le-au înlocuit cu o cărmuire omenoasă, deși aspră.

2. Iranul ; orașele medo-persane: Ecbatana, Susa și Persepolis. — După despărțirea lor de celelalte ramuri arice, Medo-Perșii s'au stabilit în ținutul din răsăritul Asiro-Chaldeenilor, adică în *Iran*.

Iranul este un întins platcu (podiș), care desparte Asia apuseană de cea răsăriteană, înconjurat cu munți înalți. E așezat între văile fluviilor Tigru și Indus, între Marea Caspică și Golful Persic. Apele ce'l străbat se varsă : unele în Tigru, altele în lacuri interioare. În mare parte Iranul este un deșert, bântuit vara de arșiță, iar iarna de ger. Pe la margini însă, și mai cu osebire spre apus, are văi foarte productive în cereale, pășuni și pomi roditori. Pe acolo, în adevărata patrie a fructelor și a florilor, s'au stabilit Medo-Perșii.

Persan.

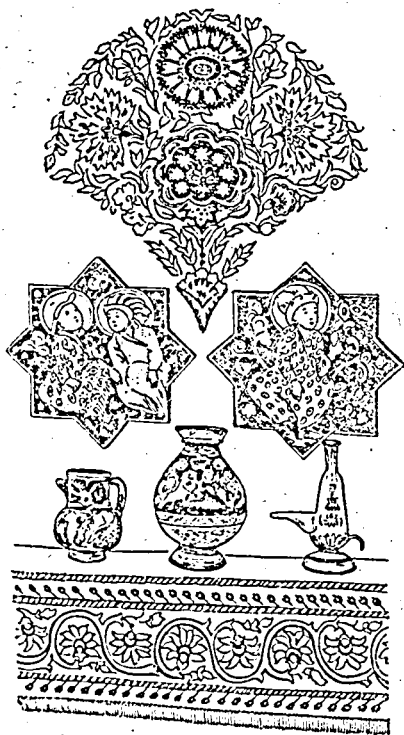
*) Se va divide în 2 lecțiuni de câte 3 și 2 ș.

Mezii au ocupat nordul acestei părți apusene a Iranului, în dreptul Asiriei; iar Perșii, sudul, în dreptul Chaldeei. Orașele lor de frunte au fost: *Ecabatana*, capitala Meziilor; și *Pasargadae*, *Persepolis* și *Susa*, care fură rând pe rând capitalele Perșilor.

3. Traiul zilnic al Medo-Perșilor și influența chaldeo-asiriană; religia dualistă. — Ținuturile ocupate de Mezi și Perși erau nimerite pentru o viață agricolă. De aceea din vreme ei s'au și apucat de lucrarea pământului, muncă pe

care o cinsteau și o prețuiau mai presus decât ori care alta și de pe urma căreia trăiau. Pomii roditori și vița le îmbunătățiau la rândul lor viața cu tot felul de fructe și cu vin din belșug. Iar pășunile hrăneau felurite animale trebuincioase, atât hranei cât și gospodăriei, în primul rând cai și cătări renumiți.

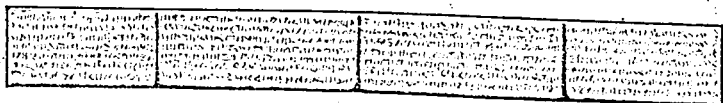
Pentru toate celelalte înfățișeri ale vieții lor, Medo-Perșii au făcut împrumuturi la popoarele semitice, cu mult mai vechi în civilizație ca ei. Așa au luat dela vecini deprinderi industriale (țesături, vase, etc.) și au prins gust de negustorie. Portul iarăși l'au imitat. Ca îm-

Țesături și vase medo-persane

brăcăminte aveau un fel de halat lung și brodat cu chipuri de animale sau flori, iar pe cap puneau o bonetă de lână. Părul și barba le purtau după moda chaldeo-asiriană.

Construcțiile lor erau iarăși cam la fel cu cele vecine. Singura deosebire sta în faptul, că ei le făceau de piatră, munții lor oferindu-li-o din belșug. Pentru împodobire întrebuințau tot cărămizi zmălțuite minunat în felurite culori. Palatele lor erau tot imense și tot pe terase artificiale, iar la porți puneau și ei chipuri sculptate de tauri cu chip de om. Pe dinlăuntru se căptușiau cu foi de metal, iar tavanele erau din lemn prețios și se sprijiniau pe coloane foarte înalte. Întrebuințau și ei decorațiuni în relief (bazo-reliefuri) cu figuri colorate (lei, ostași, etc.). Chiar scrierea a fost luată dela vecinii Chaldeo-Asirieni. Atât

Cuneiforme medo-persane

numai că ei au mai simplificat-o și că au răspândit-o în toată Asia, mai înainte de a se cunoaște alfabetul fenician.

S'au dat și ei la războiu cu vecinii. Nu eră însă un războiu pornit numai din pofta de sânge, ci mai mult o nevoie economică pentru ușurarea gospodăriilor lor. Chiar unele întocmiri le-au împrumutat delă Semiți: în primul rând tagma preoțească, care seamănă cu cea chaldeo-asiriană și la port.

În fondul lor însă, credințele religioase ale Medo-Persilor se deosebiau mult de ale celorlalți. Câte-va superstiții chaldeo-asiriene tot au împrumutat însă.

Religia medo-persană eră *dua-listă*, adică admitea închinarea la 2 zei mari: *zeul binelui*, care eră ajutat de *spiritele bune*; și *zeul răului*, de care ascultau *dururile rele*.

Ormuzd

Zeul binelui se numia *Ormuzd*, făcător a tot ce e bun și folositor. El locuia cerul cel luminos, în care plană. Zeul răului se chema *Ahriman*, născocitorul tuturor relelor și el stă-

pâniã întunericul. Între acești 2 zei erã luptã veșnicã, dar la sfârșitul lunei tot Ormuzd va birul.

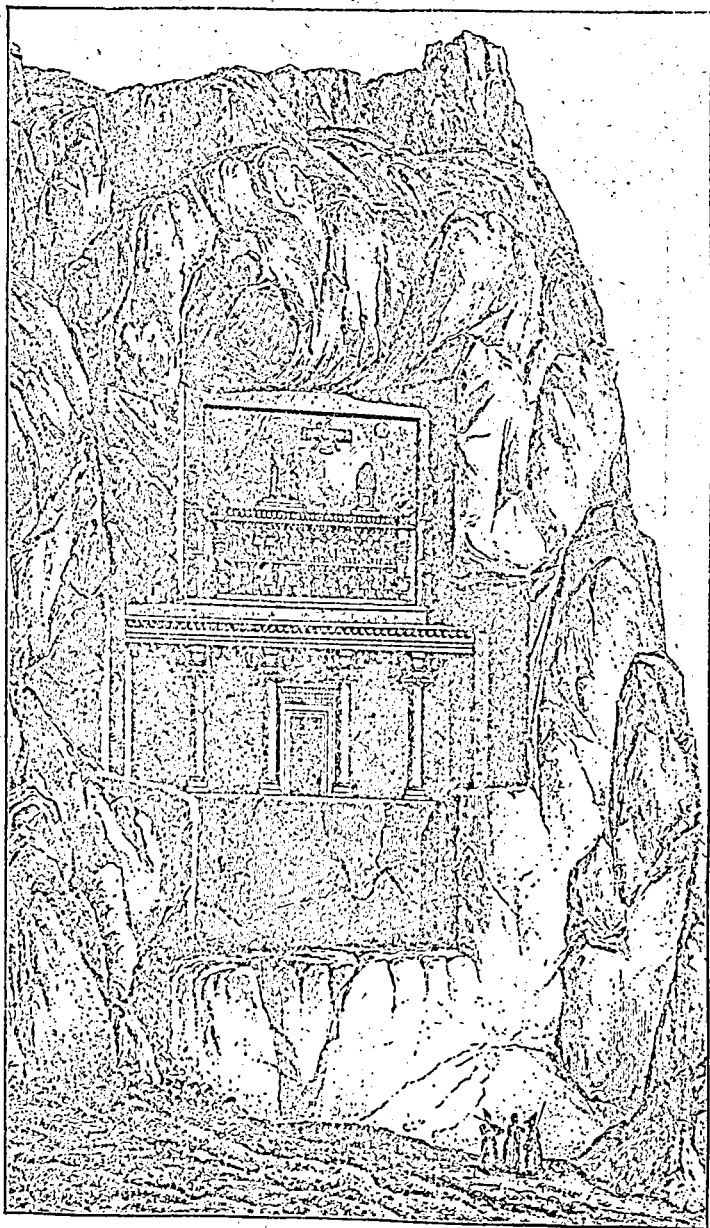
Duh rãu

Omul erã dator sã ajute pe Ormuzd și sã lupte împotriva «rãului» pe orice cale.

Anume trebuie : sã lucreze pãmântul, sã întemeie o familie, sã spunã adevãrul, sã facã fapte bune, sã ocroteascã viețuitoarele folositoare (cãinii, pãsãrile, etc.) și sã se mântuiascã de pãcate prin rugãciuni și pocãințã. În același timp trebuia sã fie curat și la corp înlãturãnd tot ce ar fi murdar, stricat sau spurcat. De aceea duceau o viațã de familie foarte curatã și lãudatã de vecini, dând mai ales multã îngrijire creșterii copiilor.

Morții erau socotiți ca spurcați, fiindcã moartea venia dela Ahriman. De aceea cadavrele lor nu erau îngropate, nici arse, nici azvãrlite în apã, înainte de a fi înfășurate cu cearã curatã, pentru a nu se pãngãri pãmântul, focul ori apa. Mai deseori erau lãsate pe înãlțimi sau pe *turnuri* rotunde, pradã pasãrilor și fiarelor. Pentru regi se clãdiau *morminte* mãrețe tãiate în stãnci atãt de sus, ca nimeni sã nu se poatã sui acolo. Cadavrele erau vãrãte în ele pe schele, care apoi se stricau.

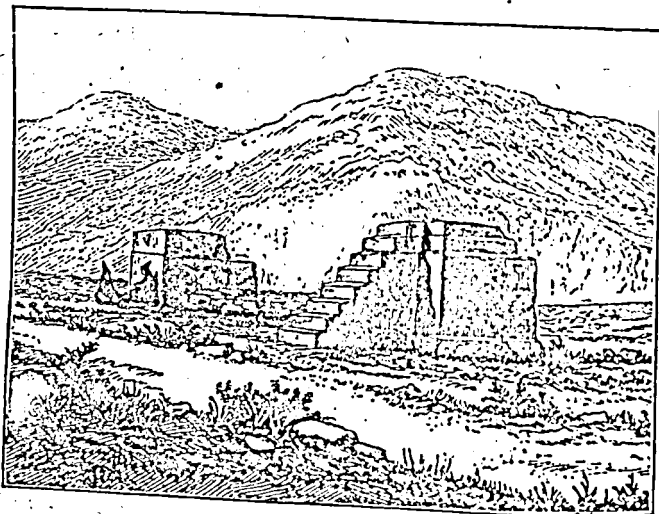
La 3 zile dupã moarte sufletul ieșiã din corp și se ducea la judecata lui Ormuzd. Dacã erã bun trecea puntea de peste Infern în Paradis, unde petreceã pãnã la a doua ìnvierẽ; iar dacã erã rãu se prãbușiã de pe punte în Iadul cel negru.

Mormânt regal medo-persan

TH. AVR. AGULETTI. — Istoria Antică.

Ormuzd n'avea nici statui, nici temple. Însă pe înălțimi adăpostite sau pe *vetre*, în formă de piramide egiptene ori de turnuri chaldeene, ardea veșnic *focul sacru* (sfânt) din

Vetre sacre medo-persano

lemnne mirositoare. Flacăra curată era icoana zeului. Cultul (slujba) constă din jertfe de animale domestice (cai, vite, capre, oi), libațiuni și cântece religioase făcute pe acele vetre de către preoți sau *magi*, în fața mulțimei de jos. Magii îndeplineau serviciul divin, îmbrăcați în halaturi albe cu mânecile largi, pe cap cu tiare înalte și ținând în mâini ramuri verzi. După ce se suiau pe vetre în procesie impunătoare, pregăteau victimile pentru sacrificiu, pronunțând anume formule sacramentale (zicale sfințite). Apoi împărțiau asistentilor un fel de băutură alcoolică din niște ierburi speciale și în urmă săvârșiau jertfa. Părțile curate ale victimei erau arse în focul cel sacru. Restul era expus puțin în fața altarului, apoi din el se împărțeau (praznic) cei de față.

Dualismul a fost dat Medo-Persilor de profetul lor fabulos *Zoroastru*, care, se zice, că era de neam regesc și că fusese răpit de zei, ca să-i dea astfel învățăturile.

4. Regii însemnați : Cyaxares la Mezi ; Cyrus și Darius la Perși. — Mezii, locuind un ținut mai roditor și traiul fiindu-le astfel mai lesnicios, s'au hotărît cei dintâi să scuture robia Asirienilor, sub care se găseau, și să întâmpine mai cu tărie prădăciunile unor vecini mai dela nord, dar de același neam cu ei, *Sciții*. Așa s'au gândit să întocmească un singur stat, sub conducerea unui singur rege. Cel mai însemnat a fost *Cyaxares* (sec. VII în. Chr.).

Acesta a supus toate triburile persane dela miază-zi și s'a răsculat contra Asirienilor. Astfel s'a aliat cu Babilonienii, care aveau atunci ca rege pe tatăl lui Nabuchodonosor și a cuprins cetatea Ninive (606 în. Chr.), pe care a distrus-o. În urmă a împărțit Asiria cu aliații săi, ocupând el partea de miază-noapte și întinzându-se spre apus până la fluviul *Halys*, ce-l despărția de *Lydia*, un bogat stat din Asia-Mică.

Următorul lui Cyaxares fiind slab și crud, iar Mezii moleșindu-se s'a stărnit o răscoală a Perșilor, mai oțeliți la luptă. Conducătorul ei a fost *Cyrus*, nepotul regelui med detronat.

Cyrus, despre a cărui naștere și copilărie se spuneau în vechime frumoase povești, a fost unul din cei mai vestiți cuceritori. El a întins stăpânirea medo-persană peste tot apusul Asiei.

Prima lui cucerire a fost *Lydia*, în a cărei capitală *Sardes* domnia bogatul *Cresus*. Acesta plănuse o alianță cu Babilonienii și cu Egiptenii contra Perșilor. *Cyrus* însă i luă înainte : îl atacă, îl bătă și îl prinse. Eră chiar să-l ardă pe rug, dar îl iertă și îl făcu sfetnicul său. Apoi porni spre *Babylon* : îl înconjură și-l luă (538 în. Chr.), abătând *Eufratul* și pătrunzând în cetate pe

Cyrus

albia fluviului. Cu acest prilej Ebreii scăpară din robia babilonică, căpătând voie să se reîntoarcă în patria lor. În urmă Cyrus vroi să atace și Egiptul, dar muri în lupte cu niște triburi scitice. Acest cuceritor a fost socotit și închipuit ca zeu.

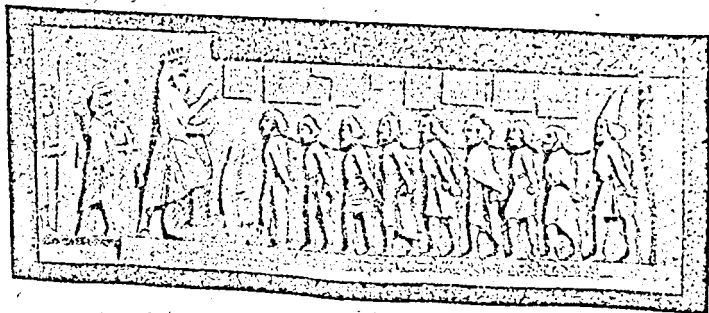
Fiul și urmașul lui Cyrus, *Cambises*, porni de îndată contra Egiptenilor și în lupta ce avu cu aceștia, la intrarea în Egipt, îi adrobi și le supuse țara (525 în. Chr.).

În timpul acesta iscându-se o răscoală în Persia și *Cambises* murind pe drum la întoarcere, Perșii aduseră la tron pe o rudă a lui Cyrus, pe *Darius* (522 în. Chr.).

Darius I

Darius a fost un rege mare. El potoli mai întâi răscoala și făcu din Babylon capitala statului. Reședeă însă din când în când și în celelalte capitale persane. Apoi, ne mai având ce cuceri în Așia ori în Africa, el plănuî să se întindă în Europa. Astfel porni o expediție împotriva Sciților, care cutreierau ținuturile de prin sudul Rusiei de astăzi și de pe lângă gurile Dunărei (513). Expediția a făcut-o prin partea de răsărit a peninsulei balcanice, iar Dunărea a trecut-o pe la Isaccea (Tulcea). N'a făcut însă nimic hotărâtor, căci Sciții se

Darius I și rebelii

retrăgeau într'una prin stepele lor. Cu prilejul expediției acesteia Darius cuprinsese țările balcanice, prin care trecuse.

El mai voi a pune mâna și pe Grecii mai din sud și astfel începù cu ei (500 în. Chr.) marile războaie medice sau greco-persice. N'a avut însă nici o izbândă. Pe când pregătia o expediție mai mare împotriva lor, a murit.

În timpul lui Darius, imperiul persan avu cea mai mare întindere: dela Dunăre și Marea Mediterană până la fluviul Indus, dela Marea Caspică și fluviul Iaxartes până în Egipt.

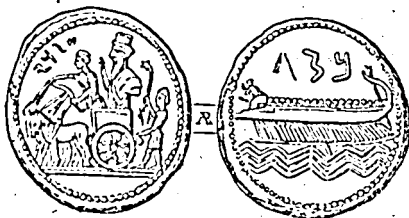
Acest rege s'a făcut vestit și prin organizarea ce a dat întinsului său imperiu.

În fruntea statului, se găsiă marele rege, care avea o putere absolută (fără margini). Rar puteau supușii să-l vadă, iar când li se îngăduiă aceasta, el li se înfățișă cu un lux strălucitor și toți trebuiau să i se prostearnă. În juru-i avea o curte numeroasă, iar la îndemână-i o armată formidabilă, înzestrată și cu cămile, pentru expediții în deșert. Ostașii, vestiți arcași, aveau tunică albă cu flori, turban verde, ghetete galbene, arc galben, tolbă cenușie și sulite cu vârful alb. Garda regală, zisă *nemuritorii*, eră cu deosebire luxoasă.

Arcași persani

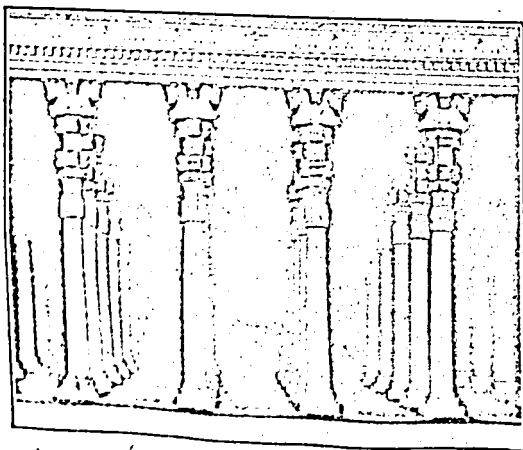
Popoarele supuse erau doar tributare. Încolo ele își păstrau limba, religia, legile, obiceiurile și pe alocurea chiar șefii lor naționali. Pentru a se împiedică însă revoltele, statul a fost împărțit în mai multe guvernăminte, numite *satrapii*, avându-se grija, ca popoarele mai mari să fie fărâmițate și repartizate la mai multe satrapii, combinându-se cu alte neamuri rivale mai mici. Satrapiile s'au înzestrat cu drumuri, care au dat avânt comerțului, cu servicii de poștă și cu o poliție numeroasă. Pe de altă parte satrapii erau spionați și supravegheați de aproape. S'au stabilit și dări regulate pentru supuși, căci Medo-Perșii erau scutiți. Acestea se cereau sau în natură (grâu, cai de lux, berbeci, catări, etc.) sau în bani. De aceea

Darici de argint

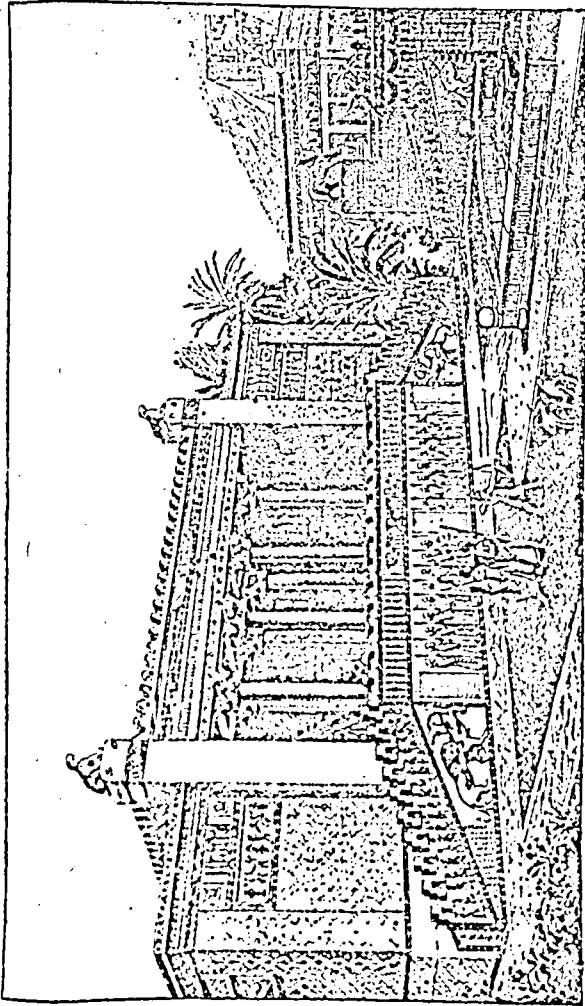
el a bătut în mod regulat și *monede*, din aur și argint, zise *darici*, după numele lui.

Darius a ridicat și clădiri mărețe. Așa el a zidit un frumos palat la Persepolis, pe o terasă înaltă, renumit

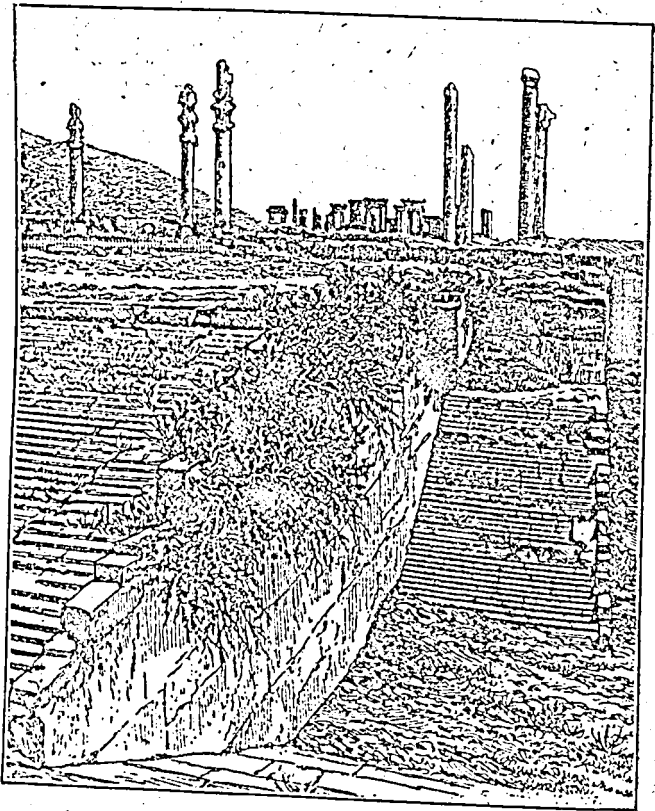
Sala tronului din palatul lui Darius I

prin grandioasa (măreața) și vasta sală a tronului, al cărei

Palatul lui Darius I dela Persepolis

plafond foarte înalt era susținut de numeroase (72) și elegante coloane. Suișul pe terasă se făcea pe o scară largă de peste

Ruinele și scara palatului lui Darius I

6 metri, cu 111 trepte în pantă dulce pentru ca și călăreții să o poată urcă.

5. Sfârșitul statului medo-persan: cucerirea greco-macedoneană, trecerea sub Romani. — Din pricina războaielor greco-persice, statul slăbi. Urmașii lui Darius, pe lângă că duseră mai departe și fără succes războaiele cu Grecii, dar se și molesiră. Se iviră certuri dinastice și revolte.

În cele din urmă Grecii îl cuceriră cu toate popoarele înglobate în el și dela ei trecu apoi sub Romani.

II

ISTORIA GRECILOR

I

Grecii și ținuturile grecești

1. Neamul și triburile Grecilor; înfățișarea și firea lor. — *Grecii* sau *Hellenii* au început să fie cunoscuți cam odată cu Medo-Perșii. De altfel ei erau înrudiți cu aceștia, fiind tot de neam aric.

Despărțindu-se din trunchiul comun puțin mai înainte de Medo-Perșii, Grecii au luat-o, desfăcuți în triburi și rând pe rând, spre apus. Astfel au ajuns până la coasta Asiei-Mici și de aci au trecut în Europa prin diverse locuri, după ce au aflat dela neamurile peste care dăduseră meșteșugul plutirii.

Cel mai vechiu trib, care au călcat celdintâi în Europa, au fost *Pelasgii*. Iar dintre cele venite mai în urmă, 2 au fost mai însemnate: *Dorienii* și *Ionienii*.

Grecii erau oameni frumoși la chip și bine înzestrați dela natură. Erau destul de dezvoltăți la corp, mâinile și picioarele le aveau bine proporționate (potrivite) și erau musculoși. Aveau: fața foarte regulată, fruntea potrivită, ochii mari și vioi, buzele subțiri, în sfârșit, ca semn deosebit al lor, nasul drept și prelungind fruntea.

Pe de altă parte erau inteligenți (deștepți), iscusiți, activi curagioși și îndrăzneți. Aceste însușiri, bine înțelese, variau dela trib la trib. Cei mai distinși Greci în privința daru-

Femeie greacă

Tânăr grec

rilor lor sufletești au fost Ioniienii. Doriienii se deosebiau mai mult prin calitățile lor militare.

2. Grecia și statele grecești. — Țara principală de așezare a *Grecilor* a fost mica peninsulă din sud-estul Europei, strânsă între Marea Ionică și Marea Egee (Archipelag), numită până azi *Grecia* sau *Hellada*.

Pământul ei e muntos, fiind străbătut de munții *Pindus* și de ramificațiunile lor, cu cel mai înalt vârf *Olympus*, pururi acoperit de nori. Aceasta face ca ea să fie bogată în metale, marmoră, lemne și pășuni. Sunt și câteva văi fertile pentru agricultură, pe care le udă cursuri de apă mici însă numeroase, ca *Peneus*, *Alpheus*, *Eurotas*, ș. a. și pe unde crește și vița de vie și măslinul.

Pe de altă parte Grecia are coastele întretăiate de nenumărate golfuri, cum e *Corinthus*, ș. a., ceea ce înleznește foarte mult navigația și comerțul.

În fine această țărișoară e dăruită cu o climă dulce și sănătoasă și cu un cer mai totdeauna senin și luminos, ce aduce voioșie.

Pe lângă toate acestea, patria Grecilor eră așezată în vecinătatea popoarelor civilizate orientale, dela care putea învăța multe lucruri și cam în mijlocul lumii cunoscute în vechime, ceea ce ușură legăturile ei cu toate popoarele.

După înfățișarea pământului său, Grecia se împarte, în trei regiuni. Fiecare din acestea se subdivide în alte ținuturi mai mici, care în vechime alcătuiau *state* deosebite, cu guvernământul, legile și armatele lor.

Astfel sunt :

Grecia nordică (dela Olympus până la trecătoarea *Thermopylae* dintre mare și munți), unde se găsiă localitatea religioasă *Dodona* ;

Grecia mijlocie sau *Hellada propriu zisă* (dela *Thermopylae* până la istmul *Corinthus* de lângă golful cu acelaș nume), care aveă cetatea *Theba*, localitatea religioasă *Delphi* și vestita cetate *Athena* ;

Grecia sudică sau *Peloponesul* (restul peninsulei în forma unei palme deschise), în care se află cetatea *Corinthus*, localitatea religioasă *Olympia* și renumita cetate *Sparta*.

3. Insulele și orașele din Asia Mică. — De Grecia țin geograficește și insulele de prin prejur.

Mai însemnate în antichitate erau :

Salamina (Salamis) chiar în fața Athenei ;

Eyboea, dealungul coastei răsăritene a Greciei de mijloc ;

Coreyra (Çorfu), cea mai însemnată dintre insulele *Ionice*, în apusul Greciei ;

Delos și *Paros*, în Marea Egee, aparținătoare de insulele *Cyclades* (în cerc) ; și în fine

Lesbos, *Samos* și *Rhodos*, dintre insulele *Sporades* (risipite), depe lângă coastele Asiei-Mici.

Mai răslețe și mai depărtate erau : *Creta* și *Cyprus*.

Această punte de insule, ce stabiliă legătura între Grecia și Asia-Mică, făcea ca și țărniurii apusenii ai acestei din urmă să fie socotiți ca ținând tot de Grecia. Dealtfel pe coastele

Asiei-Mici, în regiunea numită și *Ionia*, au înflorit numeroase cetăți grecești, ca : *Miletus*, *Smyrna*, *Troia*, etc.

4. **Coloniile grecești și dezvoltarea lor.** — Grecii nu s'au mulțumit să trăiască în marginile teritorului arătat. Cu timpul ei au început să emigreze (să plece) din aceste locuri, înființând un șir de *colonii* pe țărmurii tuturor mărilor de prinprejur. Orașul din care se desprindea colonia, se numea *metropolă*, adică «orașul-mamă» și cu el coloniile aveau numai legături religioase și de respect filial. Încolo ele se cărhuiau independent și au ajuns la mare dezvoltare, unele întrecând chiar metropolele lor.

Cauzele care pricinuiau întemeierea de colonii erau multe. Înmulțirea populațiunii, foametea, năvălirile străine, revoluțiunile lăuntrice, molimele, cataclismele naturale, dorința de a călători etc., iată ce împingeau mai mult la emigrare. Mai ales însă coloniile s'au născut din nevoi comerciale.

Toate cetățile grecești au contribuit la înființarea de colonii, dar cele mai multe din acestea se datoresc Miletului din Asia-Mică.

Principalele colonii au fost :

Tomis (Constanța), *Olbia* (în țara Sciților) și *Sinope* (locul de întâlnire al drumurilor din nordul Asiei-Mici), toate la Marea Neagră; *Byzantium* (cu un minunat port), în Bosfor; *Olynthus*, pe țărmul nordic al Mării Egee; *Tarentum* și *Neapolis*, pe coastele Italiei sudice (numită și Grecia Mare);

Monedă syracusană

Syracusa (în Sicilia), unul din cele mai bune porturi din Mediterana; *Massilia* (la gura Rhonului), pe coasta sudică a Franței de astăzi; *Saguntum* (mai jos de gura Ebrului), pe coasta răsăriteană a Spaniei; *Cyrene* (la capătul

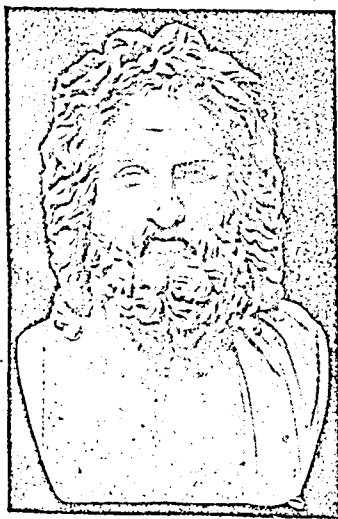
drumurilor din centrul Africei de nord) și *Naukratis* (locul de desfacere a văiei Nilului), ambele pe litoralul sudic al Mării Mediterane.

Așezămintele religioase ale Grecilor

1. Zeii. — Grecii, deși erau împrăștiați prin diferite părți și deși erau fărămițați în mai multe stătuțe ce se războiau des, aveau o puternică legătură între ei prin religie.

Ei au îndumnezeit: toate puterile naturii (cerul, aerul, soarele, furtuna, vântul, etc.), toate îndeletnicirile (comerțul, meșteșugul, muzica, etc.), precum și toate însușirile și patimile omenești (iubirea, ura, frumusețea, inteligența, etc.). Astfel au creiat o mulțime de *zei*. Zeii erau închipuiți ca niște ființe cu chip și cu viață omenească (mâncau, beau, se căsătoriau, se certau, etc.), dar nemuritori și de o istețime și forță supranaturală (peste fire). Erau nevăzuți și nu se arătau, decât când vroiau și cui vroiau. Dese ori se amestecau în viața lumească, ocrotind sau urgisind pe muritori. Reședința lor se credea, că e pe muntele Olympus.

Cel mai mare dintrei zeii era *Zeus*, zeul cerului, făcătorul zeilor și al lumii. El avea doi frați: *Poseidon*, zeul mărilor și

Zeus

Poseidon

Hades, zeul lumii subpământene. Soția lui Zeus era *Hera*, zeița

Hades

atmosferei și a căsniciilor. Alți zei, născuți din Zeus, erau: *Phoebus*, zeul soarelui și al artelor; *Athena*, zeița fulgerului și a înțelepciunii; *Aphrodita*, zeița aurorii și a frumuseței; *Hermes*, zeul vântului și al comerțului, curierul zeilor; *Hefaisios*, zeul focului și al industriei; *Arthemis*, zeița lunii și a vânatului; *De-*

Hera

Phoebus

Athena

Afrodita

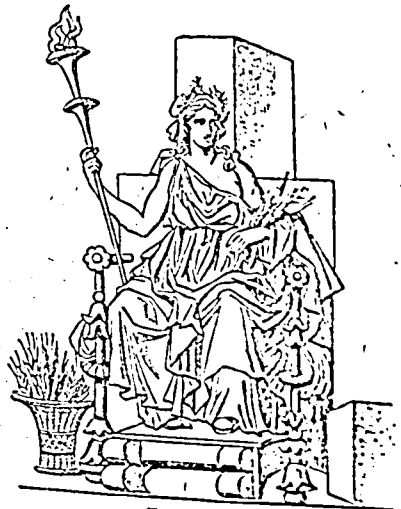
Arthemis

Hermes

Hefaistos

Demeter

meter, zeița pământului și a agriculturii, și *Ares*, zeul furtunilor și al războiului.

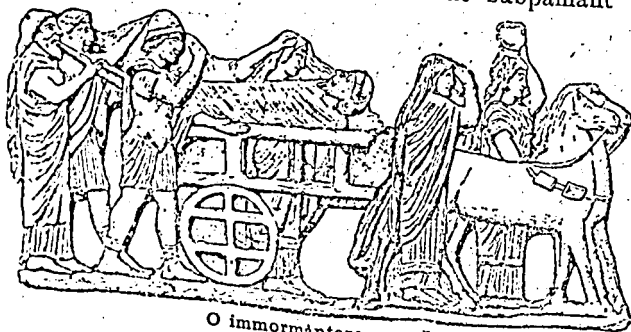

Ares

Pe lângă acești 12 zei mari, erau și numeroși zei secundari și o mulțime de divinități mărunte în întreaga natură (pe munte, în aer, pe mare, etc.). Între aceste din urmă erau *Muzele* (9 de toate) și *Nimfele*. Apoi fiecare oraș și fiecare familie își avea zeul sau zeii săi ocrotitori.

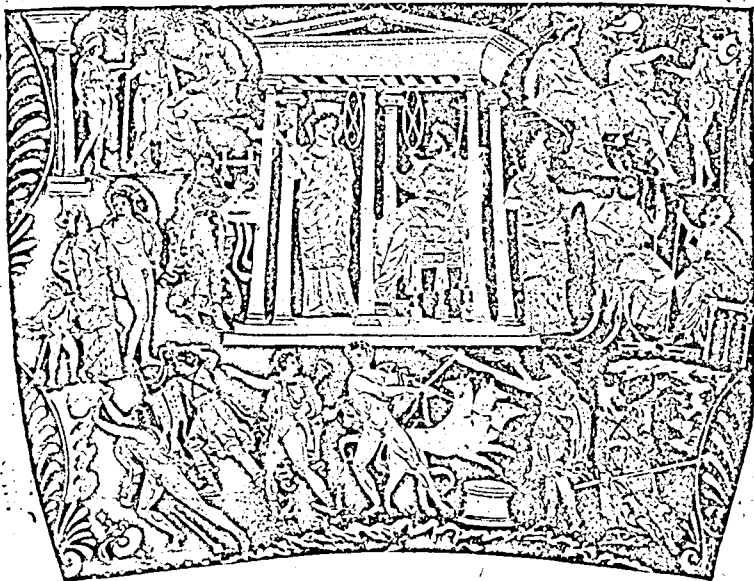
Grecii au născocit povestiri foarte frumoase despre zei și despre faptele lor. Aceste povestiri se zic *mituri*, iar culegerea la olaltă a tuturor miturilor se chiamă *mitologie*.

Credința în viața viitoare eră și la Greci. Morții lor erau sau puși în morminte tăiate în stânci și duși cu mare alaiu jalnic până la locul de veci sau arși. Lumea de subpământ sau

O immormântare greacă

Infernul, unde mergeau sufletele morților, adică *umbrele*, se

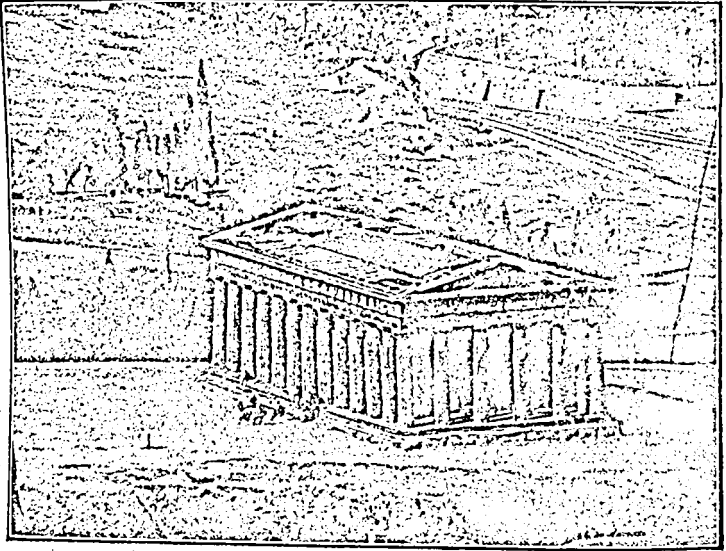

Infernul

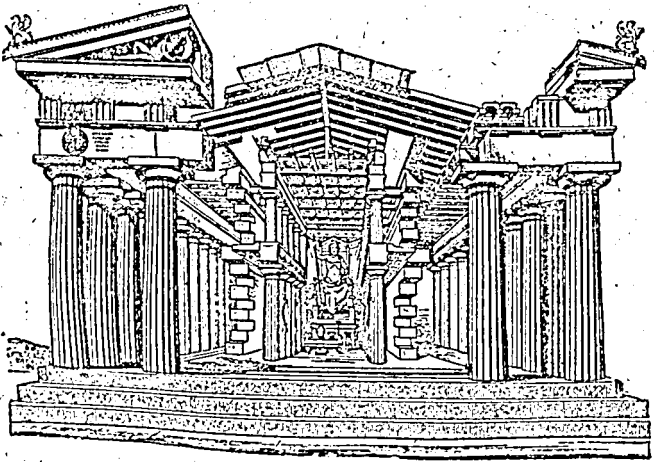
împărția în două; *Câmpiile Elyzee*, locuri fericite pentru petrecerea dreptilor; și *Tartarul*, locul chinurilor pentru pedepsirea păcătoșilor.

2. Cultul: temple. — Zeii fiind puternici și porniți a se amesteca în viața lumească, Grecii căutau să și-i atragă.

Pentru aceasta ei ridicau *temple* foarte frumoase, dar nu așa mari, în formă dreptunghiulară și având de jur împrejur coloane foarte frumoase în diferite stiluri (forme). Înăuntrul lor așezau statua, în înfățișare omenească, a zeului ori a zeiței ce adorau. Tot în temple, într'o sală din dosul statuei divinității, se depuneau și darurile aduse de oameni și consistând din diferite produse. Iar afară, în față, se găsea altarul, înaintea cărui se săvârșea cultul.

Templu grec

Interiorul unui templu grec

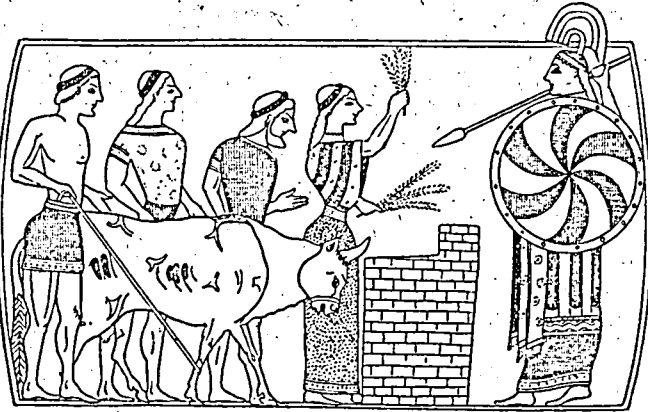
Acesta eră întreținut de preoți și preotese prin rugăciuni, jertfe de animale (vite, berbeci, etc.) și libațiuni mai ales cu vin, care se îndeplineau în fața mulțimei ce se adună înaintea templului. Interiorul lui rămânea a fi numai locuința divinității.

Preoteasă greacă

Preot grec

Sacrificiu grec

3. Oracolele. — Grecii mai credeau, că voința zeilor și viitorul hotărât de aceștia se poate ști după unele semne din natură sau după spusele preoților ghicitori dela anumite temple. Prezicerile acestea, precum și locurile unde ele se făceau, se numiau *oracole*. La oracole alergau Grecii din toate părțile.

Cel mai vechiu oracol eră la Dodona, unde se află un stejar miraculos, al cărui fâșiit de frunze arată voința lui Zeus. Dar cel mai vestit eră la Delphi, la templul zeului Phoebus. Acolo

prorocia preoteasa *Pythia*, șezând pe un tripod (scaun cu trei picioare) de aur deasupra crăpăturilor unei peșteri, de unde eșiau gazele amănitoare. Vorbele ei fără șir se rânduiau în versuri de către preoții templului.

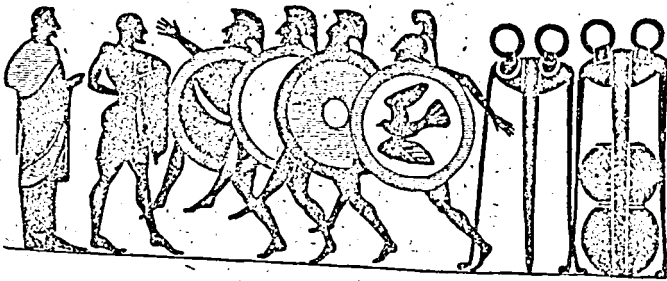

Pythia

Răspunsurile oracolelor erau greu de înțeles sau aveau câte două înțelesuri. Totdeauna însă ele erau potrivite cu împrejurările și de multe ori nu erau decât sfaturi înțelepte date oamenilor sau cetățitorilor de către preoți.

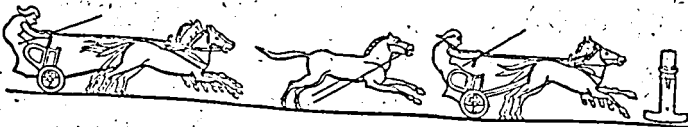
4. Jocurile publice. — Zeilor plăcându-le oamenii sănătoși, frumoși și isteți, Grecii organizau pe la anumite temple niște serbări religioase, zise *jocuri*.

În primul rând acestea constau din felurite

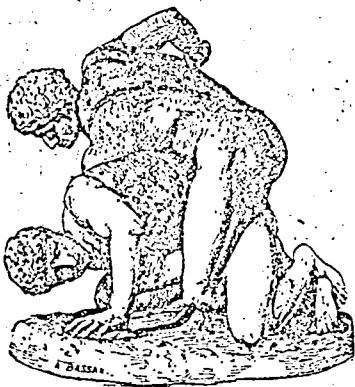
Alegători înarmați

întreceri gimnastice, ca: alergări pe jos sau în care, sărituri.

Curse de care

lupte, aruncări cu discul, etc.
Aveau loc apoi reprezenta-
țiuni teatrale și muzicale,

Luptători

precum și expoziții de opere
ale artiștilor de tot felul (ar-
hitecți, sculptori, pictori). În
sfârșit se țineau și concursuri
literare (lecturi, recitări, de-
clamații) între diferiți autori (istorici, filosofi, poeți).

La jocuri luau parte Grecii de pretutindeni, afară de femei.
Deasemenea nici străinii nu erau primiți. Apoi cât timp ție-
neau ele, eră pace și înfrățire generală.

Aruncător cu discul

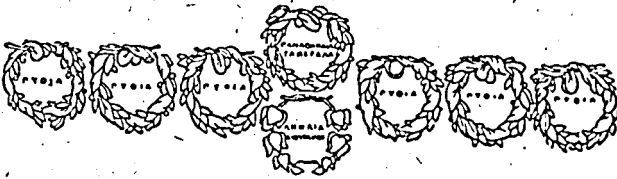

Reprezentatie teatrală

Reprezentăție muzicală

Învingătorul, încoronat cu lauri sau cu ramuri de măslin sfințit, era purtat în triumf și admirat de toată suflarea gre-

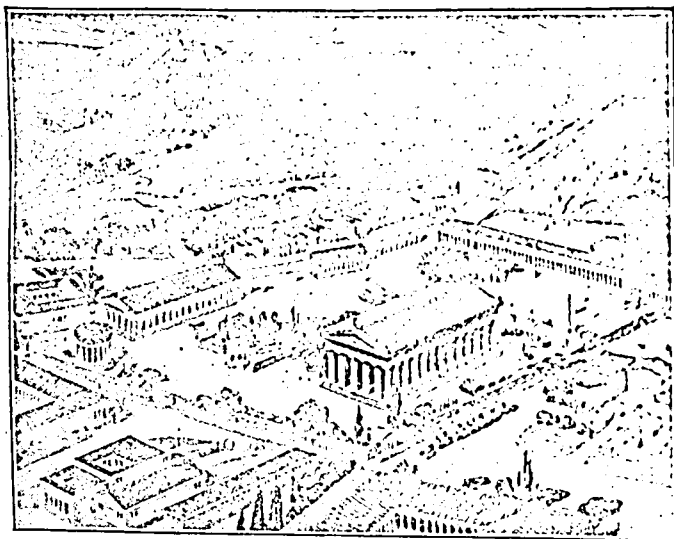
Coroane pentru învingători

cească. Cu el se bucură de onoruri și familia și cetatea sa natală. De aceea era întreținut pe socoteala acestei din urmă și, dacă învingea în mai multe rânduri, i se ridică și statui.

Erau 4 jocuri mari naționale, dintre care cele mai renumite erau cele *olympicee*. Acestea aveau loc la Olympia, de unde-și trag numele, la templul și în onoarea lui Zeus. Se țineau din 4 în 4 ani, prin Iulie, și durau 5 sau 6 zile.

Triumful unui învingător

Olympia

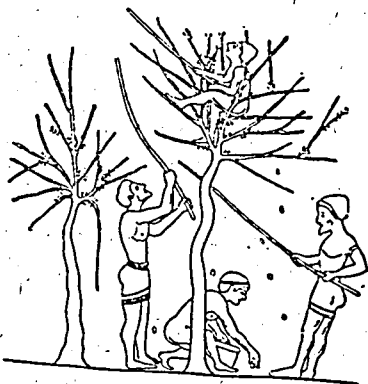
Spațiul de timp dintre ele se chiamă *olimpiadă* și servia Grecilor la numărarea anilor. Prima olimpiadă s'a început cu anul 776 în. Chr.

III

Viața primitivă a Grecilor

1. Traiul străvechiu al Grecilor : orașele lor și viața zilnică. — Timp de vreo 1000 ani, după trecerea lor în Europa, Grecii au dus o viață simplă, familiară și gospodărească.

Trăiau la început numai din creșterea vitelor (boi, oi, capre). Cu timpul au început să lucreze și pământul (grâu, orez, vie, măslini). Ba încă s'au apucat și de mici negoțuri pe mare.

Recolta măslinelor

În ceea ce privește îmbrăcămintea ei aveau : o cămașă de in

Vechiu costum grec

fără mâneci, iar peste ea o bucată de stofă sau o pelerină de piele. Ca încălțăminte întrebuințau sandale și un fel de opinci. Capul îl purtau neacoperit. Numai la drum, puneau o pălărie sau un bonet de lână. Părul era sau scurt sau lăsat în plețe pe umeri. Își lăsau mare și barba.

Vechiu costum grec

Casele lor erau din piatră sau din lemn, cu o

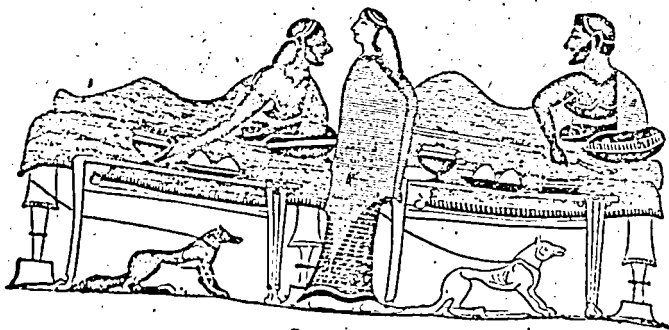

singură odaie, unde era și vatra, pe care ardea focul într'una. Ele se luminau ziua pe

ușe sau prin deschizături făcute în coperiș, pe unde eșă și fumul, iar noaptea dela focul din vatră. Mâncau culcați pe o parte, fie bucate din cereale și fructe, fie carne de vite fripte la vatră întregi și beau vin.

Încălțăminte greacă

Ospăț grec

Femei grece pisând grâu

Femeile torceau lână, țeseau pânză pentru îmbrăcăminte, spălau rufe, pregăteau hrana (pâine, bucate, etc.). Se ocupau într'un cuvânt de toate treburile gospodăriei. Ele își petreceau viața mai mult în curtea casei, care aveau împrejur un ceardac acoperit împotriva arșiței sau a ploii. Iar bărbații lucrau câmpul, îngrijiau vitele, clădiau locuințele, se dedeau la meseriile de pe lângă casă, sau

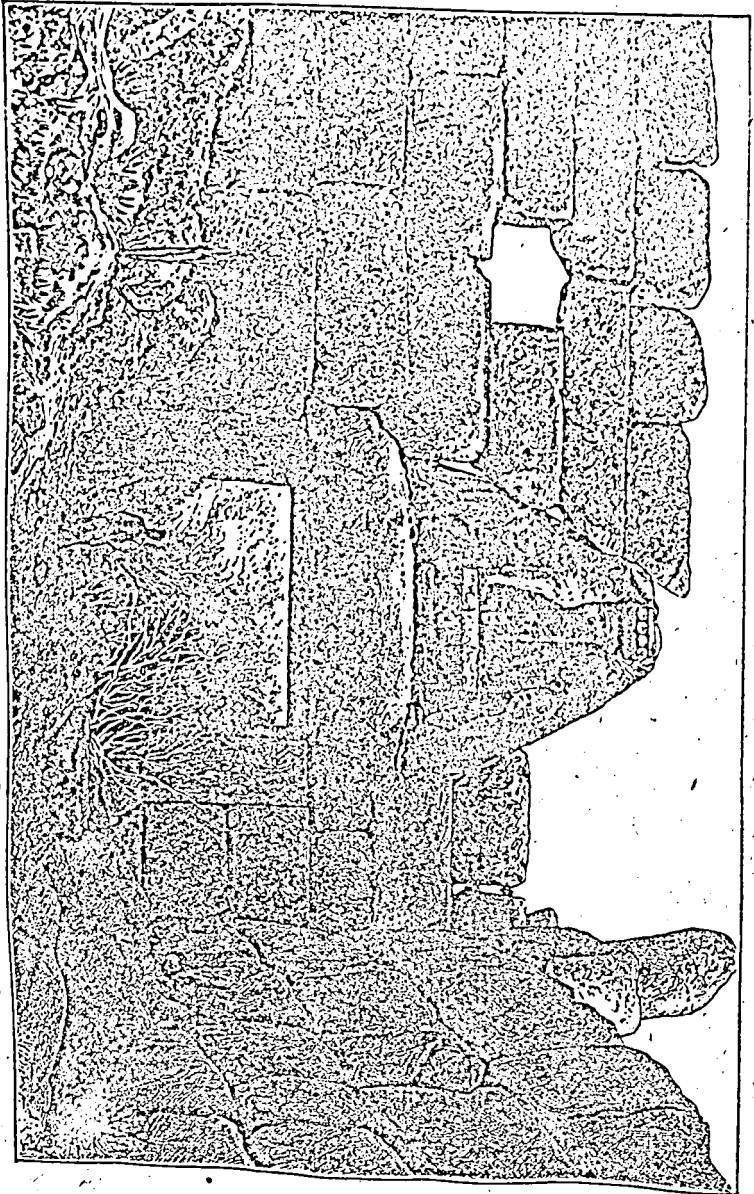
negustoriau ori se războiau..

Femei grece cărând apă

Locuiau la început în sate, cu ogrăzi și livezi întinse. Dar în curând fură aduși a întemeia cetăți mari și puternice. Acestea erau împrejmuite cu ziduri colosale, înalte de câte 8—10 metri, late dela 5 până chiar la 17 m. une-ori cu un cofidor în grosimea lor. Erau făcute din bucăți uriașe de piatră, cioplită sau necioplită, puse unele peste altele fără nici o tencuială. Blocurile (bucățile) ele însă-le erau lungi de câte 9 m. și groase de câte 6—7 m. Pe de altă parte zidurile erau pătrunse de porți mari, înalte de 3 m. și largi de 5 m., având deasupra lor bucăți de piatră sculptate în formă de lei, ale căror capete erau de bronz.

Zid de cetate și poartă cu lei

2. Vechile întocmiri ale Grecilor: cultura cretană: influența orientală. — Cetățile grecești erau cărmuite de *regi*, cari erau un fel de capi de familie mai isteți și mai avuți. Puterea lor se moșteniă, pentrucă strămoșii lor se credeă că au fost zei. Ca semn distinctiv purtau toiagul, adică *sceptrul*.

Costum de șefi greci

Încolo chiar în privința ocupațiilor zilnice regii nu se deosibiau de ceilalți adică de *popor*. Tot așa și soțiile și fetele lor.

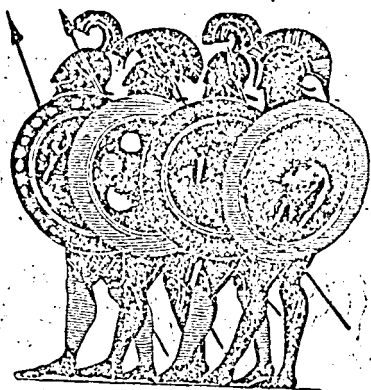

Ocupațiunile soțiilor și fetelor de regi și șefii greci

Simple erau și așa zisele lor «palate». Aceste erau niște case ca și ale celorlalți, dar ceva mai mari. Se alcătuiau din 2 părți: o parte din piatră și o parte mai mare din lemn, cu vatra la mijloc, plină de arme și alte obiecte, unde aveă loc

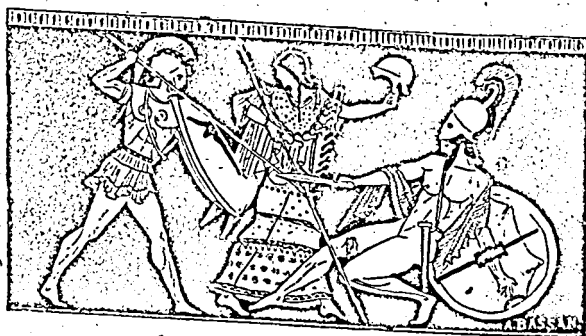
întâlnirile cu publicul. Aci se primeau și oaspeții și cerșetorii (socotiți ca trimiși ai zeilor).

În timp de războiu acești regi și șefi erau barbari și cruzi.

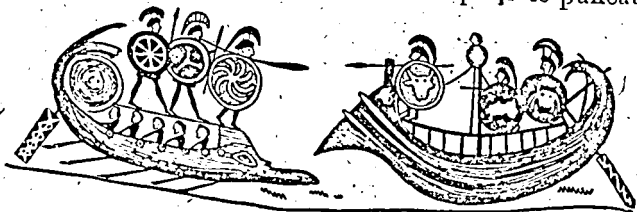
Luptători vechi greci

Luptătorii aveau cască, scut, arc, săcuri și ghioage și se băteau înșiruți în linie. Regii și șefii erau în fața lor în cară; luptând cu lancea și cu sabia. De multe ori se angajau numai lupte individuale între șefi. În lupte se amestecau și zeii, ținând parte ocrotitului lor. Se dădeau și lupte navale. Nu știau să se fortifice, nici să asedieze cetățile. Singura lor

Luptă între șefi și amestecul zeitei

apărare o făceau vasele, ce le scoteau din apă și le puneau ca

Lupte navale

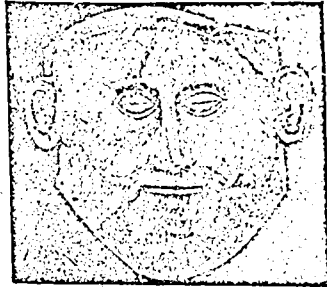
baricade. Învingii erau tratați fără milă. De multe ori erau uciși ca jertfe, pentru cei morți din partea învingătorilor.

Se întrezăresc însă și bunele porniri de mai târziu ale Grecilor. Așa regii și șefii onorează poezia, și muzica punând pe poeții călători să le recite la ospățuri isprăvi de ale zeilor ori oamenilor și făcând ca poeziile recitate să fie însoțite cu cântece de chitară. Aveau:

podoabe, bijuterii, vase, coroane, ștofe, și arme, mai ales scuturi. Ba încă se pun începuturile artei lucrându-se

Vas

Mască

statuete, măști de tablă de aur, plăci de fildeș etc.

Se întrebuințează și scrierea.

Scriere veche greacă

Centrul acestei primitive civilizațiuni grecești eră în deosebi insula Creta.

Neapărat că viața primitivă a Grecilor a suferit influența popoarelor civilizate din Orient, mai ales a Fenicienilor. Și aceasta cu atât mai vârtos, că peste unii Greci, chiar stăpâneau aceste popoare. Dela ei au învățat mai toate lucrurile. Cu timpul însă Grecii intrând în ciocniri cu ele au început să se dezberă de orice stăpânire precum și de orice înrăurire.

3. Povestirile despre viața primitivă greacă: eroii și legendele lor. — Viața primitivă a Grecilor nefiind bine cunoscută, a fost înfrumusețată mai târziu de ei, cu fel de fel de povești minunate.

Astfel tot ce s'a petrecut în acel timp a fost pus pe socoteala unor oameni mari, de neam dumnezeiesc, numiți *semi-zei* sau *eroi*. De aceea vremurile primitive ale Grecilor se zic și *timpurile eroice*, iar povestirile isprăvilor de atunci se zic *legende* sau *tradiții eroice*.

Cel mai iubit erou, din marele lor număr, era *Heracles* cel

Heracles

Centaur

prea puternic, care a făcut, să zică, lucruri ne mai pomenite.

Eroii au avut deluptat, se credea, cu tot felul de monștri (dihăni) înspăimântători. Unii din aceștia fuseseră niște uriași cu un ochiu în frunte, numiți *ciclopi*. Alții erau jumătate om și

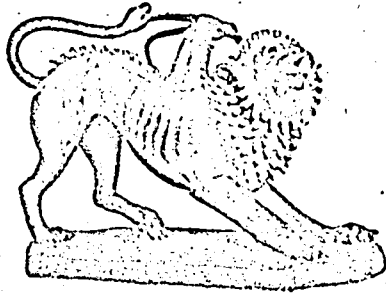
Ciclop

jumătate cal și se ziceau *centauri*. Ba erau și monștri numiți

minotauri, cari aveau corpul de om și capul de taur. Existaseră

Minotaur

Himeră

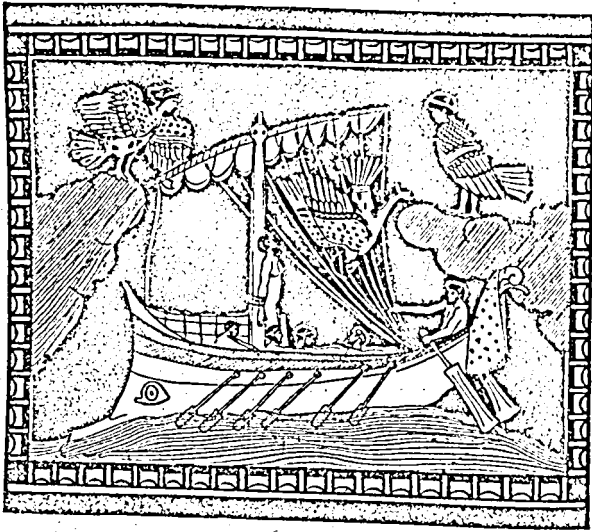
apoi: un câine cu 3 capete, cu coadă de șarpe și cu lătrat

Erou și sfinx

ca sunetul de aramă și se chemă *cerber*; *himere*, cu capul de leu, coadă de balaur, corpul de de capră și pe gâtleej cu flăcări; *sfinxi*, cu cap de față, corp de leu și aripi de vultur;

sirenele, jumătate femei și restul pasări, și *gorgoanele*, cu

Erou între sirene

cap de femei, dar cu șerpi șuerători în loc de păr, cu dinți

Gorgoană

de porc, cu brațe de aramă, cu aripi de aur, cu muget de fiară și cu o privire ce prefăcea în piatră. În afară de toți acești monștri, eroii mai avuseseră de a face și cu alte dihanii infricoșetore: tauri cu coarne de aramă și cu foc pe gură, pasări gigantice cu ciocuri și fulgi de fier, zmei ca para focului, balauri cu câte 7 capete, etc., etc.

Zmeu

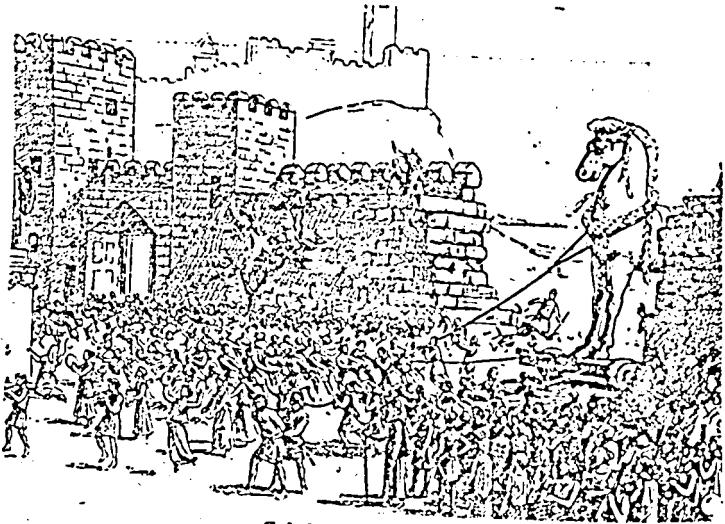
De multe ori eroii se întovărășiau.

Cele mai însemnate fapte săvârșite împreună, se zice că au fost: *expediția Argonauților* făcută pe Marea-Neagră

Argonauții și lăna de aur

pentru a lua dintr'un loc îndepărtat; de pe țărmul ei, lâna unui berbec de aur, păzită de un balaur neadormit; și războiul Troiei din Asia Mică, care a ținut 10 ani și nu s'a sfârșit decât după ce Troienii au dărâmat singuri zidurile cetății lor, ca să bage un cal mare de lemn, lăsat prin șiretlic de Greci

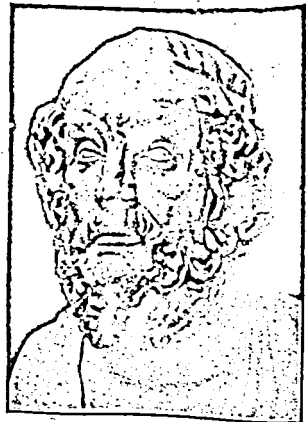
Calul troian

Odysseus

și care era plin cu soldați. Eroul șiret a fost *Odysseus*.

Toate legendele și tradițiunile eroice erau cântate de poeți în frumoase *epopei*. Cele mai însemnate sunt: *Iliada* care povestește căderea Troiei (zisă și *Ilion*); și *Odiseia*, care povestește întâmplările lui Odysseus, după căderea acelei cetăți. Aceste 2 poeme se ziceau a fi fost făcute de un poet orb, *Homerus*.

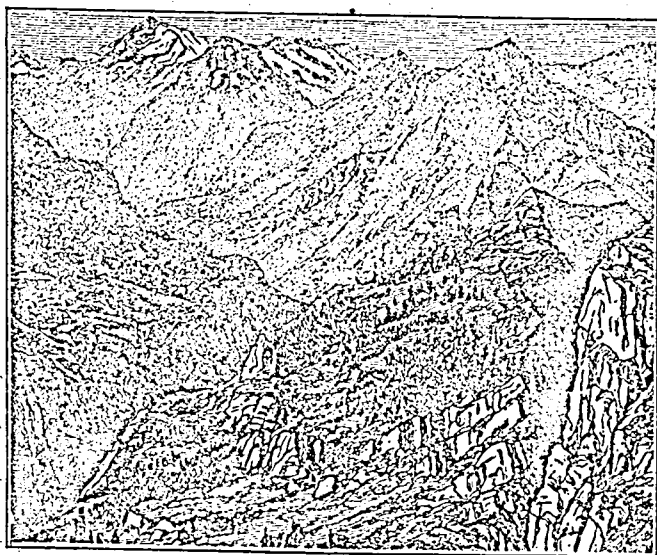
Homerus

IV

Sparta și Lycurgus

1. **Laconia și Sparta.** — Viața Grecilor este mai bine cunoscută, numai de când tribul asprilor și războinicilor Dorieni a întemeiat un puternic stat în *Sparta*, capitala ținutului *Laconia*.

Laconia e o vale îngustă, împrejmuțată de munți înalți și ascuțiți. E deci o cetate naturală. Fluviul Eurotas o străbate destul de liniștit (formând chiar mlaștini), fertilizându-o.

Valea Spartei

Centrul acestei văi îl ocupă Sparta, care n'a fost nici când înconjurată cu ziduri, căci n'avea nevoie. Prin urmare ținutul eră potrivit pentru a se ridica acolo un stat independent și puternic și anume un *regat*, fiind vorba de oameni cu porniri militare.

2. **Lycurgus și legile sale.** — Statul spartan a înflorit mai ales în urma minunatei lui întocmiri, date de *Lycurgus*, cam pe la anul 800 în. Chr.

Viața lui Lycurgus e puțin cunoscută. Grecii spuneau, că el ar fi fost de sânge regal, că a călătorit mult pe la poarele orientale pentru a căpăta diferite cunoștințe și că ar fi dat legile cu binecuvântarea oracolului dela Delphi.

Lycurgus

Prin legile sale, Lycurgus a statornicit 3 clase de locuitori: Spartanii, Perieci și Hiloții. Spartanii locuiau Sparta și erau Dorienii întemeietori ai statului. Ei nu aveau altă treabă decât războiul sau afacerile publice. Perieci erau vechii locuitori greci găsiți de Dorieni în aceste locuri și cari li se suseseră de bunăvoie. Ei ocupau restul Laconiei, îndeletnicindu-se cu agricultura, comerțul, industria, și plăteau tribut Spartanilor. Hiloții erau restul vechiului trib grec de aci, adică aceia ce fuseseră robiți cu sila. Ei munciau moșiile Spartanilor și erau ținuți în subjugare strașnică.

Dintre aceste clase, Lycurgus s'a îngrijit numai de Spartani.

Astfel mai întâiu el le-a tăiat patima bogăției. Anume: le-a dat moșii egale, care nu puteau fi vândute; i-a oprit de a avea afaceri cu străinii; și a bătut monede mari de fier, greu de întrebuințat.

Apoi a orânduit cârmuirea lor în chipul următor:

A lăsat în capul statului 2 regi, cum eră și mai înainte de el, cari însă cu timpul au ajuns sub controlul a 5 efori (inspectori), aleși în fiecare an de popor;

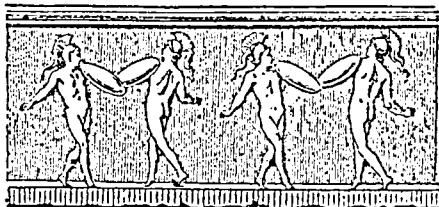
A dat, toată puterea în stat senatului, adică adunării a 28 bătrâni de cel puțin 60 ani, aleși prin aclamație și pe viață de către popor;

A păstrat în fine și vechia adunare a poporului, compusă din restul cetățenilor spartani de la 30 ani în sus, care, pe lângă alegerile arătate, mai aprobă sau respingea hotărârile senatului, fără nici o discuție însă.

În sfârșit Lycurgus s'a ocupat și de educațiunea (creșterea) viitorilor cetățeni spartani.

Copiii aparțineau mai mult statului de cât părinților. La nașterea lor, cei slabi sau schilozi erau asvârliți în râpide

muntelui din apropiere, iar cei bine făcuți erau lăsați mamele lor până la 7 ani. De atunci înainte erau luați pe seama statului. Erau crescuți în comun (la olaltă), făcând exerciții (deprinderi) militare și dedându-se cu toate suferințele. Umblau cu capul ras, desculți, purtau una și aceeași haină în orice timp, dormiau pe trestii tăiate de ei înșiși de prin bălți, se scaldau iarna și vara în Eurotas, mâncau puțin, prost și repede, erau bătuti crunt cu nuiile și în fine erau lăsați să fure dar să nu fie prinși. Învățătură

Exercițiile tinerilor spartani

Fată spartană

li se dădea foarte puțină: scris, citit, socotit, cântece religioase ori războinice și povestiri despre isprăvile strămoșilor. Erau apoi deprinși să vorbească scurt — *laconic* — și să respecte pe bătrâni.

La 17 ani tânărul intră în armată și sta până la 60 ani. La 30 de ani se căsătorie și și îndeplinea drepturile politice. Nu locuia însă cu femeia și cu copiii săi până la 60 ani. Avea doar voie să vie, din când în când, la familie. Mâncau întabără, grupe-grupe, contribuind fiecare cu bani și cu merinde, iar din timp în timp făceau ospete publice cu vestita lor *ciorbă neagră*, o zeamă de carne cu sare, oțet și untură.

Fetele erau crescute în același mod ca și băieții, însă deoparte.

3. Hegemonia spartană. — Legile lui Lycurgus au făcut din Spartani niște minunați soldați, curagioși și disciplinați, cari mergeau la luptă în cete strânse, încununați ca

Soldați spartani

în zi de sărbătoare și în sunete de cântece vitejești. Chiar femeile erau vestite pentru dragostea lor de țară, îndemnând pe fiii și pe soții lor să învingă sau să moară. De aceea ei au fost dela început înclinați la războaie cu statele vecine, pentru a le supune.

Cele dintâiu și cele mai însemnate lupte au fost cu *Mesenienii*, din apusul Laconiei. Aceștia, parte au fost robiți, parte au fugit în Sicilia, unde au întemeiat *Messana* (Mesina).

În urmă Spartanii au luat conducerea și a celorlalte statele de prin prejur, încheind cu ele un fel de alianță (intovărășire) și au stabilit astfel hegemonia (întăietatea, predominarea) lor asupra întregului Pelopones.

V

Athena și Solon

1. Attica și Athena. — Al doilea stat grec de mare însemnătate a fost cel întemeiat de Ioniemi în *Athena*, capitala ținutului *Attica*.

Attica e o mică peninsulă stâncoasă, care prin felul și poziția ei îndeamnă pe locuitori la negustorie și navigație.

În cea mai fertilă vale a ei, udată de un râuleț, e așezată Athena. Ea are în mijloc o stâncă — *Acropolea*, — ce-i slujiă în vechime ca fortificație, iar în apropiere se găsesc porturi naturale, între care mai ales e de amintit *Piraeus*.

Din cauza așezării sale și a vioiciunii populațiunii ioniene, statul Athenei avea să înflorească repede. Aceasta s'a întâmplat mai ales de când *Solon* i-a dat legile de întocmire (600 în. Chr.), ca și *Lycurgus* Spartei.

2. *Solon* și legile sale. — *Solon* se trăgea din neam re-gesc și a cutreierat și el Orientul, îmbogățindu-și cunoștiințele. De aceea a și fost socotit printre cei mai *înțelepți* greci (7 la număr).

El se gândi mai întâiu ca prin legile sale să ușureze mulțimea muncitoare. Astfel hotări: ca și oamenii de jos să aibă pământ, ca datoriile celor săraci să fie micșorate sau iertate, ca nici-un datornic să nu mai fie închis sau robit pentru neplată și în fine ca valoarea monedei să fie urcată, pentru a se plăti datorii multe cu bani puțini.

Solon

După aceea căută să dea statul, nu pe mâna nobililor puțini, ci pe mâna celor avuți, cari erau și puteau fi mai mulți. Astfel împărți pe cetățeni în 4 clase după avere (anume după produsul pământului), iar nu după naștere. Cei mai bogați erau în clasa I. Ei aveau cele mai multe drepturi, dar și cele mai mari îndatoriri.

Pe de altă parte orândul, ca guvernul (stăpânirea) să fie întocmit din: *arhonți*, *senat*, *adunarea poporului* și *areopag*. Era adică o *republică*.

Arhonții erau în număr de 9 și se alegeau de popor în fiecă an numai dintre cetățenii de clasa I. Ei erau capii statului și priveghiau la păzirea legilor.

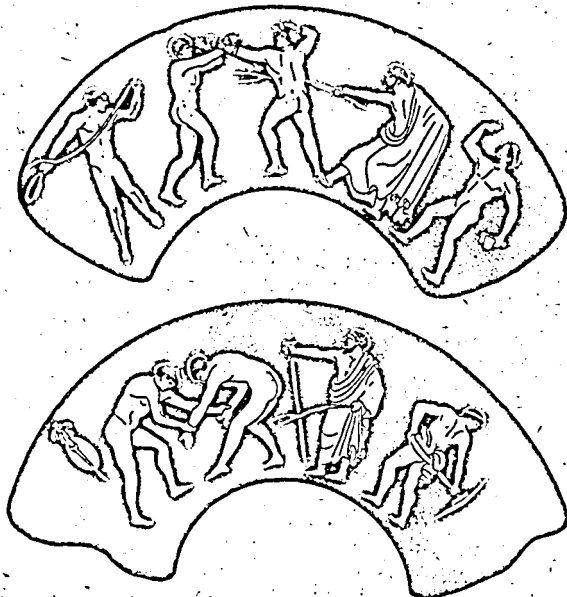
Senatul se compunea din 400 membri, dela 30 ani în sus, aleși deasemenea în fiecare an de popor din primele 3 clase. Se ocupă mai mult cu facerea legilor.

Adunarea poporului o alcătuiă restul cetățenilor onorabili, dela 20 ani în sus și ea avea adevărata putere. Se întruniă de patru ori pe an, discutând și hotărând numai ea totul (legi, războiu, pace, etc.).

Areopagul eră un tribunal înalt, compus din cei mai onorabili foști demnitari (funcționari) — mai ales arhonți — în număr de 9 și numiți pe viață. El supraveghiă faptele tuturor dregătorilor statului și judecă crimele mari. Ședințele lui se țineau noaptea, ca să nu se vadă, nici să nu se știe acuzaatul și ca astfel judecata să se facă fără părtinire.

În sfârșit și legile lui Solon s'au ocupat de viața cetățenilor.

Côpii erau crescuți de părinții lor până la 16 ani și erau datori să cunoască o meserie. De atunci erau luați de stat pentru a fi deprinși cu exerciții corporale, cu arte și cu

Jocuri gimnastice

Exerciții cu arcul

Exerciții de călărie

Lecție de muzică

Lectură

învățătură mai
întinsă.

La 18 ani tinerii intrau în armată, iar la 20 de ani căpătau drepturile politice. De acum înainte erau supuși ordinelor

(poruncilor) statului până la 60 de ani. Puteau însă să facă comerț, industrie, să călătorească, să stea în legătură cu străi-

Lecție de botanică

Tânăr pedestraș atenian

Tânăr călăreț atenian

nii. Ba încă străinii — *metecii* — căpătară voie să se stabilească în cetate, pentru a se da mai mare avânt mișcării comerciale și industriale. Plăteau însă bir și dădeau ajutor la războiu.

Fetele primiau o creștere potrivită

naturii lor: arte, lucrul de mână și gospodăria casei.

Lecție de dans

Tânără torcând

Ateniană la fântână

În acest chip legile lui Solon au făcut din Athenieni, nu numai niște soldați bravi, dar niște oameni și cetățeni liberi, bogați și luminați.

3. Modificarea legilor lui Solon: Clisthenes. — După Solon, legile lui ajunseră a nu mai fi respectate, cece pricinui turburări. *Clisthenes*, un bărbat ce iubiă poporul, ajungând prim-arhonte, le luă iar în seamă dar le modifică și mai mult în folosul mulțimei (510 în. Chr).

Mai întâiu dădu drepturi *egale* la toți locuitorii *liberi* — fie băștinași, fie străini veniți de aiurea, fie bogați, fie săraci, fie nobili, fie de jos — și-i împărți în 10 triburi (circumscripții) după locuințe iar nu după avere ori naștere. Fiecare trib alcătuiă un corp de oștire, jumătate pedestră, jumătate călare, sub comanda unui *strateg* (general) ales de popor în fiecare an. Cei 10 strategi aveau de fapt conducerea cetății, iar în războiu comandau fiecare câte o zi.

Hotărî ca toți ceilalți dregători ai republicei să nu se mai aleagă, ci să se tragă la sort.

Urcă apoi numărul membrilor senatului la 500, adică 50 de fiecare trib.

Statornici, ca adunarea poporului să se întrunească de mai multe ori (de 10 ori) pe an.

Luă areopagului dreptul de a judecă crimele mari, înființându-se pentru acest scop un *tribunal popular* (heliastii) foarte numeros (6000 membri, cari judecau pe rând împărțiți în grupe mai mici), pentru a se înlătura corupția și hatărul.

În sfârșit, pentru a împedica ridicarea vreunui tiran (un singur stăpânitor), Clisthenes înființă *ostracismul*, adică izgonirea din stat pe timp de 10 ani a cetățeanului, care prin trecerea lui ar fi fost socotit de adunarea poporului ca periculos pentru libertățile publice. Trebuiau ca 6000 de cetățeni să scrie pe câte o scoică numele celui ce eră să fie exilat.

Prin aceste modificări republica ateniană deveni tot mai mult *democratică*, adică ajunse tot mai mult pe mâna poporului de jos.

VI

Primul războiu cu Perșii

1. Cauzele războaielor cu Perșii. — Prin sec. V în. Chr. au izbucnit între Greci și Medo-Perși niște războaie crâncene, care au ținut aproape o jumătate de veac. Ele sunt cunoscute sub numele de *războaiele medice*.

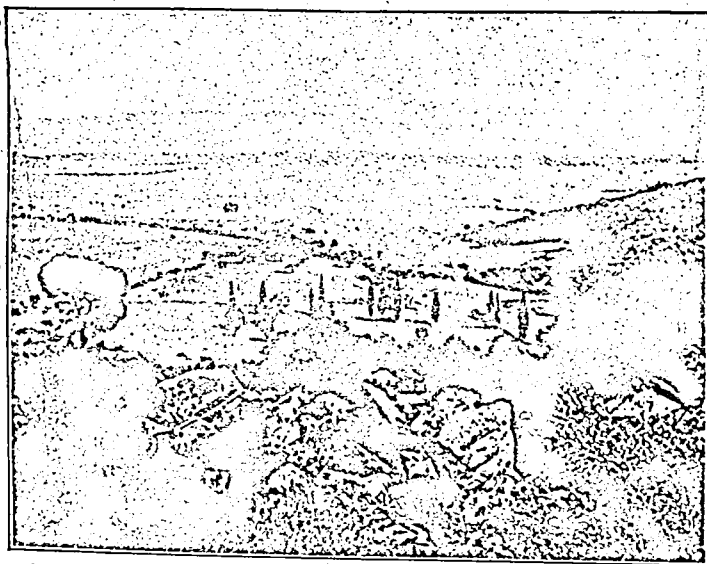
Cauzele acestor războaie au fost 2 mai însemnate: *dorința de cucerire a Perșilor și revolta Grecilor din Asia-Mică*.

În adevăr pe de o parte Darius I, neizbutind mare lucru contra Sciților dela Dunăre, a vroit să se întindă înspre Greci. Pe de alta Grecii din Asia-Mică, nemulțumiți cu stăpânirea persană, se revoltaseră (500 în. Chr.). Începutul îl făcuse cetatea Miletus. Copleșiți însă de puterea Perșilor, ei fură siliți [să ceară ajutor dela frații lor din Europa. Cu sprijin dela Athenieni, Ionienii din Asia-Mică câștigară câteva victorii, arzând între altele și bogata cetate Sardes. Regele Darius în cele din urmă îi învinse, arse Miletus și îi supuse din nou. Totdeodată el hotărî să se răzbune pe Grecii din Europa și mai ales pe Athenieni, punând în lucrare planurile lui de cucerire.

2. Lupta dela Marathon; Miltiades. — Darius însărcină pe ginerile său *Mardonius* cu expediția contra Grecilor. Acesta însă nu făcû nimic. Armata sa de uscat fu nimicită pe drum de popoarele de prin sudul peninsulei balcanice pe unde trecea, iar flota fu distrusă de furtună lângă muntele *Athos* (Sfânt).

«Marele rege» însă nu se descurajă. Mai întâi trimise soli la Greci, ca să ceară pământ și apă în semn de supunere. Trimisii însă fură aruncați în puțuri, ca să ia de acolo semnele dorite. Acest fapt îndârji și mai mult pe Darius. El porni o flotă puternică contra Greciei. De astă dată Perșii apucară deadreptul prin Marea Egee și debarcară în număr

mare (100 mii) pe câmpia *Marathon*, spre nord-est de Athena

Câmpia dela *Marathon*

(Aug. 490 în. Chr.). Athenienii cerură ajutor dela celelalte cetăți grecești, dar în zadar. Sparta făgădui sprijin pentru mai târziu.

Din fericire, Athenienii aveau atunci printre strategii pe cûrăgiosul și priceputul *Miltiades*. Acesta fusese mai înainte «tiran», supus Persilor, în mica peninsulă de lângă Dardanele (azi Galipoli). El luase parte la expediția lui Darius contra Scitilor și propusese atunci celorlați Greci din armata regelui persan să rupă podul de peste Dunăre, ca astfel Darius să rămâie în mâinile barbarilor. Nu fusese însă ascultat și de teamă se refugiase la Athena, cetatea lui de naștere.

Miltiades cunoștea modul de luptă al Persilor și avea o mare dorință de a-i răpune. El înșiră armata sa pe o colină,

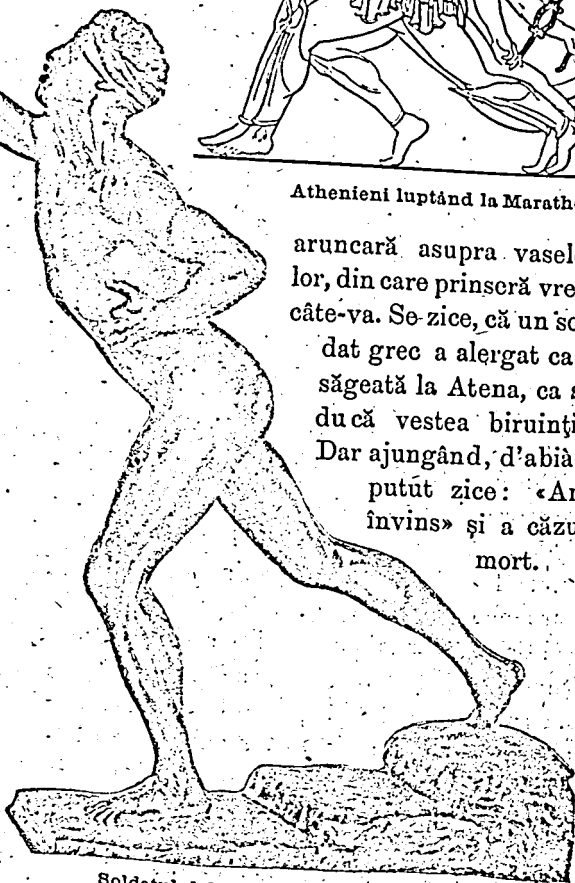
Miltiades

în linie de bătaie ca și cea persană și dăde ordin de atac. Luați fără veste de Athenieni înarmați cu lăncii, scuturi, coifuri, platoșe și tureci de bronz, Persii ce aveau numai arcuri și săbii, fură învinși și siliți să fugă, spre corăbiile dela țarm. Învingătorii însă îi urmăriră și se

Athenieni luptând la Marathon

aruncară asupra vaselor lor, din care prinseră vre-o câte-va. Se zice, că un soldat grec a alergat ca o săgeată la Atena, ca să ducă vestea biruinții. Dar ajungând, d'abiă a putut zice: «Am învins» și a căzut mort.

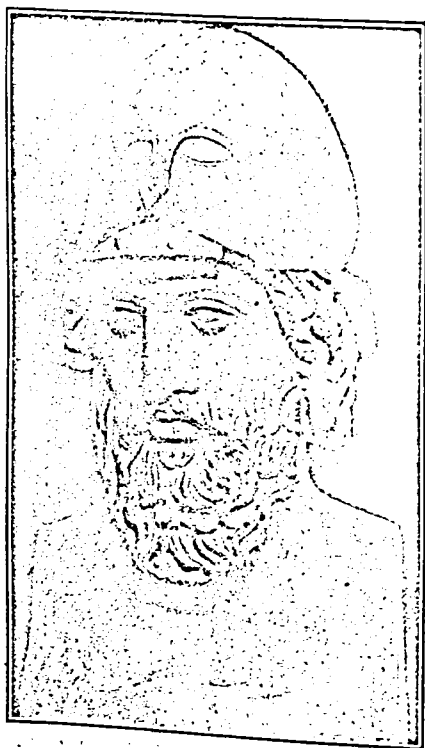
Soldatul dela Marathon

Perșii încercară cu flota lor să surprindă Athena prin partea de apus. Miltiades le înțelese însă planurile și cu aceeași reprezițiune alergase și el ca să aperse cetatea. Astfel că dușmanii s'au întors rușinați în Asia.

3. Grecii după războiu: condamnarea și moartea lui Miltiades; Themistocles și Aristides. — Pentru a împiedica pe viitor o nouă expediție persană prin Marea Egee, Miltiades făcù planul să cucerească insulele Cyclades, trecute la Perși. Cu o flotă de 70 vase el merse contra insulei Paros, pe care aveà și o ură veche. Nu izbuti însă, ba chiar fu rănit. Athenienii atunci, îndemnați de adversarii (dușmanii) lui, îl învinuiră de trădarea intereselor statului și-l condamnă la plata cheltuielilor expediției, făcută, ziceau ei, pentru scopurile lui personale. Dar, fiindcă el nu aveà cu ce plăti; se povestește, că a fost aruncat în închisoare, unde ar fi și murit din cauza rănilor.

După moartea lui Miltiades se ridicară în Athena doi bărbați cu mare trecere: *Themistocles* și *Aristides*. Amândoi fuseseră printre strategii greci la Marathon.

Themistocles erà foarte iscusit, dar prea ambițios (lacom de mărire) și viclean. Se ziceà, că gloria lui Miltiades nu-l lăsà să doarmă.

Themistocles

Aristides nu erà așà isteț, dar în schimb erà foarte corect

Aristides

(cinstit) în toate privințele și iubià dreptatea înainte de orice. Deaceea fusese supranumit «cel drept».

Acești 2 bărbați politici nu se înțelegeau de loc.

Pe lângă că aveau firi deosebite, dar aveau și planuri diferite în ceea ce privea luptele cu Perșii. Themistocles ținea, ca Grecii să se pregătească pentru a da lupta pe apă; iar Aristides credea, că tot pe uscat va fi izbânda lor. Față cu însușirile maritime ale Athenienilor și cu numărul colosal al dușmanilor, părerile lui Themistocles erau socotite ca cele mai bune. De aceea și acesta în cele din urmă izbuti să scape prin vicleșug de rivalul său. El făcù pe popor să creadă, că Aris-

tides vrea să ajungă «tiran» și astfel acesta fu izgonit prin ostracism.

Se zice, că un biet cetățean, care nici nu știa carte, s'ar fi adresat chiar lui Aristides, ca să-i scrie votul de izgonire. Întrebat de acesta pentru ce voește să voteze exilul (izgonirea), el ar fi răspuns: «Nici nu cunosc pe Aristides, dar mi s'a urit auzind pe toți numindu-l *cel drept*».

Rămas singur în fruntea Athenei, Themistocles căută să-și îndeplinească planurile sale. Astfel începî portul *Piraeus* și întrei numărul vaselor de războiu, făcându-le cu câte trei rânduri de lopeți, cum nu mai avea nici o cetate.

VII

Al doilea războiu cu Perșii

1. Expedițiunea lui Xerxes. — Murind Darius, sarcina de a pedepsi pe Greci o luă fiul și urmașul său *Xerxes*.

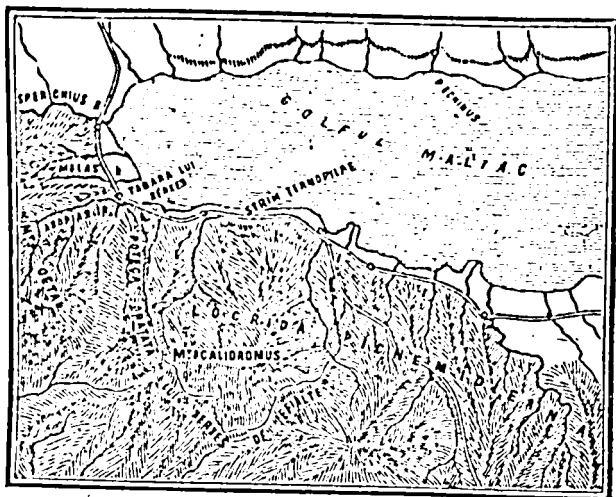
Acesta făcî pregătiri și mai uriașe, întrunind, se zice, o armată de aproape 2 milioane oameni de toate neamurile și 1200 corăbii. Apoi în primăvara anului (480 în. Chr.) trecî el însuși în fruntea ei pe la Hellespont (Dardanele) pe un pod de vase, după ce bătuse marea care-i stricase primul pod. Străbătî fără greutate sudul peninsulei balcanice și în urmă intră în Grecia. Flota sa mergea pe lângă țarmuri, paralel cu trupele de uscat.

La vestea înspăimîntătoarei expediții persane, multe din cetățile grecești trecură de partea lui Xerxes. Celelalte însă, în frunte cu Sparta și cu Athena, hotărâră să se împotrivescă năvălitorului cu îndârjire disperată.

2. Lupta dela Thermopylae; Leonidas. — Spartanii trimiseră o armată, mică la număr, dar plină de avânt, sub comanda regelui *Leonidas*, la trecătoarea *Thermopylae*, singurul drum de intrare din Grecia nordică în cea mijlocie. Ei aveau oarecare ajutoare și dela alte cetăți. Totdeodată flota atheniană, în unire cu alte câteva vase aliate, se opri în strămtorea din apropiere spre a sprijini armata de uscat.

Xerxes înaintă în voie până la Thermopylae, unde dete de împotrivirea lui Leonidas. Mirat de îndrăzneala acestuia și de puținii lui luptători, el îi scrise să se predea, căci îl va face stăpînul Greciei. Regele spartan îi răspunse: «Mai bine mor, decât să-mi robesc patria». Xerxes infuriat porunci să-i dea armele. Leonidas, fără să se înfricoșeze, îi răs-

punse laconic: «Vino de lo ia». Persanul il amenință apoi cu

Thermopylae

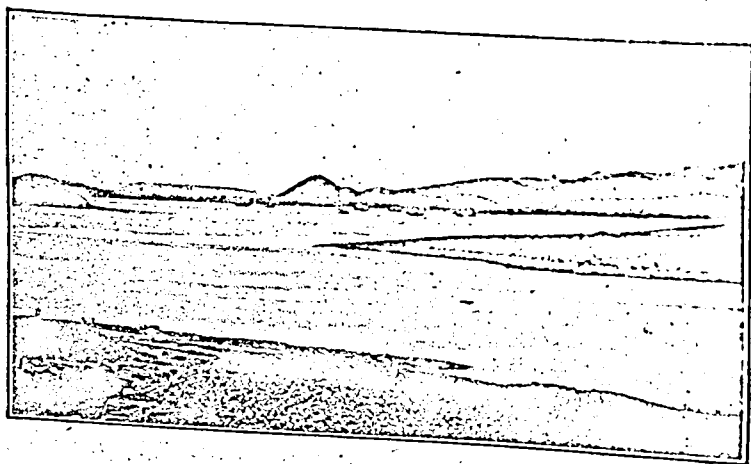
ploaia de săgeți, care va întuneca chiar soarele. «Ne vom bate la umbră», răspunse și de astă dată viteazul spartan.

În cele din urmă lupta începă. Perșii fură respinși de mai multe ori, din cauza așezării locului, căci nu se putea desfășura mulțimea lor precum și din pricina vitejiei și înfocării Grecilor. Un grec trădător însă le arată o potecă prin munte, pe unde puteau să ajungă în spatele Spartanilor. La această veste, Leonidas dete drumul celorlalți soldați greci și nu rămase decât cu 300 Spartani, hotărâți a muri până la unul. Așa se și întâmplă. Fiind luați din 2 părți, ei pierău cu toții în luptă, dimpreună cu bravul lor rege. Se zice, că un singur spartan s'ar fi întors în patrie, dar, hulit de toată lumea, s'ar fi omorît de rușine.

Pe locul, unde a murit Leonidas, s'a ridicat mai târziu un leu de marmoră cu inscripția: «Trecătorule, mergi de spune Spartei, că noi am murit aici supunându-ne legilor ei».

Xerxes pută acum să se îndrepte în liniște spre Athena.

3. Bătălia dela Salamina. — În fața pericolului ce se apropia, Athenienii ascultară de Themistocles. După ce își puseră familiile la adăpost în insula *Salamina*, ei se retraseră în «ziduri de lemn», după sfatul oracolului, adică în corăbii. Flota greacă, care se împotrivi și ea cu izbândă celei persane, intrase la rândul ei în apele Salaminei, sporind astfel vasele grecești de acł.

Apele Salaminei

Între acestea Persii, după ce pustiiră totul în cale, ajunseră la Athena, pe care o jefuiră și o arseră. Apoi se pregătiră să intre în Pelopones. Totdeodată flota lor luase loc în fața celei grecești. Grecii, mai ales Spartanii, erau aproape hotărâți că părăsesc strâmtoarea de lângă Salamina, atât de priincioasă pentru luptă și să meargă la istmul Corinthus, ca să oprească acolo, și pe uscat și pe apă, intrarea lui Xerxes în Pelopones. Themistocles însă prin viclenia sa făcù pe Perși să înceapă atacul. El se dedese amic al lui Xerxes și-i trimisese veste în ascuns, că Grecii vor să fugă și că de aceea trebuie să-i lovească fără întârziere, spre a nu-i scăpă din mâini. Aliații fiind atacați primiră lupta. Xerxes o privi cu îngâmfare de pe țârm, sezând pe un tron de aur.

Bătălia, ce se dete aci la Salamina, fu zdrobitoare pentru Perși. Ambele flote erau într'un canal îngust și puțin adânc, unde cu greu se puteau mișcă. Mai ales celei persane îi eră aproape cu neputință să manevreze, fiind alcătuită din vase mari și greoaie. Din această pricină Grecii, cu vasele lor mici și ușoare, câștigară o victorie însemnată. Flota lui Xerxes fu aproape nimicită. De aceea «marele rege» se și grăbi a se întoarce în Asia, mai ales că prin șiretenia lui Themistocles îi venise știre, că Grecii vor distruge podul lui de vase de peste Hellespont, pentru a-i împiedica retragerea.

4. **Ultimele lupte cu armata lui Xerxes.** — Xerxes lăsase în Grecia pe Mardonius cu o armată mare.

Acesta porni din nou cu jaf și nimicire asupra Athenei. Atunci Spartanii trimiseră în ajutorul fraților lor pe regele *Pausanias*. Athenienii erau comandați de Aristides, care din iubirea lui de patrie se înapoiase din exil în timpul bătăliei dela Salamina, ca să lupte cu dușmanii. Bătălia ce se dete acum, avu loc mai spre sud de Theba și fu din cele mai crâncene. Ea se sfârși însă tot cu izbânda Grecilor. Însuși Mardonius pieri, iar armata lui fu aproape distrusă (479 în. Chr.).

Tot atunci vasele grecești câștigară o nouă biruință pe mare. În adevăr restul flotei lui Xerxes fuse nimicit lângă coasta Asiei-Mici, în fața insulei Samos.

VIII

Sfârșitul războaielor medice

1. **Grecii după al doilea războiu: neînțelegerile launtrice.** — După al doilea războiu persic, Athenienii se puseră să rezidească Athena cu mult mai frumoasă de cum fusese și să o reîntărească. Totdeodată ei terminară portul Piraeus, cu care plănuiră să lege cetatea prin niște ziduri mari. În același timp se spori și flota. Toate măsurile erau luate contra Perșilor, după sfatul lui Themistocles.

Spartei nu-i părea bine însă de această reînviere a Athenei. Ea voi să împiedice îndeplinirea tuturor acelor îmbu-

nătățiri, sub cuvânt că ele nu vor servi decât Perșilor într'un războiu viitor. Dar Athenienii nu vrură să asculte de prefăcutele temeri spartane. Ba încă Themistocles întrebuiță și de astădată viclenia. El plecă la Sparta, ca să se înțeleagă în această privință și spuse acolo, că Atenienii n'au făcut nimic pentru întărirea cetății. El ceru, chiar ca Sparta să trimită oameni spre a se încredința de adevărul spuselor sale. În tot timpul acesta însă, concetățenii lui lucrau cu cea mai mare grabă la ridicarea zidurilor. Numai când întăriturile cetății fură gata, Themistocles dete pe față adevărul. Sparta fusese astfel înșelată și de aceea căută să se răzbune cu orice preț pe istețul atenian.

Momentul răzbunării nu întârziă.

Regele Pausanias. intrase în legături cu Xerxes, care îi făgăduise mâna fiicei sale și stăpânirea Greciei întregi. Trădarea lui însă fu dovedită. De frică el se închise în templu, unde nu putea fi atins. Spartanii zidiră ușa templului, lăsând pe trădător să moară de foame. Se zice, că însăși mama lui Pausanias ar fi pus ceadintăi piatră.

De acest prilej, se folosi Sparta, umilită prin fapta regelui său, ca s'o compromită și pe Athena. Ea învinovăți pe Themistocles, cum că ar fi știut de trădarea lui Pausanias. Dușmanii marelui atenian îl și deteră în judecată. El însă fugi la regele persan, urmașul lui Xerxes, care îi dădă în stăpânire câteva cetăți. Acolo a și murit de durere. Se zice, că regele l'ar fi îndemnat să conducă o armată persană contra patriei sale și că el atunci s'ar fi otrăvit.

2. Confederația dela Delos. — Dintre marii bărbați de până aci ai Grecilor, rămăsese în floare numai Aristides.

Acesta dădă ideia unei ligi (alianțe) grecești permanente (pentru totdeauna) împotriva Perșilor: Astfel între Athenieni, Ionienii din Asia și cea mai mare parte din insulele Mării Egee, se încheie alianța (întovărășirea) cunoscută sub numele de *confederația dela Delos* sau *liga delică* (476 în. Chr).

Fiecare din cetățile aliate eră de capul ei. Avea însă îndatorirea de a contribui cu bani, cu soldați și cu vase la o

flotă greacă generală. Tezaurul (visteria) confederației și locul de întâlnire al trimișilor ficcării cetăți aliate eră la templul din insula Delos. De aci se trăgeă și numele confederației. Athena și Aristides aveau îngrijirea generală a treburilor ligii.

Aristides a mânuit cu atăta cinste averea tovarășilor, încât a murit sărac. Statul a trebuit să poarte cheltuielile înmormântării și să aibe grije de familia sa.

3. Atacurile Grecilor contra Perșilor; pacea. — Mulțumită puternicei confederații, Grecii putură începe ei atacurile împotriva Perșilor. Strategul, care se deosebi acum prin pricepera și prin curagiul său, fu *Cimon*, fiul lui *Miltiades*, renumit prin dărnicia lui către popor.

Mai întâiu el introduse o modificare în întocmirea confederației, făcând pe aliații să dea mai mult bani decât ostași ori vase. Totdeodată strămută tezaurul ligii la Athena.

În urmă începū atacurile. Nimici cu desăvârșire orice urmă de stăpânire persană în Europa și apoi trecū în Asia-Mică, liberând pe Grecii de acolo. Mai târziu câștigă o frumoasă victorie contra insulei *Cyprus*, deși fu rănit de moarte. Astfel că în cele din urmă Perșii, propuseră pace. Aceasta se și încheiă îndată după moartea lui *Cimon*, dar potrivit cu hotărârile lui (449 în. Chr.).

Prin această pace, zisă *pacea lui Cimon*, se stabiliau următoarele: Perșii se îndatorau a da neatârnnare cetăților grecești din Asia și de a nu întreprinde nici-o expediție pe Marea Egee ori în vecinătățile ei, iar Grecii se legau a nu mai atacă posesiunile persane.

IX

Hegemonia Athenei și Pericles

1. Pericles; personalitatea sa. — După războaiele medice, Athena ajunse să aibe o hegemonie strălucită asupra tuturor cetăților grecești. Bărbatul genial, care vroi și care știu să-i desăvârșească o astfel de întâietate, fu *Pericles*.

Pericles se trăgea din familia aristocratică (nobilă) a lui Clisthenes. El era inzebrat dela natură cu toate însuşirile bune trupesti şi sufletesti. Astfel era frumos la chip, zdravăn la corp şi cu graiu fermecător. Avea o minte vie şi pătrunzătoare. Fusesse apoi crescut pe mâna învăţaţilor celor mai vestiţi din timpul acela, dobândind astfel o cultură (invăţătură) întinsă. Toate acestea făcure ca Pericles să se deosebească: printr'un caracter (fire) hotărit, printr'o onestitate (cinste) fără pereche şi mai ales prin stăpânirea de sine, prin cumpăneală şi înţelepciune.

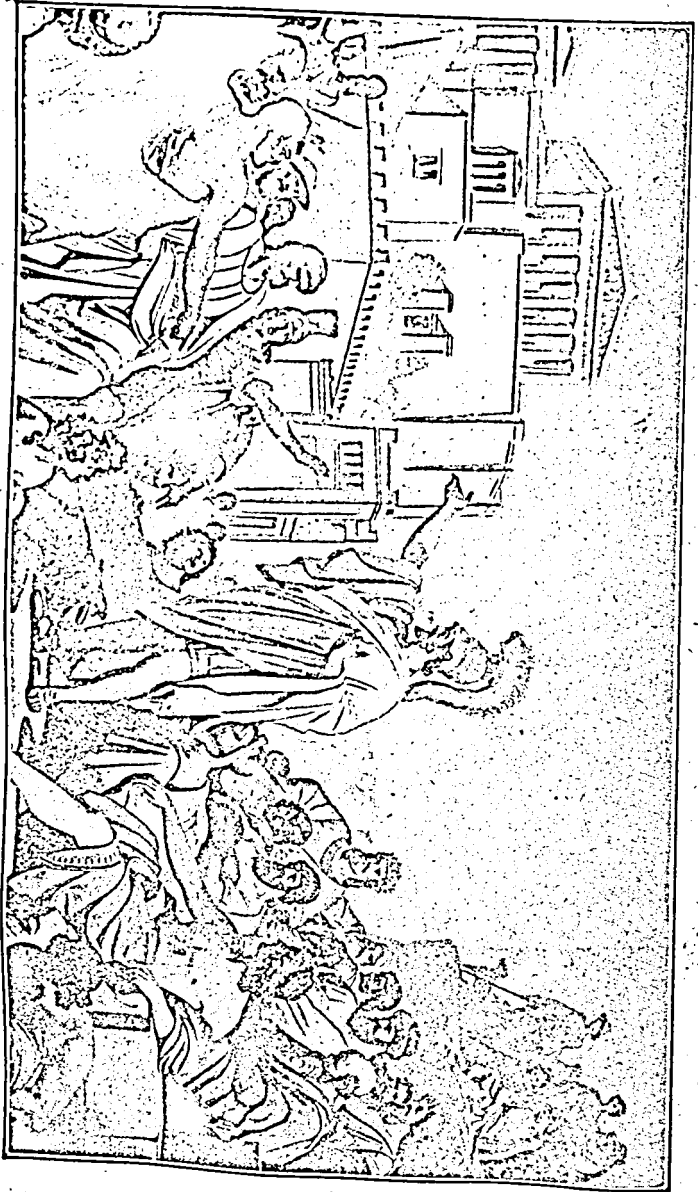
Viaţa sa particulară era simplă, retrasă şi demnă. Nu-l atrăgea nici o petrecere zgomotoasă, ci numai desfătări artistice şi literare. Nu-l stăpâniă nici-un interes personal, aşă că nici de interesul său avut nu se îngrijia.

Singura lui preocupare erau treburile publice. În această privinţă desfăşură o activitate foarte mare. Nu făcea însă nici-un zgomot deşert în jurul său. Iscusit şi curajos în războiu, era mai cu osebite distins prin talentul său de vorbire (oratorie) în luptele politice. Nu vorbea în public decât rar, în împrejurări mari. Dar atunci cuvântarea lui era atât de atrăgătoare, de hotărătoare şi de măreaţă, încât el era asemuit cu Zeus.

Pericles

În acest chip Pericles ajunsese uşor cel mai cu vază bărbat din Athena şi câştigă o autoritate (trecere) fără margini asupra concetăţenilor săi. N'avu însă nici un titlu deosebit şi nici o funcţiune. Era numai ales într'una strateg. Dar de fapt

Pericles vorbind

el fu stăpânitorul Athenei timp de 20 ani (449 — 429 in Chr.) și putu astfel să desăvârșească hegemonia patriei sale.

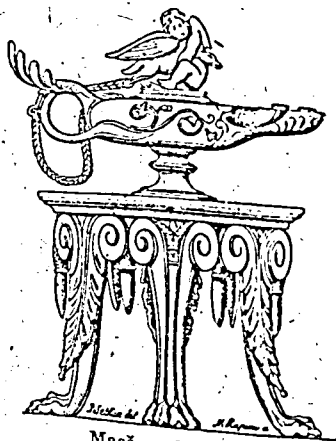
2. **Întărirea lăuntrică a Athenei: reformele democratice.** — Pentru ca Athena să se poată ridica în fruntea Greciei, avea mai întâiu nevoie de liniște și de tărie lăuntrică. Dar pentru aceasta trebuia, ca toți cetățenii să se bucure de o deplină și adevărată egalitate în drepturi, mai ales că toți luaseră parte la apărarea patriei în timpuri de primejdie. De aceea și Pericles mijloci să se facă o mulțime de reforme, care desăvârșiau pe ale lui Clisthenes. Lucră însă totdeauna ca *democrat* (iubitor sincer al poporului), iar nu ca *demagog* (înșelător al poporului).

Mai întâiu el căută, ca oamenilor de jos, ce prin tragero la sorț aveau să ajungă în slujbă, să li se asigure traiul și să-li se înmulțească cunoștințele.

Astfel încurajă toate ramurile de industrie, care îmbogățiau ca: lucrarea metalelor în tot felul și pentru toate întrebuintările (articole de toaletă, mobilier, podoabe, etc.),

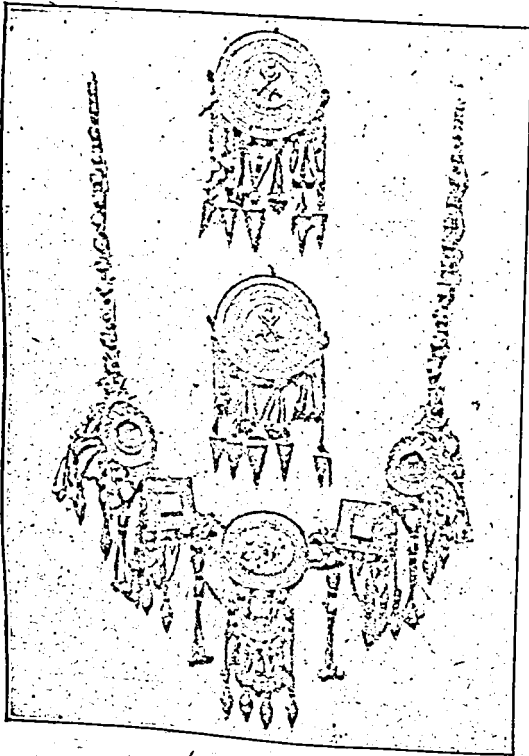
Oglindă cu picior

Masă cu lampă

Podoabe pentru coafuri (pieptănături)

Bijuterii

Apărătoare

fabricarea
stofelor (pen-
tru costume,
mobile, etc.),

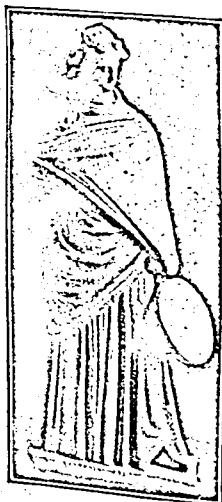

Stofă lucrată

Stofe pentru costume și mobile

modelarea a numeroase statuete de lut ars și colorate,

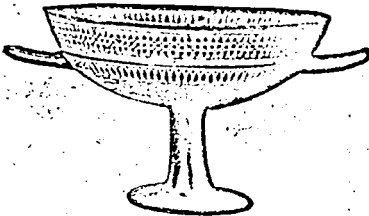

Statuete de lut ars

facerea vaselor pictate și a urnelor pentru cenușa morților, etc.

Vas zugrăvit

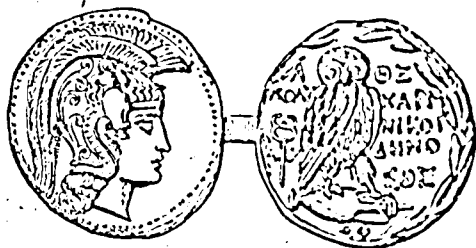
Vase zugrăvite

Urnă

Hotări apoi ca statul să aibe grije de lucrurile de prima nevoie (cereale, pește, untdelemn, etc). În urmă luă măsuri

catoți magistrații (funcționarii) să fie plătiți pentru timpul întrebuințat în orice serviciu public. Însfârșit înlezni mulțimei sărace intrarea în teatre, dându-i o răsplată bănească, pentru a ajută ast-

Monedă ateniană

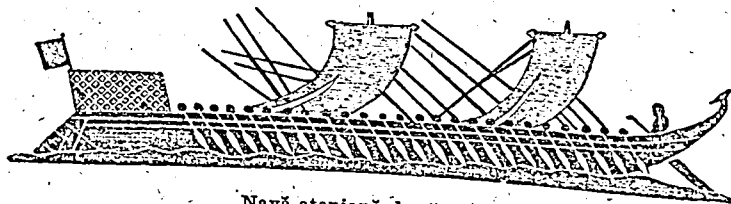
fel luminarea și înălțarea minței și inimei ei.

În același timp Pericles preschimbă și-legile.

Astfel: mărgini puterile areopagului; micșoră influența (trecerea) senatului și a arhonților; spori însărcinările strategilor, dându-le mai toate afacerile statului; îmmulți drepturile adunării poporului, adăogându-i supravegherea generală a trebilor publice; și în sfârșit făcu din tribunalul heliaștilor, un fel de controlor și îndreptător al greșelilor, ce adunarea ar fi putut săvârși.

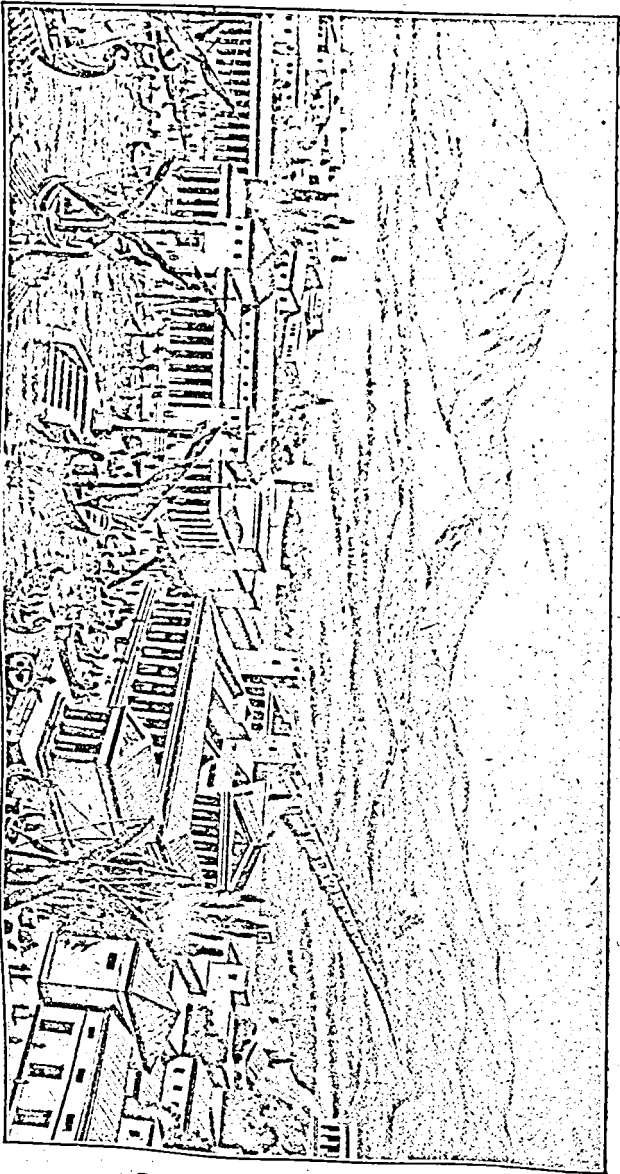
3. Puterea Athenei în afară: imperiul maritim atenian. — Întărirea lăuntrică a Athenei înlezni mărirea puterii ei în afară. De altfel Pericles luă măsuri și pentru aceasta.

Mai întâiu reîntocmi flota de războiu în așa fel, ca să fie pururea tare și gata de luptă. Iar pentru a învederă aceasta, el o preumblă pe ape cu mare pompă (alaiu).

Navă ateniană de războiu

Apoi el lărgi considerabil portul Piraeus și termină marile ziduri, ce-l legau de Athena.

Portul Ploiești și zidurile celei mari

În sfârșit făcu colonii, care, pe deoparte asigurau pământ Atenienilor săraci și serviau ca piețe comerțului și industriei Athenei, iar pe de alta erau stațiuni pentru flotă și garnizoane militare ateniene prin acele părți.

Toate aceste măsuri avură mare înrăurire asupra soartei confederațiunii delice.

Aliații, foarte numeroși de altfel (vre-o 200 cetăți), ajunseră ca și tributari Athenei, fiind supuși la contribuțiuni (dări) regulate. Își păstrară ei legile și întocmirile lor lăuntricio și-și pătura înflori afacerile; dar trebuiră să-și dărâme fortificațiile, să-și desfacă oștile și vasele de războiu și să lase astfel toată grija militară pe seama Athenei. Nici de întrebuințarea tezaurului ligii, Athena nu dădea seama nimănui. Trebuiă numai să-și îndeplinească îndatoririle către confederație, adică se lo aporo la nevoie. Chiar afacerile judecătorești ale aliaților se hotărâu la Athena. Cu un cuvânt Athena ajunse o adevărată capitală a confederației și-și exercită conducerea aceasta foarte riguros (aspru).

Astfel «liga dela Delos» se preschimbă într'un întins și puternic *imperiu maritim atenian*, desăvârșindu-se prin aceasta hegemonia Athenei.

X

Cultura greacă în timpul lui Pericles

1. Secolul lui Pericles. — Dezvoltarea și precumpănirea Athenei în timpul lui Pericles cade tocmai pe vremea unei înfloriri culturale și artistice grecești, cum rar s'a văzut în istorie. Culmea o atinse și în această privință tot Athena, care ajunse astfel centrul intelectual și artistic al tuturor Grecilor.

În adevăr Pericles vroî, ca patria sa să fie nu numai puternică, ci și strălucită. Printr'aceasta el contribuî tot deodată, ca toți Athenienii, nu numai cei bogați, să admire frumusețile spiritului elen. Astfel ajutat și de învățata sa soție

Aspasia, el puneà la calo serbări cu o mare pompă. Acestea constau din audițiuni muzicale, povestiri istorice naționale, reprezentațiuni teatrale cu subiecte le-

Aspasia

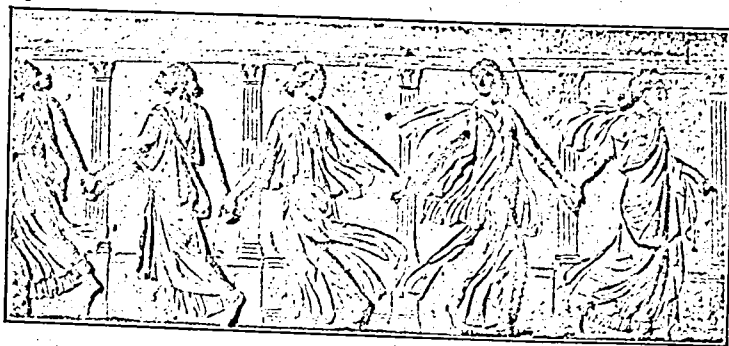

Audițiune muzicală

Preparativele unei reprezentațiuni teatrale

gendare sau războinice și sărbători religioase, cu dansuri, jocuri gimnastice, procesiuni și sacrificii pompoase, făcute mai ales în onoarea zeiței Athena.

Dans religios

Cu acest prilej, din toate părțile locuite de Greci, alergau la Athena învățați, scriitori și artiști. Acolo erau bine primiți de Pericles și ajutați bănește din vistieria statului. Însă și casa lui Pericles era locul de întâlnire al celor mai mulți dintre ei.

În acest chip se dă naștere unei bogate dezvoltări literare și științifice și se în-

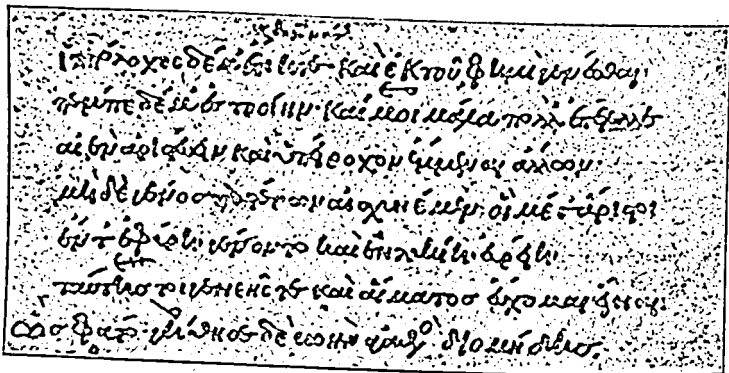
frumusețe cetatea cu monumente strălucite, cu toate loviturile adversarilor politici ai lui Pericles. Aceștia insultau în tot chipul pe soția și pe amicii lui Pericles, ba îl învinovățiau chiar pe el de fel de fel de lucruri și mai ales de risipa banilor statului. Calomniile și învinuirile însă nu prindeau și Pericles a stăruit în calea ce apucase.

De aceea și vremea aceasta de mărire poartă numele de: *secolul lui Pericles*.

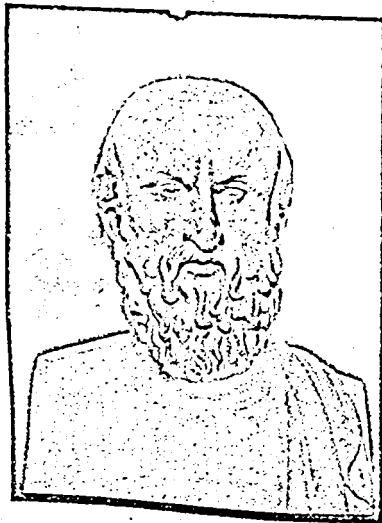

Sacrificiu la o serbare religioasă

2. Dezvoltarea intelectuală: învățații și scriitorii.— În secolul lui Pericles poezia, filozofia (cercetarea cauzelor tuturor lucrurilor), istoria, știința, luară un avânt puternic.

Scriere greacă

Aeschylus

Firește, că toată această înflorire culturală are începuturi mai vechi. Dar ea a ajuns în cel mai înalt grad (treaptă) în timpul lui Pericles.

Operile (lucrările) scrise atunci își păstrează până azi valoarea lor cea mare, atât prin cuprinsul lor, conținând fel de fel de idei până aci neștiute, cât și prin forma lor, fiind scrise cu măiestrie, de plac la citire oricui. De aceea eleslujesc ca modele neîntrecute până azi și se zic *clasice*.

Scriitorii și învățații cei mai de frunte cari se ilustrară în acest timp fură: *Aeschylus*,

Sophocles și *Euripides*, cei mai mari poeți tragici ai lumii,

Sophocles

Euripides

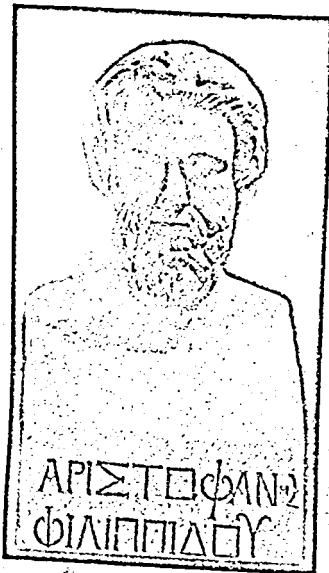

Mască pentru actor tragic

care au descris în tragediile lor (piese triste de teatru) nenorocirile și patimile omenești, născând fiori și milă, mai ales că actorii se costumau în acest scop, punând încălțăminte înaltă și o mască fioroasă sau plângătoare;

Încălțăminte pentru actor tragic

Aristophanes

Herodotus, «părin-
tele istoriei», care po-
vesti într'un chip fer-
mecător războaiele me-
dice sau persice.

Herodotus

Aristophanes, celdintăi din-
tre poeții comici, care prin muș-
cătoarele sale comedii (piese ve-
sele) batjocori și biciuă vițiile (a-
pucăturile rele) timpului, servin-
du-se de actori cu măști cara-
ghioase;

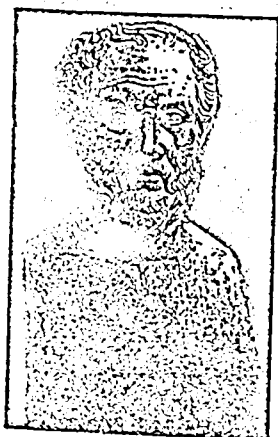
Mască pentru actor comic

Socrates, nemuritor filozof (in-
țelept), care propovăduia cre-
dinta într'un singur zeu; și

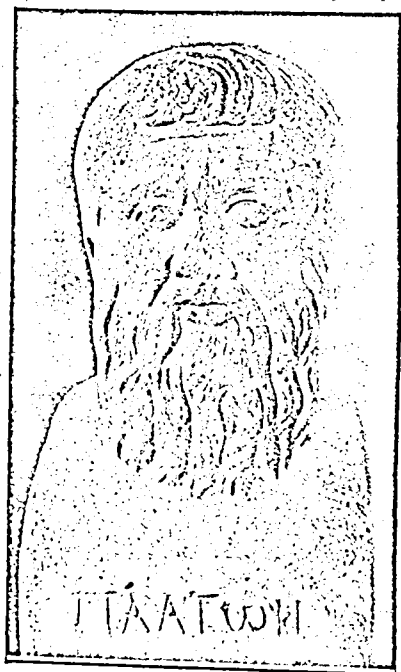

Socrates

Înainte de acest mănunchiu strălucit, înfloriseră și alți in-

Thucydides

Plato

Aristoteles

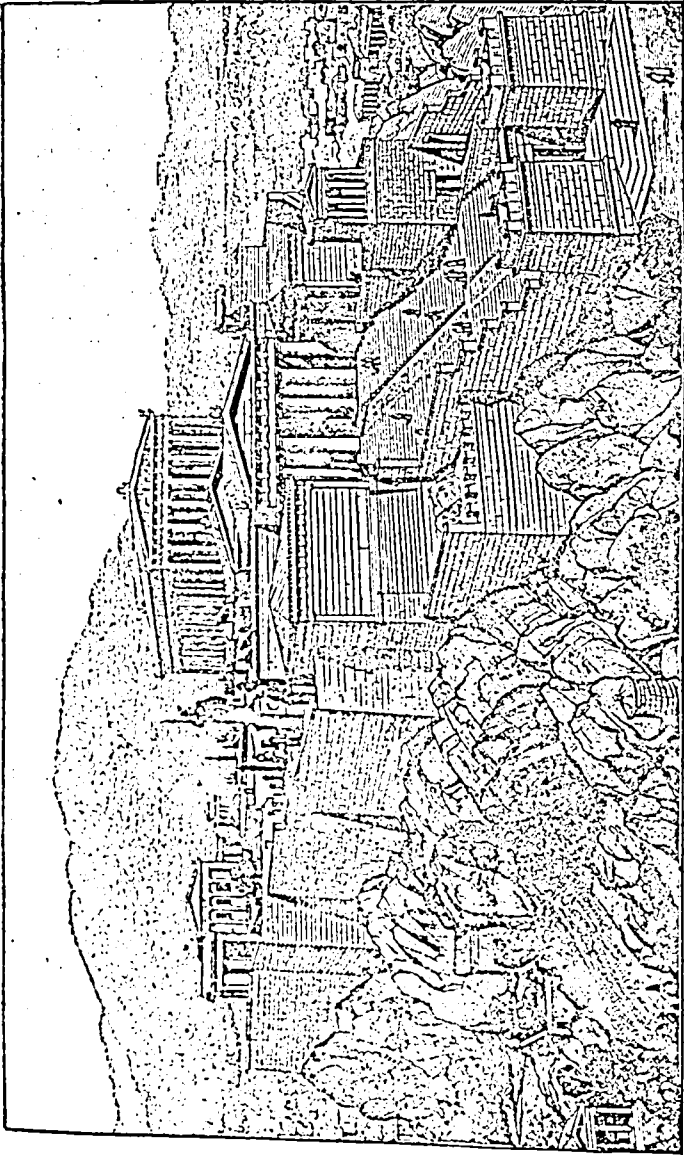
telectuali (oameni care se ocupă cu învățăturile) greci; iar, după învățații și scriitorii epocii de «aur» a lui Pericles, se distinseseră încă alții. Așa fură: *Thucydides*, cel mai mare istoric grec; precum și filozofii *Plato* și *Aristoteles*, cei doi mari discipoli (școlari) ai lui: *Socrates*.

3. Înflorirea artistică : monumentele. — În secolul acesta de strălucire a civilizațiunii grecești și artele plastice (arhitectura, sculptura și pictura) atinseră culmea dezvoltării.

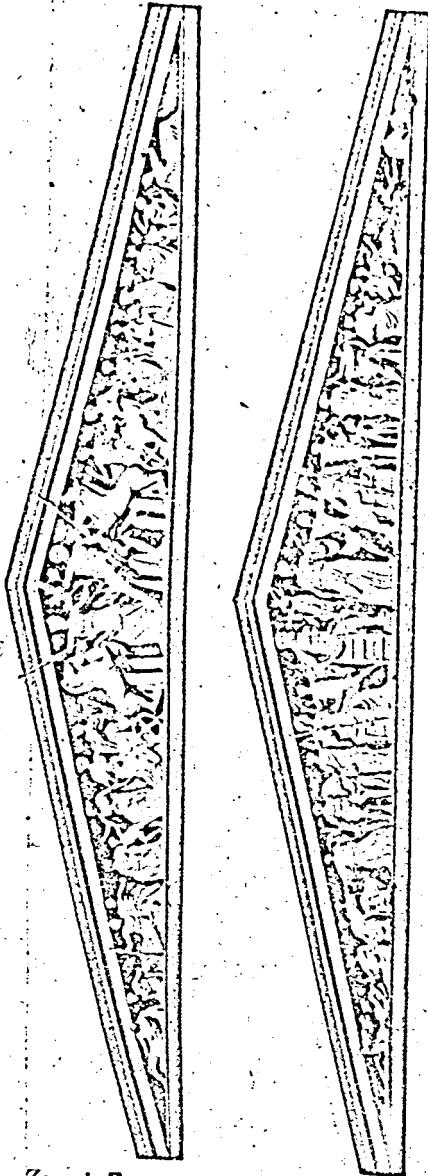
Ruinele monumentelor Acropolei

Pericles adună în jurul său pe cei mai desăvârșiți artiști și infrumuseță astfel Acropola Athenei cu monumente uimi-

Acropola cu monumentele ei

Decorațiuni sculpturale ale Parthenonului

toare, punându-le la îndemână sume mari de bani din tezaurul aliaților. «Nebun, cine nu dorește să vadă Athena; mai nebun, cine a văzut-o și n'o admiră; și mai nebun cine a văzut-o, a admirat-o și o părăsește» — ziceau oamenii de pe atunci. Iar dușmanii lui Pericles au încetat cu acușările lor, numai când acesta i-a amenințat, că va plăti el toate monumentele, dar va săpa pe toate numai numele său.

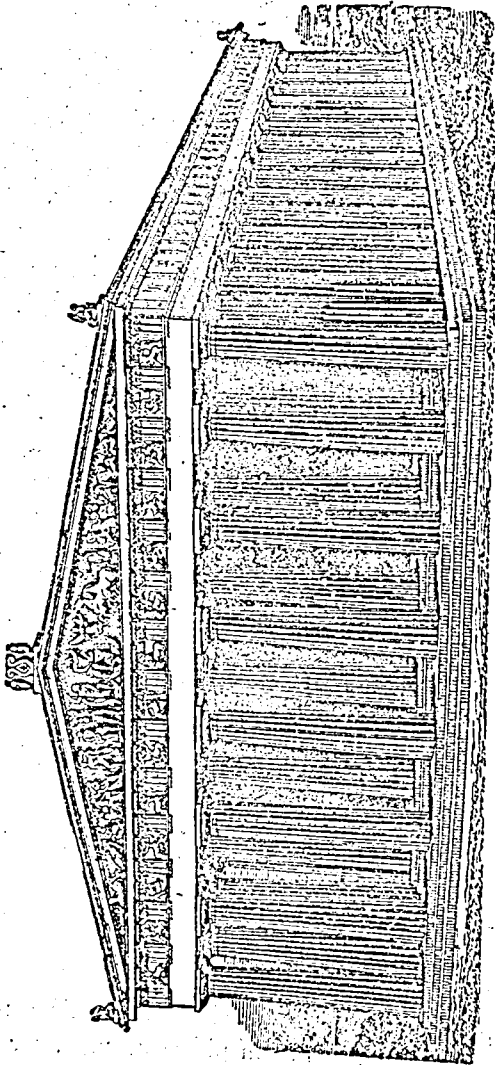
Ceata marilor artiști din acest timp are în fruntea ei pe:

Phidias, cel mai mare sculptor grec, căruia se datoresc cele mai frumoase statui și sculpturi din această epocă;

Ictinos, vestit arhitect, care înzestră Acropola cu cele mai perfecte construcțiuni; și

Zeuxis, unul din pictorii cei mai desăvârșiți.

Iar monumentele, cu care se împodobi acum Athena, fură:
Parthenonul, cel mai frumos templu grec. Eră închinat

Parthenonul

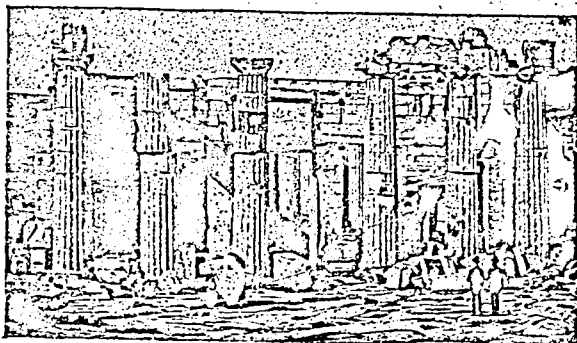
Zeitei fecioare Athena și eră construit din marmoră albă cu
o măestrie rară. Înlauntru se află minunata *statue a Athenei*.

Statuia zeiței Athena

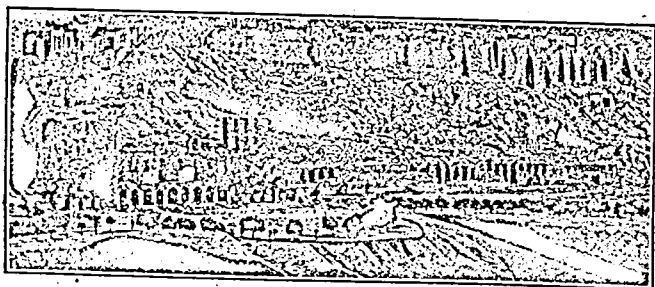
Zeița era reprezentată în picioare și înarmată. Avea: părțile goale făcute din fildeș, ochii din pietre scumpe, iar hainele și armele din aur. Într-o mână ținea o statueta închipuind Victoria. Înălțimea acestei statui era de 12 metri.

Propyleele, măreața intrare pe Acropolă. Eră o scară mare de marmoră, ce urcă pe stâncă și la capătul căreia se află o prea frumoasă galerie tot de marmoră cu coloane sculptate.

Ruinele Propyleelor

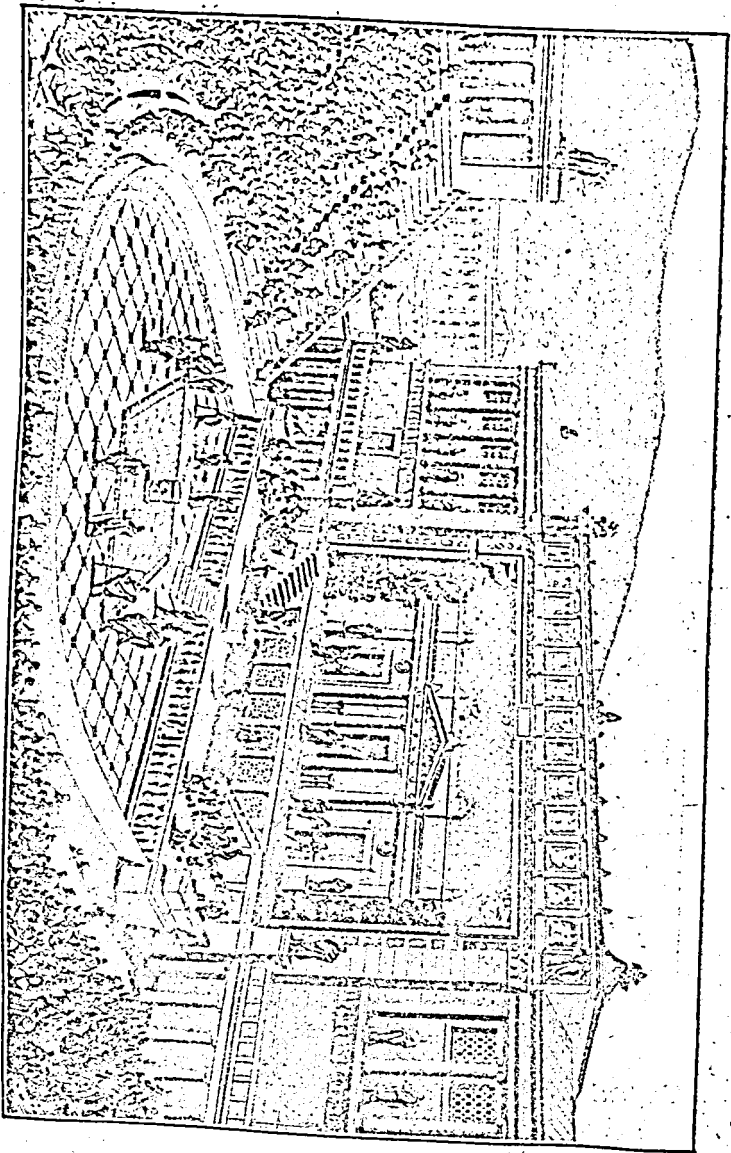
Lângă Propylee se găsiă înalta *statue de bronz a Athenei*.
Odeonul, superb palat al muzicii și poeziei, la poalele Acropolei. Eră rotund, cu bănci de marmoră și împodobit cu tablouri și coloane.

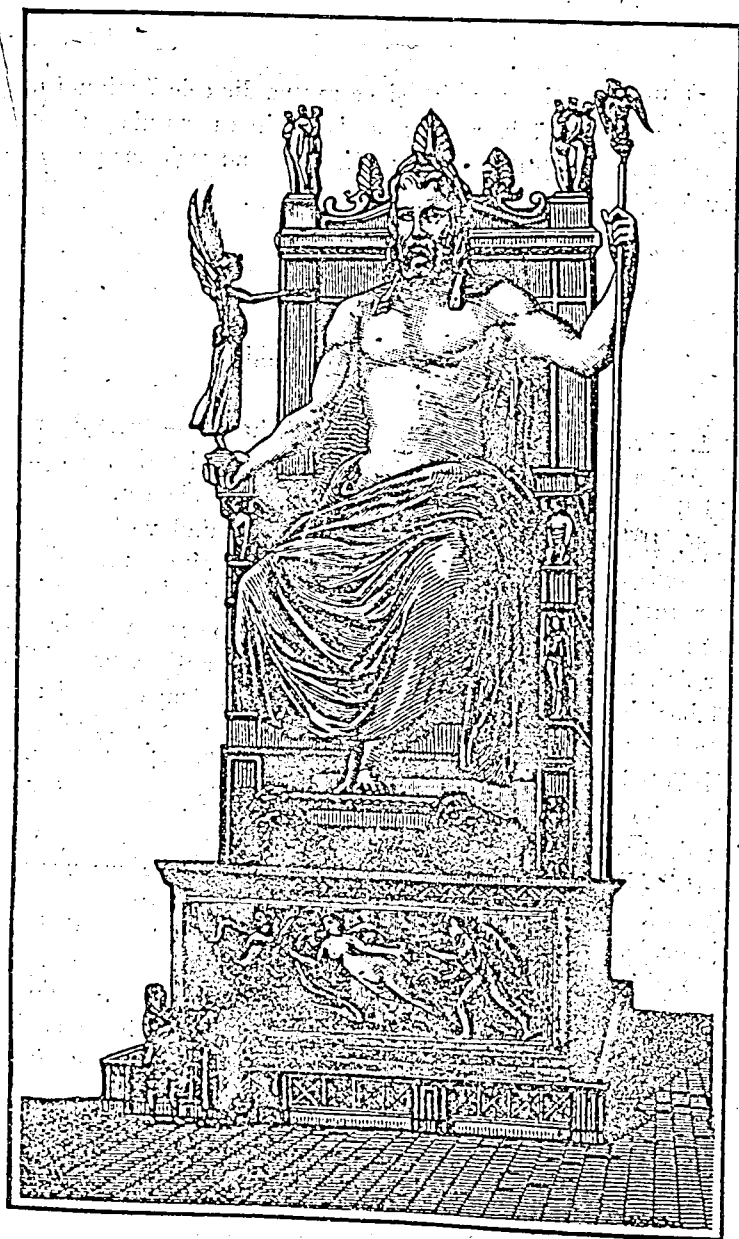
Ruinele Odeonului

Teatrul cel Mare, în care încăpeau 30 mii spectatori (privitori) și care eră așezat tot la poalele Acropolei. El aveă băncile tot de marmoră.

Dar se săvârșiră lucrări și în afară de Athena. Cea mai de frunte fu *statuia lui Zeus dela Olympia*, gigantica operă

Templul cel mare

Statuia lui Zeus dela Olympia.

a lui Phidias. Eră socotită și ea ca una din cele 7 minuni ale lumii vechi. Eră lucrată în acelaș chip ca statuia Athenei din Parthenon și reprezintă pe Zeus șezând maiestos pe tron. Avea o înălțime de 15 metri.

XI

Războiul peloponesiac

1. Rivalitatea dintre Sparta și Athena. — Între Sparta și Athena dată, chiar dela începuturile lor istorice, o mare rivalitate (vrăjmășie), căci așa trăiau între ele cetățile grecești. Mai târziu această rivalitate crescù; fiind vorba de hegemonia între statele grecești. Ba încă ea ajunse tot mai înverșunată, pe măsură ce guvernele celor 2 cetăți se deosebiau tot mai mult între ele, Sparta fiind (regat) pe mâna nobililor, iar Athena fiind (republică) pe mâna democraților. Primejdia războaielor medice o potolise întru câtva. După încheierea păcei însă ura izbucni mai pe față, iar epoca strălucită a lui Pericles îi puse vârf și scoase din răbdări pe Sparta. Ea se hotărî deci a începe un războiu strașnic pentru a zdrobi cu desăvârșire pe rivala (protivnica) sa.

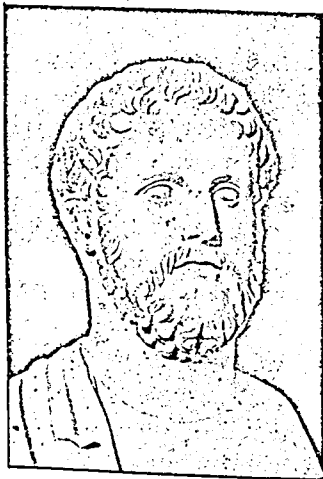
Prilejul de războiu nu întârzie a se ivi. Corinthus, aliatul Spartei, eră în luptă cu colonia sa Coreyra. Aceasta cerù ajutor dela Atenieni, cari se și grăbiră a-l da. Însă o învoială de mai înainte stabilă, că nici Sparta nici Athena nu trebuie să se amestice în afacerile aliatelor lor. De aceea Spartanii declarară războiu Atenienilor. În acest războiu luară parte și aliații celor 2 cetăți. El fu numit *războiul peloponesiac*, pentru că fu început de Sparta și de cetățile din Pelopones și tinù, cu o mică întrerupere, 27 ani (431—404 în. Chr.)

2. Prima parte a războiului, pacea lui Nicias. — În primii ani ai războiului nu fură decât hărțuieli și jefuiri de o parte și de alta. O armată spartană prădă Attica, iar o flotă ateniană pustii coastele Peloponesului.

Între acestea toți locuitorii Atticei se grămădiseră la Athena, care era legată prin portul Piraeus cu marea și deci cu coloniile. Astfel aci nu puteau duce lipsă de nimic. Din nenorocire însă izbucni ciurma, adusă de nenumăratele corăbii străine din port. De acum înainte treburile publice fură ca și părăsite. Toți erau îngrijați de marea lovitură, ce seceră lumea cu miile. Morții stăteau grămadă pe străzi și în temple, iar mulți din cei ce scăpau de boala grozavă rămăneau nebuni. Înusuși Pericles muri (429 în. Chr.), după ce avusese mahnirea să se vadă învinovățit de această nenorocire și după ce fusese martor la pierderea prietinelor, rudelor și fiilor săi cei prea iubiți.

După moartea lui Pericles, războiul continuă cu mai multă îndârjire, mai ales că Athena rămăsese pe mâna unor demagogi, oameni de nimic, cari vroiau numai să se ridice pe ei prin gălăgie și reclamă. În cele din urmă însă Nicias, un bărbat cumpănit, reuși să încheie pacea ce poartă numele său, folosindu-se de câteva victorii câștigate de Atenieni. Lucrurile rămăneau ca și înainte de războiu. (421 în. Chr.)

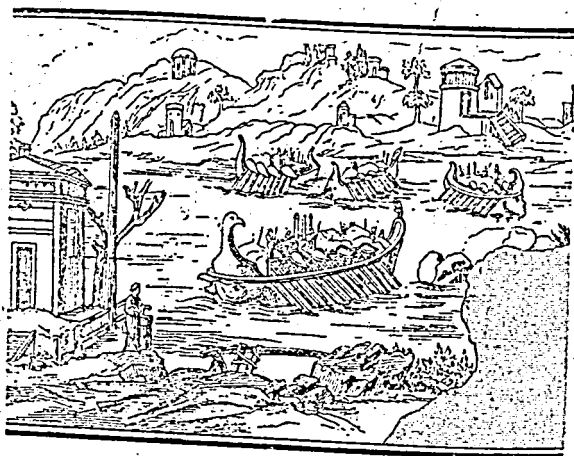
3. Alcibiades și expediția în Sicilia. — Pe timpul păcii lui Nicias începă să se ridice în Athena un nepot a lui Pericles, *Alcibiades*, om crescut cu îngrijire de unchiul său, frumos, bogat, deștept, dar prea ambițios, ușuratec din fire și stricat. Acesta a fost nenorocirea Athenei. Folosindu-se de cearta dintre două cetăți siciliene, care ceruseră ajutor, una dela Syracuse (colonia spartană din Sicilia) și alta dela Athena, Alcibiades propuse o mare expediție militară în Sicilia (413 în. Chr.) Prin aceasta el ur-

Alcibiades

măria să dea pe departe o lovitură Spartei, izbind pe aliații ei cei mai de preț.

Cu toate împotrivirile lui Nicias și ale altor bărbați prevăzători, expediția se hotări. Dar d'abia Alcibiades pornise

Expediția în Sicilia

cu flota ce comandă și dușmanii săi din Athena îl și învinovățiră, că în noaptea plecării, pentru a arăta disprețul lui cunoscut față de zei, ar fi săvârșit o nelegiuire. Anume ar fi sfărâmat capetele tuturor statuilor lui Hermes, ce erau așezate pe la răspântiile cetății. El fu chemat deci în judecată. Înfuriat de aceasta și temându-se de pedeapsa cu moarte, Alcibiades fugi la Spartani, destăinuindu-le planurile ce însuși făurise și-i povățui cum să răpună ei patria sa. Din această cauză expediția în Sicilia căzută. Spartanii trimiseră acolo o mare armată de ajutor. Toți generalii atenieni, între cari și Nicias, pieriră și mai toată armata lor fu măcelărită.

4. Reînceperea războiului cu Sparta; înfrângerea Athenei. — Alcibiades nu se mulțumi cu atât, ci reaprinse în toată puterea sa războiul peloponesiac. Din fericire el nu putu trăi multă vreme în Sparta și fugi la Perși, cari ajutaseră cu bani pe Sparta. Pe aceștia căută să-i atragă acum

înspre Athena. În curând chiar se împacă cu patria sa și fu primit cu triumf în cetate, de poporul lesne iertător. Dar o nouă ceartă ivindu-se între el și Atenieni, nestatornicul Alcibiades fugi la un satrap persan, cu nou dor de răzbunare contra patriei sale. Acolo însă fu ucis.

Războiul urmă cu o mai mare furie, mai ales că Spartanii aveau pe atunci un rege cu adevărat «spartan», *Lysandrus*, «viclean ca vulpea și viteaz ca leul». Acesta surprinse (apucă fără veste) flota ateniană la îmbucătura unui mic râuleț de lângă Hellespont și o făcu prizonieră aproape în întregime. Apoi veni de ocupă Piraeus, iar o armată de uscat înconjură Athena (404 în. Chr.).

După 6 luni de împotrivire zadarnică, nenorocita patrie a lui Alcibiades fu înfrântă și silită să primească asprele condițiuni ale Spartanilor. După ce i se dărară zidurile în sunetele flautelor și după ce i se arse mai toate corăbiile, ea trebui să renunțe la predominarea de până aci, desfăcând liga maritimă și recunoscând hegemonia spartană. În fine, în fruntea ei fură puși 30 de nobili cruzi și stricați, cunoscuți sub numele de *cei 30 de tirani*, sprijiniți de o gardă spartană. Tiranii întronară o adevărată urgie, omorând sau izgonind pe toți cei cari erau bănuiați că nu țin cu dânșii. Toate drepturile poporului fură desființate, toate averile celor mai bogați fură luate, iar templele fură despuiate de tezaurele și de odoarele lor.

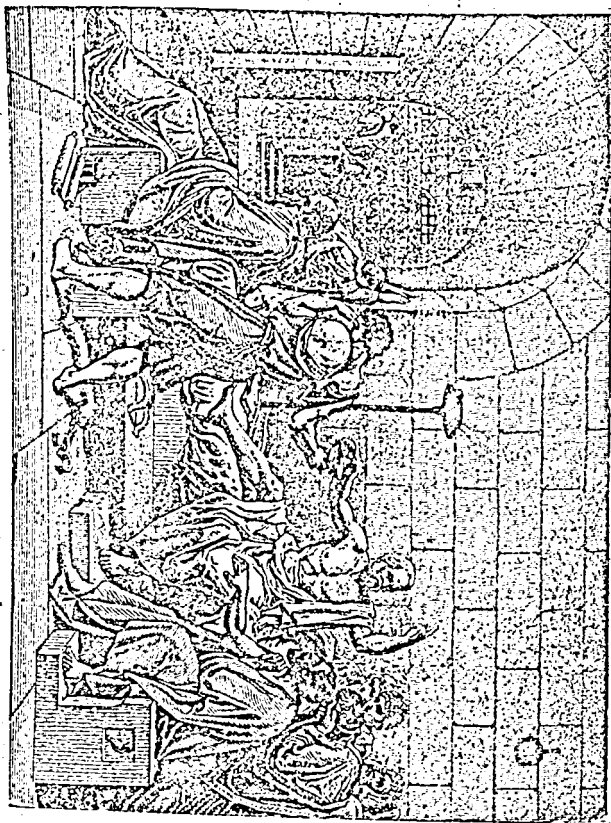
XII

Ridicarea Thebei

1. Hegemonia Spartei și nemulțumirile contra ei. — Sparta biruitoare asupra Athenei, impuse hegemonia sa Greciei întregi. În toate cetățile se desființară guvernămintele democratice și se înlocuiră cu altele aristocratice sprijinite de garnizoane spartane. Ba încă Sparta își asigurase, pentru orice împrejurare și ajutorul Persilor.

Cu toate acestea supremația spartană eră șubredă. Peste tot erau nemulțumiri împotriva guvernelor tiranice, care se dedeau la tot felul de nelegiuiri și de prigoniri. Chiar cetățile aliate cu Sparta, începuseră a nu vedea cu ochi buni,

Moartea lui Socrates

această apăsare. Cât despre Athena, ea izbuti curând, prin *Trasibulus*, să răstoarne pe cei 30 de tirani, să restabilească legile democratice și să refacă confederația maritimă din timpul lui Aristides. Ba încă începuseră acum ea să persecute pe toți prietiii tiranilor. Astfel fu condamnat la moarte, prin otrăvă, chiar Socrates, care eră bănuț ca fiind amic al lor.

Pe de altă parte Sparta se încurcase în lupte cu Perșii; căci la o răscoală a fratelui regelui persan luaseră parte și vreo 10 mii de Greci mercenari (plătiți). De aceea cu toate că regele ei *Agesilaus* bătuse în mai multe lupte pe Perși, se văzuse silită să încheie o pace rușinoasă cu ei (387), lăsându-i stăpâni peste cetățile grecești din Asia-Mică, numai ca să-și statornicească definitiv dominația sa în Grecia.

2. Răscoala Thebei: Pelopidas și Epaminondas. — Tocmai când Sparta socotea, că a izbutit să răpuie toate cetățile grecești se ridică împotriva-i *Theba*, din ținutul *Beoția*.

Această cetate având un guvern aristocratic, impus de Sparta, mai rău decât al celor 30 de tirani din Athena, mare parte din Tebanii patrioți fugiseră la Athena. Unul din ei *Pelopidas*, se înțelese cu mai mulți exilați și cu o mare parte din compatrioții rămași în Theba, ca să răstoarne pe tirani. Cel ce pregăti răscoala înăuntrul Thebei, fu mai ales amicul lui *Pelopidas*, *Epaminondas*.

Pelopidas era un nobil, bogat și îndrăzneț. *Epaminondas*, deși tot nobil, era însă atât de sărac, în cât se zice că avea o singură haină și când trebuia să și-o cârpească, el era nevoit să stea în casă. În schimb era foarte învățat, onest și înzestrat cu însușiri militare neintrecute.

Răscoala pusă la cale de acești doi bărbați izbuti de minune. Exilații intrară în cetate preschimbați în țărani vânători. Ei luară fără veste pe tirani și îi măcelăriră. Revoltară apoi poporul, goniră garda spartană și liberară astfel Theba.

3. Bătălia dela Leuctra; hegemonia tebană. — Răscoala Thebei aduse după sine un șir de lupte cu Sparta.

În vederea acestora, *Epaminondas* întocmi mai întâiu *batalionul sacru*, compus din 300 tineri viteji de frunte, care

Epaminondas

să fie totdeauna sâmburile împotrivirii. Apoi dete oștirii tebane o altă rânduală de luptă, deosebită de a celei spartane. El nu o mai așeză în linie dreaptă cu acelaș număr de luptători în toată lungimea ei, ci îngroșă mult rândurile într'o parte, pentru ca această aripă să atace cu vârtoșie și să pătrundă ca un « cuiu » în linia dușmană, pe când cealaltă să se țină numai în apărare.

În 371, Spartanii trimiseră o armată puternică în Beoția. Epaminondas o întâmpină la *Leuctra* și o zdrobi. Chiar regele spartan și o mulțime de soldați pieriră. Fugarii fură atât de numeroși, în cât Sparta nici nu vru să-i pedepsească, așa cum cereau legile ei.

Victoria dela *Leuctra* nimici renumele militar al Spartei și dete Thebei întâietatea între statele grecești. Toate cetățile, chiar aliate până aci cu Sparta, trecură de partea Thebei și goniră guvernele puse cu sila de Spartani. Tebanii încurajați pătrunseră cu armele în Pelopones și Epaminondas ajunse până la porțile Spartei. Dacă aceasta n'ar fi fost apărută de bravul Agésilauș, ar fi căzut. Totuși Epaminondas prădă Laconia și ajută popoarelor peloponesiace, între altele și Meseniilor, să se scape de Spartani.

Pe când Epaminondas ridică numele Thebei în sudul Greciei, prietenul său Pelopidas stabiliă supremația patriei lor în nord. Astfel el merse în *Thessalia* și de acolo mai la nord, în *Macedonia*. Din această țară aduse ostatic (zălog) pe *Filip*, fratele regelui macedonean. Din nenorocire însă, Pelopidas muri într'o nouă expediție făcută în *Thessalia* și cu el pieri și faima Thebei prin acele părți.

4. Lupta dela *Mantineia*; decăderea Thebei. — Hegemonia tebană începuse a fi amenințată și în restul Greciei. Athena devenise foarte geloasă și ajunsese dușmana Thebei. Epaminondas însă făcu o flotă, cu care învinse pe cea atheniană și trase astfel spre Theba multe din aliatele Athenei. Apoi porni iarăși în Pelopones și lovi armata spartană, comandată de bătrânul Agésilauș.

Lupta se dete în câmpia dela *Mantinea* (362 în. Chr). Ea fu înverșunată și însuși Epaminondas fu rănit mortal în piept de o săgeată. În cele din urmă însă Tebanii biruiră și muribundul lor comandant putu afla victoria. «Acum pot muri», zise el și-și zmulse fierul din piept, provocând astfel moartea, după ce spuse cu mândrie prietenilor lui, cari îi arătau părerea de rău că nu lasă după dânsul urmași: «Las după mine două fete, Leuctra și *Mantinea*».

Moartea lui Epaminondas prețui pentru Sparta mai mult decât o victorie. Theba se ridicase numai prin cei doi mari bărbați. De aceea cu moartea lor se stinse și puterea ei, dar totdeodată și puterea Greciei, care se sleise de atâtea lupte între frați. De acum înainte se ridică *Macedonia*.

XIII

Macedonia și Filip II

1. Macedonia înainte de Filip II. — *Macedonia* era ținutul muntos așezat la nordul Thesaliei și al Mării Egee, cu care se învecinează și care înlăuntru este brăzdat de râuri mari și întretăiat de văi roditoare. Locuitorii ei erau tot de un fel de Greci, rămași însă în stare de barbarie (necivilizați). Grecii adevărați îi desprețuiau. De aceea și regii ei au căutat totdeauna să aibe legături cu coloniile grecești de pe lângă ei, ba chiar cu cetățile din peninsulă.

Înainte de istovirea statelor grecești prin lupta dintre ele, istoria Macedoniei este puțin cunoscută. Numai dela căderea Thebei, acea țară încep să joace un rol însemnat. Regele, care a ridicat-o la mărime, a fost *Filip II*.

2. Filip II. — Filip II ajunse rege al Macedoniei în anul 360 în. Chr. În tinerețe el fusese ostatic la Tebani și cu acest prilej căpătase multe cunoștiințe în privința guvernării și a războiului. Mai ales el putuse atunci să-și dea seama de slăbiciunea Grecilor.

Filip. II.

Deși avea oarecare vișuri, potrivite cu firea poporului său muntean, ca patima vărsării de sânge și a băuturii, Filip era însă înzestrat și cu multe însușiri nimerite pentru un cap de stat. Era ambițios, dar cu oarecare cumpătare; era șiret, dar îi plăcea și războirea pe față. Ori și cum el nu se da înapoi dela nici un mijloc pentru a izbuti în planurile sale. Îi plăcea apoi să asculte adevărul și să i se arate defectele (cusururile), pentru a se putea îndrepta.

De îndată ce se urcă pe tron, Filip voi să facă din țara sa o mare putere, năzuind mai ales să stăpânească Grecia.

Mai întâi innăbuși certurile lăuntrice pentru tron și potoli pe nobilii răzvrățiți la moartea înaintașului său.

Apoi întreprinse organizarea armatei pedestre cam după chipul celei tebane și întocmi astfel vestita *falangă macedoneană*. Anume, împărți oștirea în cete mari de mai multe mii de soldați, așezați pe rânduri egale și putându-se întoarce pe loc în așa fel, ca să ducă lupta nu numai înainte, dar și înapoi și în lături. Soldații erau acoperiți cu scuturi și înarmați cu lănci lungi. Cei din vre-o câteva rânduri dinspre inamic luptau cu lăncile îndreptate înainte, iar cei din spatele lor așteptau cu lăncile ridicate în sus să-i înlocuiască. Astfel falanga părea un ariciu de lănci, care zdrobiă oastea inamică, dar care la rândul-i nu putea fi lovit din nici o parte. Bine înțeles că există și pedestrime mai ușor înarmată, ca să lupte prin locuri strâmte, de oarece falanga nu se putea mișcă decât pe șes.

Soldat macedonean ușor înarmat

Așa pregătit Filip purtă mai întâiu lupte victorioase cu *Getii*, un popor așezat spre miez-noapte de Macedonia, pe lângă Dunăre. Dar mai ales el căută să se întindă spre mare, punând mâna pe coloniile grecești de acolo. În urmă se amestecă chiar în treburile cetăților grecești propriu-zise, folosindu-se de veșnicile lor certe lăuntrice.

3. Luptele lui Filip II cu Grecii: Demosthenes, lupta dela Chaeronea, supremația macedoneană. — Prilejul de amestec al lui Filip în afacerile Grecilor se ivi curând. Locuitorii ținutului dela Delphi pusese ră mâna pe niște pământuri ale templului de acolo. De aceea fuseseră condamnați la amendă, hotărâre care avea să fie adusă la îndeplinire de către Tebani. Dar aceștia fură bătuti și tezaurul templului jefuit. Atunci se ceru ajutor dela Filip. Regele macedonean se grăbi să intervină, învinse pe turburători, dar cu acest prilej el ocupă și câteva orașe grecești.

Deocamdată Filip se mulțumi cu atâta. În schimb însă puse amici de ai lui să cutreiere Grecia și să împartă bani, pentru a adormi astfel pe Greci asupra planurilor lui de cucerire. Numai un singur om a înțeles pe deaîntregul gândul lui Filip și a început să-l combată cu înviersunare. Acela a fost marele orator atenian, *Demosthenes*.

Monedă macedoneană.

Demosthenes a fost cel mai mare orator din vechime. Era înzestrat cu o minte ageră, avea un suflet aprins și o bogăție mare de idei. Pe lângă aceasta el căutase să-și înavețească cunoștințele, studiind lucrările filozofilor și istoricilor și să-și îndrepte oare-care defecte de vorbire. În adevăr în primele lui discursuri vorbiă urât: cu o voce slabă, o pronunțare peltică și o respirație foarte scurtă. Ba făcea și gesturi neplăcute. A scăpat însă de toate acestea prin exerciții

Demosthenes

necurmăte. Se zice, că-și umplea gura cu pietricele și spune în șir o multime de versuri, silindu-se să rostească vorbele bine și să scape astfel de pelticie. Iar pentru a-și întări respirația și glasul, urcă repede coastele deluroase ori muntoase, recitând fără a răsufla bucăți de proză și poezie. Alte ori se ducea pe malul mării și căuta să stăpânească cu vocea

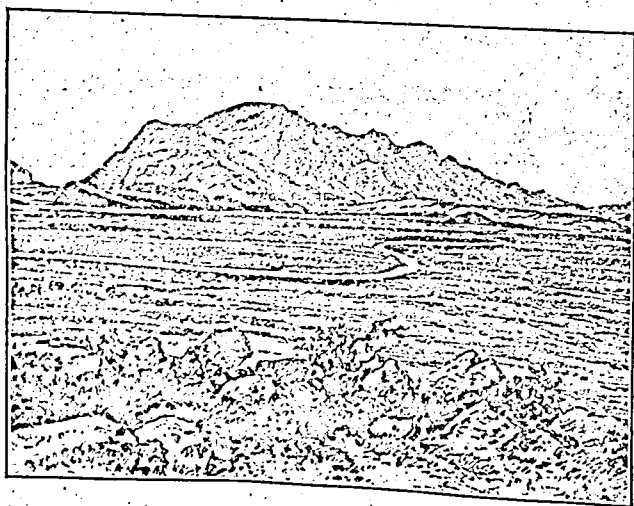
sa vuetul valurilor infuriate. Apoi se priviã în oglindã, ca să-și potrivească gesturile. Se mai spune, că-și construisese o camerã sub pãmânt, unde făcea deprinderi de declamare și că de multe ori își rãdea, 2—3 luni pe an, jumãtate din cap pentru a sta în casã și a studia.

Demosthenes vedeã în Filip pe dușmanul libertãței Greciei. De aceea a rostit împotriva lui un șir de discursuri, zise *filipice*. E adevãrat, cã regele macedonean atrãsesse pe un alt orator de valoare, *Æschines*, care sã combatã pe Demosthenes. Totuși cuvântãrile marelui orator dușman aveau mai mult rãsunet.

Când Filip, folosindu-se de o nouã ceartã religioasã la Delphi, intrã iar în Grecia și ocupã mai multe puncte întãrite pãnã aproape de Theba, Atenienii începurã sã se miște. Demosthenes făcù chiar alianțã cu Tebanii. Totul fu în zadar însã. La *Chaeronea*, mai sus de Theba, Filip zdrobi pe aliați

Aeschines

Cãmpia dela Chaeronea

(338 in. Chr.) și asigură prin aceasta supremația (stăpânirea) sa asupra Greciei. El se purtă bine cu supușii, cari îi făcură pentru aceasta o statuă de aur și de fildeș la Olympia. Apoi întruni la Corinthus o adunare a trimișilor tuturilor statelor grecești, care hotărî un războiu de răzbunare națională contra Perșilor, sub comanda sa.

Dar Filip nu putu împlini acest gând, căci fu ucis de un ofițer. La tron îi urmă tânărul său fiu, *Alexandru*, care se distinsese la Chaeronea.

XIV

Alexandru cel Mare

1. Tinerețea lui Alexandru. — *Alexandru zis cel Mare*, avea 20 de ani, când ajunse rege al Macedoniei. El fusese

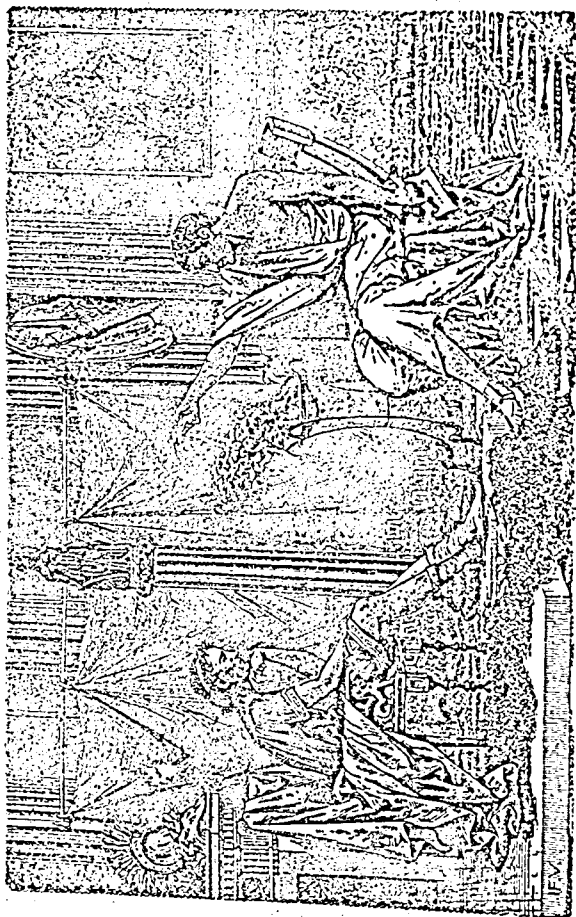

Alexandru cel Mare

crescut de tatăl său cu mare îngrijire. Se deprinsese cu exerciții corporale și avusese de profesor pentru învățături pe marele filozof Aristoteles, dela care a căpătat tot felul de cunoștințe (poezie, oratorie, filozofie, medicină, științe) și dela care mai ales a dobândit deprinderea de a prețui pe învățați și pe artiști. De aceea el socotiă pe Aristoteles ca pe un al doilea al său părinte.

De altfel Alexandru fusese înzestrat mi-

nunat și din naștere. Eră frumos la chip și puternic la trup. Posedă o inteligență neobișnuită. Avea apoi o fire înfocată, ceea ce îl făcea curajos și dornic de cuceriri, dar și iute la

Alexandru și Aristoteles

mânie. Totuși sufletul său eră plin de bunățate.

Se zice, că încă din copilărie el arată că va fi într'o zi. Astfel odată puse în uimire pe niște trimiși persani cu întrebările lui. Altă dată încălecă un cal năbădăios, cu capul ca al unui taur, pe care nimeni nu-l putea îmblânzi, nu-

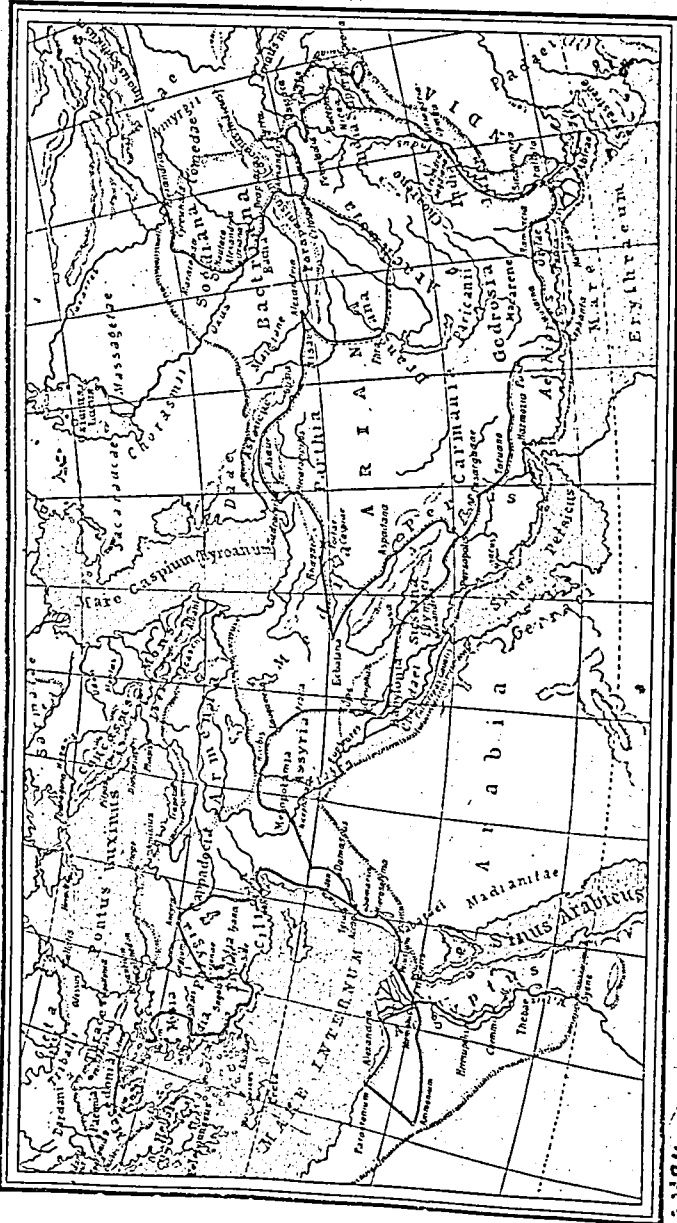
mit *Bucephalus* și care apoi ajunse calul său iubit. Întrebat odată dacă ar să concureze la jocurile olimpice, tânărul Alexandru ar fi răspuns: «Da, dacă voi avea de concurenți regi.» În sfârșit, oridecâte ori Filip făcea vrenouă cucerire, el se întristă, zicând că tatăl său nu-i va lăsa lui nimic de cucerit.

Filip cră mândru de fiul său și adesea zicea: «Fiule, caută-ți un alt regat, căci Macedonia e prea mică pentru tine». Și Alexandru așa a și făcut.

2. Cucerirea imperiului persan. — În primii doi ani de domnie, Alexandru avu să potolească popoarele supuse, care se răsculară la moartea lui Filip. Astfel în nord liniști pe Geți, iar în sud răpuse fulgerător pe Greci, cari se ridicaseră în două rânduri la glasul lui Demosthenes. Pe unele cetăți, cum fu Theba, le pedepsi îngrozitor. În urmă, o nouă adunare elenică la Corinthus recunoscă iarăși supremația Macedoniei și dete depline puteri lui Alexandru pentru războiul cu Perșii. Astfel tânărul rege întreprinse glorioasa lui expediție în Asia.

În primăvara anului 334 în. Chr. el trecu Hellespontul cu 30 mii pedestrii și vre-o 5 mii călăreți. Luă cu sine și mai mulți învățați. Ajungând în Asia merse întâiu de vizită Troia cea cântată în poema plăcută lui, Iliada.

Perșii îl așteptară la râulețul *Granicus*, în apropiere de locul de trecere. Aci Alexandru îi atacă cu mare furie, îi învinse și-i puse pe fugă. Mai departe însă nu-i urmări. Temându-se ca *Darius III Codomanus*, regele de-atunci al Perșilor, să nu răscoale cumva pe Greci împotriva lui, el căută să rupă mai întâiu legătura dintre Perși și Greci. Astfel începă să cucerească toate provinciile persane de pe lângă Marea Egee. Merse apoi spre centrul Asiei-Mici până la *Gordium*. În templul de acolo se află carul unui rege vechiu al locului, ce aveă jugul legat de oiște cu un nod vestit, nedezlegat până aci de nimeni. Oracolul prezisese, că cel ce îl va dezlega va ajunge stăpânul Asiei. Alexandru

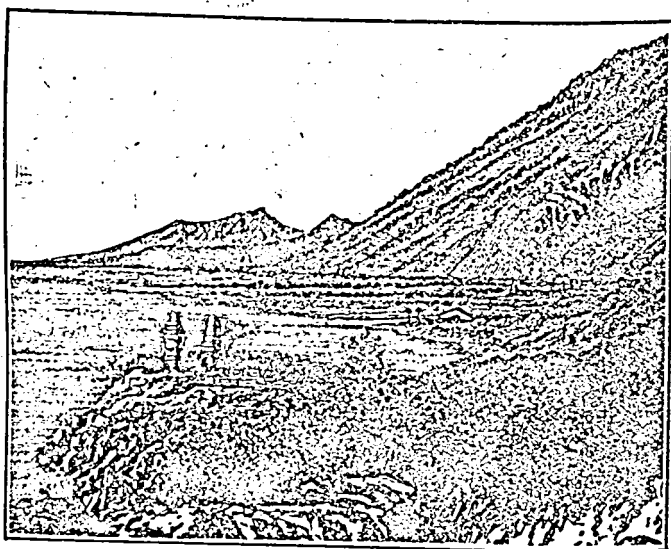
Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia

tăia cu sabia acest *nod gordian*, arătând că așa-se va împlini prorocirea.

În primăvara anului următor (333) el se lăsă în jos spre țărmul Mediteranei, tot cu gândul de a despărți pe Greci de Perși.

În apropiere de *Tarsus* se îmbolnăvi grozav, fiindcă se scăldase în recele râu de acolo, *Cydnus* și numai cu mare greutate scăpă și-și continuă expediția. Darius îl întâmpină din nou la *Issus*, locul de trecere din Asia-Mică pe coastele Siriei, nu departe de *Cydnus*, cu o armată nesfârșită. Alexandru îl lovi și aci așa de furios, încât tânărul rege persan fugi

Trecătoarea Issus

însăimântat, lăsând în mâinile învingătorului toată familia și toate comorile sale. Cu toată victoria lui, nici de astă dată însă, învingătorul nu se infundă în imperiul persic.

El scobori în jos pe țărmul răsăritean al Mărei Mediterane, coprinzând cu ușurință toate cetățile din cale. Numai *Tyrus* i se împotrivi și de aceea fu dărâmat.

În urmă, în anul 332, cuceritorul pătrunse în Egipt, unde

Bătălia de la Issus

fu primit ca un mântuitor. Acolo el zidi, la gurile Nilului, cetatea *Alexandria*, care să ia locul Tyrului.

Stăpân acum pe tot țărmul imperiului persan, Alexandru putu, în anul 331 în. Chr., să intre în inima Asiei. Pe câmpiile dintre *Arbela* și *Gaugamela*, aproape de vechea Ninive,

Din lupta dela Arbela

el se întâlnește cu Persii pentru a treia oară. Darius strânsese iarăși o oștire colosală. Cu toate acestea și aici Asiaticii suferiră o înfrângere desăvârșită, iar Darius fugi în provinciile din spre răsărit.

Alexandru ocupă apoi Babylonul, Persepolis, Pasargadae și Ecbatana, pline de averi fără sfârșit. La Persepolis dete ordin de jefuire, spre a răzbună arderea Athenei. Apoi spre a isprăvi, cu Darius se luă după el. Acesta însă fusese ucis de un satrap, ce voia să se pună bine cu învingătorul, dar care în schimb fu pedepsit cu moarte.

În urmă biruirilor macedonean își întinse ușor cuceririle în răsărit până la fluviile Oxus și Iaxartes. Imperiul persan nu mai există (330 în. Chr.).

3. Expediția în India; reîntoarcerea și moartea lui Alexandru. — Alexandru nu se mulțumii cu izbânzile purtate până aci. Setos de cuceriri noi, el făcu o expediție

peste Indus în *India*, unde trăiau *Inzii*, popor tot de neam aric, renumiți prin preoții lor învățați, *brahmanii*. Acolo erau mai multe state în dușmănie între ele. Alexandru învinse pe regele cel mai însemnat de acolo, pe *Porus*, și-l făcu aliatul său. Pentru pomenirea acestei victorii el ridică cetatea *Nicea*, iar în amintirea vestitului său cal mort în această expediție, zidi cetatea *Bucephalia*.

Marele cuceritor voiă să se afunde mai spre răsărit, dar fu oprit de soldații săi. Atunci hotărî a se înapoia. O parte din oștire o trimise pe corăbii, iar el cu grosul armatei o luă prin deșerturile arzătoare din sudul Iranului, ajungând după neînchipuite suferințe la Babylon, pe care voiă să-l facă capitala uriașului său imperiu. El însă nu se bucură mult de cucerirea sa. Tocmai pe când făcea planul să cucească și *Arabia*, muri de friguri și fu înmormântat la Alexandria (323 în. Chr.). Eră în vârstă de 33 ani.

4. Imperiul lui Alexandru; întinderea culturii grecești în răsărit. — Cucerirea lui Alexandru a fost cea mai întinsă din câte se văzuseră până aci și fusese făcută cu mari greutateți. De aceea despre isprăvile săvârșite de el, se povestesc o mulțime de legende, cuprinse într'o carte populară, zisă *Alixândria* sau *Istoria lui Alexandru Makedon*.

Dar marele Alexandru s'a deosebit și prin însușiri de organizator și civilizator. El s'a purtat blând cu învinșii, respectând credințele, legile și moravurile lor. A căutat apoi să contopească laolaltă toate popoarele întinsului său imperiu, îndemnând pe Greco-Macedonenii săi să se amestece cu Asiaticii prin căsătorii. El însuși a luat de soție pe o fiică a lui Darius. Ba încă a adus o mulțime de coloniști greci. Pe de altă parte a înrolat în armata sa numeroși locuitori persani și a împrumutat din moravurile asiaticce. N'a nesocotit nici legăturile comerciale, de aceea a fondat (întemeiat) o mulțime de cetăți, cele mai multe cu numele lui, în diferite părți ale Asiei.

Alexandru a contribuit astfel la *grecizarea* Orientului, întinzând până la Indus, până la Iaxartes și până la sudul

Egiptului, limba, scrierea, artele și învățăturile grecești. Și totdeodată a făcut ca și cultura greacă să capete o nouă față prin atingerea ei cu cea orientală din acest timp.

XV

Împărțirea imperiului lui Alexandru cel Mare

1. Diadohii și luptele dintre ei: împărțirea imperiului. — Moartea timpurie a lui Alexandru fu o mare lovitură pentru imperiul alcătuit atât de în grabă. Cuceritorul nu avusese timp să închege definitiv opera sa și să facă un stat trainic și unitar din atâtea diferite popoare supuse. Ba încă nu regulase nimic în privința soartei imperiului, mărginindu-se a zice că-l lasă «celui mai vrednic». De aceea și la moartea lui urmară un șir de lupte între *diadohi*, adică între generalii urmași, lucru prevăzut de el, când în ultimele momente le spusese: «Aveți să-mi faceți o înmormântare sângeroasă».

La început să părea, că diadohii vor să recunoască următor la tron pe fratele, apoi pe fiul postum (născut după moartea tatălui său) al lui Alexandru. Generalul *Perdiccas* primise sarcina de regent (locuitor de rege). Aceasta însă nu ținu mult. Ceilalți generali se declarară în curând stăpâni pe provinciile ce cărmuiau și nu mai voiră să asculte de *Perdiccas*. La aceasta ei erau îndemnați și de dorințele de neatârnare ale popoarelor de sub stăpânirea lor. În luptele ce urmară, *Perdiccas* muri (321).

De acum înainte decăderea imperiului este de nedescris. Luptele dintre generali se întetesc tot mai mult și în vălmășagul lor pieri toată familia lui Alexandru. Generalul *Antigonus* izbuti, pentru câtva timp, să ia în stăpânire întregul imperiu și să se întituleze rege. Ceilalți *diadohi* însă se aliară împotriva lui. Lupta hotărâtoare și definitivă se dete la *Ipsus* în Asia-Mică (301) și acolo *Antigonus* fu ucis.

Imperiul lui Alexandru fu acum împărțit definitiv între generalii rămași. Nouile state mai însemnate, ce se ridicară pe ruinele lui, fură : *Egiptul* în Africa, *Siria* în Asia și *Macedonia* (cu Grecia) în Europa.

2. *Egiptul sub Ptolemei*. — Regatul Egiptului, întemeiat de generalul *Ptolemaeus*, fu cel mai însemnat. El ajunse centrul comerțului lumii și continuatorul civilizației grecești.

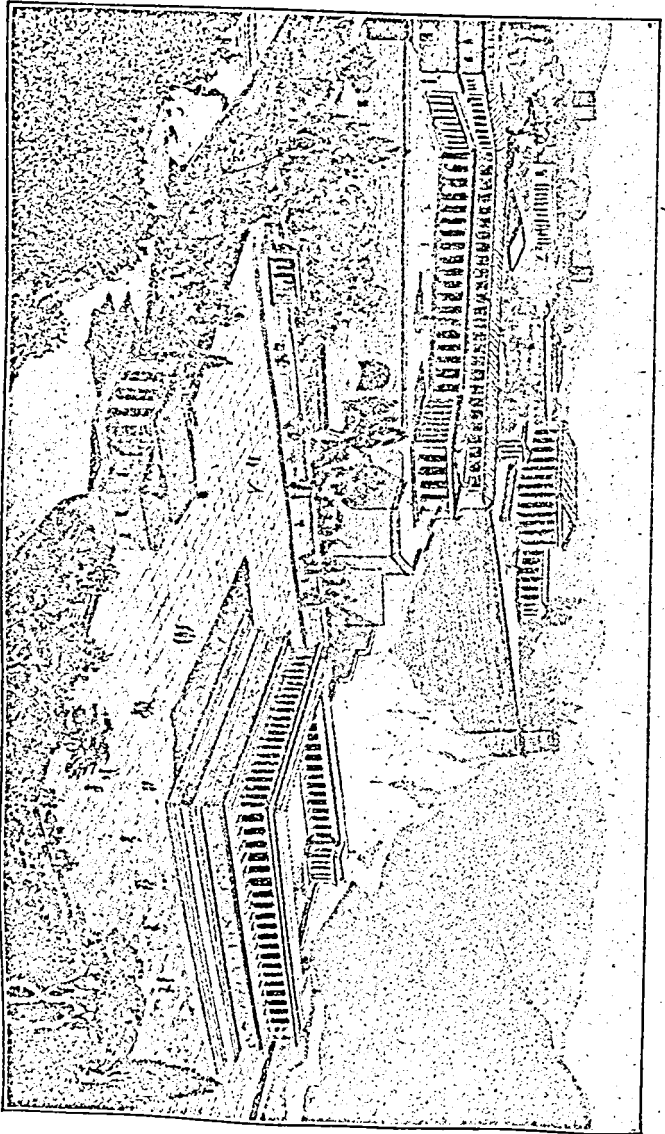
Ptolemaeus

Regii Ptolemei s'au dat drept urmași ai vechilor faraoni, păstrând aproape forma veche a statului egiptean. Au căutat însă să introducă binefacerile civilizațiunii grecești, fără de a jigni sentimentele egiptene. Astfel și-au făcut armate de mercenari greci și au introdus limba greacă ca limbă oficială. Pe de altă parte au făcut din capitala lor, *Alexandria*, o a doua Athenă. Au întărit-o și au înfrumusețat-o cu mai multe monumente. Între acestea erau : *Farul*, întreg din marmură, iarăși una din cele 7 minuni ale lumii și *Muzeul*. Acesta eră un măreț edificiu tot de marmoră, care coprindea o mare bibliotecă de manuscrise (vre-o 300 mii suluri de papyrus) — vestita *bibliotecă din Alexandria* — și serviă ca locuință învățaților greci aduși să dea tinerilor egipteni, precum și celor veniți și din alte părți, învățăturile lor. În Muzeu eră și o grădină botanică și zoologică precum și un laborator de cercetări chimice și medicale.

Astfel civilizațiunea greacă avu o nouă dezvoltare în această epocă, zisă *epoca alexandrină*. Acum s'a ivit o mulțime de filozofi și artiști, dar mai ales oameni de știință (matematici, astronomi, geografi etc.).

Mai târziu însă acest regat a început a slăbi și cu puțin înainte de Christos a fost supus de Romani.

3. *Siria sub Seleucizi ; Pergamum*. — Generalul *Seleucus* izbuti să pună mâna pe toată partea asiatică a imperiului lui Alexandru, întemeind un nou regat. El fondă și o capitală nouă, *Seleucia*, pe Tigru.

Monumentele din Pergamum

Regatul Seleucizilor nu fû așa de strălucit ca al Ptolemeilor. În curând el se fărâmiți în mai multe regate. Cel mai însemnat din acestea a fost *Siria* propriu-zisă, adică partea spre apus de Tigru, ajunsă sub fiul lui Seleucus, *Antiochus*, care întemeie o nouă reședință, *Antiochia*. În partea dinspre răsărit de Tigru s'au întemeiat alte regate, între care merită a fi amintit doar regatul *Parților*, de pe la sudul Mărei Caspice.

Dar nici partea siriacă nu scăpă de îmbucătățiri. În Asia Mică se făcură o puzderie de stătulețe. Așa fu *Pergamum*, pe lângă Marea Egee renumit prin cultura greacă ce flori într'nsul. În adevăr și Pergamum fu împodobit de regii săi cu monumente frumoase și înzestrat cu o bibliotecă bogată. Acolo s'a născocit și *pergamentul*, adică piei de berbecori de capre, preparate ca să se poată scrie pe ele lucrările învățaților.

Antiochus III cel Mare mai ridică câtvă faima rămășiței regatului Siriei. El avu lupte cu Romanii. Sub urmașii săi însă statul scăzû din ce în ce, până căzû și el, ca toate cele desfăcute din el, în mâinele Romanilor. Aceasta s'a petrecut ceva mai înainte de supunerea Egiptului.

4. Macedonia și Grecia după Alexandru. — După moartea lui Alexandru luptele dintre Macedonia și Grecia reînțepură. Demosthenes ridică din nou pe Atenieni împotriva «barbarilor». Generalul *Antipater*, guvernatorul Macedoniei, innăbuși răscoala și Demosthenes fugi într'o insulă din apropiere, unde se otrăvi pentru a nu cădeà viu în mâinile învingătorului. Tot în acest timp fu condamnat la moarte un alt mare bărbat atenian, vrednicul *Phocion*.

Pace însă între Macedoneni și Greci nu fu nici mai târziu. Acești din urmă se răsculau neconținut, ca să scuture jugul macedonean. Ba încă făcuseră și 2 ligi sau confederațiuni cu scop patriotic: una în Pelopones și alta în Grecia centrală. Toate aceste au adus slăbirea și a unora și a altora. Pe deoparte din Macedonia, încăpută pe mâna a diferiți generali, s'a desfăcut regatul *Epir*, care ajunsese important sub

regele său *Pyrrhus*. Pe de altă parte Grecii au fost din nou porniți a se certă între ei.

Moartea lui Demosthenes

În cele din urmă, atât Macedonia cât și Grecia căzură sub Romani (146 în Chr.), anume cu vre-o 100 de ani mai înainte de a cădea Siria și Egiptul.

III

ISTORIA ROMANILOR

I

Geografia și popoarele Italiei vechi

1. Italia. — *Romanii* și-au avut leagănul lor în peninsula *Italia*.

Italia este așezată la sudul Europei și are forma unei cisme. Ea se prelungește cam prin mijlocul basinului Mării Mediterane, între *Marea Adriatică* la est, *Marea Ionică* la sud și *Marea Thireniană* la vest. În partea de nord ea se leagă de continent prin lanțul puternic al munților *Alpi*.

Numai regiunea ei de nord, anume partea continentală, este mai întinsă. Pe acolo trec două fluvii însemnate: *Po* sau *Padus* cu numeroșii săi afluenți și *Adigele*. Tot aci se găsesc și lacuri numeroase. Din această pricină câmpia de miază-noapte a Italiei este foarte roditoare.

Partea peninsulară a aceste țări e însă lungă și îngustă. Ea e străbătută dela nord la sud de șirul munților *Apenini*, cu ramificații în toate părțile. Între acestea e și vulcanul *Vezuviu*. De aceea nu prea rămân șesuri însemnate între munți și țărmii mărilor. Chiar râurile ce curg pe aci sunt mici. Doar *Tibrul* e mai însemnat. Se găsesc însă mai multe la-

curi formate din numeroasele șuvoaie, ce se scurg din munți. Toată regiunea aceasta e bogată în pășuni și are coaste foarte întinse cu multe golfuri prielnice navigațiunei, mai ales spre apus și miază-zi.

În acest chip Italia asigură traiul locuitorilor ei și prin agricultură, și prin pășuni, și prin comerț pe mare. De aceea și oamenii de aci s'au putut ridică și dezvoltă repede, mai ales că și clima acestei țări le priia de minune.

La propășirea locuitorilor acestei peninsule au contribuit și insulele de prinprejur: *Corsica*, *Sardinia*, *Sicilia* și altele mai mici, cari stabilesc legătura cu toate țările din vecinătate.

2. Împărțirile Italiei vechi. — Italia veche eră divizată în 3 mari părți și fiecare din acestea în altele mai mici.

Astfel erau:

Italia nordică sau *continentală*, anume câmpia udată de fluviile Padus și Adige, care nu eră socotită în vechime ca ținând de Italia.

Italia centrală sau *Italia propriu zisă* (adevărată), adică jumătatea de nord a părții curat peninsulare. Ținea cam până prin dreptul Vezuviului. Se subîmpărția și ea în alte ținuturi. Astfel erau între altele: *Etruria* cu cetatea *Veii*; *Latium* cu vestitele cetăți *Alba-Longa* și *Roma*; *Campania* cu cetatea *Capua*; *Samnum* cu localitatea *Maleventum* (*Beneventum*); și mai multe colonii grecești, ca: *Neapolis*, *Cumae*, etc. —

Italia sudică sau *Grecia mare*, anume capătul de jos al peninsulei, care aveă ca subîmpărțiri: *Apulia* cu localitatea *Cannae*; și numeroase colonii grecești, ca *Tarentum*, *Heraclaea* etc. În insula *Sicilia* erau ca localități însemnate următoarele colonii grecești: *Syracusa*, *Messana*, s. a.

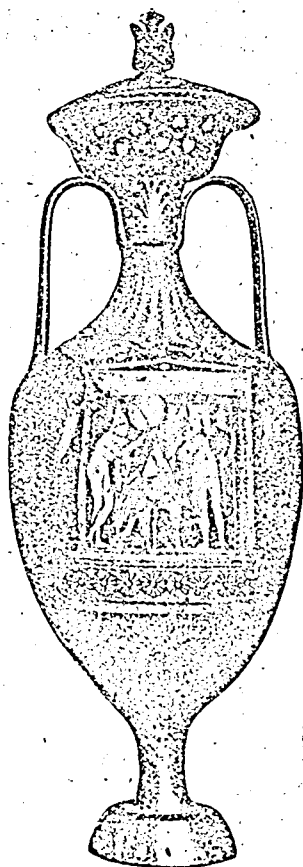
3. Popoarele mai însemnate ale Italiei vechi. — În peninsula italică au trăit dintru întâiu mai multe popoare. Cele mai însemnate dintre ele au fost:

Etruștii, *Latinii* și *Grecii*.

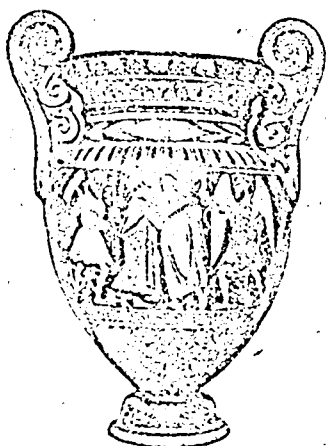
Etruștii, popor asupra originii căruia nu se știe mai nimic, trăiau în Etruria. Ei se ocupau în deosebi cu negoțul pe mare și

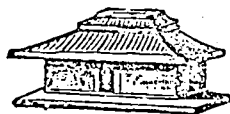
Etruști

Vas etrusc

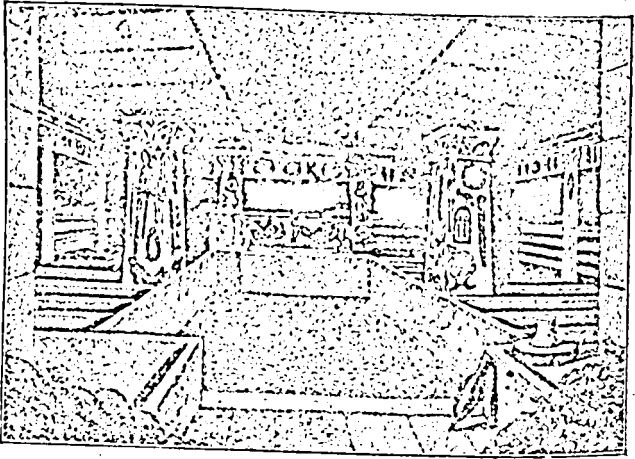
Vas etrusc

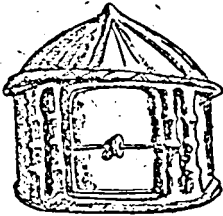
Casă etruscă

cu meșteșugurile (lucraturile oalelor și metalelor, facerea clădi-

rilor împodobite frumos cu zugrăveli, etc.). Religia etruscă a avut o mare înrăurire asupra celei romane de mai târziu, împrumutându-i acesteia o mulțime de datine religioase.

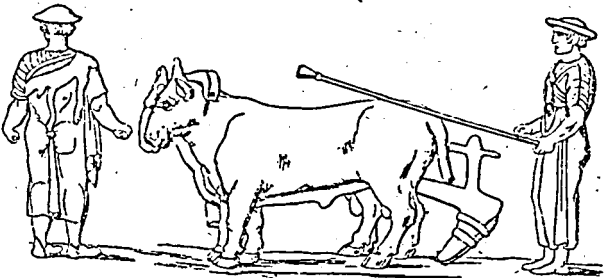

Mormânt etrusco

Locuință latină

Latinii, au fost în Latium. Ei făceau parte din familia popoarelor arice și trăiau împărțiți în triburi. Erau un popor agricultor și păstor, viteji în războaie și harnici la muncă. Locuiau în întărituri pe dealuri și la nevoie se uniau între ei. De asemenea se întruniau și pentru vre-o

Latini arând

sărbătoare comună. Orașul care se socotea ca un fel de centru al lor, era *Alba-Longa*. Latinii au jucat rol de frunte în istorie, căci din sânul lor s'au ridicat *Romanii*.

Grecii au început să se așeze în *colonii* prin sudul Italiei, încă din timpurile lor străvechi (eroice). Ei au întemeiat mai toate orașele din această parte a peninsulei, precum și pe cele din insula Sicilia. Prin aceasta s'a dat prilej unei înrâuri binefăcătoare asupra celorlalte populațiuni italice nu tocmai civilizate, atât prin învățături și scrieri, cât și prin negoț ori meșteșuguri, etc. De la marea lor număr Italia sudică se zicea *Grecia Mare*.

Mai erau și alte grupe de popoare, mai puțin însemnate. Așa erau: *Gallii*, cari, din *Gallia* propriu zisă (Franța de azi), numită și *Gallia Transalpină* (de dincolo de Alpi), s'au întins și în Italia nordică, din care pricină această parte a peninsulei se zicea și *Gallia Cisalpină* (de dincoace de Alpi); *Sabinii*, vecinii Romanilor; *Samniții*, munteni-vânjoși în Samnium, etc.

II

Roma sub regi

1. Tradițiunea despre fondarea Romei. — Începuturile Romei sunt învăluite în povești.

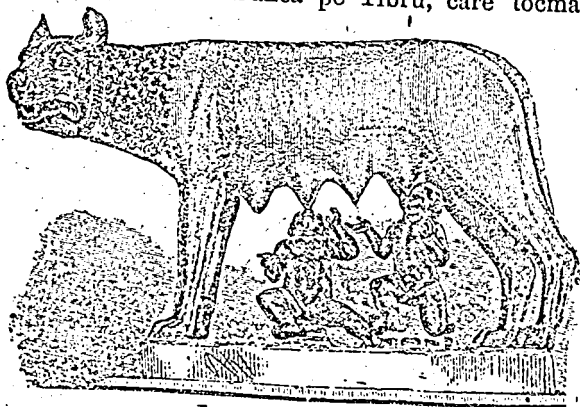
Se zice, că troianul *Æneas*, fugind din Troia după nimicirea cetății de către Greci, ar fi debarcat cu tovarășii săi pe țămurile Lațiului. Regele acestui ținut l-ar fi primit bine și i-ar fi dat în căsătorie pe fiica sa. Fiul lui *Æneas* zidi, la moartea tatălui său, orașul *Alba-Longa*, unde urmă un șir de 12 regi.

Ultimul din acești regi, se zice, că a lăsat după dânsul 2 fii: *Numitor* și *Amulius*. Acest din urmă apucă tronul, izgonind pe fratele său. Apoi ucise pe nepotul său, iar pe nepoata sa *Rhea Sylvia* o făcu preoteasă-vestală (călugăriță) spre a nu se căsători. Cu toate acestea fecioara *Rhea Sylvia* avu cu zeul războiului doi fii gemeni. Atunci *Amulius* pe-

Fuga lui Aeneas din Troia

depsi cu moarte pe vestala ce păcătuisese, iar pe cei doi prunci puse de-i aruncă pe Tibru, care tocmai se umflase.

Lupoica și gemenii

se oprî la rădăcina unui smochin sălbatic. O lupoică, atrasă

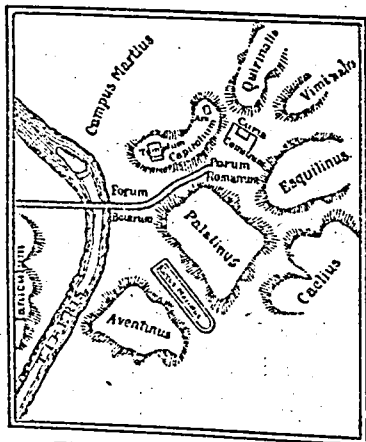
Din ferire pentru micii copilași — urmează a spune povestea —, apele fluviului începură să scadă și coșulețul, în care eiera puși,

de țipetele lor, alergă la ei și încep a-i alăptă. Într'o zi însă ei fură descoperiți de un păstor regesc, care îi luă și îi dăte soției lui spre a-i crește. Copiilor li se puseră numele de *Romulus* și *Remus*.

Aceștia crescură în mijlocul păstorilor regelui Amulius. Într'una din încăierările acestora cu păstorii lui Numitor, Remus fu prins și dus înaintea bunicului său. Atunci se află obârșia celor doi frați. Romulus și Remus, dimpreună cu ceilalți ciobani tovarăși, ajutară lui Numitor să ia domnia în Alba-Longa. Ca mulțumire, Numitor îngădui celor doi nepoți gemeni să ridice un oraș pe locul, unde fuseseră găsiți și le dădu în stăpânire tot ținutul de prinprejur.

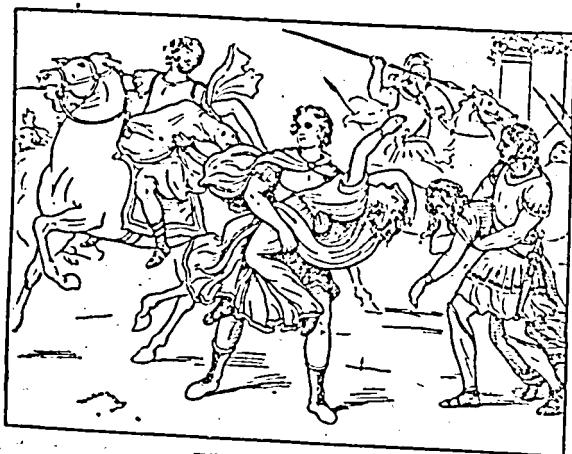
Romulus și Remus stabiliră locul cetății pe colina *Palatinus* lângă Tibru. Neputându-se înțelege asupra numelui ce trebuia dat noului oraș, ei se hotărîră să vadă ce zic zeii. Urcăți fiecare pe câte o colină, căutau să înțeleagă voința zeilor după zborul păsărilor. Lui Remus i se arătară 6 vulturi, dar tot atunci Romulus văzu 12. Aceasta eră semn, că zeii au fost de partea lui Romulus. De aceea și noua cetate se numi *Roma* (Apr. 753 în. Chr.). Remus, sărind în bătaie de joc șanțul tras în jurul locului cetății, fu ucis de fratele său, care zise: «Așa să piară oricine va îndrăzni să sară zidurile Romei».

2. Cei 7 regi. — Tradițiunea despre începuturile Romei mai povestește, că în această cetate ar fi domnit 7 regi: *Romulus*, *Numa Pompilius*, *Tullus Hostilius*, *Ancus Martius*, *Tarquinius Priscus*, *Servius Tullius* și *Tarquinius Superbus*, cari toți ar fi făcut multe lucruri însemnate.

Planul Romei primitive

Romulus, se zice că ar fi căutat să împopuleze cetatea sa, făcând din ea locul de scăpare al tuturor fugarilor Italiei. Apoi pentru a da soții acestora, ar fi orânduit niște serbări religioase însoțite de petreceri, la care a poftit și populațiunile vecine. Cu acest prilej Romanii, au răpit fetele Sabinilor. Din această pricină aceștia porniră cu războiu asupra

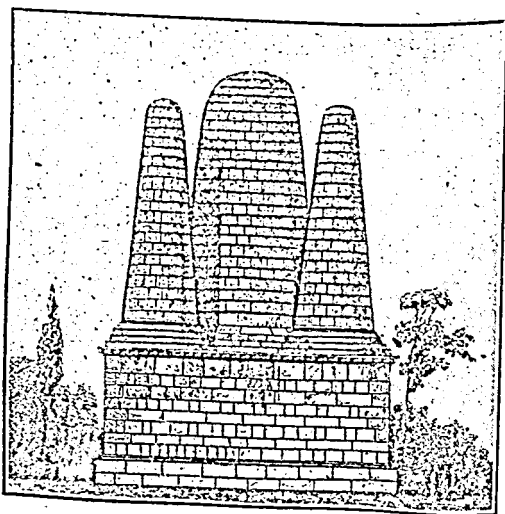
Răpirea Sabinelor

Romei. Dar în săși Sabinele răpitate mijlociră pacea și astfel se făcù un singur popor, care eră să fie cărmuit, când de un rege roman, când de altul sabin.

Numa Pompilius, sabin, se povestește

că a orânduit așezămintele religioase ale Romanilor.

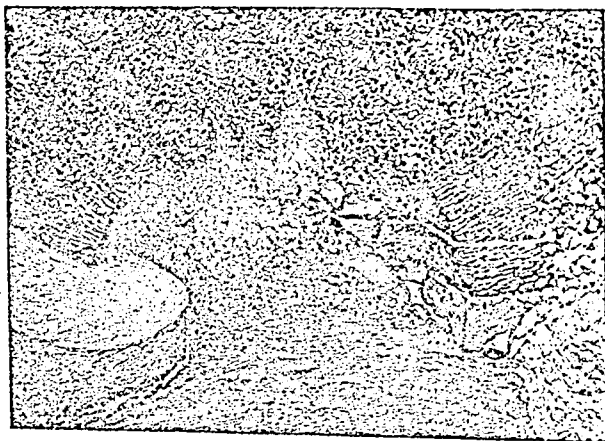
Tullus Hostilius, roman, avù lupte cu Alba-Longa. Se zice, că s'ar fi stabilit ca soarta războiului să o hotărască lupta dintre 3 frați romani, *Horatii*, și 3 frați albanii, *Curiatii*. Acești din urmă fiind uciși, Romanii au fost declarați învingători.

Mormântul Horatiilor și Curiatiilor

Ancus Martius, un nepot al lui Numa, supuse pe toți Latinii și se întinse până la gura Tibrului, unde înființă portul *Ostia*.

Tarquinius Priscus, se zice că eră grec, de fel din Etruria, și că ar fi întins stăpânirea Romei în răsărit până pela Apenini și ar fi făcut niște canale (cloace), care țin până astăzi.

Cloacele lui *Tarquinius*

Tot el, se mai zice, că ar fi introdus în Roma religia, luxul și obiceiurile etruște.

Servius Tullius, ginerile lui *Tarquinius*, a continuat să mărească Roma și a înconjurat cu zid cele 7 coline, pe care se întinsese cetatea până atunci. Dar mai ales el e renumit, se povestește, prin facerea unor legi pentru binele poporului de jos.

Tarquinius Superbus, fiul lui *Tarquinius Priscus*, domni mândru, aspru și destrăbălat. De aceea fu alungat. De atunci n'au mai fost regi în Roma (509 în. Chr.).

3. Întocmirea statului sub regi; senatul, — Populațiunea Romei coprindeă două feluri de locuitori: *patricieni* și *plebei*.

Patricienii erau membrii familiilor, care întemeiaseră Roma și care locuiau vatra veche a cetății. Numai ei erau socotiți ca adevărați cetățeni romani și numai ei aveau drepturi.

Plebeii erau toți cei învinși în lupte și strămutați în Roma, precum și ceilalți streini veniți de bună voie în cetate. Nu aveau nici dreptul de a locui în ocolul vechiu al Romei.

Mai erau și *sclavii* (robii).

Cârmuirea cetății o aveau: *regele, senatul și adunarea poporului*.

Regele se alegea de patricieni pe viață. El comandă oștirea, judecă și eră marele preot.

Senatul, eră marele sfat al șefilor familiilor patriciene numiți de rege dintre cei mai în vârstă. Lucră cu regele, iar la moartea acestuia însărcină pe unul din membrii săi ca să țină loc de rege (interrege), până ce se alegea altul. Senatorii se ziceau *patres* (părinți).

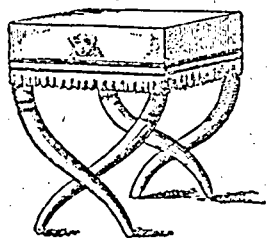
Adunarea poporului sau *Comițiile* eră întrunirea la olaltă, a tuturor patricienilor. Ea alegea pe rege, declară războiu, încheiă pace, și-și dădea votul asupra legilor senatului. Acest vot nu se dădea individual, ci pe *curii*. De aceea adunarea aceasta se zicea *comițiile curiate*. Curiile erau grupe de neamuri (ginti) înrudite mai de departe între ele. Către sfârșitul regalității (sub Servius Tullius se zice), introducându-se în armata cetății și plebeii bogați, adunarea poporului s'a mai lărgit. Anume luau parte toți cei ce după stare făceau parte din serviciul militar fie patricieni, fie plebei. Votarea se făcea acum pe *centurii*, adică pe grupe de 100 soldați. De aceea acest fel de adunare ia numirea de *comițiile centuriate*.

III

Înființarea republicei

1. Stabilirea republicei, consulatul. — După izgonirea lui Tarquinius, Romanii hotărâră să nu mai aleagă regi. Ei înființară astfel *republica*, înlocuind regalitatea prin *consulat*.

Statul avea să fie condus de 2 *consuli* (colegi). Aceștia erau să se aleagă pe timp de un an, de către adunarea poporului dintre patricieni. După ce trecea anul de funcțiune, ei nu mai puteau fi realesi decât după 10 ani. Consulii aveau toate puterile regelui, adică : făceau listele senatorilor și prezidau senatul, întruniau și prezidau comițiile, propuneau legile, recomandau funcționarii (magistrații), judecau și comandau oștirea. De aceea și portul lor cam seamănă cu al regelor : în timp de pace o haină de lână cu marginea de purpură, iar în timp de războiu o manta toată de purpură. Ședeau pe un scaun special (scaun *curul*) și erau însoțiți de o gardă de *lictori* (12 la număr). Lictorii purtau pe umăr câte un mănunchiu de nuiele, care avea la mijloc, în timp de război și afară din Roma, și o săcure. Prin ei consulii pedepsiau pe vinovați. Putere religioasă însă consulii n'aveau, căci jertfe zeilor aducea magistratul, zis *regele sacrificiilor*. Consulii își îndeplineau slujbele lor pe rând, câte o lună (numai armata o comandau câte o zi), iar la eșirea din funcțiune tre-

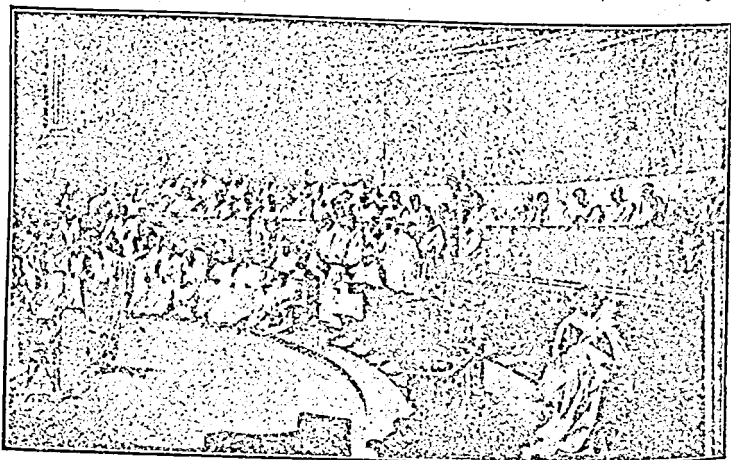
Scaun pentru consuli

Lictori

buiu să dea seama înaintea senatului de faptele lor. Astfel

că de fapt senatul eră cheia republicei. De altfel la desființarea regalității el fusese sporit cu un număr egal de senatori plebei, adăogați (conscriși). De acea acum senatorilor li se zicea: *patres et conscripti*. Senatorii purtau inele de aur, haină cu marginea de purpură și încălțăminte albă sau roșie.

Senatul roman

Primii consuli fură *Iunius Brutus* și *Tarquinius Collatinus*, cari răsturnaseră pe *Tarquinius Superbus*.

2. Luptele cu Etruștii, *Mucius Scaevola*. — Republica romană avu de la început lupte cu *Tarquinius* și cu popoarele vecine întărate de el.

Mai întâiu izgonitul rege puse la cale un complot (înțelegere ascunsă) contra republicei. El avea în cetate mai mulți partizani printre patricienii tineri. Pentru a se înțelege cu ei, ca să răstoarne republica, *Tarquinius* trimise o deputațiune la senat spre a cere înapoi averea lui particulară. În acest timp însă trimișii avură timp să urzească complotul. Din fericire însă pentru republică, complotul fu descoperit de un sclav. Toți cei ce făceau parte din el fură arestați și uciși. Între complotiști se găsiu și fiii lui *Brutus* și nepoții lui *Collatinus*. Toți acești pieriră. În-suși consulul *Brutus* fu de față la uciderea fiilor săi. În urmă

averile regelui fură împărțite la săraci, iar consulul Collatinus fu nevoit să se exileze, căci numele de Tarquinius ajunsese cu desăvârșire urât Romanilor. În fine se hotărî, ca oicine ar mai voi să aducă regalitatea să fie pedepsit cu moarte.

Tarquinius Suberbus, nereușind cu complotul, ridică contra republicei toate popoarele de prinprejur.

Astfel fură ridicați Etruștii.

La început Romanii eșiră învingători, deși în lupta ce avuse loc, însuși consulul Brutus — «liberatorul Romei» — murise.

Mai târziu însă regele etrusc *Porsenna* bătă pe Romani și eră să treacă Tibrul în cetate. Dar podul de peste această apă, zice povestea, fu apărat cu eroism de un singur roman, *Horatius Cocles*, până ce capătul dinspre Roma fu rupt de tovarășii lui. După aceea viteazul apărător se asvârli înarmat în Tiberu și-l trecu în înot.

În cele din urmă, pentru a scăpa de *Porsenna*, mai mulți tineri romani se legară prin jurământ de a-l ucide.

Unul din aceștia, *Mucius*, intră în lagărul (tabăra) etrusc, dar din greșală înjunghiă pe secretarul regelui. Prins și adus în fața lui *Porsenna*, el dădu dovezi de mult curaj: își întinse mâna dreaptă peste foc și o arse, pentru că a greșit. Totdeodată el vesti pe rege, că alți Romani vor fi mai norocoși ca dânsul în indeplinirea jurământului făcut. Însăpăimântat de aceste pilde de patriotism și de curaj și totdeodată mulțumit cu cuceririle făcute până la Tiberu, *Porsenna* făcū pace cu Romanii. De atunci *Mucius* a fost numit *Scaevola* (Stângaciul).

3. Răscoala Latinilor, dictatura.— Tarquinius însă nu se lăsă. El își întoarse privirile spre Latini, peste cari se întinsese sub regi stăpânirea Romei și cari doriau să se scape de ea. Aceștia erau mai primejdioși pentru Romani, fiindcă erau același neam de oameni, aveau aceiași vitejie și aceleași arme. Republica însă știu să facă și de astă dată

Cocles și podul de peste Tiberu

față primejdiei. În adevăr, armata latină fu zdrobită lângă lacul *Regillus* (azi dispărut) într'o groaznică bătălie, la care se povestiă, că ar fi luat parte și zeii. Chiar fiii lui Tarquinius pieriră. Latinii fură nevoiți a cere pace, îndatorându-se a da totdeauna ajutor Romanilor cu cea mai mare din oștile lor, pedestre sau călărețe. Bătrânul Tarquinius, rămas singur și descurajat de a mai putea redobândi scaunul Romei, se retrase la Cumae, unde în curând muri.

Ceeace a scăpat pe Romani în lupta cu Latinii a fost noua magistratură : *dictatura*.

Fiindcă pericolul eră mare, iar puterea consulară cam mărginită, Romanii înființară un alt magistrat : *dictatorul*. Acesta eră ales dintre foștii consuli (consulari), de către consulul în funcțiune, în momentul acela, dar numai după cererea senatului. Puterea dictatorului eră nemărginită, cum nici regii nu avuseseră. Hotărârile luate de el erau fără apel și trebuiau să se îndeplinească numai decât. Dar, pentru ca dictatorul să nu ajungă tiranul cetăței, puterea lui nu ținea decât cel mult 6 luni.

IV

Certurile dintre patricieni și plebei

1. Patricienii și Plebeii. — Republica romană eră *aristocratică*, adică toate drepturile erau în mâna patricienilor, ca și pe timpul regalității.

Numai ei puteau fi consuli, senatori, preoți, dictatori și ori și ce fel de magistrați. Apoi aveau singuri dreptul să se împărtășească din prăzile și din pământurile vrăjmașilor învinși. Cu un cuvânt nimic nu se făcea la Roma fără patricieni și fără ca ei să nu tragă foloase.

Plebeii, dimpotrivă, erau ținuți deoparte cu desăvârșire și alte drepturi, decât cele căpătate sub regi ori la înființarea republicei, n'aveau. Nu puteau nici să intre în legături de căsătorie cu patricienii. Dar mai ales ei suferiau cumplit de sărăcie, căci războaiele cu Tarquinius îi săcătuiseră. În adevăr, soldații

slujind în oștire pe socoteala lor, plebeii trebuiau ca, pe lângă cheltuielile cu întreținerea familiilor lor, să facă și cheltuieli pentru armată. Pe lângă aceasta în timpul războiului ei nu puteau produce nimic. Ba încă ogoarele, casele și tot avutul lor fusese nimicit. Astfel ei erau nevoiți să trăiască din împrumuturi dela patricieni, cari le luau dobânzi foarte mari și cari erau neimblânziți în achitarea datoriilor. I băteau, le luau averile, i închideau, i făceau sclavi cu toată familia, ba chiar i omorau.

2. Retragerea plebeilor din Roma; tribunatul. — Plebeii, văzând că nu li se îmbunătățește cu nici un preț soarta, hotărâră în cele din urmă să părăsească Roma. Ei se retraseră pe un munișor din apropiere, numit de atunci *Muntele Sacru* (sfânt), ca să întemeieze acolo o nouă cetate. Patricienii încercară, fie cu amenințări, fie cu făgăduieli, să-i aducă înapoi. Nu izbutiră însă. Atunci trimiseră la ei pe senatorul *Menenius Agrippa*, om popular și priceput la vorbă.

Se zice, că acesta spuse plebeilor o istorioară despre cearta membrilor corpului cu stomacul. Anume: membrele corpului n'au mai vrut să muncească pentru stomac, care nu face nimic. Rezultatul a fost rău pentru toți. A slăbit el stomacul ne mai având hrană, dar s'au prăpădit și membrele, care se hrăneau prin stomac

Cu toată învățătura acestei fabule, plebeii tot nu se înduplecară ca să vie înapoi, până ce nu li se făgăduiră iertarea datoriilor și înființarea *tribunatului* (494 în. Chr.).

Tribunatul era o magistratură numai pentru plebei. Aceștia aveau dreptul să aleagă, numai dintre ei, 2 (mai târziu 10) *tribuni* în fiecare an. Tribunii erau sacri și inviolabili, adică nimeni nu-i putea ataca, nici cu vorba, nici cu fapta. Casa lor era veșnic deschisă, pentru a ascultă oricând plângerile plebeilor. Ei aveau dreptul de a zice în senat vorba *veto* (opresc), ori de câte ori senatorii ar fi vroit să ia vre-o hotărîre apăsătoare pentru plebei.

3. Decemvirii și cele XII table. — Tribunii fură de mare folos pentru plebei. Cu ajutorul lor, aceștia încercară să ca-

pete și alte drepturi. Dar câștig mai mare avură ei cu dobândirea legilor scrise (451 in. Chr.).

Nedreptățiți prin hotărârile arbitrare (după bunul plac) ale patricienilor judecători, plebeii cerură legi scrise. După 10 ani de stăruințe zădarnice, în cele din urmă izbutiră. O comisiune de trei bărbați fu trimisă în Grecia, ca să cerceteze diferitele legi. La întoarcerea trimișilor, se aleseră dintre patricieni zece bărbați, *decemviri*, cu puterea cea mai mare în stat spre a alcătui legile. După un an, decemvirii publicară parte din legi, pe care le săpară pe 10 table de aramă. Dar fiindcă ele nu erau complete, se mai aleseră decemviri (între cari 5 erau plebei) și pentru anul următor. Aceștia mai făcură 2 table și astfel se alcătuiră *cele XII table*.

Legile celor XII table erau aspre și scrise pe scurt. Ele priviau deopotrivă și pe patricieni și pe plebei.

4. Egalizarea plebeilor cu patricienii. — Încurajați de câștigurile de până aci, plebeii nu se lăsară până ce nu dobândiră toate drepturile.

Astfel mai întâi căpătară dreptul de căsătorie cu patricienii.

Apoi, fiindcă tot cereau să fie consuli, li se îndeplini în parte și această dorință. Anume se desființă consulatul și o parte din puterile lui (comanda oștilor) se dete *tribunului militar*, o nouă magistratură în care puteau intra și plebeii. Restul însă din puterile consulilor rămaseră deocamdată patricienilor. Pentru aceea ei creiară *censura* (445), care ajunse cea mai înaltă magistratură. În adevăr cei 2 *censori*: împărțiau locuitorii după *cens* (avere), pentru a întocmi astfel listele alegătorilor adică ale membrilor din comiții; administrau averea publică (a statului); făceau listele senatorilor și supraveghiau bunele moravuri și treburile militare.

În sfârșit plebeii ajunseră la o egalitate desăvâșită prin legile tribunilor *Licinius Stolo și Lucius Sextius*. Aceștia cerură: ușurarea datoriilor, împărțirea pământului public la plebei și reînființarea consulilor, din cari unul să fie plebeu. După lungi împotriviri, aceste cereri fură primite (366).

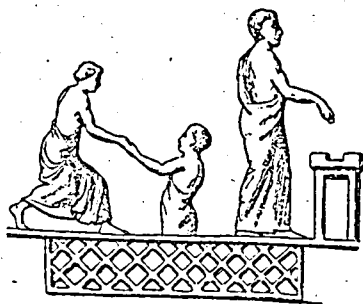
De acum înainte egalizarea deplină a celor două clase eră ușor de făcut. Plebeii putură obține toate magistraturile, atât pe cele mai vechi, cât și pe cele mai noi ce se creia-seră în urmă. Astfel fură: *questori* (casieri), *pretori* (judecători), *edili* (polițiști). Ba încă ajunseră chiar *pontifici* (preoți).

5. Comițiile și forul. — Pe măsură ce egalizarea plebeilor cu patricienii deveniă mai desăvârșită, *comițiile* căpătau o mai mare însemnătate.

Bine înțeles că puterea mai mare o aveau comițiile, în care poporul de jos luă mai mare parte.

Astfel comițiile curiate rămaseră numai de formă. Cele centuriate fură astfel întocmite, ca numărul soldaților săraci să întrecă pe al bogaților. Aveau însă neajunsul, că se întruniau de consuli și afară din cetate, pe locul zis *Câmpul lui Marte* (Campus Martius). Așa că nu se prea puteau exprima după voia lor.

Numai când plebeii căpătară tribuni, comițiile dobândiră o adevărată putere. Ele începură să se întrunească de tribuni și pe *triburi* (despărțiri administrative), fără deosebire de naștere ori de avere. De aceea aceste comiții luară numele de *comițiile tribute*. Ele se întruniau sărbătoarea în cetate,

Votarea în comiții

pe piața publică, numită *forum romanum* și arătau prin voturile lor, zise *plebiscite*, dorințele poporului. Mai târziu plebiscitele căpătară chiar putere de legi.

V

Războaiele din timpul certurilor interne

1. Luptele cu popoarele vecine. — În tot timpul certurilor interne, Romanii avură lupte și în afară. Popoarele vecine, căutând să se folosească de neînțelegerile lor lăuntrice, îi atacau neîncetat. Dar în fața primejdiei, Romanii uitau nemulțumirile lor și purcedau cu izbândă contra vrăjmașilor.

Astfel *Volscii*, aliații Latinilor, continuară lupta și după zdrobirea tovarășilor lor la lacul Regillus. Fură însă învinși. În acest războiu se distinse un tânăr dar viteaz patrician, supranumit *Coriolanus*. Mai târziu acesta voind să știrbească drepturile plebeilor fu exilat. În furia lui se duse la Volsci și veni cu ei împotriva Romei. Când și-a dat seama însă de grozăvia ce făcerea s'a retras, dar a fost ucis de Volsci.

Peste câțva timp porni asupra Romei un alt popor vecin, *Equii*, cari înconjurară o mare armată romană cu consulul tot. Însăpăimântați, Romanii numiră ca dictator pe bătrânul *Cincinnatus*, un patrician scăpătat din pricina amenzilor la care fusese condamnat de plebei. Deputații, triiniși a-i face cunoscută numirea sa, îl găsiră la țară, arând el însuși mica țarină, ce-i mai rămăsese. *Cincinnatus* adună în grabă trupe noi, bătù pe *Equi* și liberă pe consul. Apoi intră triumfător în Roma și părăsi dictatura după puține zile, întorcându-se la plugul său.

2. Luptele cu cetatea *Vei*; *Camillus*. — Romanii mai aveau dușmani hotărâți și pe Etruști. Mai ales cetatea *Vei*, așezată pe o stâncă, eră rivala îndârjită a Romei. De câte ori credea timpul priincios, ea atacă pe Romani. Odată servindu-se de înșelăciune a nimicit o gintă întreagă cu mai mult de 4 mii de membri. De aceea și Romanii hotărâră să sfârșească în cele din urmă cu ea și astfel porniră împotriva-i și o impresurară.

Veienții se împotrivară 10 ani. Atunci fu numit dictator *Camillus*. Acesta îmbunătăți organizarea oștirii, dându-i soldă și arme noi. Apoi săpă o subterană sub zidurile cetății și pătrunse pe acolo cu o parte din armată. Veii, lovită astfel și din lăuntru și din afară, căzū (395 în. Chr.). Pământul ei fu împărțit între Romani, iar locuitorii fură uciși sau robiți. *Camillus* intră triumfător în Roma.

Peste puțin timp se iscă o neînțelegere între el și popor și fu acuzat că ar fi luat o parte din prăzile dela Veii. *Camillus* nu vru să se desvinovățească și se exilă, rugând cerul să facă pe Romani a se căi de aceasta. Rugăciunea lui se îndeplini, căci în curând năvăliră *Gallii* (390).

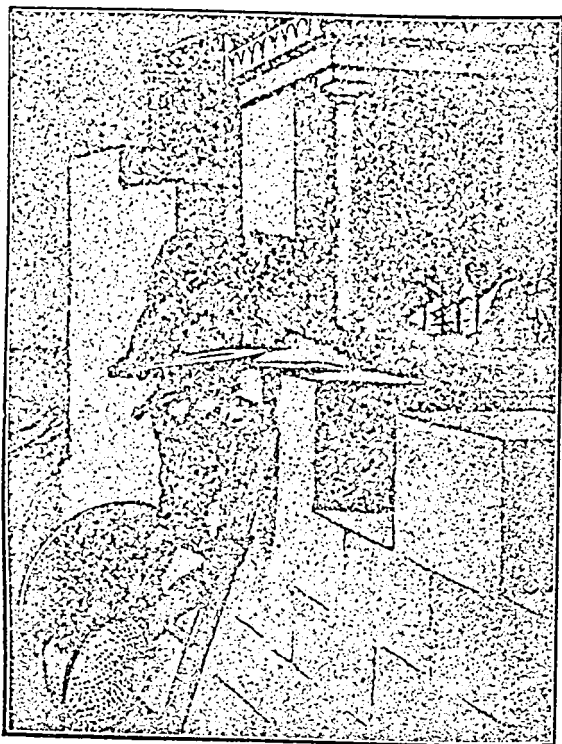
3. Invaziunea Gallilor.— Gallii, ne mai încăpând în nordul Italiei, se aruncară asupra bogatei Etrurii. O armată de barbari înconjură cetatea etruscă *Clusium*, pretinzând jumătate din teritoriul ei. Clusienii cerură ajutor dela Romani. Aceștia trimiseră delegați, ca să împace pe Galli. Delegații, fiind primiți în mod jignitor de șeful (brennus) barbarilor, se amestecară în luptă. Gallii cerură atunci satisfacție Romei. Aceasta refuzând, barbarii porniră asupra ei.

Armata romană, trimisă înaintea barbarilor, îi întâlni lângă râulețul *Allia*. Însăpăimântată de răcnetele și de sălbateca înfățișare a Gallilor (trupeși, roșcați, cu mustăți mari și îmbrăcați în

Șef (brennus) gal

piei de animale), o luă la fugă. Acest dezastru băgă groaza în Romani. Cei mai mulți fugiră prin cetățile vecine, senatul cu mare parte din patricieni se refugiază pe *Capitolium*

Năvălirea Gallilor pe Capitolium

(stânca fortificată și acoperită cu temple din lăuntruul Romei), iar câțiva bătrâni rămaseră în cetate.

Gallii intrară în Roma și uciseră pe cei rămași. Se zice că la început ei ar fi fost uimiți de ținuta măreață a bătrânilor patricieni, ce steteau neturburați înaintea caselor lor și că îi priviau ca pe niște statui. Dar un barbar vrând să pună mâna pe barba cea lungă a unui senator, acesta îl lovi în cap cu bastonul său de fildeș. Atunci barbarii

începură măcelul, apoi pustiiră și arseră cetatea. Capitolium însă nu putu fi luat mai multe luni.

Între acestea Romanii refugiați în cetățile vecine proclamă dictator pe Camillus. El însă nu vru să primească, până ce nu va fi întărit cu toate formele legale. Atunci un tânăr plebeian se furișă cu mare greutate pe Capitolium și luă dela senat ordinele convenite. Dar barbarii observaseră locul, pe unde se furișase tânărul roman și apucară pe acolo într'o noapte întunecoasă. Fură însă simțiți. Gâștele sacre, păstrate pentru a se ghici viitorul de pe strigătele lor, se speriară și începură a găgâi. Astfel Romanii fură deșteptați. *Manlius* fu cel dintâiu care dete alarma, respinso pe barbari și luă astfel numele de *Capitolinus*, adică «Mântuitorul Capitolului».

Totuși Romanii nu se mai putură împotrivi mult din cauza foametei. Ei se învoiră a da Gallilor o mare câtime de aur spre a se retrage. Se zice, că barbarii cântăriau aurul cu măsuri false. Romanii plângându-se de aceasta, șeful Gallilor ar fi aruncat spada cea grea în balanță strigând: «Vai de cei învinși!»

Dar în curând sosi și Camillus. «Cu fier, nu cu aur își liberează Romanii patria», zise el. În lupta ce avu loc, barbarii fură învinși și goniți.

După retragerea Gallilor, Roma eră o ruină. Plebeii voiră să se mute la Veii. Camillus însă se împotrivi și îndemnă pe Romani să rezidească cetatea. De aceea el și fu numit al *doilea întemeietor al Romei*.

VI

Cucerirea Italiei

1. Primele lupte cu Samniții. — După ce se potoliră certurile lăuntrice, Romanii întreprinseră lupte pentru a cuceri Italia. Cele dintâi le avură su *Samniții*, poporul cel mai numeros și mai de temut din Italia centrală (343 în. Chr.).

Aceștia ne mai fiind mulțumiți cu munții lor râvniră la șesurile Campaniei și mai ales la cetatea *Capua*. Atunci se amestecară Romanii și războiul începui.

Samnit înarmat

Deocamdată se părea, că Samniții vor fi biruitori. Dar cu toată vitejia lor, în cele din urmă Romanii îi răpuseră și-i siliră la pace. Cetatea *Capua* fu luată de Romani, dar se deteră și Samniților câteva localități mici. De altfel Romanii se grăbiseră la pace, de oare ce Latinii începuseră iarăși se se miște.

2. Răscoala Latinilor ; Manlius Torquatus și Decius Mus.— Latinii crezură că a venit timpul să căpete și ei drepturi, întru cât aveau aceleași sarcine ca Romanii. Astfel cerură ca jumătate dintre senatori și dintre toți ceilalți magistrați ai republicii să fie latini. Dar Romanii nu primiră. Atunci Latinii se răsculară și un războiu învierșunat izbucni.

Războiul cu Latinii ținui trei ani. Deși Romanii fură în mare primejdie, căci, Latinii erau organizați militărește ca și ei, totuși biruiră. Lupta hotărâtoare se dete lângă *Vezuviu* și răsculații fură zdrobiți, mulțumită mai ales asprei disciplini a oștirii romane.

Consulii romani, cari comandară armatele și cari rămaseră pilde de eroism și de patriotism, fură *Manlius Torquatus* și *Decius Mus*. Pentru izbânda trupelor lor : celdintăi ucise pe fiul său, care călcase porunci militare, iar cel din urmă se jertfi pe sine însuși, crezând că astfel vroiesc zeii.

3. Ultimile războaie cu Samniții. — Samniții începură să se îngrijească de marea putere a Romanilor. De aceea războaiele samnitice se reaprinseseră.

Deocamdată Romanii învinseseră. Dar generalul samnit, *Pontius Herennius*, îi atrase prin înșelăciune în trecătoarea muntoasă de lângă *Caudium* (în Samnium). Acolo întreaga armată, cu consuli cu tot, fu făcută prizonieră și umilită. Aproape 20.000 soldații romani, dezarmați și pe jumătate

Furcile caudine

goi, fură siliți să treacă pe sub un jug de lăncii (*furcile caudine*), în urletele batjocuritoare ale dușmanilor; iar consulii semnară o pace rușinoasă. Dar senatul roman nu recunoscă acel tratat și luptele urmară. De astădată Samniții fură nenorocoși: Pontius fu prins cu întreaga tinerime samnită și astfel fură siliți să ceară pace.

Dar victoria Romei înfiorase pe toate popoarele din peninsula. De aceea toate se uniră sub conducerea Samniților și chemară în ajutor și pe Galli. Așa că se începă al treilea

Pyrrhus

a lui Alexandru cel Mare și dornic de cuceriri.

Pyrrhus debarcă la Tarentum cu o armată însemnată și cu elefanți de războiu. Apoi înrolând cu forța și pe Tarentinii fricoși eși

în întâmpinarea Romanilor. La *Heraclea* se dote lupta. Ro-

războiul samnitic. Romanii făcură și de astă dată față primejdiei cu o energie de fier. Lupta teribilă se dote în câmpia dela *Sentinum*, unde aliații fură zdrobiți.

Samniții mai continuară câțiva ani lupta în munți, dar în zadar. În anul 290 ei intrară definitiv sub stăpânirea Romei.

4. Războiul cu Tarentum ; Pyrrhus. — Stăpâni pe partea centrală a Italiei, Romanii nu întârziară a cucerii și partea ei sudică. Aceasta se întâmplă în urma războiului cu colonia greacă, *Tarentum*.

Tarentinii începură cei dintâi dușmăniile. Ei atacară niște vase romane din portul lor. Atunci Romanii porniră o armată împotriva-le. Tarentinii, moșeșiți de avuții, cerură ajutor dela *Pyrrhus*, regele Epirului, o rudă de

Lupta dela *Heraclea*

mani înspăimântându-se de elefanți, fiindcă nu mai văzuseră astfel de «boi», cum le ziceau ei, Pyrrhus eși biruitor. Dar învinșii se luptaseră cu atâta cerbicie și el pierduse atâția oameni, încât însuși zicea: «Încă o victorie ca aceasta și mă voiu întoarce singur în Epir». De aceea vru să facă pace și trimise la Roma pe amicul său, filozoful grec *Cineas*, om foarte dibaciu. Dar senatul roman, care păruse lui *Cineas* o «adunare de regi», refuză să stea la vorbă, până ce dușmanul nu va părăsi Italia. Atunci Pyrrhus porni spre Roma și dete o a doua luptă, din care eși iarăși biruitor. Dar și de astă dată pierderile lui fură colosale. «De voiu mai câștigă o astfel de victorie», zicea el, «voiu fi pierdut».

Se zice, că în acest timp se distinse prin virtuțile sale romanul *Fabricius*. Trimis la Pyrrus ca să răscumperă pe prizonieri, acesta ar fi încercat să-l mituiască, iar mai apoi să-l înspăimânte cu un elefant. Dar n'a reușit, căci singur recunoștea, că: «Mai ușor se întoarce soarele din calea sa, decât *Fabricius* din calea virtuței».

Pentru a-și ridică faima, Pyrrhus trecu în Sicilia. Acolo speră să câștige victorii mai mari, amestecându-se în luptele ce erau între Syracusa și Carthagina. Dar nu făcu nimic.

Atunci se întoarce din nou în Italia și porni spre Roma. La *Maleventum* (zis în urmă *Beneventum*) se dădu o ultimă și hotărâtoarea luptă (275). Pyrrhus fu deastădată zdrobit și silit a se întoarce în Epir. Tarentum și celelalte cetăți din Grecia-Mare căzură în stăpânirea Romanilor.

Statul roman ajunse acum unul din cele mai însemnate de pe vremea aceea.

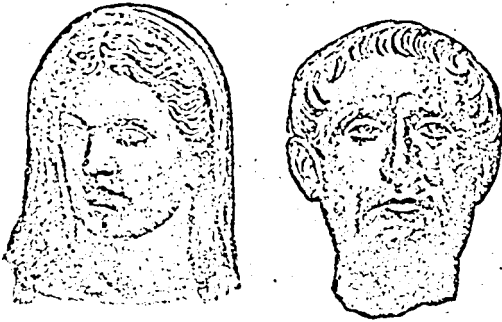
VII*)

Viața primitivă a Romanilor

1. Tipul și apucăturile Romanilor. — Romanii ca și ceilalți Latini, erau oacheși, scunzi, robuști, cu trăsăturile feței foarte pronunțate, cu bărbia rotundă și eșită.

*) Se va divide în 2 lecțiuni de câte 3 ș.

Erau oameni practici, cari căutau în toate folosul. De aceea

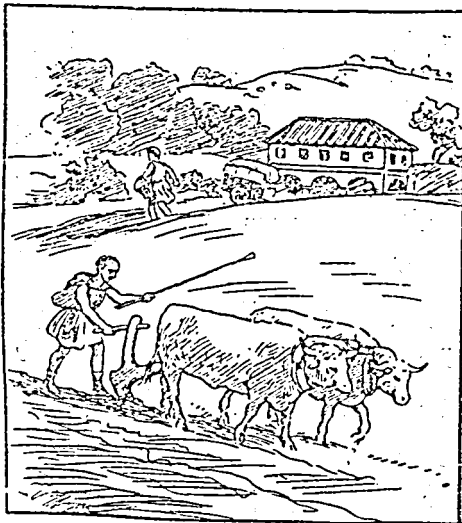
Romani

erau muncitori, răbdători, economi, aspri, încăpățânați, iubitori de ordine și de lege. Țineau la pământ mai mult ca la orice și căutau să și-l apere și cu brațul și cu dreptul.

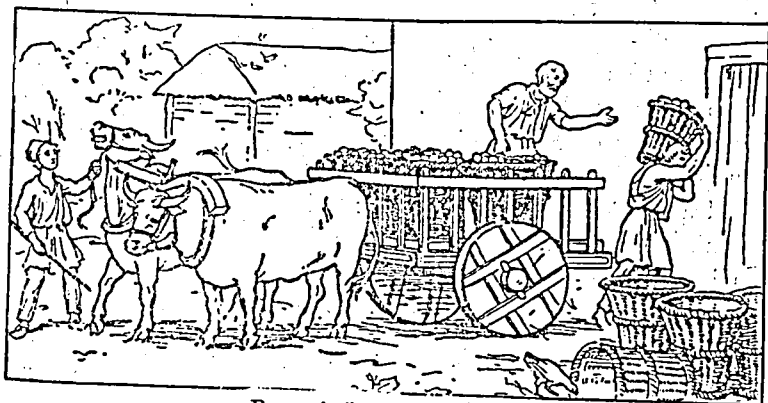
Nu prea erau negustori și lucrurile de închipuire, care

nu le aduceau câștig, nu-i ispitiau mai de loc.

2. Traiul și moravurile romane. — Potrivit apucăturilor lor până după cucerirea Italiei (sec. III în Chr.), Romanii au dus o viață simplă, deosebită prin hărnicia și moralitatea ei. Ocupațiunea zilnică a bărbaților, eră munca câmpului și războiul. Iar femeile se îngrijau de treburile gospodăriei. Negoțul și meseriile erau mai mult pe mâna robilor din răz-

Romani arând

Romani c ar nd produse

boai. Se făceau însă pe o scară destul de însemnată, în c t a trebuit să se bată  i monede, de aramă ca *asul* (10 bani)  i de argint ca *sester iul* (25 bani)  i *denarul* (1 leu).

Sester iu roman

Ca îmbrăcăminte, b rba ii purtau o tunică fără m neci,

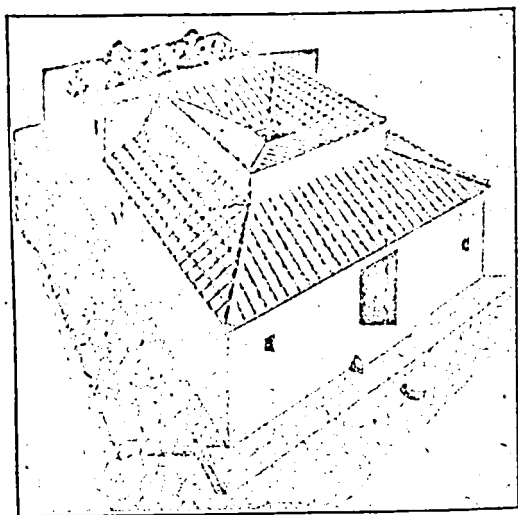

Costume romane

strânsă la mijloc cu o cingătoare, iar când eșiau din casă se înfășurau cu un fel de mantie de lână albă, zisă *toga*, cu care își acoperiau și capul. Aproape la fel se îmbrăcau și femeile. Iar ca încălțăminte purtau toți sandale, ori umblau cu picioarele goale.

Irana eră de asemeni simplă: pâine de grâu ori de orz, râșnit cu mâna sau măcinat la mori cu cai, sau chiar numai grâu și orz pisat și fiert, apoi legume și fructe. Ca băutură aveau vinul îndoit cu apă.

Casele nu erau mari, nici luxoase. Erău făcute din piatră neregulată, sau din cărămizi, dar legate cu un ciment tare. Cele mai sărace se înveliau cu șindrilă, dar cele mai multe

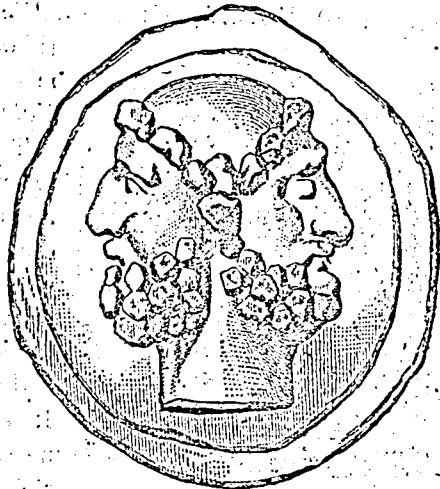
Casă romană

aveau acoperiș de olane roșii. La stradă n'aveau decât o ușă de intrare, care printr'un vestibul da într'o sală principală zisă *atrium*. Deoparte și de alta a atriului erau odăi pentru diferite întrebuințări, iar în fund o mică grădiniță. Casele negustorilor aveau la stradă, deoparte și de alta a vestibulului, prăvălii. Acoperișul de deasupra atriului eră plecat la mijloc,

lăsând o deschizătură pătrată pe unde venia aer, lumină și apă de ploaie. Aceasta cădea jos într'un bazin, în dreptul deschizăturii și serviă la trebuințele gospodăriei. În atrium eră și vatra, pe care ardea nestins focul. Pardoseala eră din lespezi de piatră. Unele case aveau pe acoperiș un fel de terasă, pentru sorit iarna. Nici clădirile publice nu erau lucru mare. Așa cirul cel mare (*Circus Maximus*) și senatul (*Curia*), singurile mai de seamă, erau de tot simple. Mai multă îngrijire se dădea locuințelor zeilor. Mobilele din camere erau foarte sărăcăcioase și reduse numai la aceea ce trebuia.

Învățătura de carte eră puțină în acele vremuri și tot așa de puțin prețuite erau și artele frumoase (poezia, sculptura, etc.). Tot ce eră în această privință, erau începuturi imitate după Etruști și Greci. Dela acești din urmă au luat și scrierea. Ceea ce îi preocupă pe ei, eră educația severă ce dădeau copiilor. Tatăl eră stăpân pe familia sa. El putea să vândă, ba chiar să ucidă pe copiii săi. De aceea eră foarte respectat și ascultat. Și tot din această pricină Romanii se deprindeau de mici a fi supuși poruncilor statului.

3. Religia. — Din pricina vieții lor simple și morale, Romanii erau foarte religioși. Bine înțeles că zeii lor vechi, nu erau decât îndumnezeirile ocupațiilor lor. Așa, zeii principali erau: *Ianus*, zeul soarelui, care eră închipuit ca având două fețe și al cărui templu eră închis în timp de pace și deschis în timp de războiu; *Mars*, zeul primăverii și mai apoi și al războiului;

Ianus

Saturnus, zeul semănăturilor; *Vesta*, zeița vetrei; *Ceres*, zeița secerișului, etc.

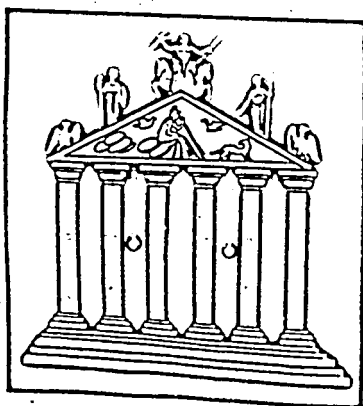

Saturnus

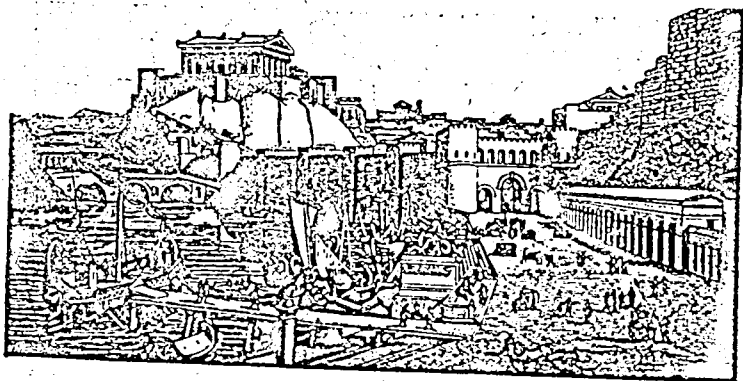
Vesta

În atingere cu Grecii însă se introduseră aproape toate divinitățile grecești, dar punându-li-se nume romane. Astfel fură: *Iuppiter* (Zeus), *Neptunus* (Poseidon), *Pluto* (Hades), *Iuno* (Hera), *Mercurius* (Hermes), *Minerva* (Athena), *Appollo* (Phoebus), *Diana* (Arthemis), *Venus* (Aphrodita), *Vulcanus* (Hefaistos), etc.

Fațada templului lui Iuppiter
Capitolinus

Tot după moda greacă, ridicau și ei zeilor temple, în aceeași formă și de aceeași dimensiuni ca și la Greci. Cel mai însemnat din acestea era templul comun ridicat pe Capitolium în onoarea celor 3 divinități, ocrotitoare ale Romei, Iuppiter, Iuno și Minerva, cunoscut sub numele de *templul lui Iuppiter Capitolinus*.

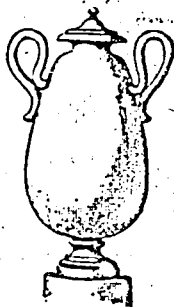

Capitolium ou templul lui Iuppiter Capitolinus

Totdeauna aduceau și ei jertfe de animale și daruri din cereale. Puneau însă o deosebită îngrijire în alegerea victimelor.

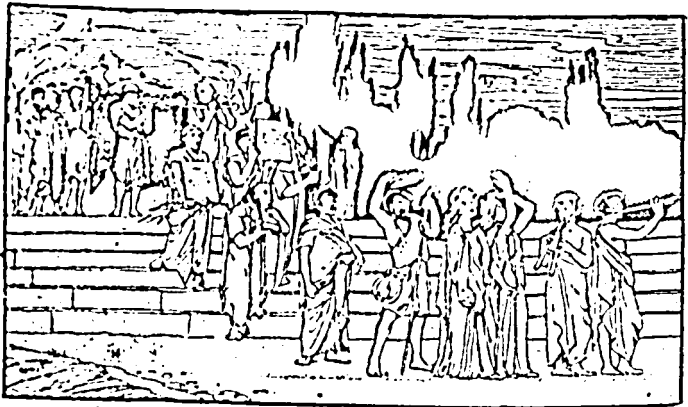
Sacrificiul roman

Urnă

Sacrificiul, socotit ca cel mai plăcut zeilor, era acela, în care se jertfea deodată: un taur, o oaie și un porc. Grăsimea și oasele victimelor erau arse pe altar, sângele lor era vărsat ca libațiune, iar carnea se împărția între preoți și asistenți.

De asemeni se adoptară și miturile elenice, precum și alte datine religioase, ca: păstrarea cenușei morților în urne, felul înmormântării morților, etc.

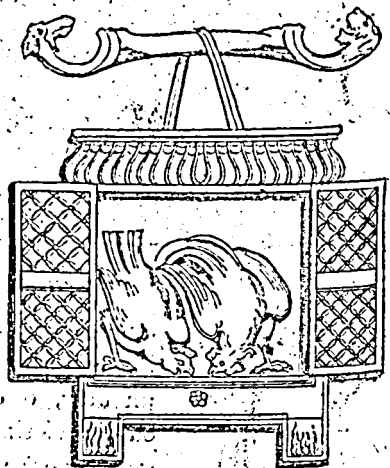

O înmormântare la Romani

Cultul era întreținut de preoți și preotese. Preoții pe lângă treburile religioase puteau fi și senatori, ori pretori, etc. Cei mai de frunte dintre preoți erau cei 15 *pontifici*, cari aveau în cap pe *marele pontifice*. Ei alcătuiau calendărul și supravegheau ca toți locuitorii să respecte zeii. Fixau și rugăciunile, cari trebuiau spuse fără greșala de credincioși.

Augur

Păsări sfintite

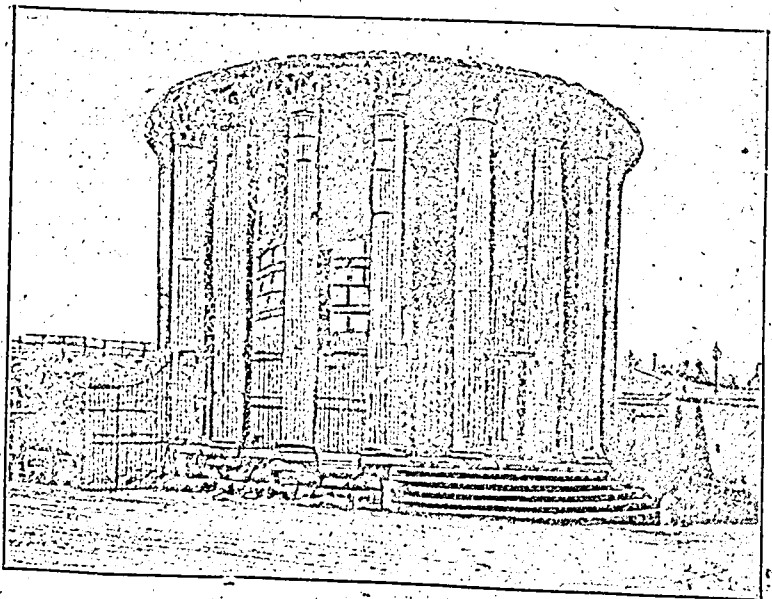
Pe lângă aceștia erau *augurii*, cari ghiceau voința zeilor după zborul sau țipetele pasărilor, ori după fulgere și cari purtau ca semn deosebitor o cărja mică.

vestalele (6 la număr), care se alegeau de marele pontifice dintre fetele celor mai bune familii și care îngrijau să nu se stingă focul de pe vatră din templul Vestei; etc.

Pe de altă parte și fiecare familie avea zeii săi protectori, ziși *Penafi*. Ba credeau că și sufletele celor morți ai familiei se prefac în zei. Aceștia se ziceau *Lari*. În cinstea acestor divinități familiare, ardea foc nestins pe vatra din atrium și în el se arunca fărâmituri de mâncare sau picături de băntură.

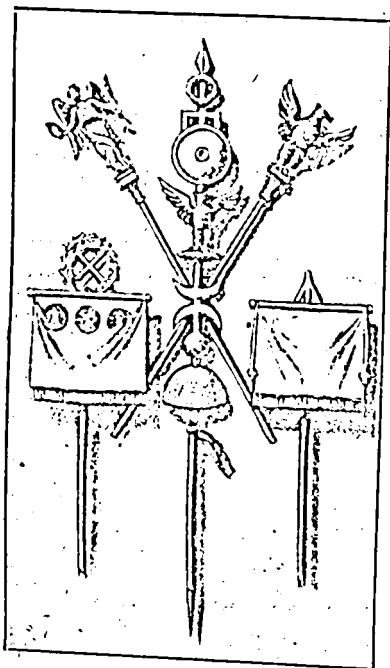

Vestală

Templul zeița Vesta

4. Armata: întocmirea și disciplina ei. — Un alt așezământ, pe care se răsima toată viața veche romană și care a format gloria Romanilor, era armata.

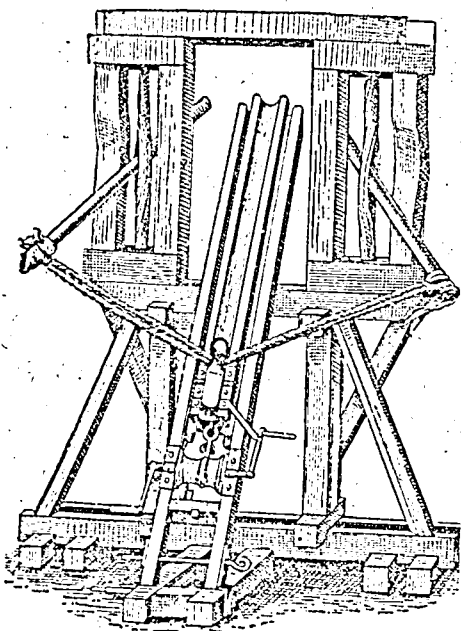
Stindardele legiunilor

Întocmirea ei era cea mai minunată din vechime. Soldați nu puteau fi decât cetățenii cu oarecare stare, căci serviciul militar era socotit ca o onoare. Ei serviau dela 17 până la 46 ani. Recrutarea se făcea pe Capitolium, unde se depunea și jurământul. Nimeni nu putea fi magistrat fără a avea 10 ani de serviciu militar. În vremuri de primejdie însă seridică massa (gloata) cetățenilor. În genere republica putea pune sub arme vre-o 300.000 soldați, întocmiți pe *legiuni*. Fiecare legiune avea cam 4500 legionari pedestrași, temelia armatei romane. Avea însă și călărime și fel de fel de mașini de războiu pentru atacarea cetăților.

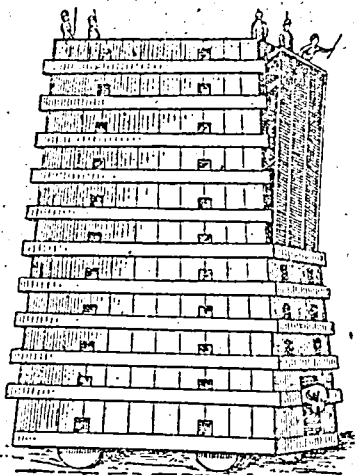

Legionari romani

„Broască” pentru apropierea de cetate

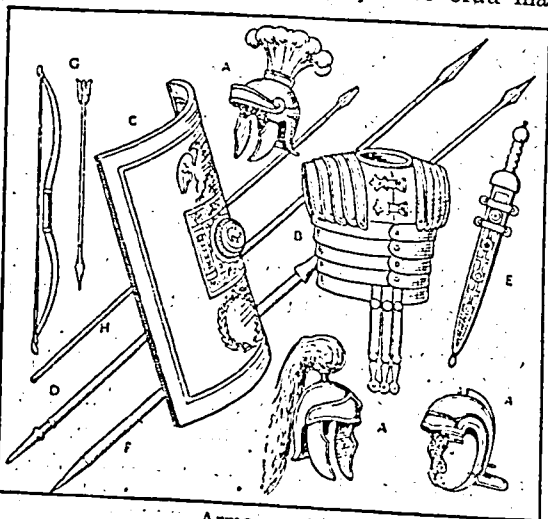
Aruncătoare de sulite

Turn cu „berbeci“ pentru sfărâmarea zidurilor

Se adăogau apoi și *aliații*, adică trupele date de popoarele supuse, dar comandate de *Romani*, și care erau mai

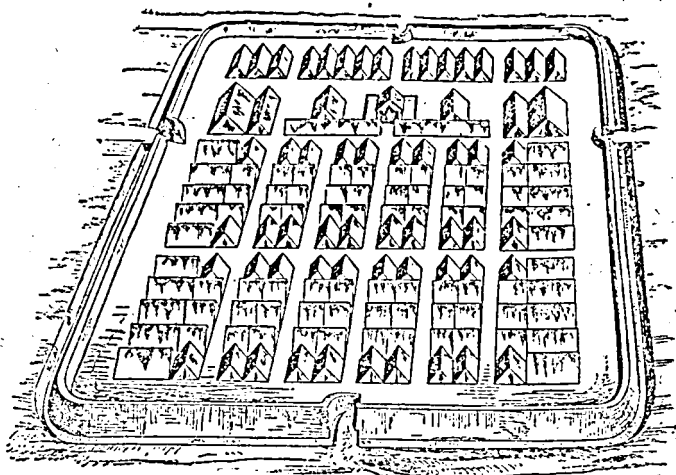
numeroase decât soldații cetățeni. Ca arme de apărare legionarii aveau: coif de oțel, scut de lemn îmbrăcat cu piele și întărit cu metal și platoșe de piele cu plăci de metal; iar ca arme de atac: arc și săgeată, sabie scurtă, lance de împuns și pilum (un fel de lanceie scurtă pentru asvârlit, cu mâner de lemn).

Arme romane

În luptă nu intră deodată toată armata, ci soldații erau împărțiți în grupe mici (manipule), așezate în trei șiruri și luptau pe rând.

Pe lângă buna ei întocmire, armata romană era puternică și prin calitatea soldaților. Legionarul roman era foarte vâjnos și în acelaș timp și foarte sprinten. Aceasta se datoră faptului, că încă din familie romanul se deda cu călăria, înnotatul și exercițiul armelor, deprinderi pe care nu le părăsise niciodată. În timp de războiu soldații mergeau foarte iute și duceau cu ei, nu numai armele, dar și alte unelte (topor, hârleț etc.), precum și hrană pentru mai multe zile. În fiecare seară de marș și la fiecare popas, ei trebuiau să-și facă lagărul (castru): înconjurau cu șanț adânc o bucată pătrată

Lagăr (castru) roman

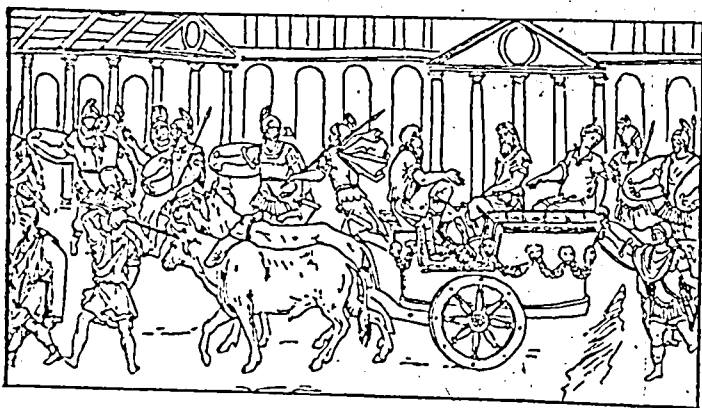
de pământ, pe care își întindeau corturile. Dacă stăteau mai mult timp într'un loc, erau puși să facă drumuri, poduri, canale, etc.

Dar în afară de toate acestea, disciplina militară era cheia întregii armate romane. Generalul avea putere nemărginită, cu drept de viață și de moarte asupra tuturor. Soldatul, care era netrebnic la pază, sau care își pierdea armele, ori care fugia din luptă, era condamnat la moarte. Cei nesupuși erau

bătuți cu vergi, iar dezertorii se crucificau (răstigniau). Trupele romane învinse erau puse la munci extraordinare, iar cele predate erau desprețuite și foarte rare ori răscumpărate. Dacă o trupă fugia din luptă sau se revoltă, era «decimată» (zeciuită), adică se ucideau, prin tragere la sort, soldații din zece în zece. În schimb luptătorii bravi erau răsplătiți: legionarii primiau coroane, brățări, colane, ori arme de onoare; iar consulii sau dictatorii erau primiți în ovațiuni sau în triumf, dela porțile cetății până la Capitolium, unde mergea să aducă mulțumiri zeilor.

Legionar decorat

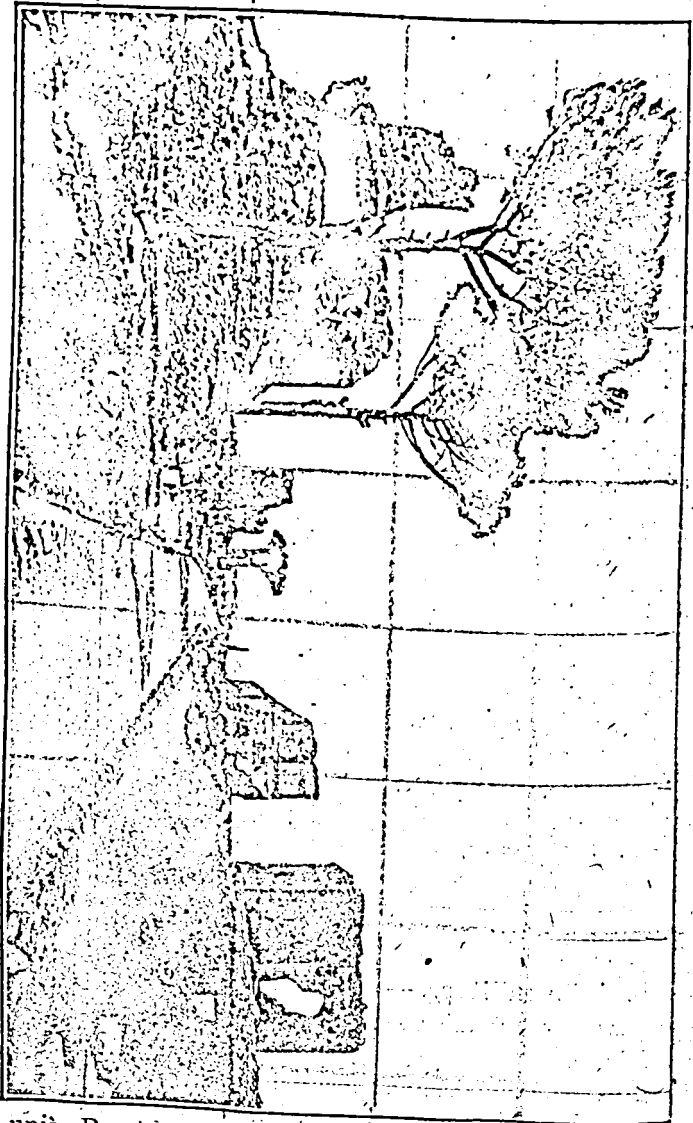
Triumf roman

5. Căile militare. — Pentru a păstra cuceririle făcute și pentru a ușura mișcarea trupelor, Romanii construiau și *căi militare*.

Acestea erau drumuri mari și drepte, așternute cu piatră sau cu cărămidă peste un fundament cimentat, care legau între ele diferitele cetăți și puncte militare. Urmele lor, se

văd și astăzi. Ele plecau din Roma și străbăteau Italia în toate direcțiunile. Cea mai însemnată a fost *Via* (calea) *Appia*,

Via (calea) Appia

care unia Roma cu sudul Italiei, trecând prin Campania.

6. Organizarea cuceririlor; coloniile. — De altfel cu cei cucerii Romanii se purtau și foarte dibaciu. N'au făcut din ei robi și nici măcar la tribut nu-i impuneau, ci alcătuiau împreună o confederație sub comanda lor. Condițiile alianței nu erau aceleași peste tot. Unele cetăți cucerite se bucurau de toate drepturile ca și Romanii, altele aveau mai puține, așa că în acest chip se nășteă oarecare gelozie între cetăți, ceea ce împedea ridicarea lor contra Romei. Pe lângă aceasta și Romanii mai virau zizanie între ele, ba chiar între locuitorii aceleiași cetăți. Și astfel, împărțindu-i, i stăpâniă mai ușor. În genere mai toți supușii își păstrau cărmuirile lor, exercitându-se asupra-le doar controlul Romei. Numai în cele neastâmpărate, se puneau magistrați romani. Cu toate acestea mai toate n'aveau voie să încheie tratate, să pornească războaie, ori să bată monede, fără voia Romanilor. În schimb însă își însușiau obligator tratatele, războaiele și monedele Romei. Și mai ales trebuiau să deă trupele aliate.

Această organizare eră asigurată prin *coloniile*, ce se înființau prin părțile cucerite.

Coloniile erau adevărate străji militare, în punctele cele mai strategice ale țărilor cucerite. Coloniștii se luau dintre vechii soldați (veterani) sau din populația săracă a Romei. Li se dedea pământ precum și toate drepturile cetățenești, având ca primă datorie să împiedice răscoalele supușilor și să răspândească totdeodată limba și obiceiurile remane.

VIII

Primul războiu punic

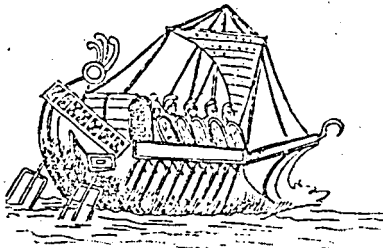
1. Războaiele punice; Carthagina. — Prin *războaie punice* se înțeleg luptele, ce au avut loc între Roma și Carthagina, cunoscuta colonie feniciană din Africa. Se zic *punice*, pentru-că Romanii numiau pe Cartaginezi: *Puni* (adică Fenicieni). Au fost trei războaie punice, care au ținut cu oarecare întreruperi dela 264 până la 146 în. Chr. și care s'au sfârșit cu nimicirea Carthaginei.

Cauza acestor războaie a fost creșterea prea mare a Carthaginei, cecece eră o amenințare pentru Romani. În adevăr prin negoțul lor, Cartaginezii ajunseseră foarte bogați și puseseră stăpânire pe toată coasta de nord a Africeii. Ba ocupase locuri și în Spania și în Sardinia, iar pe vremea lui Pyrrhus cuceriseră dela Greci o mare parte din roditoarea insulă Sicilia. Faptul acesta îi apropiase tot mai mult de Italia și dintr'un moment într'altul ei puteau râvni chiar la cetățile peninsulei. Așa că ciocnirea cea mare dintre Romani și Cartaginezi eră de neînălăturat.

Din norocire pentru Romani, Carthagina pe cât eră de bogată și întinsă, pe atât eră de slabă prin întocmirea ei lăuntrică. Pofta de bani, luxul și desfrâul erau acolo mai presus de ori-ce. Pe lângă aceasta Cartaginezii n'aveau armată națională, ci se serviau de leșegii (mercenari), luați din toate părțile, nedisciplinați și fără nici o tragere de inimă în luptă.

2. Primul războiu; Duillius, Regulus. — *Mamertinii* (fiii zeului Mars), o amestecătură de Italici din Campania, foști mercenari în serviciul Syracusei, se stabiliseră în Messana și neliniștiau toată insula cu jafurile lor. Cartaginezii se hotărâră a-i goni. Mamertinii însă cerură ajutor dela Romani. Aceștia se grăbiră a-l da și astfel războiul cu Carthagina începă (264 în. Chr.).

Romanii trimiseră o armată în Sicilia și cele mai multe din cetățile de acolo fură cucerite. Cartaginezii însă, fiind puternici pe apă, începură a pustii coastele Italiei și ocupară

Navă romană de războiu

strâmtoarea dintre Italia și Sicilia. În acest chip stăpânirea romană în insulă eră cu neputință. De aceea Romanii, cari aveau vase puține și rele, se văzură nevoiți a-și face înainte de toate o flotă.

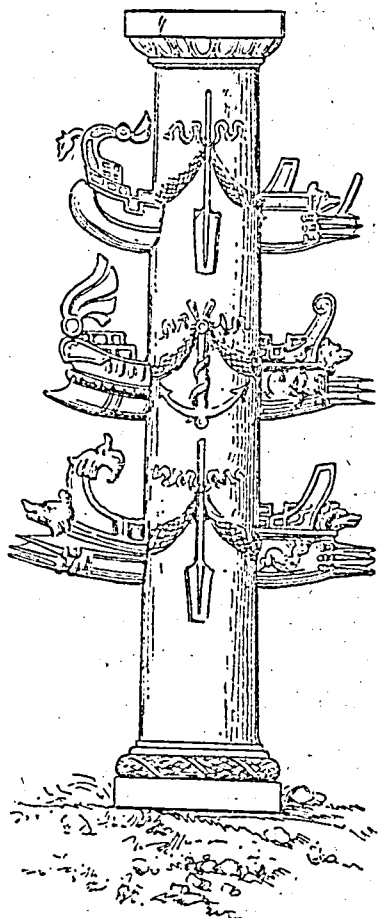
Luând ca model o navă cartagineză, innămolită pe

coasta Italiei, ei construire în grabă 120 de corăbii cu mai multe lopeți. Dar fiindcă în lupta pe apă nu aveau iscusința Cartaginezilor, căutară să îndrepte acest rău prin vre-un meșteșug oarecare. Astfel consulul *Duilius* adăogă la vasele romane niște poduri cu cioc de fier (*rostrum*). Cu acesta năvile romane apucau năvile inamice și le țineau pe loc nemișcate. Legionarii romani treceau apoi în acestea și se luptau cu vrăjmașii ca pe uscat.

Cu o astfel de flotă, *Duilius* câștigă o mare victorie navală lângă *Mylae* (în Sicilia). Bucuria Romanilor fu nemărginită. Ei făcură învingătorului un triumf neobișnuit și ridicară în onoarea lui o columnă de bronz, cu podoabe în forma ciocurilor de corăbii, zisă «Columna rostrata».

Încurajați, Romanii hotărâră să atace pe Cartaginezi chiar în țara lor. Ei trimiseră o flotă puternică în Africa, sub conducerea consulului *Regulus*, un plugar ca *Cincinnatus*. Acesta câștigă o altă mare victorie navală și apoi debarcă în Africa. Ținutul cartaginez fu atât

de ușor cucerit, încât senatul roman rechemă o parte din trupe. Carthagina însăși ceru pace. Dar *Regulus* puse condiții așa de grele, încât Cartaginezii se îndârjiră la luptă,

Columna rostrata

bătură pe Romani și prinseră pe Regulus. În acelaș timp două flote romane fură nimicite de furtună. Carthagina, crezând că Roma e doborâtă, trimise pe Regulus să facă pace. Mai înainte însă, acesta fu pus să jure, că se va întoarce înapoi, dacă pacea nu se va încheia. Regulus sfătui el însuși pe Romani să nu facă pace, căci Carthagina e slabă. Apoi se întoarce în Africa, unde Cartaginezii l'au omorât, se zice, în cele mai grele chinuri.

Între acestea războiul se urmă în Sicilia, unde fu dus cu izbândă de către cartaginezul *Hamilcar Barca*. În cele din urmă Romanii creiară o nouă flotă. Cu aceasta ei câștigară lângă insulele *Aegates* o bătălie hotărâtoare. Hamilcar, închis în Sicilia, ceru pace. Carthagina se îndatoră a lăsa Sicilia Romanilor și a plăti cheltuielile războiului (241). Acum Romanii ajunseră stăpâni și în afară de Italia. Sicilia (fără Syracuse) fu deci prima *provincie* romană. Era cărmuită de un *praetor* și n'avea cu Roma altă legătură, decât darea tributului, care constă din dijmă dela recolte și din o taxă vamală pe mărfurile ce eșiau ori intrau în insulă.

3. Roma și Carthagina după războiu. — După războiu, Romanii își întinseră cuceririle în jurul Italiei. Mai întâiu ocupară Sardinia și Corsica. Apoi bătură pe Gallii din nordul Italiei și stabiliră nenumărate colonii pe valea râului Padus. În fine cuceriră o parte din coasta resăriteană a Mării Adriatice, pentru a pune capăt pirateriilor făcute de locuitorii de pe acolo pe țărmii Italiei.

În tot acest timp Carthagina avusese de întâmpinat o mare primejdie: răscoala mercenarilor. Astfel nu putuse împiedica pe Romani în cuceririle lor. După ce însă rebelii fură sfărâmați, ea căută să se despăgubească de pierderile suferite. Astfel Cartaginezii începură să-și întindă stăpânirea tot mai mult în Spania și ajunseră până la fluviul Ebrus. Romanii însă se amestecară și se încheia o învoială, prin care Ebrus deveni hotarul nordic al posesiunilor cartagineze. *Saguntum* deși în sudul acestei ape, rămase însă aliatul Romei.

IX

Al doilea războiu punic

1. **Hannibal.** — Cuceririle cartagineze în Spania le făcuse Hamilcar și le continuase ginerile său *Hasdrubal*. După ce Hasdrubal fu ucis, Cartaginezii din Spania ajunseră sub comanda tânărului *Hannibal*, fiul lui Hamilcar, unul din' cei mai mari generali ai vechimei.

Când Hannibal fusese adus în Spania de către tatăl său, avusese numai 9 ani. Hamilcar îl pusese să jure, că va fi totdeauna dușman neîmpăcat al Romanilor. De aceea, când ajunse general, căută să-și ție jurământul și reaprinsе luptele cu Romanii, luând cetatea Saguntum. Astfel se începù al doilea războiu punic (218).

2. **Expediția lui Hannibal în Italia și izbânzile lui; Fabius Maximus Cunctator.** — Hannibal făcù planul îndrăzneț de a se război cu Romanii în Italia. El speră, că acolo va putea să răscoale toate popoarele, mai ales pe Galli, contra Romanilor și astfel va cuprinde Roma. În acest scop porni o memorabilă expediție pe uscat prin nordul peninsulei, cu o mare armată și cu elefanți.

În primăvara anului 218, Hannibal plecă din Spania, trecù Ebrus și Pirineii, străbătù sudul Galliei sau Franței de astăzi și, odată cu începutul iernei, ajunse la Alpi. Apoi, cu toate greutatețile anotimpului, începù vestita trecere a munților. După 9 zile de suiș, luptând cu cele mai grozave piedici naturale și cu hărțuierile populațiunilor muntene, el ajunse în vârful Alpilor. După un scurt popas, în care timp își îmbărbătă soldații arătându-le câmpiile cele bogate ale

Hannibal

Din expediția lui Hannibal spre Alpi

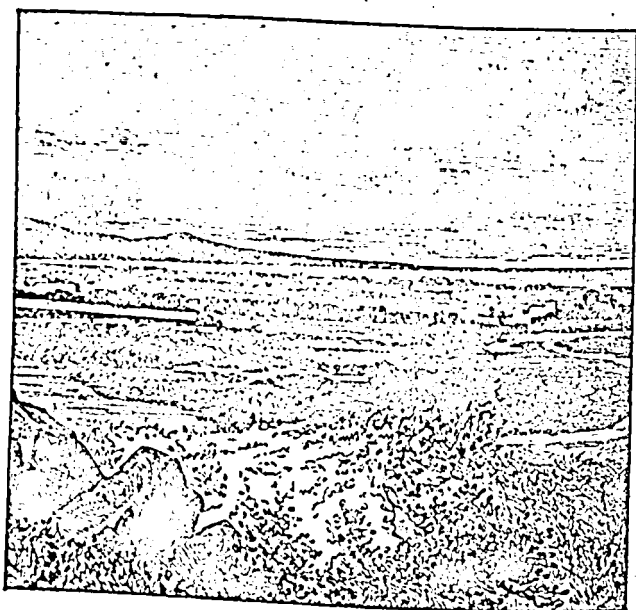
Italiai, ce aveau să le cadă pradă, cobori. Coborîrea fu mai grea și mai primejdioasă decât suirea, din pricina alunecurilor și prăpăstiilor. Când ajunse jos la poalele munților, în Italia, oastea viteazului cartaginez eră pierdută pe jumătate.

Romanii trimiseseră o armată, care să atace pe Hannibal la eșirea din munți. Dar în luptele ce avură loc, lângă râulețele *Ticinus* și *Trebia*, aceasta fu învinsă. Atunci Gallii alergară toți sub steagurile învingătorului.

În primăvara următoare, Hannibal trecu Apeninii în Etruria. Trecerea Apeninilor seceră și mai mult armata cartagineză. Mai toți elefanții de războiu pieriră și însuși Hannibal pierdă un ochiu. Romanii, deși erau îngroziți, mai ales că aveau fel de fel de prevestiri rele, totuși trimiseră o nouă armată împotriva dușmanului. Dar și în această a treia luptă, dată lângă lacul *Trasimenus*, Cartaginezii eșiră tot biruitori. Armata romană fu zdrobită îngrozitor și Roma se așteptă la năvălirea lui Hannibal. Învingătorul însă n'apucă drumul Romei. El trecu înapoi Apeninii și se scoborî apoi în jos, ca să răscoale astfel tot centrul și sudul peninsulei și numai în urmă să dea marea lovitură.

Între acestea Romanii numiseră dictator pe *Fabius Maximus*. Acesta se feriă însă de a da lupte cu Hannibal, mărșălinindu-se a-l hărțui neîncetat și a-i împiedeca aprovizionarea. Tactica de luptă a lui Fabius eră foarte înțeleaptă și făcea mult rău lui Hannibal, dar poporul roman nu eră mulțumit. El învinuia pe Fabius de moliciune, supranumindu-l *cunctator*, adică *zăbovitorul*, *nehotărîtul*. Ba încă se zvonia, că Fabius eră înțeles cu Hannibal.

În cele din urmă se aleseră iar consuli, cari trebuiau să dea bătălia hotărâtoare. Întâlnirea avu loc la *Cannae* (216), câmpie potrivită pentru cavaleria cartagineză, și Romanii fură din nou măcelăriți înspăimântător. Unul din consuli se sinucise, celalt fugi, iar 70 mii de ostași rămaseră morți. Roma părea pierdută. Toți vedeau cu groază clipa, în care cartaginezul va fi la porțile cetății, exclamând cu spaimă «Hannibal ante

Câmpia dela Cannae

portas». Dar Hannibal nu porni nici acum asupra ei, ci trecu în Campania. Armata sa era obosită și împuținată, Italienii nu se revoltau, iar Carthagina trimisese ajutoare prea mici.

De aceea el căută mijloace noi de împotrivire. Astfel ridică contra Romei pe Macedoneni, pe Siracuzani și pe Tarentini; chemă din Spania pe fratele său *Hasdrubal*; și se puse în înțelegere cu *Antiochus cel Mare*, regele Siriei. Toate strădaniile lui însă nu avură nici-un rezultat, căci Romanii nu-și pierdură cumpătul.

Armata romană trecu Adriatica și bătă pe Macedoneni înainte de a veni ei în Italia. Cetățile date pe partea lui Hannibal fură pedepsite cumplit. Astfel Capua fu dărâmată. Totdeodată bogata cetate Syracuse căză și ea în mâinile Romanilor, cu toate meșteșugurile de apărare ale marelui învățat grec *Archimedes*, omorât cu acest prilej

Moartea lui Archimodós

de un soldat ce nu-l cunoștea. Pe de altă parte Hasdrubal, deși izbutise să intre în Italia, fusese însă înfrânt și ucis, iar capul lui asvârlit în tabăra fratelui său. Cu toate

aceste nenorociri, Hannibal nu desperă. El se retrase în sudul Italiei, ținând în frâu pe diferiții generali romani trimiși împotriva-i și fiind încă mulți ani groaza peninsulei.

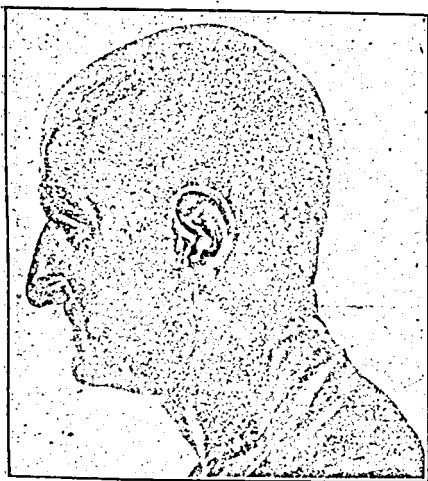
3. Sfârșitul războiului: Scipio Africanus, înfrângerea lui Hannibal. — Cel ce scoase pe Hannibal din Italia și puse capăt acestui groaznic războiu fu consulul *Cornelius Scipio*, care se distinsese, tânăr de tot, în primele lupte cu Hannibal și care se deosebiă prin seriozitatea, pietatea, curajul și talentul său militar. El făcù planul să atace Carthagina, pentru a o sili astfel să rechieme pe Hannibal. De aceea trecù în Africa, unde atrase în partea lui și pe *Numizi*, vestiți călăreți, aliați de până aci ai Cartaginezilor.

Carthagina chemă atunci în grabă pe Hannibal. Marele general fu deci silit să părăsească plângând Italia, după 17 ani de lupte glorioase. Bătălia se dăde la *Zama* (202), nu departe de Carthagina și acolo înviersunatul dușman al Romanilor fu învins. El fugi în Carthagina și sfătui la pace.

Prin tratatul ce se încheiă, Carthagina pierdeă toate posesiunile ei aflate afară din Africa și se îndatoră a plăti tribut. Apoi n'avea voie să poseadă vase de luptă

nici elefanți de războiu și eră oprită de a se bate cu cineva, fără învoirea Romanilor.

Scipio fu primit în Roma cu un triumf strălucit și căpătă dela senat supranumele de *Africanus*.

Scipio Africanus

X

Al treilea războiu punic și alte cuceriri romane

1. Supunerea Macedoniei, Siriei și Greciei. — După pacea cu Carthagina, Romanii declarară din nou războiu lui *Filip V*,

Filip V

regele Macedoniei, care fusese înțeles cu Hannibal. Consulul *Flamininus* răsculă pe Greci împotriva lui și îl învinse în câmpia *Cyno-*

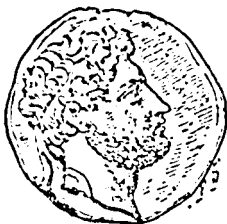
Flamininus

scephalæ din Thessalia, care fiind acoperită cu movile dese, asemănătoare cu capetele de câini (de unde i vine numele), nu prii falangei macedonene. Filip fu silit pe de o parte să dea libertate Greciei, iar pe de alta să intre sub ascultarea Romanilor.

În urmă Romanii porniră și contra lui *Antiochus cel Mare*, regele Siriei, la care se refugiase Hannibal și care de curând izbutise să atragă spre el o parte din Greci. Consulul *Lucius Scipio*, fratele Africanului, după ce-l alungă din Grecia, îl urmări în Asia și-l învinse strașnic lângă Smyrna. Așa că și el trebui să se declare supus Romanilor, să plătească despăgubiri, ba încă să predeă pe Hannibal. Scipio luă supranumele de *Asiaticus*.

Hannibal nu căzû în mâinile Romanilor, ci fugi la alți regi din Asia-Mică. În cele din urmă, fiind urmărit cu îndârjire peste tot și în primejdie de a fi prins, se otrăvi «spre a scăpa pe Romani de groaza lor», cum zicea el (183). În acelaș an muriă și învingătorul său, Scipio Africanus, dat uitării în ultimul timp de către concetățenii săi.

Nu mult după aceste întâmplări, Macedonia, Grecia, iar mai târziu și Asia Mică, fură prefăcute în provincii romane.

Perseus

În adevăr, fiul și urmașul lui Filip, *Perseus*, vru să răzbune înfrângerea tatălui său și se ridică împotriva Romanilor. La început el fu biruitor, căci făcuse mari pregătiri. În urmă însă consulul *Æmilius Paulus*, un bătrân și aspru general, îl bătă înfricoșător la *Pydna* (168), undel făcū prizonier cu toți copiii săi. Regatul Macedoniei fu desființat și se împărți în

mai multe ținuturi deosebite. Iar mai târziu, încercându-se o nouă răscoală, Macedonia fu prefăcută în provincie romană de către *Metellus* (146).

Grecia avū și ea aceeași soartă. După așa zisa liberare de sub Macedoneni, Grecii n'au știut cum să se poarte. Unii țineau cu Romanii, alții cu Macedoneni, alții cu regele Siriei. De aci au urmat certuri între ei. În cele din urmă *Philopemenus*, supranumit «ultimul grec», izbutise să facă o nouă ligă a cetăților grecești, pentru păstrarea neatârării lor. Romanii nemulțumiți de Greci, căutară să desființeze liga, dar Grecii și mai ales Corinthus se împotrivară dârz. Consulul *Mummius*, cunoscut prin lipsa lui de cultură, îi bătū și arse Corinthus până în temelii, apoi prefăcū toată Grecia în provincie romană, alipindu-o la provincia *Macedonia* (146).

2. Al treia războiu punic: cucerirea Carthaginei. — În timpul acesta Carthagina reinviase cu desăvârșire și amenință să ajungă din nou primejdioasă pentru Roma. De aceea și senatul căută prilej pentru un nou războiu. La acest pas eră mai ales îndemnat de bătrânul *Cato*, supranumit *Censorius* (Censorul), care spunea într'una: «Cred, că trebuie dărâmată Carthagina». Dorința lui s'a și împlinit, însă el n'a avut parte s'o vadă realizată, căci a murit cevă mai înainte. În adevăr Cartaginezii, fiind într'una atacați de *Masinissa*, regele *Numidiei* și omul Romanilor, hotărîră a-l lăsa să se lupte cu armele de oarece toate plângerile lor la Roma nu avuseseră

niciun rezultat. Atunci Romanii le declarară războiu. Cartaginezii însă cerură iertare: predeteră armele și munițiile lor, își arseră flota și deteră ostatici. Romanii nu se mulțumiră cu atât, ci mai cerură, ca orașul să fie dărâmat și ca populațiunea să-și zidească un altul cu mult departe de țărmul mării. Dar Cartaginezii, trăind numai de pe urma negoțului maritim, nu puteau primi o astfel de condiție. Astfel că hotărîră să reziste cu desnădejde. «Mai bine să pierim noi și să fie cruțată cetatea, decât să piară cetatea și să fim cruțați noi», ziceau ei.

Erau însă dezarmați. Totuși ei dădură dovadă de o energie extremă și de un patriotism înfocat. Astfel începură să desfășoare o activitate uimitoare, lucrând zi și noapte: arme, mașini de războiu, corăbii. Templele fură prefăcute în ateliere, odoarele fură topite pentru a se face bani, casele fură dărâmate pentru a procura lemne și fier, iar femeile își tăiară părul pentru a se face funii de corăbii și coarde de arcuri. Se înrolară chiar sclavii. În acest chip generalul *Hasdrubal* izbuti să-și facă o armată zdravănă și să câștige timp de 3 ani oarecari izbânzi. Romanii nu putură să se apropie de cetate.

În cele din urmă însă aceștia aleseră de consul pe tânărul *Scipio Æmilianus*, fiul lui *Æmilius Paulus* și nepot, prin adopțiune, al lui *Scipio Africanus*. Acesta asedie cetatea și pe apă și pe uscat și în curând trupele romane pătrunseră înăuntru. În oraș se încinse o luptă îndârjită. Romanii trebuiră să ia fiecare stradă și fiecare casă. Șase zile și șase nopți a ținut măcelul. La urmă biruitorii deteră foc cetății. *Hasdrubal*, refugiat cu familia și cu vreo câțiva tovarăși de luptă în cetățuia din mijlocul orașului, se supuse învingătorului. Soția sa însă, după ce-și injunghie cei 2 copii se aruncă în flăcări dimpreună cu trupurile lor și cu ceilalți refugiați. *Scipio* puse apoi să se distrugă orașul cu desăvârșire și trase cu plugul peste locul ei, blestemându-l. În urmă tot ținutul cartaginez fu prefăcut în provincia *Africa* (146).

Scipio intră cu triumf mare în Roma și căpătă supranumele de *Africanus Minor* (al doilea African).

Sfârșitul Carthaginei

3. Alte cuceriri romane după al treilea războiu punic. — Distrugătorul Carthaginei mai cuceri și *Spania*.

La început Spaniolii luptaseră cu Romanii contra Cartaginezilor. Când au văzut însă, că au dat peste alți stăpâni,

s'au răsculat. Cetatea *Numantia*, ajunsese centrul împotrivirii lor. Dar Scipio *Æmilianus* o luă prin foame și o distruse ca și pe *Carthagina* (133). De aceea se zice și *Numantinus*.

Romanii terminară apoi supunerea Gallilor din nordul Italiei, unde formară provincia *Gallia Cisalpină*. Apoi legară Spania cu Italia, cucerind sudul Franței și întemeind provincia *Gallia Narbonesă*.

În fine, cuceririle ce făcuseră în Asia-Mică alcătuiră provincia *Asia*.

XI

Starea Romanilor după cuceriri

1. Starea socială și economică. — Cuceririle făcute aduseră o mare prefacere în felul de viață al Romanilor.

Avuțiile câștigate de pe urma războaielor, precum și cele ce veniau într'una din provincii, deteră naștere unei clase de oameni *bogați*, ziși *nobili*. Se făcu deci din nou deosebire în sânul poporului roman, ca în vechime. Această clasă, prin puterea ei bănească, puse mâna pe toate dregătoriile republicei. Iar prin cumpărare ori cutropire se făcu stăpână pe moșii întinse (*latifundia*), care în cea mai mare parte a lor erau lăsate pentru grădini, pășuni, vii ori livezi.

În fața acestei clase erau *săracii* sau *poporul de jos*, cari n'aveau cu ce trăi. Cei mai mulți din ei erau *liberți* (sclavi liberați), căci războaiele secătuiseră populația romană și latină. Pe de altă parte mulți romani erau soldați prin provincii. Singura avere a acestei sărăcimi erau drepturile ei cetățenești. De aceea se și îngământă la Roma, ca să trăiască de pe urma dreptului de vot. Iar bogații, cari doriau să fie aleși în diferitele magistraturi, se întreceau care mai de care să cumpere pe acești alegători, oferindu-le hrană și petreceri de circ (*panem et circenses*):

Încetul cu încetul aceste 2 clase se vor transformă în 2 partide politice: *aristocrații* și *domocrații*, cari vor da naștere la adevărate războaie civile (între cetățenii aceleiași patrii).

Sclav la câmp

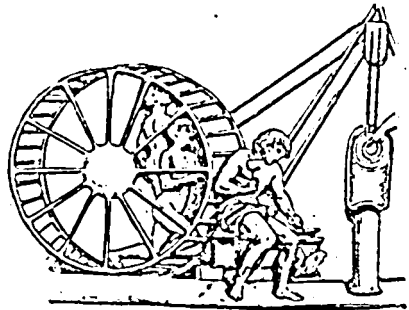
Dar de pe urma cuceririlor se alege republica romană și cu alte categorii de nemulțumiți.

În primul rând erau *cavalerii*, urmașii celor ce în vechea armată romană alcătuiau călăria. Aceștia erau înlăturați de la funcțiuni și se îndeletniciau cu afaceri (neguțători, bancheri, antreprenori, etc.).

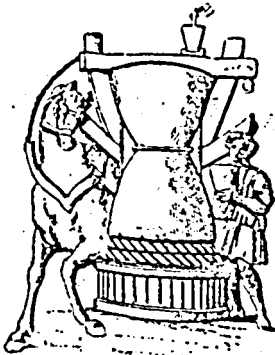
Eră apoi mulțimea nenumărată de *sclavi*, singurii cari munciau la câmp, în meserii, în diverse profesii și cari în schimb duceau o viață nenorocită. Eră tratați de patronii (stăpânii) lor nobili aproape ca animalele: mâncare numai să nu moară de foame, muncă istovitoare și pedepse cumplite.

Sclav în furci

Sclavi învârtind roata de moară

Sclav măcinând

Sclav bătut

Cât despre *Italici* (soții latini) ei continuau a nu avea, cei mai mulți, drepturi politice cetățenești, deși luptaseră pentru Roma. Iar de *provinciali*, adică de locuitorii provinciilor cucerite, eră și mai rău. Aceștia erau storși și impilați de guvernatorii trimiși, cari se numiau acum *proconsuli* (foști consuli) sau *propretori* (foști pretori).

2. Stricarea moravurilor: cultura grecească. — Odată cu aceste prefaceri privitoare la clasele locuitorilor, cuceririle aduseră o mare schimbare și în moravurile și chiar în cultura Romanilor.

Vechile virtuți, ce făceau podoaba vieții lor, dispărură. Cei bogați se deteră la lux și petreceri și căzură astfel în moliciune și desfrânare. Iar cei săraci ajunseră niște leneși și cerșetori, trăind de pe urma celor bogați cărora se vindeau fără pic de demnitate.

Totdeodată în atingere cu atâtea popoare, Roma intră într'o mare corupție. Toate viciile popoarelor supuse își găsiră loc în marea cetate.

Pe de altă parte căzū și vechea religie. Credințele de mai înainte fură părăsite. Se introduseră învățăturile necredincioase ale filozofilor greci, superstițiile cele mai imorale, cultele ciudate și monstruoase din Asia, etc.

E drept însă, că odată cu relele popoarelor supuse se introduse în Roma și civilizația fiecărui popor cucerit. Mai ales aspra cultură romană încercă o mare transformare sub înrăurirea culturii grecești. De acum se răspândi gustul artelor și literilor, spiritele se luminară, totul începū a se civiliza. Limba greacă deveni limba cultă a statului roman. Slavii greci făceau pe pedagogii în familiile bo-

Pedagog și elevi

gato și chiar pe cei în vârstă îi instruia. Între astfel de sclavi trebuia amintit vestitul istoric *Polybius*, care a scris în grecește istoria Romei. Prin mijlocirea limbii grecești, cu un cuvânt, Romanii cunoscuseră comorile elenismului. Și ajunsese a se socoti bine crescut numai acel roman, care știă grecește, care învățase prin școlilo grecești din răsărit, sau care avusese educator grec. Totdeodată, după pilda culturii grecești, se puse și începutul unei culturi romane deosebite. Acum începură să se ivească și scriitori latini: poeți, istorici, etc. Așa fu între alții și marele poet comic, *Plautus*.

Cato Censorius

3. Cato Censorius.— Erau însă câțiva Romani, cari nu prea vedeau bunurile aduse de cuceriri, ci mai mult nesfârșitele rele făcute societăței romane. Cel ce fu mai hotărît printre aceștia fu bătrânul *Cato Censorius*.

El eră din părinți țărani și fusese crescut în mijlocul severității romane de mai înainte. De aceea toată viața sa, el a fost în contra prefacerii traiului roman. Mai ales fu adversarul Scipionilor, cari se

dedeseră după noul curent (modă) grecesc, ce moleșia virtușia romană de altă dată. Deși se distinsese prin curajul său militar în luptele celui de al doilea războiu punic, precum și prin talentu-i oratoric, Cato se făcu însă vestit ca censor, de unde îi și vine supranumele (*Censorius*). El fu un critic neîndurat al moravurilor decăzute de atunci. Astfel pedepsi pe delapidatori (jefuitorii banilor publici), combătă luxul femeilor și corupția tinerilor, dădu pilde de simplitate și de economie și gonî pe filozofii greci.

Cu toate sfaturile și măsurile luate de el, republica mergea însă neîncetat pe povârnișul apucat. La bătrînețe chiar el nu mai putu rezistă șuvoiului vremii și începă a se instrui în grecește. Iar după moartea lui desăvârșindu-se cuceririle, ajunseră în floare și preschimbările aduse de ele, ceea ce a dat însă naștere la mari tulburări civile.

XII

Gracchii și legile agrare

1. Frații Gracchi și Cornelia mama lor. — Tulburările civile din Roma se începură cu frații *Tiberius* și *Caius Gracchus*.

Gracchii erau nobili, trăgându-se din o familie ilustră. Ei erau fiii lui *Sempronius Gracchus*, distins în luptele lui Scipio *Æmilianus* din Spania și ai *Corneliei*, fiica lui *Cornelius Scipio Africanus*.

Văduvă de timpuriu, Cornelia nu voi să se mai căsătorească, pentru a-și închină astfel tot restul vieții creșterii fiilor săi. Refuzase chiar mâna regelui Egiptului. Avusese 12 copii, dar îi rămăseseră numai doi și o fiică, care deveni soția lui Scipio *Æmilianus*. Ea dete fiilor săi o deosebită învățătură și le înobilă sufletul cu cele mai frumoase virtuți romane. Ținea atât de mult la ei, încât doriă să nu mai fie cunoscută sub numele de «soacra lui Scipio», ci sub acela de «mama Gracchilor». Se povestește, că odată ar fi venit la Cornelia o matroană (doamnă) romană, care ar fi început să se laude cu giuvaerile sale. Cerând să vadă și pe ale *Corneliei*, aceasta i-ar fi prezentat pe fiii săi, zicând: «Iată podoabele mele».

Cornelia mama Gracchilor

2. *Tiberius Gracchus*, legile agrare. — *Tiberius Gracchus* era pentru îmbunătățirea soartei poporului. El gândia să îndrepte tot

răul de atunci prin împărțirea de pământ la cetățenii săraci.

În anul 133 *Tiberius* ajunsese tribun și propuse o lege agrară (pentru pământ). El cerea, ca nimeni să nu aibe din.

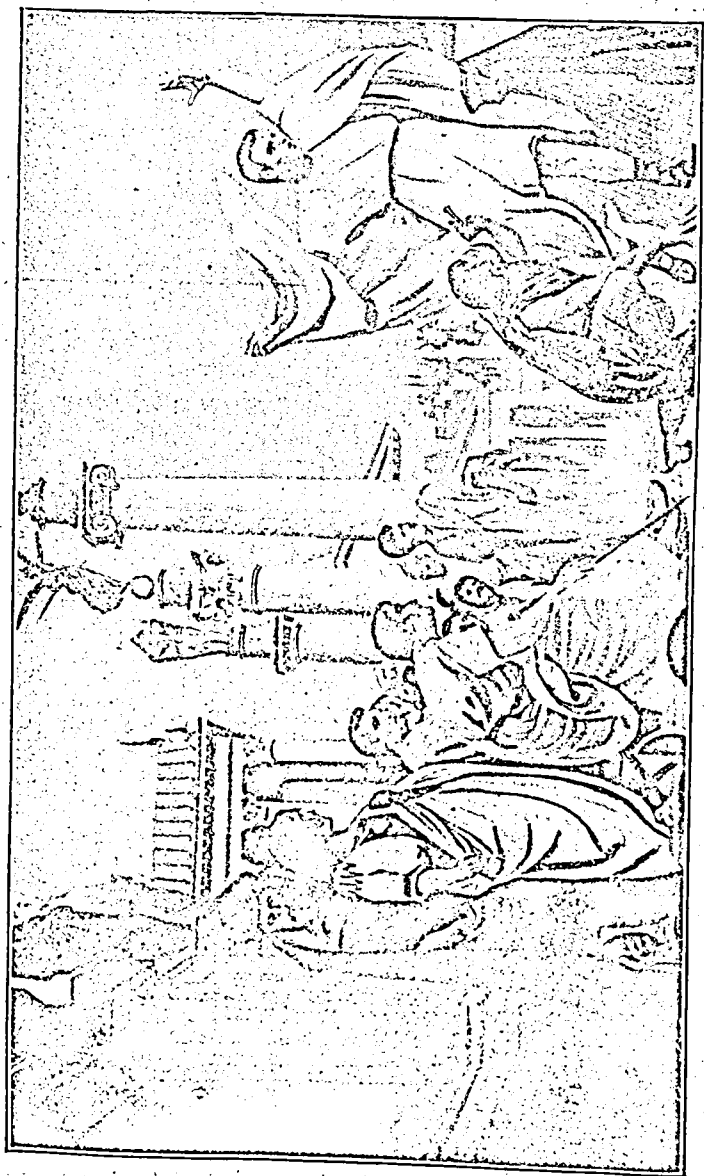
pământul cîntropit sau arendat dela stat — lucru făcut de bogați, — adică din *ager publicus* (ogorul public), mai mult de 500 jugere (un juger eră covă mai mare ca un pogon). Dacă cinevă aveă copii, mai puteă luă cîto 250 jugere pentru copiii vîrstnici. În total însă nu puteă să aibă decăt 1000 jugere. Restul trebuia să se împartă în loturi cetățenilor săraci. Aceștia nu le puteau vinde și nu plătiau dări pentru ele. Bogaților eră să li se deă însă o despăgubire pentru partea ce li se luă. Totdeodată aceștia nu mai aveau voie să-și lucreze moșiile cu sclavi, ci cu oameni liberi.

Nobilii, loviți în lăcomia lor, combătură legea cu furie. Ei atraseră spre ei pe un alt tribun, care zise «veto» la propunerea lui Tiberius. Acesta se indignă și în supărarea sa făptui o călcare de lege. Anume făcu pe popor să destituie pe acel tribun, ceeace eră o atingere a sfîințeniei tribunilor. Astfel se puse începutul nesocotirii legilor, rău care de acum înainte va predomină în Roma. Legea agrară a lui Tiberius fu adoptată (primită) în acest chip.

Dar pînă să se facă, de comisia aleasă (Tiberius, socrul său și Caius), cercetarea pămînturilor care aparțineau statului, trecu anul de tribunat. Tiberius vroi să se aleagă tribun și în anul următor, pentru a-și aplica legea, care altfel ar fi rămas uitată. Nobilii însă se împotriviră, sub cuvânt că cinevă nu poate fi ales tribun doi ani în șir. Ba încă îl învinuiră, că vrea să se facă rege. De aceea se născură turburări cu prilejul alegerii, și în vâlmașugul lor Tiberius fu ucis dimpreună cu mai mulți partizani de-ai săi. Trupurile lor au fost azvîrlite în Tibru.

3. Caius Gracchus, reformele lui. — În anul 123 ajunse tribun celalt fiu al Corneliei, *Caius Gracchus*.

Fiind mai îndrăzneț și mai aprins ca fratele său, el făcu să fie exilați printr'o lege toți cei ce omoraseră pe Tiberius și pe amicii lui. Apoi reinnoi legea agrară, ce fusese lăsată în părăsire în ultimul timp și puse să se facă colonii de cetățeni săraci afară din Italia, chiar în Carthagina, dându-li-se pămînt gratuit și unelte de muncă. Apoi pentru a se da de lucru mul-

Caius Gracchus vorbind

șimeii, propuse săvârșirea a tot felul de lucrări (drumuri, poduri, secări de bălți etc.).

În sfârșit când se crezù destul de bine stăpân pe mulțime, el vrol să dea o nouă lovitură aristocrației. Anume făcù să se treacă puterea judecătorească la clasa cavalerilor. Iar când se alese tribun anul următor, (căci acum se făcuse lege, că tribunii pot să-și continue funcțiunea lor, ori de câte ori vor fi aleși), propuse să se dea drepturi politice Italicilor. La această reformă se gândise ceva mai înainte și Scipio Æmilianus, care erà desgustat de ticăloșia mulțimii din Roma. Dar nu făcuse nimic, căci murise pe neașteptate. Împrumutarea acelor idei însă nu folosi lui Caius. Prin aceasta el își instrăină masa populațiunei orășenești, care dorià drepturi politice numai pentru ea, spre a trage mai mari foloase bănești.

Nobilii se folosiră de greșala lui Caius. Ei câștigară și acum în partea lor pe un alt tribun, care făcù de formă propuneri și mai populare ca ale lui Caius. Între altele făgăduia colonii, nu în Carthagina, pe locul blestemat, ci în Italia. Astfel Gracchus nu mai fu ales tribun a treia oară. Atunci nobilii desființară legile lui. Caius luă armele, ca să și le apere. Dar senatul invită pe consulul în funcțiune să ia măsuri contra răsvrătiților. În lupta ce se încinse, 3000 din partizanii lui Caius fură uciși, iar el puse pe un sclav al său să-l omoare (121).

Cornelia n'a plâns pe fiii săi, fiind încredințată că ei și-au făcut datoria. Mai târziu Romanii recunoscără meritele Gracchilor și le ridicară statui. Totdeodată ei onorară și pe Cornelia cu o statue, pe care erà simpla inscripție: *Cornelia mama Gracchilor*.

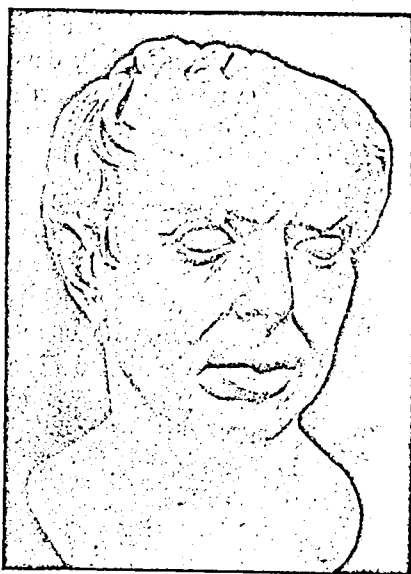
XIII

Marius și războaiele sale

1 Marius — După moartea Gracchilor, nobilii ajunseră foarte puternici. Dar în curând și mulțimea găsi un vajnic apărător în *Caius Marius*, fiu de țaran din *Arpinum*, un

sătuleț în Latium. Încă de tânăr el se distinsese prin curajul său în războiul cu Numantia. De aceea dobândise ocrotirea lui Scipio Æmilianus și a altor nobili, deși el avea în sufletul său o ură neîmpăcată pe aristocrați.

Marius era înainte de toate soldat. De o putere fizică uriașe, fără talente politice și fără educație deosebită, militar neîntrecut însă, el era făcut pentru armată. Și într'adevăr, că numai prin războaie Marius s'a putut ridica. Războaiele, care au făcut renumele lui, au fost: *războiul cu Iugurtha* și cel cu *Cimbrii și Teutonii*.

Caius Marius

2. Războiul cu Iugurtha. — Masinissa, regele Numidiei și aliatul Romei, lăsase ca urmaș pe fiul său, tot așa de devotat Romanilor ca și el. La rândul său acesta lăsa la moartea sa doi fii și un nepot, *Iugurtha*. Dar Iugurtha, voind să puie el mâna pe tot regatul, omorî pe unul din verii săi, iar cu celaltă purtă războiu până îl ucise și pe acesta.

Iugurtha

Romanii trimiseră atunci o armată împotriva-i. Dar consulul comandant fu cumpărat cu bani și încheiă o pace rușinoasă. De aceea Iugurtha fu chemat la Roma, ca să-și dea socoteală de faptele lui. El se duse fără nici o grijă. Asasină chiar acolo pe un alt pretendent la tronul lui, apoi cumpără cu bani pe tribuni și pe aristocrați. Senatul indignat îi ordonă să iese

din Roma. Se zice, că la plecare Iugurtha ar fi zis: «Cetate de vânzare îți lipsește numai cumpărătorul».

În cele din urmă Romanii rușinați hotărâră o expediție serioasă în Africa. Astfel fu trimis consulul *Metellus* (nepotul cuceritorului Macedoniei), om cinstit și capabil, care bătă pe Iugurtha. Dar trăgănind prea mult sfârșitul războiului, fu înlocuit de popor (nu de senat cum cereau legile) cu *Marius*, care fu ales consul.

Acesta căută mai întâiu să introducă oarecare reforme în armată. El înrolă și pe *proletari* (cetățenii cei mai săraci) și pe *Italici*, cari mai înainte nu puteau fi legionari.

Lucrul acesta va fi un rău pentru republică, căci se va face astfel o armată oarecum de mercenari. Mulțimea desmoștenită va găsi în lupte mijlocul ei de traiu. Și apoi această sărăcime va fi totdeauna cu generalul, care o va duce la victorie și deci la prăzi. Încât soarta statului va fi în mâna generalului.

Dar mulțumită acestor măsuri militare, *Marius* izbuti să sfârșească războiul și să prindă pe Iugurtha. Adus la Roma, ca să înfrumusețeze triumful învingătorului, Iugurtha fu aruncat în închisoarea Capitoliului și acolo muri de foame (104). Parte din Numidia fu luată de Romani, iar parte fu lăsată unor coborători de-ai lui *Masinissa*.

3. Luptele cu Cimbrii și Teutonii. — *Cimbrii* și *Teutonii* locuiau Germania nordică de astăzi. Siliți a părăsi patria lor din cauza unei revărsări a Mării Baltice, ei trecuseră în *Gallia* propriu zisă, cu femeile, copiii, vitele și tot avutul lor. Erau cam vr'un milion de oameni. La râul *Rhodanus* (*Rhon*) avuseră mai multe lupte cu Romanii, zdrobindu-le multe armate mari. Statura lor înaltă și voinică, hainele din piei de fiare, armele lor impunătoare, răcnetele îngrozitoare ce făceau în luptă, înspăimântaseră pe Romani. Aceștia se așteptau acum cu groază la năvălirea barbarilor în Italia. De aceea aleseră iarăși consul pe *Marius* (deși lucrul acesta eră în contra legilor statului) și îl trimiseră în sudul Galliei, ca să ațină calea năvălitorilor.

Emigrarea Cimbrilor și Teutonilor

În anul 102 barbarii chiar veniră, dar veniră despărțiți. Cimbrii o luară spre Elveția, ca să treacă peste Alpi în Italia, Teutonii apucară mai în jos prin Gallia Narbonesă. Marius, care de câțiva ani era ales într'una consul, așteptă pe aceștia din urmă la *Aquae Sextiae* (pe lângă Marsilia), unde îi și măcelări înspăimântător. De atunci locul acela, pe care au putre-

zit mii de cadavre, poartă numele de: «câmpiile putrede». Apoi alergă contra Cimbrilor, cari se coborâseră în valea fluviului Padus. Aceștia cerură pământ pentru ei și pentru frații lor, Teutonii, de a căror soartă nu știa. Marius le trimise vorbă, că «le va da pământ, pe care nu-l vor părăsi în veci». Într'adevăr ei fură zdrobiți cu desăvârșire la *Vercellae* (101), cu toată împotrivirea dărză chiar a femeilor lor.

Învingătorul, ales consul a 5-a oară, fu numit al *treilea fondator al Romei* și avu un triumf extraordinar.

4. Marius și partidul popular. — Prin ridicarea lui Marius, făcuse un pas mai departe și partidul popular. De aceea nobilii încercară să micșoreze trecerea lui Marius, împiedicându-l de a se mai alege consul. Ei îl învinovățiră, că vrea să ajungă atotputernic în stat. Mulțimea însă susțină pe Marius și astfel el fu ales consul a 6-a oară. Drept urmare el sili pe nobili, ca să dea pământ proletarilor ce luptaseră sub el, în Gallia Cisalpină. Se părea, că de acum înainte republica avea să fie pe mâna poporului.

Marius însă nu știu să se poarte mai departe. Vroind să se pună bine și cu senatul, mai ales că unii din partizanii săi se dădeau la tulburări, el pierdă iubirea poporului, fără de a o câștiga pe a nobililor. Aceștia, nemulțumiți de amestecul lui Marius în trebile politice, ridicară din nou capul și își găsiră un puternic ocrotitor al intereselor lor în *Sulla*.

XIV

Sulla și primul războiu civil

1. Sulla. — Apărătorul nobilimei romane din acest timp, *Sulla*, se trăgea dintr'o familie patriciană, dar scăpătată. El se luptase în toate războaiele lui Marius, dând dovezi de mari însușiri militare. Mai mult însă el s'a distins în luptele politice. Eră un bărbat de mare energie, avea o educație (creștere) strălucită și o cultură întinsă. Apoi urmări o politică

hotărâtă, anume apărarea aristocrației. Astfel el a devenit rivalul lui Marius, pe care a căutat să'l întrecă și pe calea armelor.

Într'adevăr Sulla se și ilustră în zdrobirea *răscoalei Italicilor*, cari cereau drepturi de cetățeni romani, dar mai ales în *războiul cu Mithridates*.

Sulla

2. Războiul cu Mithridates. — În acest timp se ridicase în Răsărit un puternic dușman al Romanilor, *Mithridates*. El eră regele *Pontului*, un mic ținut în sudul Mării Negre,

desfăcut din regatul Seleucizilor. Eră îndrăzneț, vânjos și sprinten, crud și viclean, priceput în războiu și dibaciu în politică. Vorbiă 22 de limbi și și deprinsese organismul cu otravă. Folosindu-se de nemulțumirile iscate în Asia-Mică împotriva Romanilor prin jafurile strângătorilor de dări, el puse mâna pe această provincie și sugrumă într'o singură zi pe toți Romanii ce-i găsi acolo

Mithridates

(80 mii). Apoi răsculă Macedonia cu Grecia, unde chiar trecu o mare armată.

Senatul trimise împotriva lui pe Sulla. Dar Marius, vroid să aibe el conducerea războiului, făcù pe popor să destituie pe rivalul său. Sulla, care n'apucase să părăsească Italia, se întoarse cu oștirea asupra Romei (prima armată romană ce venia asupra cetății), gonì pe Marius (al cărui cap fu pus la preț) și pedepsi pe amicii acestuia. Iar după ce triumfă astfel asupra adversarilor săi, pornì în contra lui Mithridates (87).

Mai întâiu luă și jeful Athena, după o împotrivire îndelungată. Apoi bătù în două rânduri armata lui Mithridates din Grecia și o desființă. În urmă trecù în Asia și învinse din nou pe dușman. Mithridates fu astfel silit să ceară pace, îndatorându-se : a părăsi toate cuceririle făcute, a-și desființă oștirea și a plăti despăgubiri de războiu. Orașele ce se aliaseră cu el, fură prădate îngrozitor de trupele lui Sulla.

În urmă biruitorul porni spre Roma, unde partidul popular se dedese în lipsa lui la tulburări sângeroase.

3. Primul războiu civil: proscriciunile și dictatura lui Sulla. — După plecarea lui Sulla în Orient, partidul popular pusese mâna pe putere, își făcuse o armată de Italici și chemase pe Marius fugit în Africa.

Reîntors, acesta înrolase sclavii și împreună cu trupele italice pătrunsese în Roma, după pilda lui Sulla. Acolo măcelărise îngrozitor mai multe zile în șir pe nobili, lăsând ca trupurile celor morți să fie mâncate de câini (87). Apoi se alesese consul a 7-a oară și dedese republica pe mâna partizanilor săi. Nobilii îngroziți chemaseră pe Sulla, care se și grăbise a se întoarce.

Când sosi în Italia Sulla cu soldații săi devotați, Marius nu mai trăia. Dar partizanii săi, «marianii», i se împotriviră. Sulla îi bătù de mai multe ori. Atunci Samniții se răsculară, făcând o ultimă sfortare spre a nimici cetatea ce le răpise libertatea. Dar după o luptă înviersunată, chiar la porțile Romei, Sulla triumfă. El intră apoi cu armata în cetate și întocmi listele de *proscriciuni*. Pe acestea se treceau toți acei, cari trebuiau să fie omoriți. Toți adversarii săi fură «proscrici». Fiecare avea voie să-iucidă. Orice legătură de sânge și de prietenie fu desfăcută. Se ucideau amicii între ei, frații pe frați, fiii pe părinți. Pieriră atunci mulți oameni nevinovați, numai ca să li se ia averile de către partizanii lui Sulla. Șase luni au ținut proscriciunile și ele s'au întins asupra Italiei întregi (82). A fost un adevărat războiu civil.

După aceea răzbunătorul nobililor își dă dictatura pe timp nemărginit. El modifică legile, pentru ca să redea senatului toată puterea și pentru ca să ia dela tribuni orice putere. Astfel între altele: desființă cenzura; luă cavalerilor dreptul de judecată, pe care îl redete senatului; și opri pe tribuni de a mai ocupa magistraturi înalte. Apoi împărți pământ veteranilor săi în Italia, întemeind astfel mai multe

colonii și-și făcù, din robii liberați ai celor proscriși, o gardă personală pentru apărare.

După câtvă timp, crezând că a restabilit ordinea și drepturile legale, Sulla abdică din dictatură și se retrase la moșia sa de lângă Cumae, unde peste un an muri (78). Corpul său fu înmormântat la Roma cu pompă strălucită, iar pe mormânt s'a pus epitaful alcătuit de el însuși: «Nimeni n'a făcut mai mult bine amicilor și mai mult rău inamicilor».

XV

Pompeius și Cicero

1. Pompeius. — După Sulla, republica romană rămase în puterea lui *Pompeius*. Acesta eră din clasa cavalerilor, bogat și fost partizan devotat al lui Sulla, pe a cărui soră o luase în căsătorie. Încă de tânăr el se amestecase în tulburările civile și luptase, cu o armată strânsă pe propria lui socoteală, împotriva «mari-anelor». Fusesse trimis apoi să liniștească câteva provincii și la întoarcere Sulla îl supranumise *cel mare*.

Pompeius

Ca general, Pompeius a fost mai mult norocos,

decât priceput; iar ca om politic, a fost mai mult iubitor de mărire deșartă, decât bărbat cu vederi hotărâte și lămurite. Mai mult însă el a lucrat pentru senat, care dela Sulla re-devenise atotputernic în republică. De altfel era un om aproape fără de viții, cu suflet bun și cu o dorință de a nu abuză mai niciodată de puterea sa.

2. Războaiele lui Pompeius. — Partizanii lui Marius se adăpostiseră în Spania, unde se puseseră sub conducerea lui *Sertorius*. Acolo ei ridicaseră pe Spanioli și pe Gallii Narbonezi contra Romei. Cei mai buni generali romani fuseseră bătuți, până când fu trimes Pompeius. Acesta izbuti să înfrângă pe răsculați, mai ales că Sertorius fusese asasinat de un cfițer al său (71).

Din sclavii lui *Spartacus*.

Pe când Pompeius luptă pentru liniștirea Spaniei, Roma fusese amenințată de marea răscoală a sclavilor. Aceștia, nemulțumiți de soarta lor, se revoltaseră. Ei puseseră în capul lor pe îndrăznețul *Spartacus*, de origină tracă, robust și cu un curaj extraordinar. Armatele trimise împotriva lor fuseseră învinse. Încurajați, răsculații începuseră să pustiască cumplit Italia. Senatul înspăimântat trimise în contra lor pe *Crassus*, un mare îmbogățit de pe vremea proscricțiunilor, care îi zdrobi în sudul Italiei. *Spartacus* însuși fu ucis, după o împotrivire cu adevărat vitejască. Câteva mii de răsculați vrură să fugă peste Alpi; dar Pompeius, care se întorcea tocmai atunci din Spania, îi sfărâmă definitiv.

Prin victoriile câștigate până aci, Pompeius ajunsese foarte popular, mai ales că desființă și legile aristocratice ale lui Sulla. De aceea el fu însărcinat să termine alte două răz-

boaie începute, anume *războiul cu pirații* și *războiul cu Mithridates*.

Pentru cel dintâiu războiu, se deteră lui Pompeius puteri dictatoriale și în 3 luni el curăți marea de hoții, ce o neliniștiau.

Cât privește războiul cu Mithridates, Pompeius n'avu de cât să tragă toate foloasele din învingerea acestui bătrân dușman al Romanilor de către proconsulul Asiei. În adevăr, Mithridates ne mai având o armată însemnată, fu învins deplin. El fugi în munții Caucas și făcu planul să meargă pe la Dunăre asupra Italiei. În curând însă fu părăsit de toți, chiar de fiul său și atunci puse pe un sclav să-l ucidă.

Moartea lui Mithridates

Pompeius luă Siria și organiză în provincii romane sau în state tributare toate țările din Asia apuseană (63).

La întoarcere el sărbători un triumf strălucit și fu socotit ca un al *doilea Alexandru*.

3. Cicero și conjurația lui Catilina. — În lipsa lui Pompeius se urzise în Roma o conjurație (înțelegere ascunsă) contra republicii. *Catilina*, un nobil inteligent, dar ruinat, stricat și criminal — socotind republica «un corp fără cap și voind a fi el acel cap» — se învoise cu o ceată de tovarăși de acelaș soi să puie mâna pe Roma. Planul lui eră: să deă foc cetății, să ucidă pe consulul, de rând atunci, să măcelărească pe toți oamenii de bine și bogați, luându-le apoi averile și în fine să se facă el dictator. Ba încă intrase în legătură cu Gallii, pentru ca și aceștia să vie asupra Romei.

Consulul de atunci, care a scăpat Roma de această primejdie, a fost *Cicero*.

Cicero eră născut în Arpinum din părinți cavaleri. El se distinsese din vreme prin talentul său oratoric. Mai ales discursurile rostite contra lui *Verres*, guvernatorul Siciliei, renumit prin hoțiile sale, îl făcuseră cunoscut. Cicero este

Cicero vorbind

intr'adevăr cel mai mare orator roman și se poate asemui cu Demosthenes. Eră un bărbat de o lealitate, de o onestitate și de un patriotism, cum nu erau mulți pe acele vremuri. Eră apoi inteligent și cult, fiind unul și din cei mai mari scriitori latini.

Cicero descoperi întreaga conjurație (conjurație) și o dete pe față în senat și în comiții, rostind 4 discursuri mari contra lui Catilina. Apoi

prinse mai mulți capi și îi spânzură. Catilina fugi în Etruria la trupele ce adunase acolo. Dar consulul trimise armată împotriva-i și în lupta ce se dete fu omorît cu mai toți tovarășii lui (62).

Cicero fu supranumit ca recunoștiință *părintele patriei*.

XVI

Caesar și întâiul triumvirat

1. Caesar. — Pe când Pompeius își câștigă glorie în Asia, începuse să se ridice la Roma *Caius Iulius Caesar*, unul din cei mai mari oameni ai lumii: foarte mare general, om politic genial și prea distins orator și scriitor.

Se trăgea din ilustra familie patriciană a *Iuliilor*, ce se credeă coborâtoare din fiul lui *Æneas* (din *Iulus*). Eră însă legat și de partida populară, fiind nepotul soției lui *Marius*. Avea o înfățișare simpatică. Eră înalt, mlădios și cu ochii vioi. Posedă apoi o inteligență uimitoare și un mare talent la vorbit. Pe lângă toate acestea eră înzestrat cu o voință tare și mai presus de toate cu o nemăsurat de mare ambiție.

În tinerețe, Caesar eră să fie proscris de *Sulla*, care zicea: «Întrevăd în acest băețandru mai mulți *Marii*». Dar scăpase și plecase în Asia. În Orient el se desăvârși în cultura greacă, iar după

moartea lui *Sulla* se întoarse la Roma. Aci începù să ducă o viață foarte neregulată și foarte risipitoare. Prin acest mod «popular» de trai, Caesar urmăria să atragă mulțimea de partea sa. Tot pentru a se face pe placul poporului, căută el să împropăteze timpurile de glorie (mărire) ale lui *Marius* prin serbări și discursuri inflăcărare. În acest chip ajunse capul partidei populare.

Ales în mai multe magistraturi mici, el ținù să facă zgomot în jurul său prin ne mai pomenitele cheltuieli ce făcea —

Caius Iulius Caesar

pe datorie — și prin modul umanitar cum își îndeplinea sarcinile. În urmă fu trimis propretor în Spania, unde câștigă bani și nume și de unde se reîntoarce în anul 60, pentru a se avânta în cariera politică.

2. Întâiul triumvirat. — La înapoierea sa din Spania, Caesar găsi pe cei doi bărbați mai însemnați ai republicei, adică pe Pompeius și pe Crassus, foarte nemulțumiți de starea de lucruri de atunci.

Pompeius se alesese numai cu strălucitul triumf, ce i se dedese. Crezând că toți se vor plecă înaintea lui, el își liberase soldații. De aceea nobilii deveniseră îndrăzneți: senatul nu voise să împartă pământ la veteranii lui, iar orânduirile luate de el în Asia nu se întăriseră.

Crassus la rândul lui era și el nesocotit de nobili, deși fiind cel mai bogat om din statul roman, doria să joace rol de frunte.

De aceste împrejurări Caesar căută să se folosească cu dibăcie. El făcù dimpreună cu acești doi bărbați o tovărășie politică, secretă la început, cunoscută sub numele de *întâiul triumvirat* (alianța a 3 bărbați), cu scop de a se ajuta unul pe altul în toate afacerile publice (60). Această tovărășiei care se întări mai târziu prin căsătoria lui Pompeius cu fiica lui Caesar, se întemeia: pe gloria lui Pompeius, pe banii lui Crassus și pe geniul lui Caesar.

Rezultatele triumviratului se văzură încurând. Caesar fu ales consul cu toată împotrivirea nobililor, iar la rândul lui el făcù să se aprobe tot ceea ce Pompeius ceruse. După aceea triumvirii căpătară (contra datinelor) guvernământul diverselor provincii. Lui Caesar i se dade Gallia (Cisalpină și Transalpină); lui Pompeius, Spania; iar lui Crassus, Siria.

3. Cucerirea Galliei. — Caesar își făcù un mare renume militar prin cucerirea Galliei Transalpine.

Această țară se întindea dela Alpi până la oceanul Atlantic și dela Pirinei până la Rhin. Era locuită de *Galli* sau *Celți* (de neam aric), cari erau foarte războinici și cari se

divizau în mai multe triburi dușmane. Preoții sau *druizii*

Druizi .

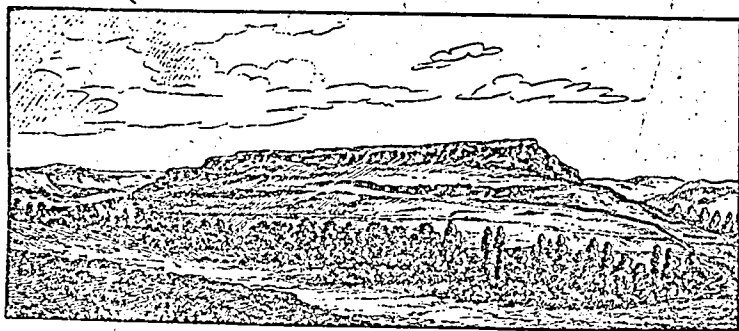
aveau mare trecere la ei și numai aceștia puteau să mai potolească certurile dintre triburi. Parte din această regiune, Gallia Narbonesă, fusese supusă de Romani. Restul îl cuceră Caesar după 9 ani de lupte învierșunate și sângeroase.

Mai întâiu el bătă pe *Helveți*, cari năvăliseră în Gallia și-i silă a se înapoiă în țara lor. Apoi gonă pe *Germani*, cari sub *Ariovist* se stabiliseră în Gallia. Învingătorul trecu chiar Rhinul. În urmă merse în Britannia, ca să sperie pe barbari și să-i facă a nu mai atacă Gallia. Cu toate acestea Caesar nu putu fi așa de ușor stăpân pe cucerirea făcută.

Din cavalerii lui Vercingetorix

Gallii se răsculară de multe ori. Ba încă în cele din urmă se uniră toate triburile între ele, sub conducerea lui *Vercingetorix*, un șef popular și patriot. Fu cea mai grozavă răsccoală a Gallilor. După ce distrusese totul, ca să infometeze pe Romani, Vercingetorix se întărise cu 80.000 de soldați pe dealul dela *Alesia*. Dar Caesar îl înconjură din toate părțile. Gallii atunci alergară în ajutorul șefului lor și se ridicară astfel peste 250.000 de răsculați, care la rândul lor împresurară

Dealul dela Alesia

pe Caesar. Romanii însă fiind minunat fortificați, barbarii fură siliți în cele din urmă să fugă. Atunci Vercingetorix se pre-dete. El fu dus la Roma și ținut închis câți-va ani. Apoi a fost ucis.

Gallia fu liniștită și prefăcută în provincie romană (51).

Despre această cucerire a scris însuși Caesar niște minunate *comentarii*, adică o istorisire amănunțită și plină de tot felul de lămuriri asupra localităților, popoarelor și luptelor.

Caesar și Vercingetorix

XVII

Războiul civil dintre Pompeius și Caesar

1. Rivalitatea dintre Pompeius și Caesar. — Triumviratul nu țină mult. Niște tulburări ivite în Roma în acest timp, din pricina partizanilor lui Caesar, îi deteră prima lovitură.

În adevăr, pentru a se pune capăt bandelor armate ce deveniseră o adevărată groază pentru Roma, senatul atrase în partea sa pe Pompeius. Îl numi consul fără coleg, cu puteri aproape dictatoriale. Prin aceasta Pompeius dobândise o situație excepțională în Roma, ceea ce neliniștiă pe Caesar. Triumviratul deci se clătină.

Pe de altă parte gloria câștigată de Caesar în Gallia eră prea mult trâmbițată de amicii săi din Roma. Acest fapt la rândul lui nemulțumiă foarte mult pe Pompeius.

Dar lovitura definitivă o dete triumviratului moartea lui Crassus. Acesta, lacom de mărire, pornise cu războiu contra *Parților*, vestiți călăreți, ce întemeiaseră un stat în locul vechilor Perși. Fuseseră atras însă în cursă de aceștia și ucis.

Astfel vestita asociație (tovărășie) politică de 3 eră desființată. De acum înainte răceala dintre Caesar și Pompeius deveniă din ce în ce mai mare. Iar după ce muri și soția lui Pompeius, fiica lui Caesar, această răceală se prefăcu într'o adevărată dușmănie, care și izbucni curând într'un războiu civil.

2. Războiul civil; lupta dela Pharsalus. — Pompeius și senatul voră să o sfârșească în cele din urmă cu Caesar. Astfel acesta fu îndatorat să-și libereze armata și să se întoarcă la Roma, căci terminase cucerirea Galliei. Altfel aveă să fie socotit ca inamic al patriei. Dar Caesar ceru, ca și Pompeius să părăsească puterile mari ce-i fuseseră date. Senatul nevoind, Caesar se hotări în cele din urmă să vie la

Roma, dar cu armată. El trecu cu legiunea sa peste râulețul *Rubico*, ce formă limita provinciei sale (între Gallia Cisalpină și Italia propriu zisă) și se îndreptă cu repeziciune spre Roma. «Sortul fusese aruncat», cum zicea el și al doilea războiu civil începui la noroc (49).

Pompeius, nepregătit și zăpăcit de fapta rivalului său, fugi dimpreună cu senatul și cu tot guvernul republicei în Macedonia, deși se lăudase că: numai să bată din picior și vor eși ca din pământ soldații. Astfel lăsând drum liber înaintării lui Caesar, acesta ajunse cu ușurință stăpânul Italiei. Intră în Roma, făcui un nou senat și puse mâna pe toți banii tezaurului public. Apoi plecă în Spania contra trupelor lui Pompeius, unde bătui «o armată fără general», și în urmă se luă după adversarul său, ca să bată și «un general fără armată».

Lupta decisivă se dete la *Pharsalus* în Thessalia (48), unde Pompeius izbutise să, întrunească o armată mare. Aceasta însă fu nimicită. Toată nobilimea, care ducea viață de petreceri în lagăr și care se certă pe viitoarele demnități din Roma, apucă fuga. Însuși Pompeius fugi în Egipt. Acolo însă fu ucis din porunca regelui, care socotiă să ajungă astfel prietenul învingătorului.

Caesar urmări pe rivalul său în Egipt. Aflând de uciderea lui, el fu foarte mișcat și puse de omori pe cei ce făptuiseră crima. Dar prin aceasta întărită pe Egipteni și fu impresurat în Alexandria. În urma unei lupte grozave, în care pieri însuși regele Egiptului, Caesar birui și puse în tron pe sora regelui, pe frumoasa *Cleopatra*. Apoi trecui în Asia contra fiului lui Mithridates, care căutase să se folosească de împrejurări și-l înfrânse cu o ușurință de necrezut (47). Rezultatul fulgerător al acelei expedițiuni îl arată însuși Caesar prin cuvintele ce scrise senatului: *veni, vidi, vici* (veni, văzui, învinsei).

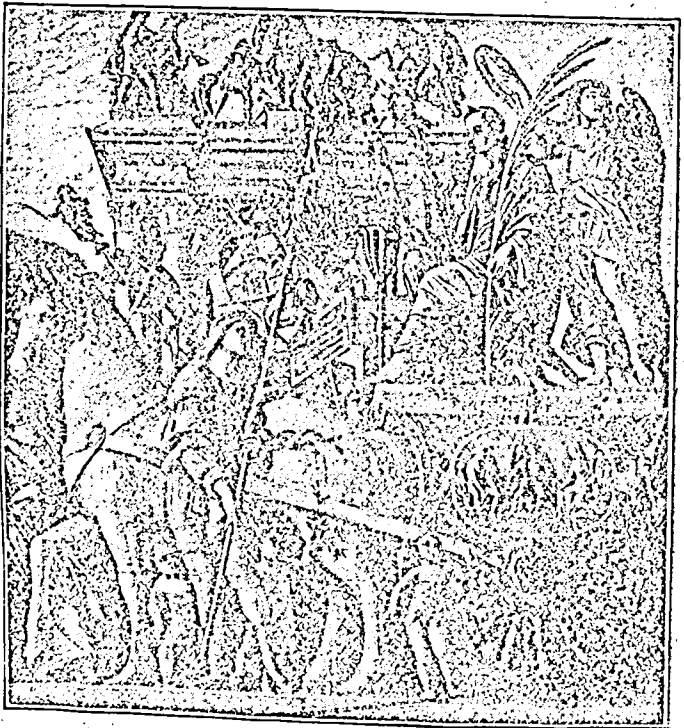
După acestea biruitorul se înapoiă la Roma și de acolo porni în urmărirea «pompeianilor». O mare armată de-a lor se adunase în Africa, pe vechile locuri cartagineze. Caesar merse însă de o bătui (46) și mulți nobili, între cari și vrednicul

Cato de Utica

strănepot al lui Cato Censorius, *Cato de Utica*, se sinucisera. Cei rămași fugiră în Spania. Caesar îi urmări și acolo și îi zdrobi la *Munda*, cea mai sângeroasă luptă din acest războiu. Toată lumea romană era supusă acum biruitorului (45).

3. Dictatura și uciderea lui Caesar. — Caesar sărbători diferitele victorii prin triumfuri și petreceri stră-

Triumful lui Caesar

lucite și fu numit dictator pe viață. El căută să se poarte cu blândețe și înțelepciune. Chemă pe refugiați, iertă pe vrăjmașii învinși și le dădă funcțiuni și demnități. Comerțul și agricultura fură încurajate. Se începură în Roma construcții mărețe, ca să se dea de lucru săracilor care duceau o viață turbulentă. Astfel făcū un for nou pentru judecări și altul pentru comiții. Se împărți pământ soldaților, înființând coloni pretutindeni și se îmbunătăți soarta provinciilor. Se schimbă chiar calendarul, făcându-se așa cum este astăzi și de aceea zis «calendarul iulian».

Apoi dictatorul introduse modificări în forma de guvern. Dregătoriile republicei fură păstrate, dar grămădite toate în mâna lui. Prefăcū și senatul, sporind numărul membrilor săi, introducând în el provinciali și reducându-i rolul la un simplu sfat. Astfel preschimbă de fapt republica în monarhie, el fiind totul în stat, cu titlul de *imperator* (comandant) și având dreptul de a-și numi succesori (urmas). Poruncile lui aveau puterea de lege. Purtă chiar o haină excepțională de purpură, se încunună cu coroană de aur și prezidă senatul de pe un tron (scaun înalt) de aur. Luna în care se născuse el luă numele său (Iulie). I se dăde dreptul de a bate monezi cu chipul lui și în sfârșit i se ridicară statui, la care lumea se închină. Se zicea chiar, că avea să ia și titlul de rege, mai ales că plănuiše o însemnată expediție contra *Dacilor*, cari sub regele lor *Bocchista* alcătuiă un mare stat în țările dela Carpați și Dunărea de jos.

Republicanii însă nu puteau fi mulțumiți de această atotputernicie. De aceea ei făcū un complot, ca să ucidă pe «tiran». Printre conjurați se găsiău chiar amici de ai acestuia, în cap având pe *Casius* și *Brutus*, unul din urmașii întemeietorului republicei. La 15 Martie 44, complotiștii își puseră în lucrare planul: Caesar fu asasinat în senat și căzū străpuns de pumnalele lor înaintea statuei lui Pompeius.

Brutus

XVIII

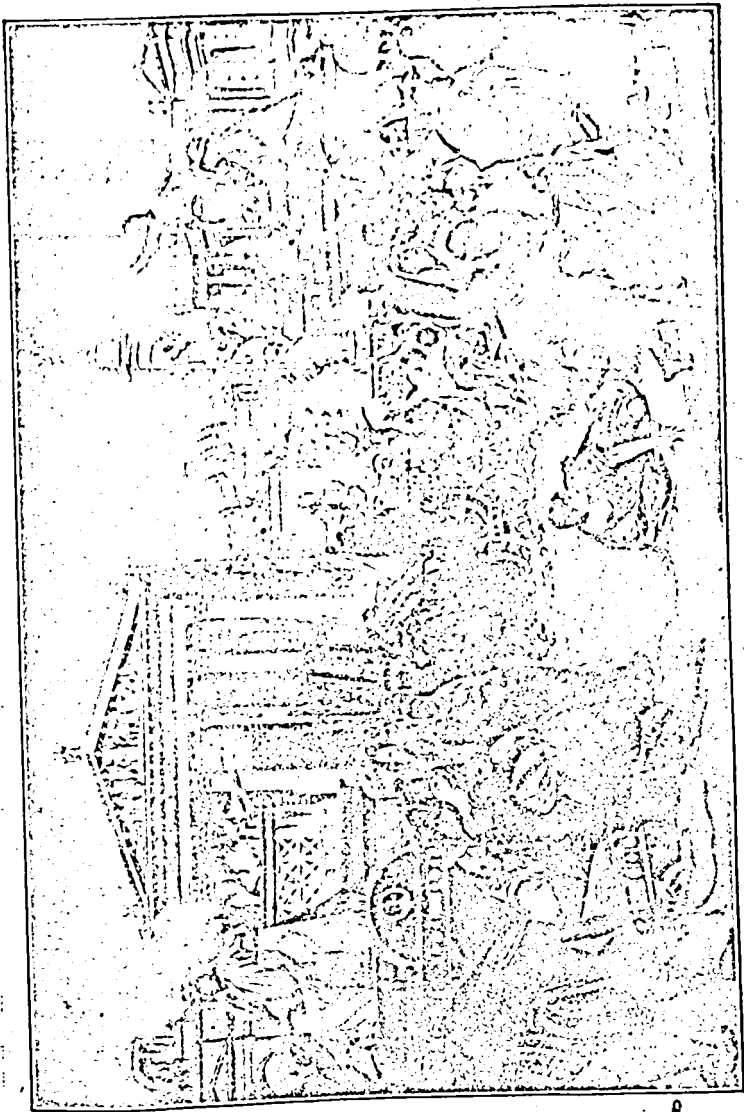
Octavianus și al doilea triumvirat

1. Antonius și Octavianus. — După uciderea lui Caesar conspiratorii nu știură să se folosească de împrejurări. Cel ce apucă puterea fu un partizan al dictatorului, consulul *Marcus Antonius*.

Marcus Antonius

Acesta era cunoscut ca soldat foarte viteaz și voinic. Era însă vițios. El puse mâna pe hârtiile dictatorului, apoi intră în senatul și-l făcu să recunoască toate hotărârile lui Caesar. Iar cu prilejul înmormântării acestuia, Antonius rosti un inflăcărat discurs de laudă, citind și testamentul prin care Caesar lăsa bani și daruri poporului. Mulțimea, atârțată contra conspiratorilor, dete foc caselor acestora și îi sili să fugă din Roma. Antonius rămase astfel atotputernic. El se înconjură

de o gardă personală și obțină provinciile Gallia Cisalpină și Macedonia, spre a avea armată la îndemână.

În curând însă sosi la Roma tânărul *Caius Octavianus*, nepot

Octavianus

a lui Caesar, pe care acesta îl adoptase ca moștenitor. Octavianus era de 19 ani și fusese la învățături în Grecia. El avea o natură bolnăvicioasă și sfiicioasă. Era lipsit de curaj și abia putea vorbi. În schimb posedă o mare voință, dibăcie și ambițiune, ca și unchiul său.

El nu putea fi bine cu Antonius, mai ales că acesta refuză să-i dea averea și hârtiile tatălui său adoptiv. În schimb se apropie de senat, arătându-se zmerit și mai ales de Cicero, pe care-l numia

«părintele» său. Din această cauză marele orator începî în senat o adevărată campanie (luptă) contra lui Antonius, rostind împotriva noului «tiran» asprele discursuri, zise *Filipice*, căci se asemănau cu ale lui Demosthenes contra lui Filip II.

Între acestea Antonius se duse în provincia sa Gallia Cisalpină, ca să înfrângă pe republicanii de frunte, ce se refugiaseră acolo. Senatul socoti momentul potrivit pentru a scăpa de el. Așa, după stăruințele lui Cicero, îl declară dușman al republicei și trimise împotriva lui pe Octavianus. Antonius fu învins și fugi. Republica însă nu folosi nimic, căci senatul voind să scape și de Octavianus, tânărul timid (sfiicios) dete pe față toată energia și ambițiunea lui. El porni cu armata spre Roma, intră astfel ea în cetate și se făcu consul la vârsta de 20 ani.

2. Al doilea triumvirat. — Spre a fi mai tare, Octavianus: căută să se împace cu Antonius. Totdeodată el atrase la dânsul și pe *Lepidus*, fost locotenent al lui Caesar. Toți acești trei făcură astfel, *al doilea triumvirat* (43). Apoi întocmiră și ei liste de proscricțiuni, punând fiecare pe ele pe dușmanii lui. Și ca să se mulțumească unul pe altul, își jertfiră chiar rudele și amicii lor. Astfel Antonius primî să fie ucis unchiul său, Lepidus sacrifică pe fratele său, iar Octavianus dete răzbunării lui Antonius pe Cicero. Capul marelui orator fu atârnat în for, iar soția lui Antonius îi înțepă limba cu un ac drept pedeapsă pentru Filipice.

Triumvirii

După toate acestea, Octavianus și Antonius plecară în Macedonia, unde omorătorii lui Caesar strânseseră mari forțe. Ei deteră 2 bătălii la *Philippi* (42), în care republicanii fură învinși. Cassius și Brutus, «ultimii romani», se sinuciseră.

Triumvirii împărțiră apoi între ei statul roman. Antonius luă Orientul, adică provinciile spre răsărit de Marea Adriatică; Octavianus se mulțumî cu Occidentul, anume cu Italia și cu celelalte provincii, din apusul Adriaticii; iar Lepidus căpătă Africa. În curând acestuia din urmă Octavianus îi luă provincia, spre a-și completa partea sa apuseană și nu-l lăsă decât mare pontefice. În schimb însă cu Antonius căută să se lege mai mult și îi dete în căsătorie pe *Octavia*, virtoasa sa soră.

3. Războiul civil dintre Octavianus și Antonius: lupta dela Actium, sfârșitul republicei. — Pe când Octavianus se trudiă să aducă un timp de liniște și de înflorire pentru Roma și Italia, Antonius duceă în Orient o viață rușinoasă și ridicolă (de răs). Uitând de demnitatea și de interesele statului roman, el căzuse cu totul în mrejele reginei Egiptului, Cleopatra. Nu se mai îngrijiă de nimic, decât de a fi pe placul acestei ambițioase. Gonise chiar pe soția sa. În cele din urmă începuse să deă fiilor Cleopatrei mai multe ținuturi prin Asia, ca din propria sa moșie.

Acest fapt produse o adevărată revoltă la Roma și Octavianus făcù să se declare războiu Cleopatrei, ca cutropitoare a pământurilor romane. Antonius însă sări să o apere și astfel războiul civil între ei și Octavianus izbucni.

Deși Antonius aveà armată de uscat considerabilă, Cleopatra voi totuși să deà lupta pe apă. La *Actium*, pe coasta apusană a Greciei, avù loc ciocnirea. Mai înainte însă de a se hotărî bătălia, Cleopatra fugi cu flota sa în Egipt, ca să pară că nu se mai amestecă în lupta dintre cei doi rivali. Se gândià a se pune bine astfel cu cel ce va birui. Dar Antonius părăsi și el trupele și se luă după regină. Atunci Octavianus atrase la sine armata dușmanului său și după aceea căută a urmări pe fugari.

La sosirea învingătorului în Egipt, Antonius se străpunse. Iar Cleopatra, după ce încercase zadarnic să atragă pe Octavianus, se lăsă a fi mușcată de o viperă numai ca să nu cadă prinsă. Egiptul fu prefăcut în provincie romană.

De acum înainte lumea romană aveà un singur stăpân. Republica erà sfârșită (31).

XIX

Imperiul lui Augustus

1. Înființarea imperiului. Octavianus îndeplini opera lui Caesar, transformând republica în *monarhie* (stăpânirea unui singur om). De altfel toată lumea romană erà obosită de atâtea zbuciumări lăuntrice și așteptă un singur cărmuitor, care să aducă pace și ordine.

Octavianus se feri însă de a-și arătà dorința de stăpânitor prea pe față. Nu schimbă forma guvernului decât pe nesimțite. Vechile magistrături republicane fură păstrate cu numele, iar el nu ocupă alte demnități decât pe cele obișnute. Avù grijă însă să ia cât mai multe și pe cele mai importante. Așă fu: *principe*, adică președinte al senatului și al comițiilor; *tribun*, adică reprezentant sacru al poporului; și

imperator, adică general comandant al armatelor. Își măricea și *Caesar*, după numele unchiului său. N'a luat nici-un alt titlu și mai ales respingea pe acel de rege. Poporul însă îi mai dedese și numele de *Augustus* (sfințitul), nume dat zeilor. Sub această denumire e cunoscut el mai mult în istorie. Tot în onoarea lui se dă acest nume și unei luni a anului (August).

Imperiul (stăpânirea «imperatorului» adică a împăratului) se înființă astfel, fără ca republica să simtă.

2. **Întinderea imperiului:** provinciile; administrația și romanizarea lui. — Sub Augustus imperiul roman avea ca

limită: la vest, oceanul Atlantic; la nord, Marea Mănecei, Rhinul, Dunărea și Marea Neagră; la est, Eufратul și deșertul arabic; iar la sud, pustiurile Africei și munții Atlas. Se întindea astfel în trei continente, de jur împrejurul Italiei și al Mării Mediterane și cuprindea mai multe provincii.

Provinciile fură împărțite în *provincii senatoriale* și *provincii imperiale*. Cele senatoriale erau cele din lăuntrul imperiului, mai bune și liniștite. Ele se administrau de *proconsuli*, cari erau numiți de senat, dar cari nu aveau nici-un rol militar. Cele imperiale erau acelea dela marginile imperiului, nepotolite încă bine și având nevoie de trupe. Acestea se cârmuiau de *propretori*, delegați ai lui Augustus, cari aveau și comanda militară. Toți guvernatorii fură plătiți și peste toate provinciile eră controlul împăratului. Publicanii (arendatorii dărilor) fură înlocuiți cu anume perceptori zisi *procuratori*. În acest chip jafurile și tiraniile de mai înainte încetară. De altfel provinciile căpătaseră și dreptul de a avea «adunări provinciale», care să arate păsurile lor.

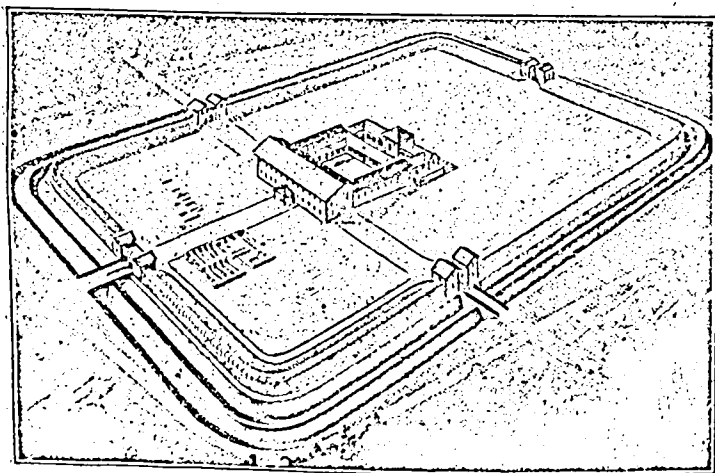
Augustus

Garda Pretorienilor

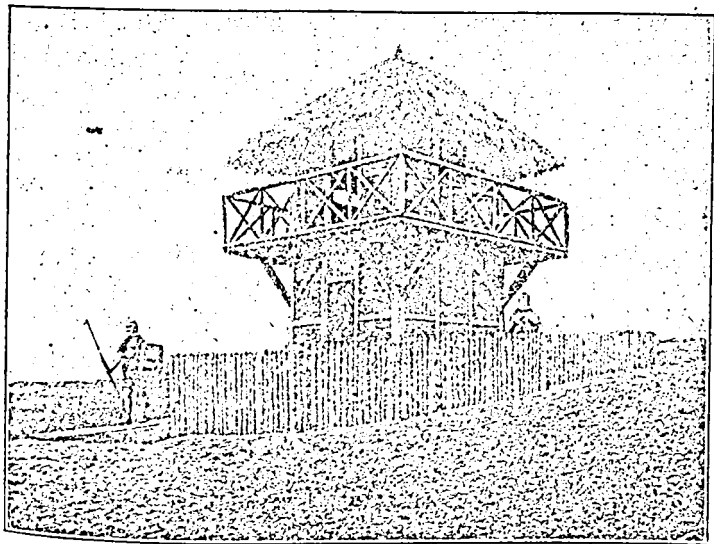
Augustus a mai întemeiat colonii, a făcut drumuri, ape ducte și canale și a înființat corpuri de pază în Roma și în provincii. Între acestea au fost *pretorienii*, cari erau garda împăratului.

Bine înțeles că el a avut mare grijă de armată, pe care a stabilit-o prin provinciile sale în *castru stative* (stabile), având sarcina de a apăra și granițele. Fiecare soldat primiă o soldă anuală și după 20 ani se liberă (ca veteran) și

Castru stative

primă ca răsplată bani sau pământ și drept de cetățenie, dacă

Turn de apărare pe granița imperiului

nu-l avusese. Cu un cuvânt a făcut armata permanentă. Totdeodată a întărit și flota.

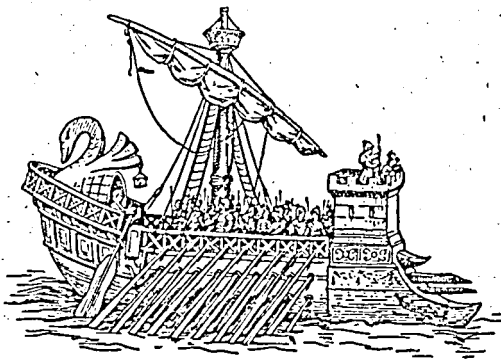
Înfăptuirea imperiului și înțeleapta lui administrație a contribuit la romanizarea tuturor neamurilor cucerite.

Limbă și viața

Romanilor se răspândiră peste tot;

iar feluritele popoare, contopindu-se într'un singur stat, alcătuiră

un singur popor și o singură civilizație, civilizația romană.

Din flota militară a imperiului

3. Războaiele lui Augustus: primele lupte cu Germanii, Varus. — Deși pașnic Augustus a avut războaie cu năvălitorii dela margini, mai ales cu *Germanii* dela Rhin și Dunăre.

Și acest popor eră de neam aric. Aveau ochii albaștri și fața bălae, ca și părul lăsat în plete lungi. Erau înalți și puternici. Îmbrăcăminte lor eră din țesături simple și din piei de animale, ceea ce îi făcea înfricoșetori la vedere. Nu erau nomazi, căci lucrau pământul și aveau sate întinse, deoarece fiecare familie își avea ogorul ei pe lângă casă. Totuși diferitele lor triburi se mutau din loc în loc, după cum găseau pământ mai bun de lucru or de pășune. O deprindere obișnuită a lor, eră mânăuirea armelor, de care nu se lăsau toată viața. Aveau diferiți șefi, care de care mai războinici și împreună cu ei se țineau într'una de isprăvi vitejești.

Împotriva acestor Germani, cari jefuiau neîncetat Gallia,

Expediție romană contra Germanilor

Augustus porni mai multe expediții peste Rhin și supuse mai

mult seminții de ale lor. Dar nevoind să primească civilizația romană și nemulțumiți de guvernatorii impuși, ele se răsculară sub șeful lor *Arminius*, fost ofițer în armata ro-

O luptă între Romani și Germani

mană. Guvernatorul roman *Varus*, om fără pricepere, porni împotriva-i cu 3 legiuni, pe o vreme rea și prin mlăștini, până în *Pădurea Teutoburgică* (9 d. Chr.), pe lângă fluviul *Weser*. Acolo, legiunile lui obosite și demoralizate, fură măcelărite în întregime. Stăpânirea romană din Germania a fost isgonită pentru totdeauna. Acest dezastru a mâhnit foarte mult pe *Augustus*. Se povestește, că adeseori în tristețea și frământarea sa, nu dormia nopți întregi și strigă: «*Varus, Varus* dă-mi legiunile». Barbarii fură însă împiedecați de a trece *Rhinul* de către *Tiberius*, fiul împărătesei *Livia* (a treia soție a lui *Augustus*) și moștenitor al împăratului.

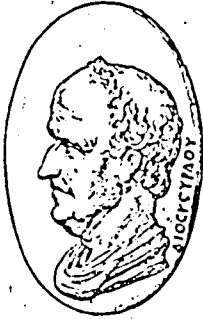
Îmbătrânit și mâhnit de mai multe nenorociri familiare, *Augustus* muri în anul 14 d. Chr. I se făcù o înmormântare strălucită și fu trecut de senat în numărul zeilor.

A domnit 44 ani, silindu-se a face pe toți să creadă, că el nu ține la putere ori la mărire. Această fățarnicie el a exprimat'o pe patul de moarte prin cuvintele: «am jucat bine comedia».

XX

Cultura romană în timpul lui Augustus

1. Secolul lui Augustus ; viața romană de atunci. — Timpul lui Augustus este însemnat, ca și al lui Pericles la Greci, prin dezvoltarea mare a culturii în toate privințele. Augustus a ajutat și de alți romani, ca *Agrippa*, cumnatul său și *Maecenas*, amicul său, a căutat, ca, odată cu pacea romană, să aducă și o îndreptare sufletească poporului. De aceea a încurajat munca mulțimei, a atras și răsplătit bănește pe artiști și literați, ale căror opere slujiau la cultivarea marelui public și a răspândit

Maecenas

învățăturile în tineret.

Din această pricină, partea cea mai strălucită a culturii romane din acea vreme, ca și cea imediat înainte și după Octavianus, poartă numele de *secolul lui Augustus*.

Monedă dela Augustus

Societatea romană ia o mare schimbare, care se va întări sub urmașii lui Augustus. În locul vieții politice de altă dată, se ivește viața de societate. Acum lumea bogată își trece timpul: făcând vizite în litiere luxoase și însoțite de sclavi numeroși, dând ospete bogate și organizând petreceri stră-

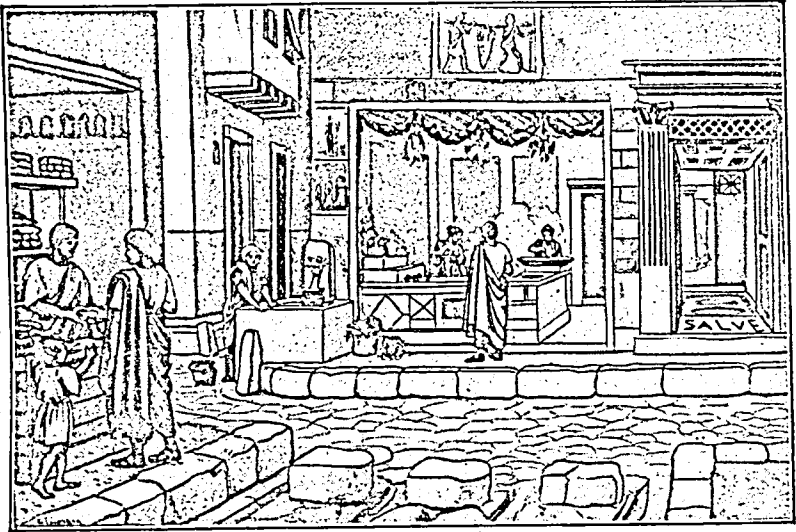

Ospăț roman

lucite cu muzici și danțuri. Se deschid și «saloane» pentru întâlniri literare sau artistice. Se întinde apoi gustul călătoriilor de plăcere la băi de mare sau la țară.

Chiar poporul de jos gustă desfătările unei astfel de vieți, potrivit mijloacelor lui. Astfel cercetează «popinele» (cârciumile-birturi), care pe lângă băutură și mâncare le oferă și cântece orientale, dănțuitoare ori acrobați. Se plimbă prin grădinile, puse la îndemână de împărat și de particulari, ce sunt așezate pe ambele maluri ale Tibrului și pe la poalele colinelor. Iar în timp de ploaie și arșițe fac acelaș lucru pe sub galeriile ce înconjur aceste grădini.

În genere tot traiul zilnic se lustruește și-și pierde apucăturile aspre de mai înainte.

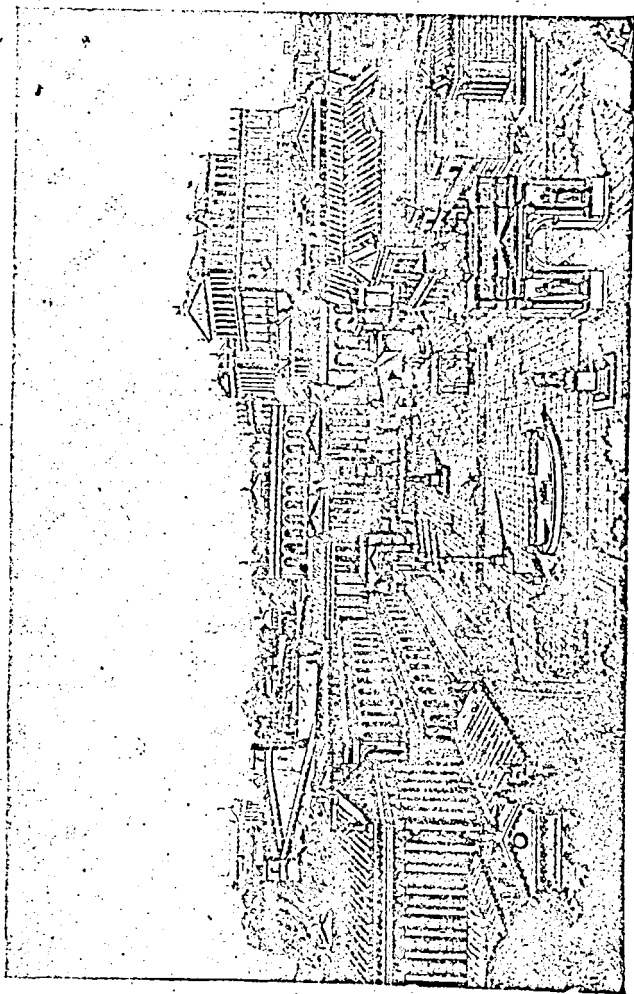
Interiorul unei «popine» romane

Exteriorul unei «popine» romane

Tot în acest timp s'a născut *Isus Christos*, ale cărui învățături vor preface și mai mult viața Romanilor.

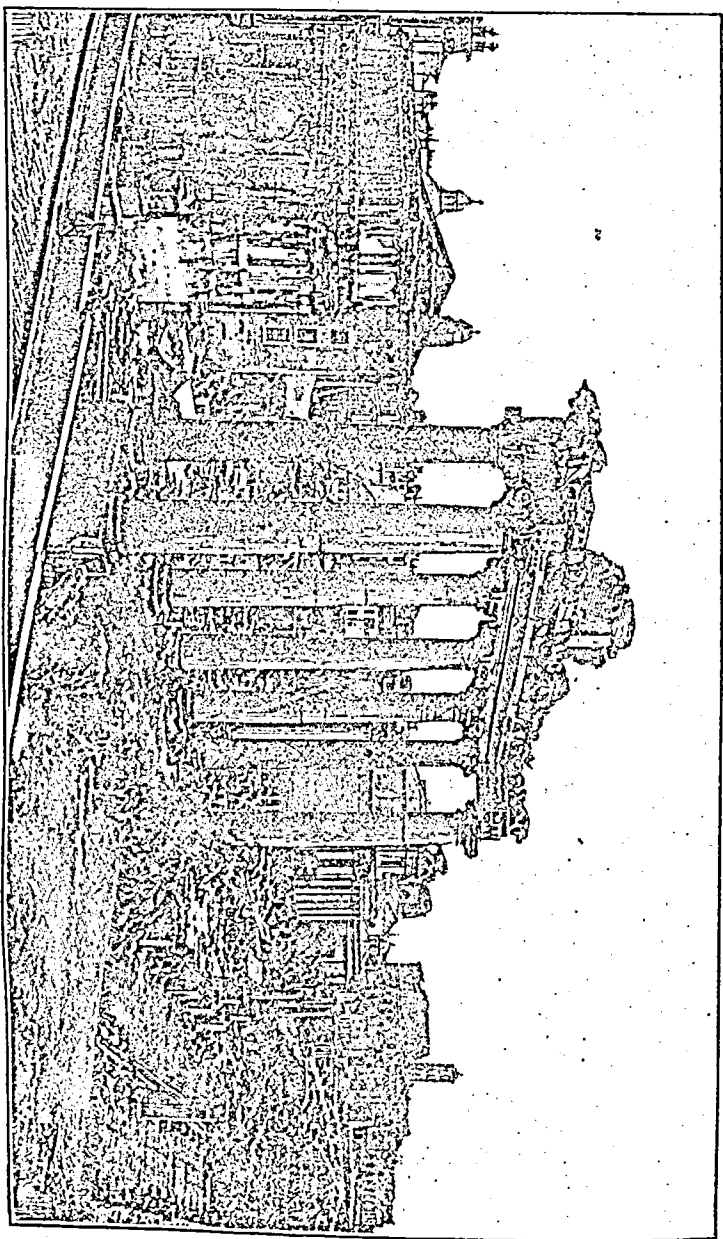
2. **Arta romană : construcțiunile monumentale.** — Capitala se înfrumuseță cu strade largi și pavate, iar forul se

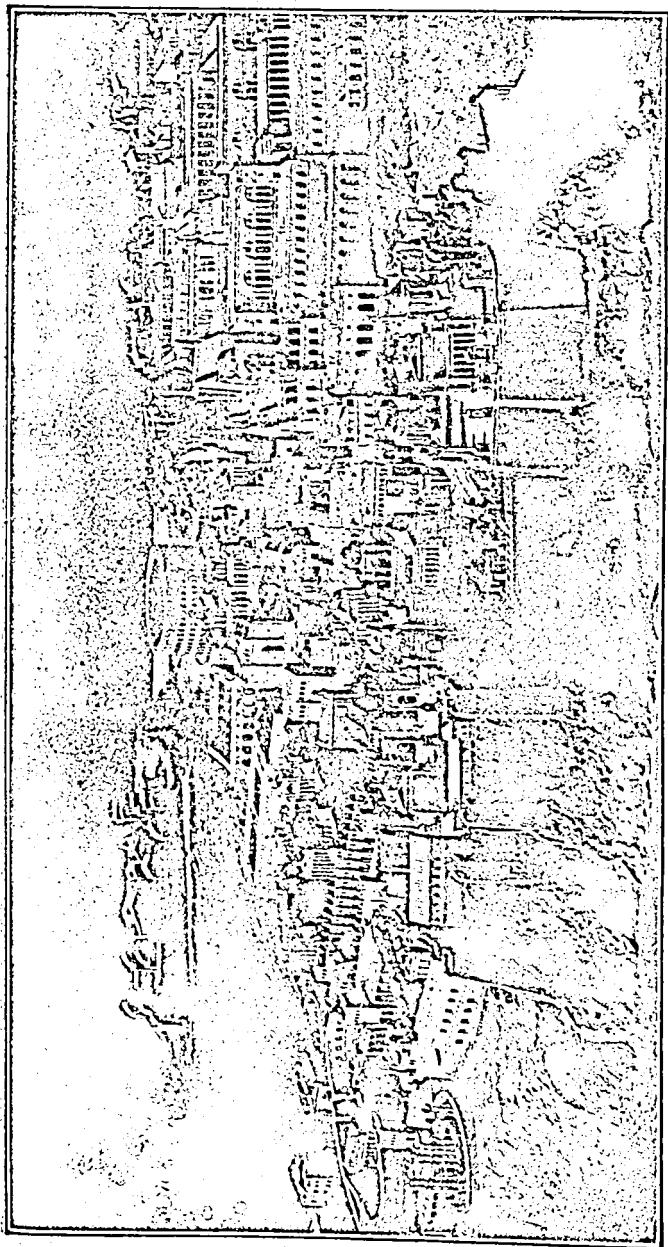

Forul cu monumentele lui

înzestră cu o mulțime de monumente. Augustus zicea : «Am găsit Roma de cărămidă și o las de marmură».

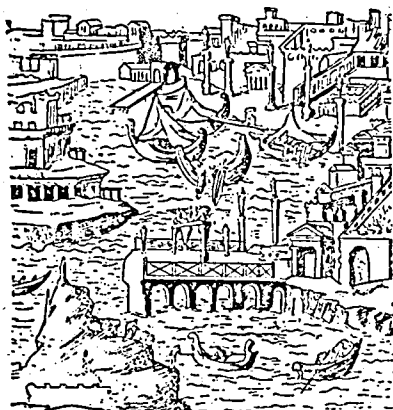
Ruinele Forului

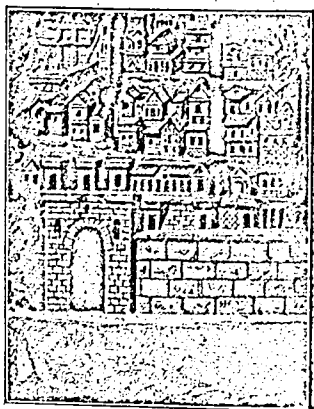

Vederea Romei imperiale

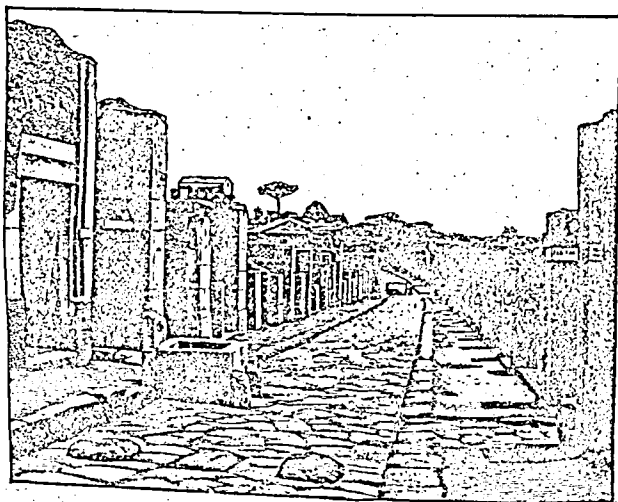
Acelaș lucru se petrecu și prin orașele și porturile din Italia, ba chiar și prin acele din provincii, până la granițele cele mai îndepărtate.

Port roman

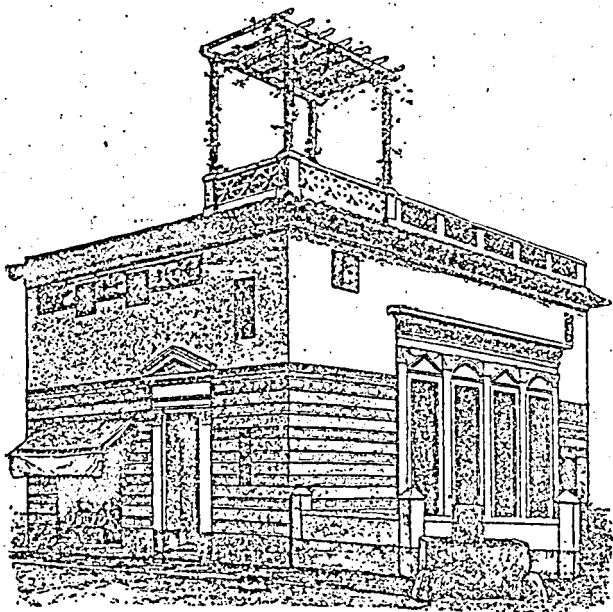
Vederea unui oraș din Italia.

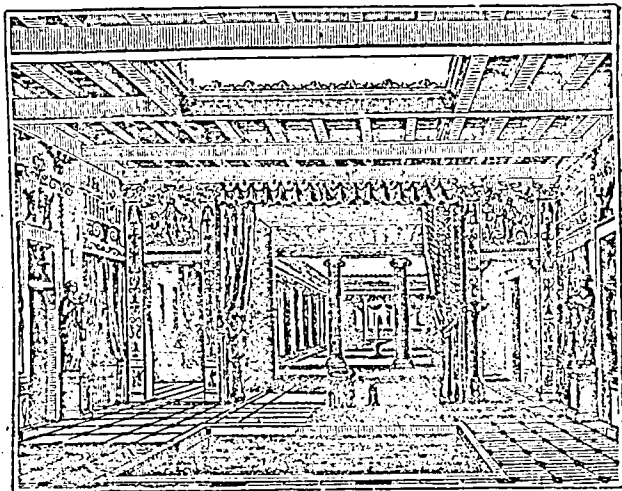
Ruinele unui oraș provincial

Arta, ce înflorește mai mult în acest timp, este *arhitectura*. Ea însă are un caracter de utilitate publică pentru satisfacerea trebuințelor mulțimei. De aceea artiștii nu se prea trudesesc a născoci ceva ales, ci mai mult a deprinde meșteșugul de a lucra repede, trainic și cu folosință. Astfel că ei sunt mai mult oameni de profesie, meseriași excelenți în a reproduce un model fixat și antreprenori, decât artiști creatori. Au imitat pe Greci, dela cari au împrumutat *colonadile* (șiruri de coloane) și împodobirea cu statui și decorațiuni colorate. Au luat însă și dela Etruști *bolta*, pe care au întrebuințat-o în toate construcțiile lor. Au creiat astfel o arhitectură monumentală și de proporții enorme.

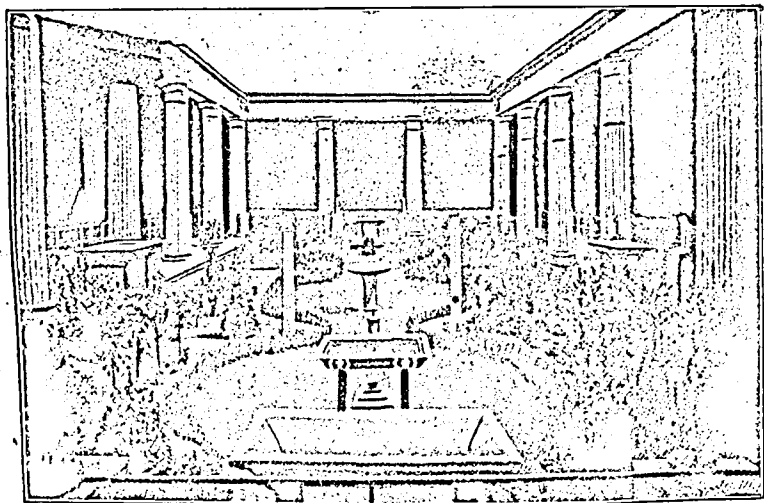
Erau și edificii particulare mărețe, mai ales ale bogătașilor din jurul împăratului (dintre cari cei mai mulți erau libești), împodobite pe dinlăuntru cu zugrăveli frumoase, mozaicuri deosebite, statui de valoare, mobile și obiecte scumpe; precum și vile strălucite la țară ori la mare.

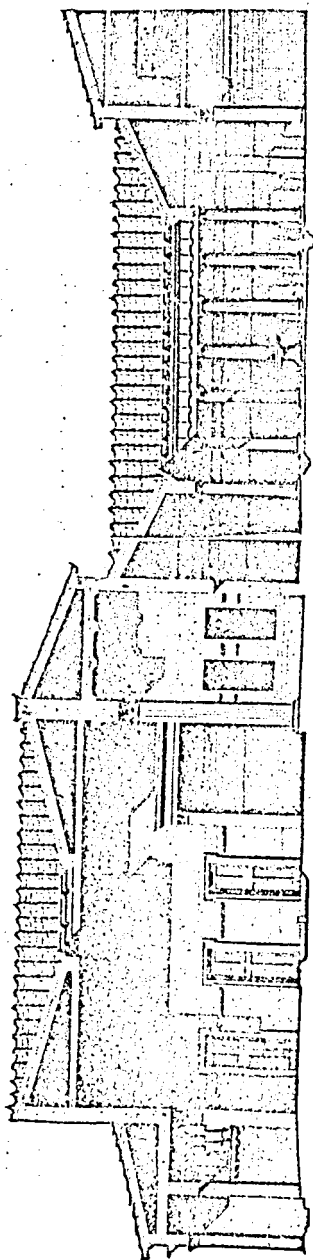
Exteriorul unei case romane

Interiorul unei case romane (partea din față)

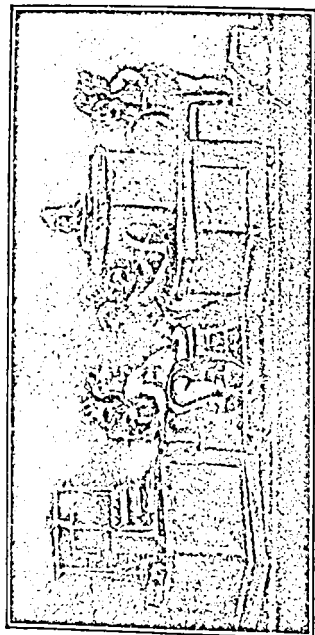
Interiorul unei case romane (partea din fund)

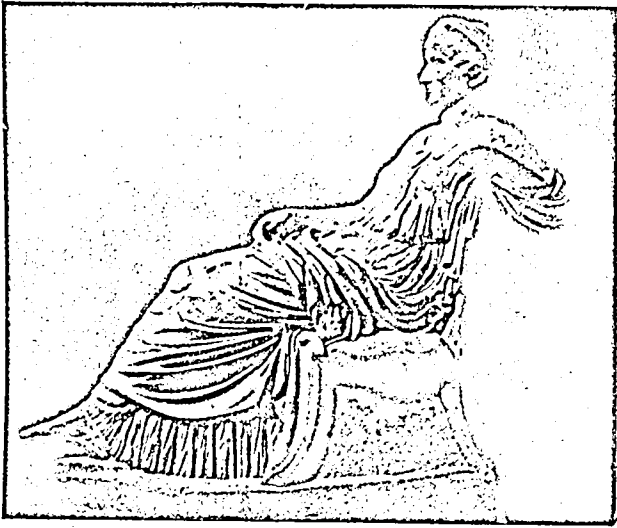
Impărțirile unei mari case romane

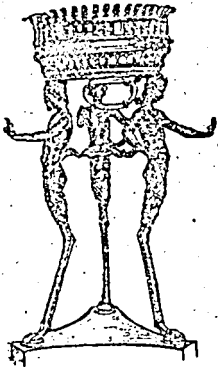
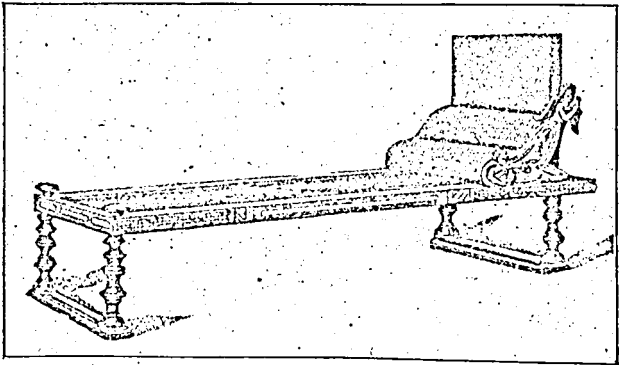
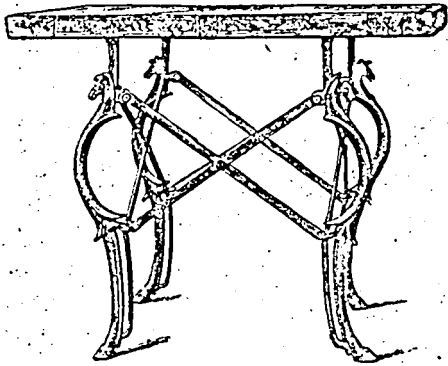
Mosaic

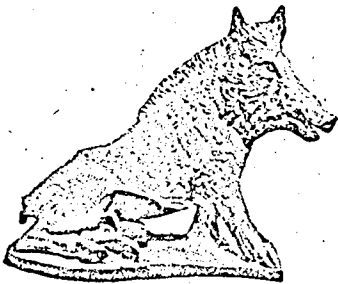
Zugrăveală

Statui romane pentru impodobirea edificiilor

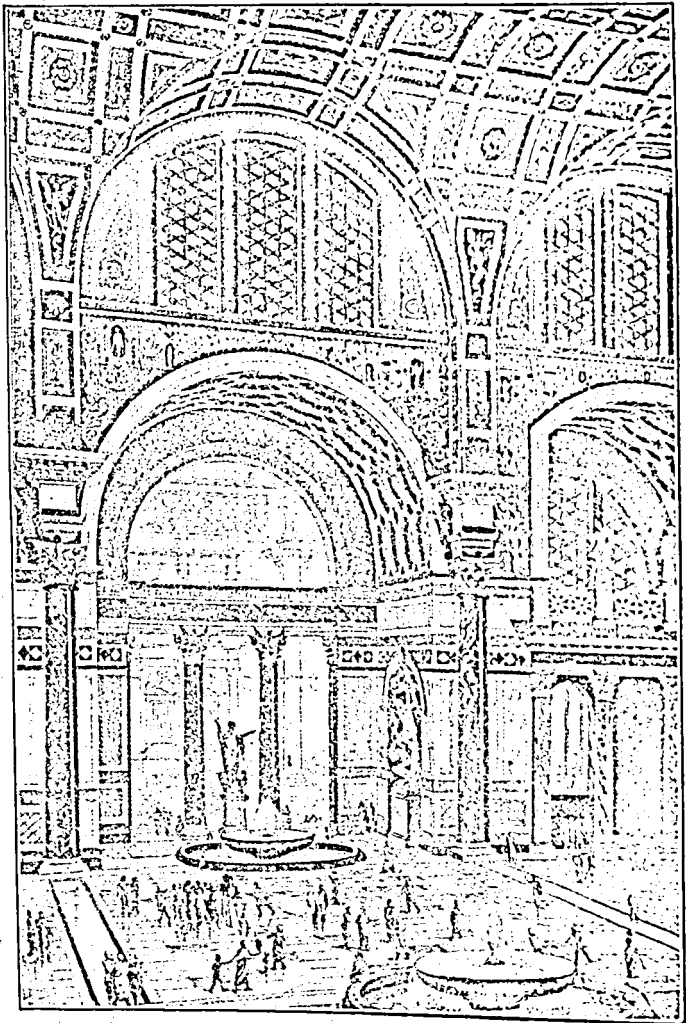

Mobile și alte obiecte romane

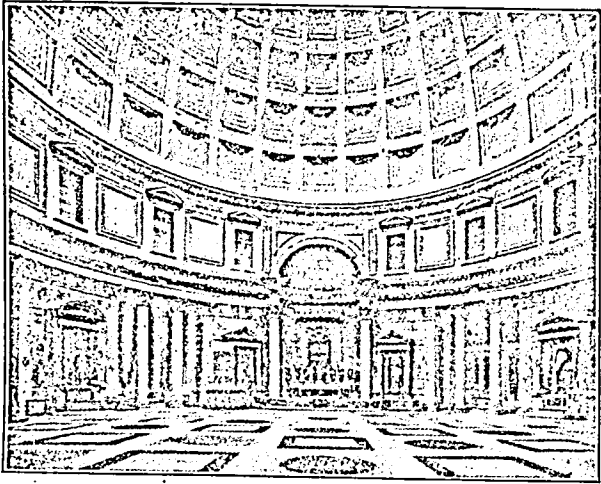

Statuete și vase romane de bronz

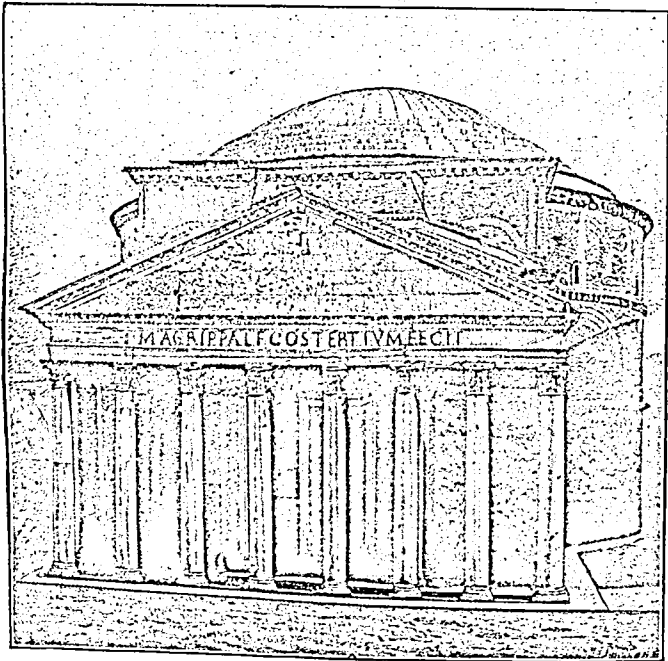
Mai grandioase fură însă : *thermele* (băi), unde lumea mergea să se îmbăieze, să se întâlnească, să facă lectură, ori să asculte conferințe și cântări ; *basilicile*, palate de justiție, *templele*, cum fu *Pantheonul* lui Augustus, destinat tuturor zeilor din im-

Therme romane

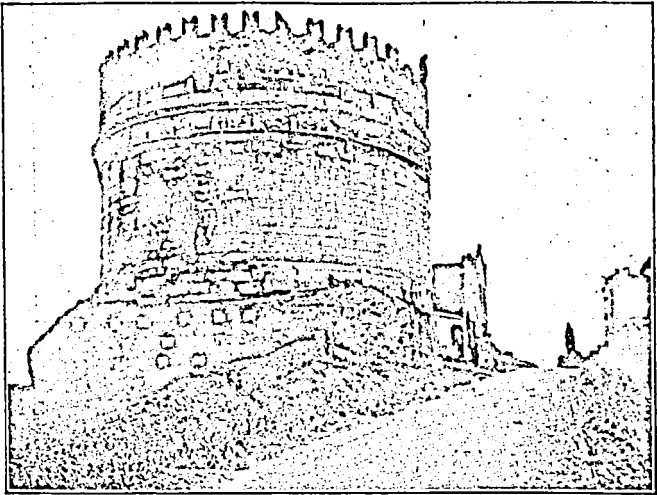

Interiorul Pantheonului

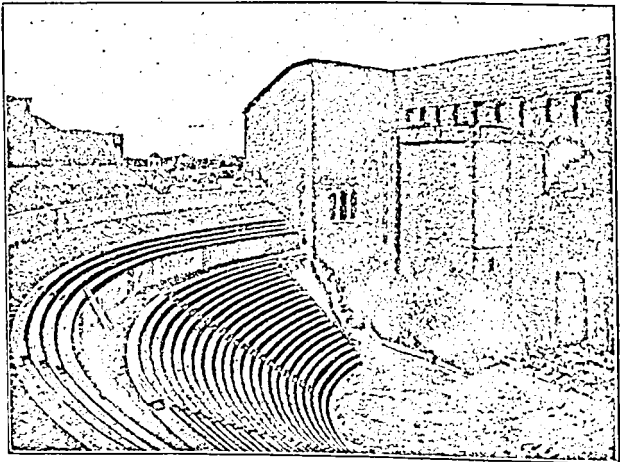
Exteriorul Pantheonului

periu; morminte, apeducte, arcuri de triumf, portice (ga-

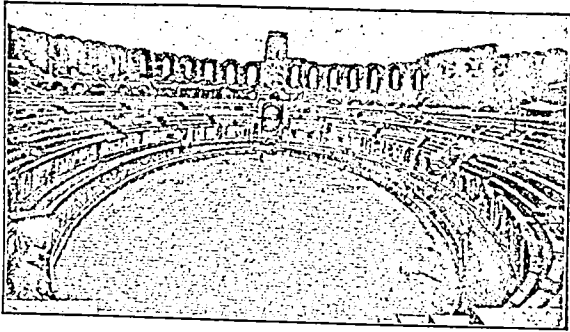
Mormânt monumental

lerile de prin jurul grădinilor). De asemeni se ridicară teatre

Teatru

cum fu teatrul lui Marcellus, zidit de Augustus, amfiteatru:

Amfiteatru

și *circuri* (niște amfiteatre mai ovale, nu rotunde). În teatre se reprezentau diferite piese, mai ales comedii și pan-

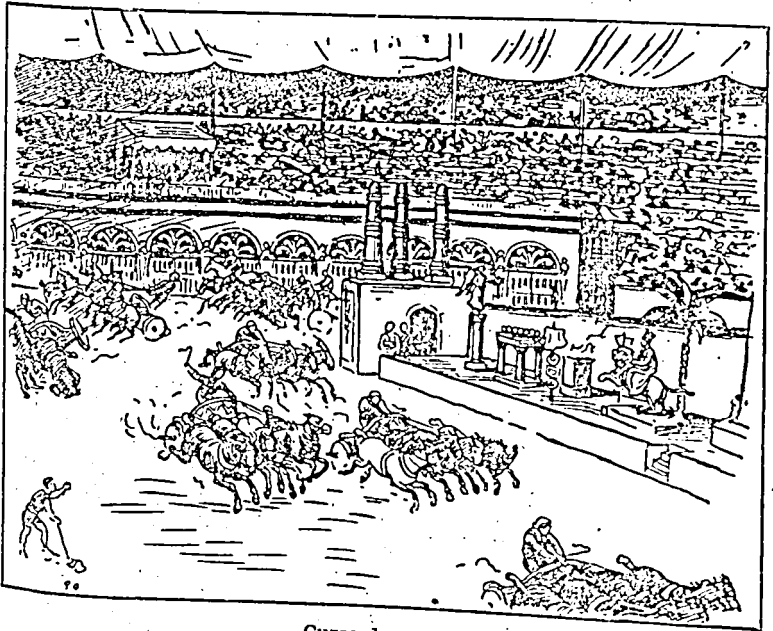

Scenă dintr'o comedie

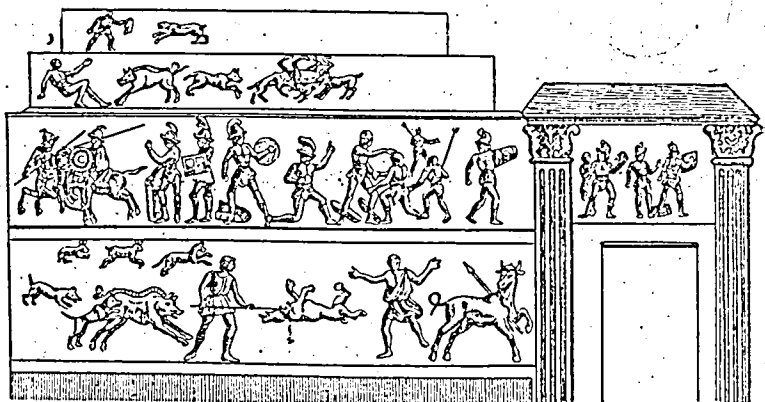
tomime. În circuri erau alergări de cai și care. Iar în amfiteatre

Curse (alergări) de cai

Curse de care

Jocuri în amfiteatru

Gladiatori luptând

se dedeau : lupte de *gladiatori* (oameni condamnați la moarte, sclavi sau prizonieri) fie între ei, fie cu fiare sălbatice ; lupte navale; sau vânători de animale.

Cel mai de seamă arhitect din acest timp fu *Vitruvius*.

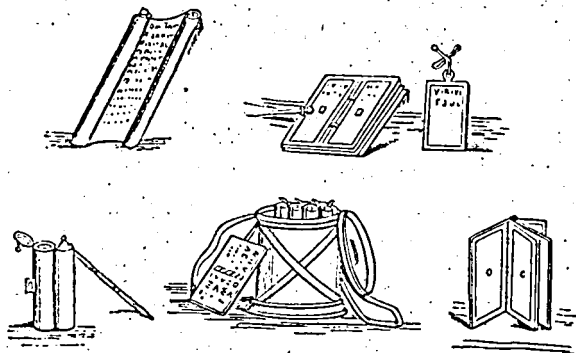
3. Literatura latină și frunțașii ei. — Și literatura latină fu o imitație după cea greacă. Dar în secolul acesta ia din ce în ce o dezvoltare deosebită, deși produsele literare grecești sunt încă mult gustate.

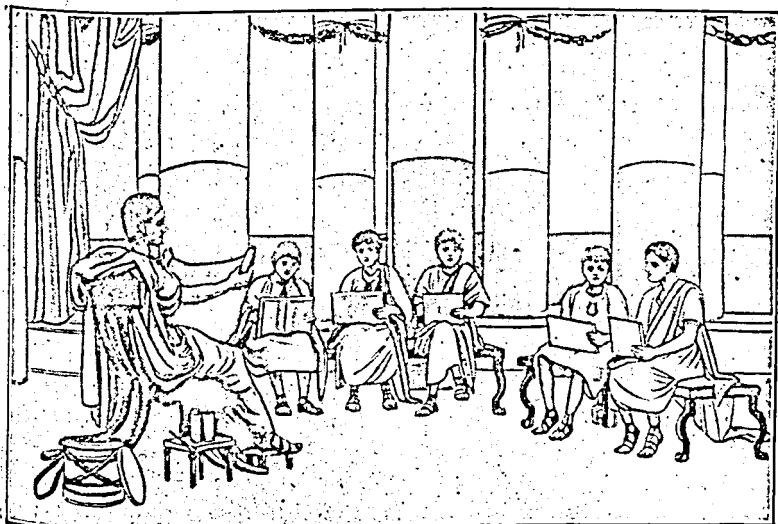
Gladiator căzut

În timpul luptelor republicane din ultimii timpi, scriitorii romani sunt mai mult oratori și istorici. Așa fu: *Cicero*, creatorul prozei clasice latinești; *Sallustius* și *Caesar*, istorici. Poeți au fost puțini. E de amintit doar *Lucrețius*.

Pe vremea lui Augustus, literatura latină e mai mult poetică. Însuși împăratul făcea versuri. Totdeodată ea este acum și foarte răspândită, prin copierea de către școlari,

Materiale pentru scris

Școlari copiind

a lucrărilor, în mii de exemplare. Poezii fruntași fură: *Vergi-*

Vergilius

lius, care laudă viața dela țară, și cântă trecutul roman, ca și *Homerus*; *Horatius*, care mai mult preamări pe Augustus pentru sfârșirea sângeroaselor războaie civile; și *Ovidius*, care fu în deosebi vestit prin poeziile lui jalnice (elegii), scrise la Tomis, unde fusese exilat.

Horatius

Există și un istoric mare, *Titus Livius*, care a scris în chip atrăgător istoria Romanilor.

După Augustus literatura latină, continuă a fi înfloritoare. Scriitorii de acum sunt mai mult filozofi, istorici, învățați și poeți satirici (batjocuritori). Totuși lucrările lor nu sunt toate la înălțimea celor clasice de sub Augustus.

XXI

Împărații din familia lui Augustus

1. *Tiberius*. — După moartea lui Augustus, imperiul a fost guvernat pe rând de 4 «imperatori» (împărați) din neamul lui. Toți au fost sau cruzi sau nebuni. Cel dintâiu fu *Tiberius*.

Tiberius

Tiberius era aproape bătrân, când ajunsese împărat. Se distinsese în războaiele cu Germanii și se bucură de un renume frumos. El împrumută la început linia de purtare a tatălui său adoptiv: ducea o viață severă și economisise averile moștenite. Aceasta o făcea mai mult pentru a nu da prilej la nemulțumiri și pentru a nu ridica astfel pe *Germanicus*, ginerile lui Agrippa, adică soțul nepotei lui Augustus.

Temperamentul său adevărat însă se dete pe față după moartea lui Germanicus. Acest tânăr, plin de talente și foarte iubit de soldați, luptase contra Germanilor și răz bunase dezastrul lui Varus (16). Tiberius, gelos, îl chemase dela Rhin și îl trimisese contra Parților, unde fu otrăvit, zice-se, din ordinul ascuns al împăratului.

De atunci înainte Tiberius, împins de vicleana și criminala sa mamă, intronă o adevărată groază în Roma. Astfel sub cuvânt că el reprezintă ca tribun maiestatea poporului, făcū *legea de maiestate*, prin care se pedepsiau cu moarte toți adversarii împăratului. Această lege dădū naștere la o mulțime de denunțatori (delatori), cari pârau pe toți oamenii cinstiți și bogați, ca să ia ei parte din averea celor uciși. Unealta cea mai josnică a acestei terori fu prefectul (comandan-tul) gardei pretorienilor, *Seianus*. Acesta făcuse planul să răstoarne pe Tiberius. De aceea îl îndemnă să ucidă pe toate ru-dele lui, strecurându-i în suflet teama detronării. În cele din urmă planurile lui Seianus fură înțelese și Tiberius puse de-l sugrumă. Cadavrul lui fu sfâșiat de mulțime. Cu toate acestea

omourile nu înce-tară decât odată cu moartea lui Tibe-rius, gătuit de oa-menii săi de casă, în palatul din insu-la *Capreae* (lân-gă Neapolis), unde se retrăsese și de unde porunciă cri-mele (37 d. Chr.).

În timpul lui Tibe-rius a fost răstig-nit Isus Christos.

2. Nero. — După Tiberius urmă 4 ani nebunul *Calli-gula*, fiul lui Ger-

Calligula

manicus, iar după acesta bătrânul și nevolnicul lui unchiu *Claudius*, fratele lui Germanicus. Sub ei uciderile și desfrânările fură nesfârșite, până ce la rându-le fură și ei omorâți. Însă tipul împăraților desmetici din acest timp fu tânărul *Nero*, fiul soriei lui Calligula (a doua soție a lui *Claudius*).

Nero

Acesta fu un monstru, deși la început dădea speranțe a fi cel mai bun din urmașii lui Augustus. El otrăvi pe fiul lui *Claudius*, fratele său vitreg, ca să nu-i ia locul; omorî pe soția și pe mama sa, care uneltise pentru a-l face împărat și care voise a guvernă de fapt imperiul; pe filozoful *Seneca*, care-l învățase, îl sili să se sinucidă, tăindu-și vinele în baie; și făcù tot așa cu cei mai de valoare cetățeni și generali romani. Pe lângă aceasta umblă noaptea pe strade cu

Seneca

tinerii decăzuți făcând scandaluri, jucă în circ, cântă în teatru, făcea cheltuieli și orgii nebunești.

Cea mai mare ispravă a lui Nero fu însă arderea Romei.

Ca să vadă cum a ars Troia, nebunul de împărat puse de se dete foc cetăței, iar el admiră priveliștea și cântă poezia sa, «Arderea Troiei». Când poporul se revoltă din această pricină, Nero dete vina pe adepții lui Christos (creștini) și începù să-i persecute (prigonească) cumplit. Fu cea dintâiu *persecuție creștină*. Astfel: îi îmbracă în piei de animale, ca să-i sfășie căinii; îi răstignia; sau îi legă de pomi prin grădinile palatului și, ungându-i cu păcură, le da noaptea foc făcând din ei «făclii vii». În urmă începù cheltuieli extraordinare, stoarse cu mari chinuri de pe contribuabili, pentru a reconstrui Roma după un plan nou. De aceea și părăsi locuința modestă a lui Augustus și-și clădi «*Casa de aur*», un palat luxos și imens.

În cele din urmă pretorienii se răsculară și Nero fugi în casa unui fost sclav al său, unde se străpunse cu pumnalul, exclamând: «Ce artist mare pierde lumea!» (68).

Cu Nero se stinse familia lui Augustus.

De acum înainte încep revolte în provincii și lupte între diferiții generali romani timp de un an, până când pune mâna pe putere *Vespasianus*, din familia *Flavia*.

3. Cucerirea Britanniei. — Cu toate neomeniile săvârșite de acești împărați asupra rudelor și cunoștințelor lor, provinciile o duceau bine, iar legiunile dela margini continuau isprăvile lor militare. Astfel acum fu cucerită *Britannia* (Anglia).

În adevăr în timpul lui *Claudius* generalii romani trecură în *Britannia*, unde erau tot neamuri galice și o cuceriră cu ușurință (43). Într'un rând chiar *Claudius* merse în expediție. Peste câțiva ani însă se iscă o răscoală generală a Bretonilor. Dar ei fură zdrobiți și, până la sfârșitul domniei lui *Claudius*, liniștea fu păstrată.

În timpul lui *Nero* avu loc o altă răscoală bretonă, în care au murit zeci de mii de Romani. O regină conducea pe răsculați. Izbânda lor a fost însă de scurtă durată, căci Romanii le-au sfărâmat orice împotrivire și *Britannia* a pierdut nădejdea de a se mai liberă.

Vespasianus

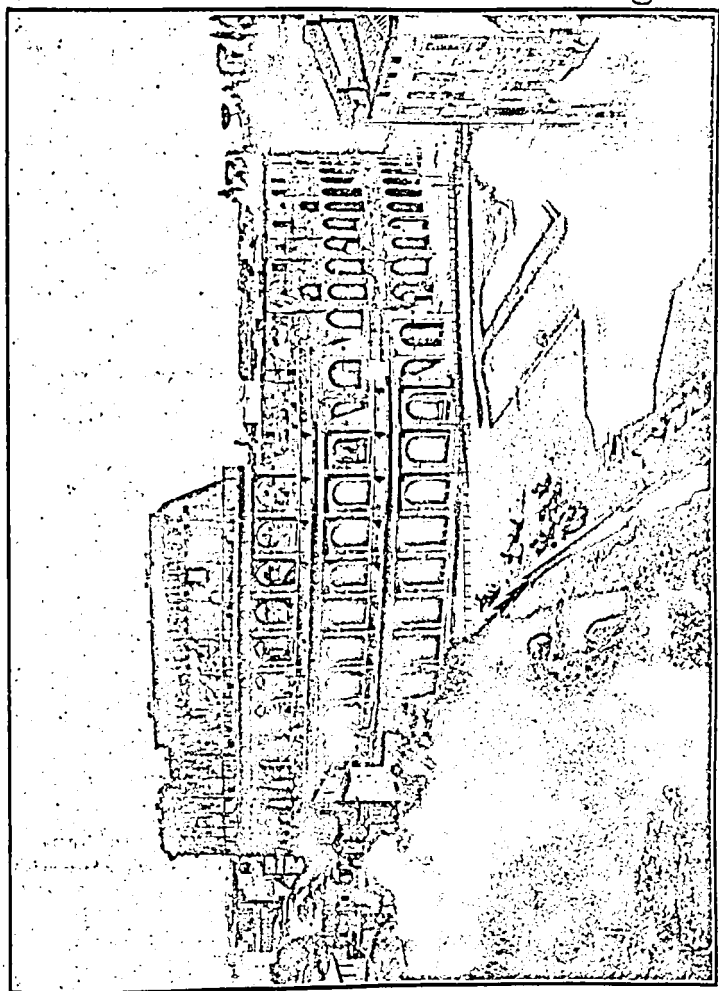
XXII

Împărații din familia Flavia

1. *Vespasianus*: dărâmarea Ierusalimului, desăvârșirea cuceririi Britanniei. — Au fost 3 împărați din familia *Flavia*, dintre cari numai cel din urmă poate fi pus în rândul predecesorilor ticăloși:

Întemeietorul acestei dinastii, *Vespasianus*, fu un împărat econom, punând capăt cheltuielilor destrăbălate de până aci. El oprî și luxul,

dând singur pilde de simplitate. Hotărî apoi a nu se mai folosi de legea de maiestate și a aduce astfel liniște în im-

Colosseum

periu. Tot Vespasianus continuă cu înfrumusețările Romei, clădind imensul amfiteatru, *Colosseum*.

În acelaș timp el introduse disciplina în oștire, cecece eră foarte de trebuință și căută să sfârșească odată cu revoltele,

mai ales cu cea înverșunată a Ebreilor, izbucnită încă de pe vremea lui Nero. Contra acestora fu trimis *Titus*, fiul împăratului. Acesta asediă Ierusalimul și-l luă după o împotrivire desperată (70 d. Chr.), asemănătoare cu împotrivirea Carthaginei. O mare mulțime de Ebrei au pierit. Apoi orașul a fost dărâmat, bogățiile prădate și locuitorii duși în robie, înfrumusețând triumful învingătorului.

Triumful lui Titus după zdrobirea Ebreilor

În timpul lui Vespasianus s'a continuat și cucerirea Britanniei până la Scoția. O flotă romană a făcut chiar ocolul insulei. Iar ca să se apere provincia de năvălirile Scoților sau Picților din nord s'a ridicat acolo un șir de castele întărite. Totdeodată *Agricola*, guvernatorul provinciei, a întărit domnia romană și mai ales a sporit colonizarea insulei cu elemente romane. Legarea Britanniei de imperiu eră acum definitivă.

Deși bătrân, Vespasianus s'a ocupat până la moarte cu treburile publice, zicând: «Un împărat trebuie să moară în picioare». Și a murit de moarte bună, lucru rar pe vremea aceea.

2. Titus: erupția Vezuviului. — *Titus* eră fiul mai mare al lui Vespasianus și urmă după moartea tatălui său (79).

Eră brav și iubit. Ca împărat fu de o bunătate și de o blândete proverbială, de aceea eră supranumit «deliciul neamului omenesc». Iar el zicea, când nu putea face nici un bine: «Am pierdut o zi». Sub el s'au terminat băile cele mari din

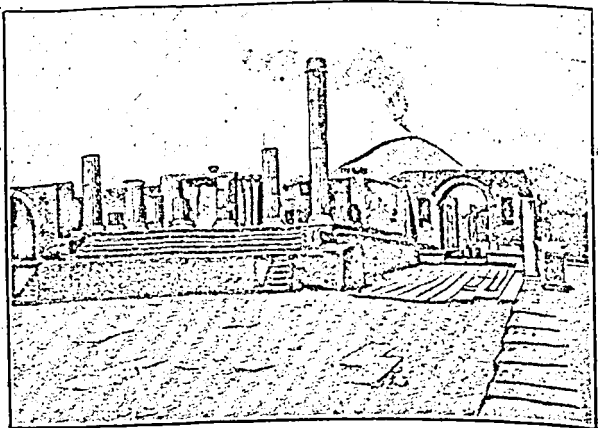
Titus

Roma, zise *thermele lui Titus*, s'au bătut monede și s'a zidit arcul său de triumf.

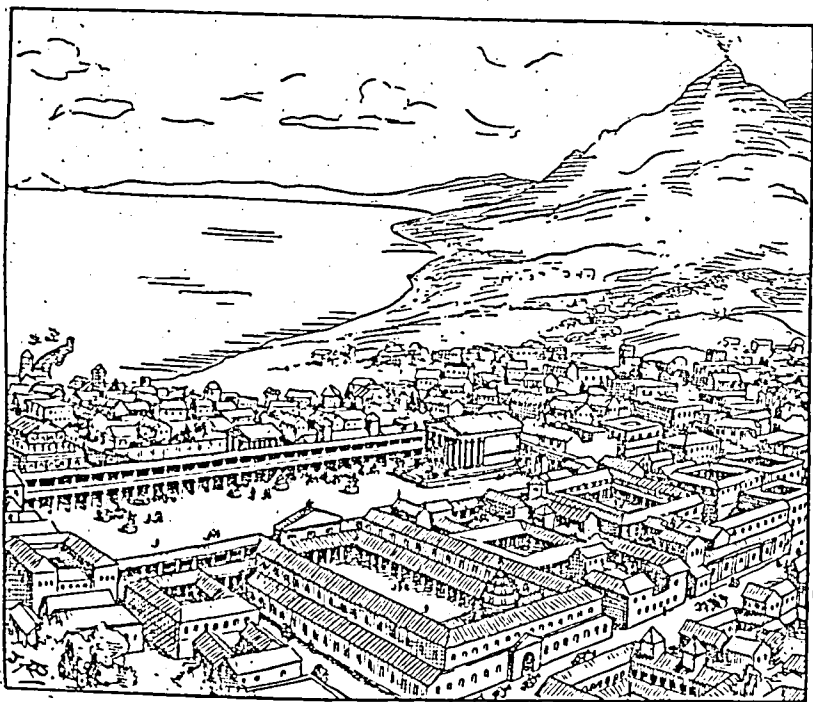

Monedă dela Titus

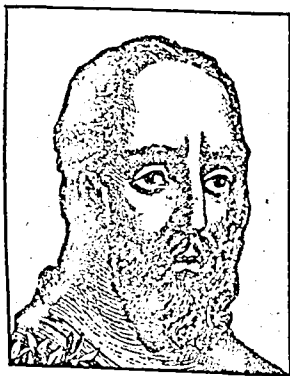
Din nefericire domnia acestui bun împărat fu numai de 2 ani și pe lângă aceasta mai fu încercată și de mari nenorociri. În tot acest timp diferite rele se abătură asupra imperiului, ca: epidemii (boli molipsitoare), incendii (focuri), etc. Dar cea mai mare catastrofă fu izbucnirea grozavă a vulcanului Vezuviu, care acoperi cu cenuse și cu lavă trei orașe înfloritoare. Între acestea fu și *Pompeii*.

Ruinele orașului Pompeii

Vederea generală a orașului Pompeii

Plinius cel Bătrân

Cu acel prilej a fost asfixiat (înnăbușit) și vestitul naturalist roman *Plinius cel Bătrân*, pe când studia erupția vulcanului.

Aceste orașe s'au dezgropat în timpul nostru și după ruinele lor ne putem da seama de starea Romanilor în timpul acela.

3. Domitianus: luptele cu Dacii. — Urmașul lui Titus fu cel de al doilea fiu al lui Vespasianus, *Domitianus*.

Acesta nu seamănă întru nimic cu tatăl și cu fratele său. Dimpotrivă, fu un al doilea Nero.

Nebuniile, omorurile și persecuțiunile înfricoșătoare reîncepură. El întruniă senatul, ca să delibereze și să hotărască asupra sozului bucatelor imperiale. Ucidea muște cu arcul. Avea ca și Nero patimi pentru jocurile de circuri. Apoi ca și acela porni și el o adevărată goană contra creștinilor, Ebreilor, învățaților, ordonând înfiorătoare schingiuri la care stă de față. Dar în cele din urmă fu asasinat de soldați și de gladiatori, îndemnați la aceasta de însăși soția -lui (96).

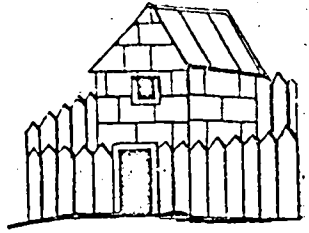
Daci

Faptele însemnate din timpul lui fură numai luptele cu *Dacii*, frații Geților, cari locuiau prin părțile muntoase ale Carpaților. Regele lor Boerebista izbutise a-i închegă într'un stat tare. De aceea și Caesar voise a-i răpune.

După ce însă Boerebista fusese omorât, cam odată cu Caesar, Dacii își desfăcuseră regatul și începuseră iarăși să se certe. Totuși ei nu încetaseră de a ataca

meru cuceririle romane din sudul Dunărei. Din această pricină Augustus constituise în acele părți provincia *Moesia* (Bulgaria de azi), ca să-i oprească dela năvăliri.

Pe timpul lui Domitianus însă ei se întăriseră din nou sub vestitul rege *Decebalus* și ajunseseră

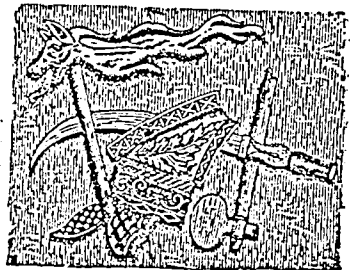
Casă dacă

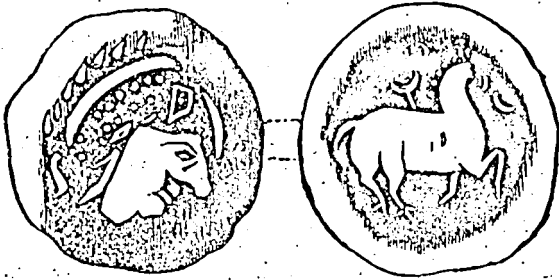
Decebalus

foarte primejdioși pentru imperiu. De aceea Romanii fură siliți să ia măsuri împotriva-le. Doi proconsuli ai Moesiei fură însă bătuți și uciși. Domitianus căută atunci să pornească el însuși contra lor. Dar lupta tot nu o dete el, ci noul proconsul al Moesiei, *Iulianus*, care și învinse pe Daci în propria lor țară, prin Temișiana. Cu toate acestea împăratul, amenințat de niște seminții germane de pe Dunăre în sus și totdeodată fiind cu

gândul mai mult la nebuniile și ororile din Roma, se grăbi a încheia pace. Decebalus se declară supus Romanilor, dar căpătă ca «ajutor» o sumă de bani, precum și ingineri pentru fortificațiuni și ofițeri pentru organizarea oștirii lui.

Steag și arme dace

Monedă dela Decebalus.

Această pace eră o rușine și o primejdie pentru Romani. Din fericire ea fu ruptă curând după Domitianus.

XXIII

Împărații Antonini

1. Antoninii. — Împărații, cari urmară după Domitianus, fură cei mai buni din câți a avut imperiul. Ei se zic *Antonini*, de pe numele celui mai pașnic dintre ei.

Antoninii nu erau din aceeași familie. Ei s'au succedat numai prin *adoptiune* (înfier), totdeauna cel adoptat fiind cel mai vrednic cetățean din imperiu. Timpul lor se zice «epoca de aur» a imperiului și ținū aproape un veac. Până la ei împăratul făcea ce vroia. Ei însă stabilesc niște legi, care au dat naștere «dreptului roman» și care au servit ca model popoarele de mai târziu.

Primul împărat din șirul Antoninilor fu bătrânul *Nerva*, care căută să îndrepte multe din relele lăsate de Domitianus și căruia după 2 ani (98) îi urmă *Marcus Ulpus Traianus*.

2. Traianus: cucerirea Daciei, îmbunătățirile lui. — Traianus, cel mai mare împărat roman dela Augustus, se trăgea din Spania. Prin urmare e cel dintăiu provincial ce ajuge pe tron. El eră cel mai bun general și cel mai vrednic cetățean din imperiu. Avea statură înaltă și impunătoare, ceea ce impunea respect. Avea însă și o inimă bună, ceea ce i atrăgea iubirea tuturor. «Mai bine să scape un vinovat, decât

Traianus

să se pedepsească un nevinovat», zicea el. Ca împărat el se arată modest și imită pe Augustus. Căută să reinvieze vechile forme republicane și voi să se poarte cu cetățenii așa, cum ar fi dorit să se poarte cu el împărații. Cu drept cuvânt dară se făceau urări urmașilor săi: «Să fi mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traianus».

Domnia lui Traianus se deosebi mai ales prin războaiele cu *Dacii* și cu *Partii*.

Dacii se întăriseră mult după tratatul încheiat cu Domitianus. De aceea, în primăvara anului 101, Traianus trecu Dunărea în *Temişiana* de astăzi, pe un pod de vase. După o înfrângere, *Decebalus* ceru pace, dar împăratul i-o

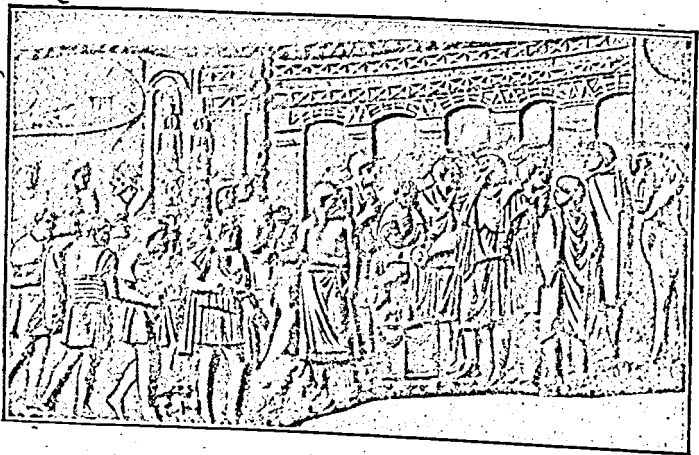
Legiunile romane trecând Dunărea

Luptă între Romani și Daci

refuză. În anul următor fu din nou înfrânt la *Tapae* și Traianus se îndreptă spre *Sarmizegethusa*, capitala Daciei. Atunci Decebalus primi condițiile puse de învingător (102).

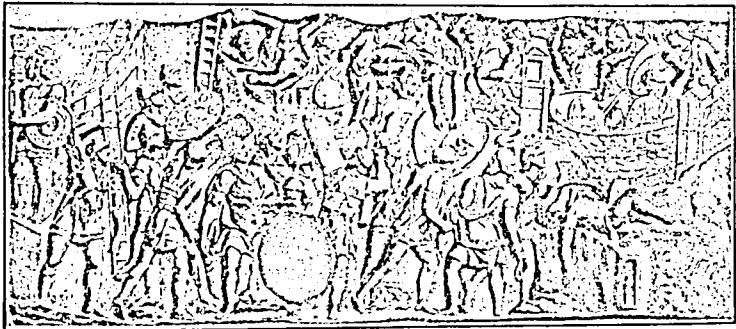
Curând Decebalus nesocoti tratatul. Atunci Traianus puse de se clădi un minunat pod de piatră peste Dunăre (la Severin).

Podul lui Traianus

Apoi trecu în Dacia (105) cu gândul hotărît de a preface această țară în provincie romană.

De astă dată el se îndreptă spre Sarmizegethuza prin trei părți. Cea mai mare parte din trupe o luă pe valea Oltului în sus. După multe greutateți, ajunse în fața cetății, unde se

Asaltul Sarmizegethusei

Răniți romani

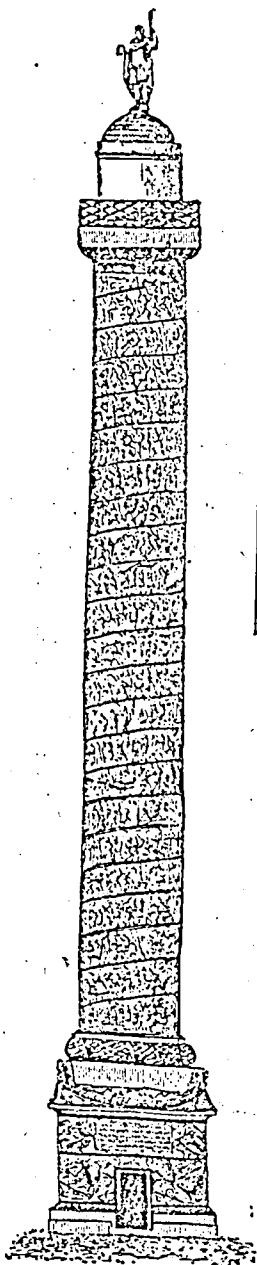

Prinși romani arși
de femeile dace

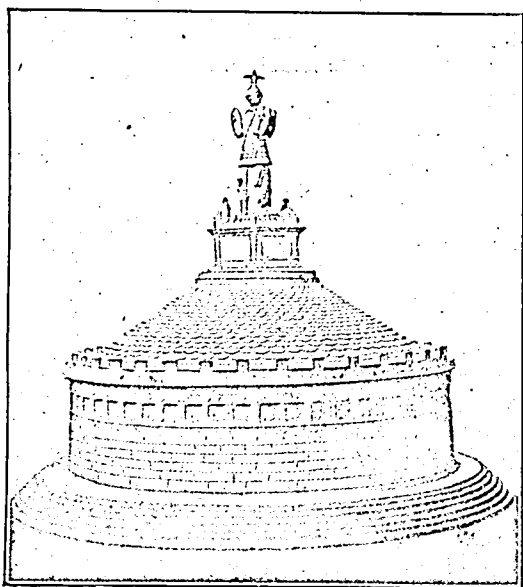
incinse o luptă crâncenă. În cele din urmă Sarmizegethuza căzută cu toate eforturile uriașe ale lui Decebalus. Acesta puse să se dea foc cetății, iar el fugi în munți. Toți Dacii fruntași se otrăviră. Romanii urmăriră pe fugăr. Acesta, în fine, pentru a nu fi prins se străpuse singur cu sabia (106). Capul său fu trimis la Roma.

Otrăvirea frunțașilor daci

Columna lui Traianus

Monumentul dela Adam-Clissi

Prin luarea Sarmizegethusei și prin moartea lui Decebalus statul dac fu desființat și Dacia supusă. Ea fu prefăcută în provincie romană și anume partea dintre Dunăre, Tisa, Carpații nordici, Nistru de sus și Prutul de jos.

Învingătorul celebră înfrângerea Dacilor prin serbări strălucite. Tot în amintirea acestei victorii se ridică la Roma *columna lui Traianus* în mijlocul forului înființat de el, iar în Moesia *monumentul dela Adam-Clissi* (Constanța).

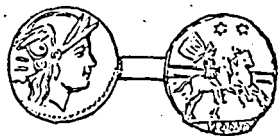
După prefacerea Daciei în provincie romană, Traianus coloniză această țară cu o mulțime nenumărată de locuitori, aduși din toate părțile imperiului. Cei mai mulți din aceștia erau Romani, sau

deși străini, erau perfect romanizați. Tot deodată el stabilă în noua provincie și o legiune, care să ajute astfel la desăvârșita ei romanizare. Se îngrijă în fine să-i dea și o organizare din cele mai bune, căci eră o provincie de margine și trebuia legată bine de imperiu.

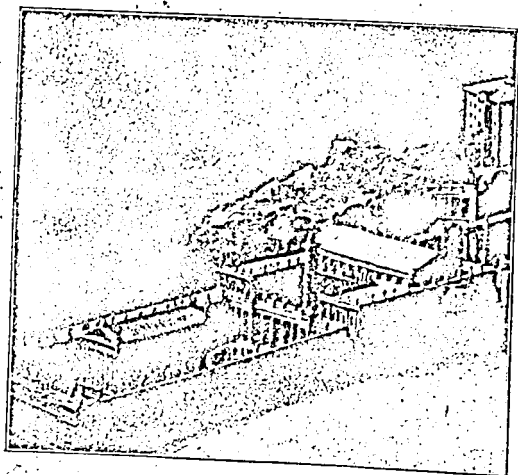
Din coloniștii aduși de Traianus în Dacia se trag Românii de astăzi.

Victorios fu Traianus și în războiul cu Parții. E drept, că nu putu răpune cu desăvârșire acest popor războinic. Dar întinse mult cuceririle romane în acea parte. Astfel, sub el imperiul roman avu cea mai mare întindere, cuprinzând aproape toată lumea veche. În mijlocul luptelor din Orient, Traianus muri (117).

El a făcut și îmbunătățiri: a bătut monede, a clădit forul ce-i poartă numele, băi și a înființat aziluri pentru copii, etc.

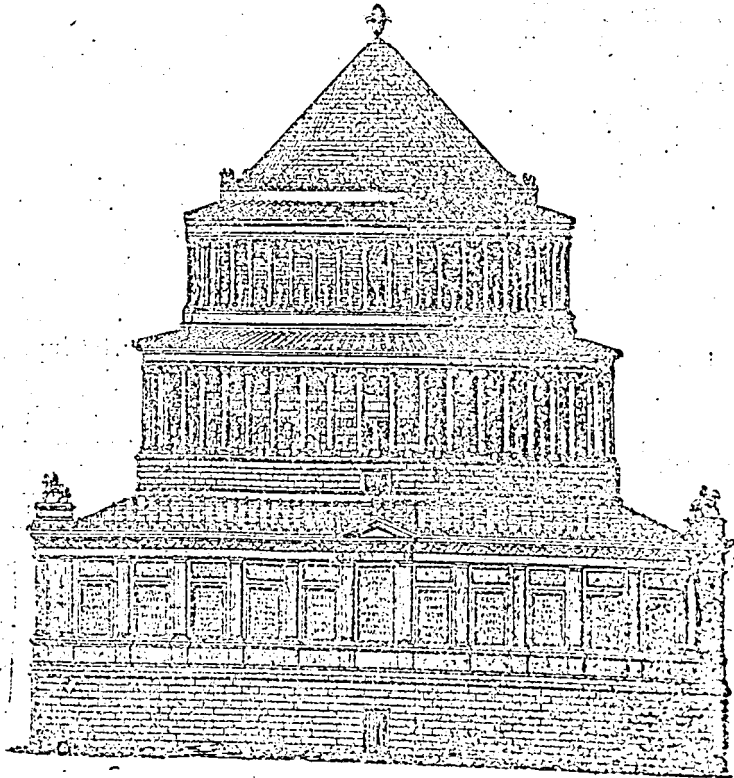
Monedă dela Traianus

Forul lui Traianus

Tot din timpul lui e și arcul de triumf, ce-i glorifică isprăvile.

Acesta fu înainte de toate pașnic și, pentru a întări imperiul în granițe naturale, părăsi toate cuceririle făcute de Traianus peste Euftrat. Vroise a face acelaș lucru și cu Dacia, care erà «peste» Dunăre pentru Romani, dar se împiedecase de repede și înfloritoarea ei civilizație. Gândul lui principal erà să aducă bună stare provinciilor. De aceea a călătorit pe jos prin toate părțile imperiului, ca să-și deă seama de tot și pretutindeni a lăsat temple, palate, apeducturi, ziduri de apărare și alte monumente. Între altele : a făcut un zid în nordul Britanniei, ca să o apere de Scoți, numit «Zidul lui Hadrianus»; a clădit orașul *Adrianopol*, în *Thracia*; și a ridicat un măreț mormânt pentru sine, zis *Mauzoleul lui Hadrianus*. Tot el a strâns într'un codice legile imperiului.

Mauzoleul lui Hadrianus

În timpul lui se răscoală din nou Ebreii, dar după 2 ani de împotriviire fură înfrânți și răspândiți în toate părțile.

Antoninus Pius fu următorul și fiul său adoptiv. Acesta fu atât de bun, de drept, de iertător, că i se zicea «părintele neamului omenesc». Se aseamnă cu Titus. De aceea în timpul lui, imperiul se bucură de o pace lungă și spornică. Când muri lăsă prin adopțiune pe Marcus Aurelius.

Marcus Aurelius fu un împărat filozof, fiind chiar autorul unor frumoase cugătări. Eră plin de virtuți și preferă mai bine să-și vândă

Antoninus Pius

Marcus Aurelius

mobilele și podoaabele, decât să pună biruri. Pe de altă parte el iubiă tot atât de mult pacea ca și precedesorul său. Cu toate acestea a avut de purtat lupte cu popoarele de pe la granițe, pe care bună starea imperiului le atrăgea. În deosebi el s'a bătut victorios cu *Marcomanii* (neam german) dela Dunăre, în timpul căror lupte a și murit la Vindobona (Viena).

Cu netrebnicul fiu al lui Marcus Aurelius, *Commodus*, se încheie domnia Antoninilor (192).

XXIV

Anarhia militară

1. Anarhia militară. — După Antonini urmă o epocă de lupte civile pentru domnie. Aceasta tinu tot cam un veac și e cunoscută sub numele de *anarhia militară*.

În tot acest timp împărații se succedară cu repeziciune, ridicați fiind: sau de garda pretorienilor, sau de legiunile din provincii, care erau împănate cu mercenari barbari, turburători și nedisciplinați. Fiecare armată se întrecea să facă pe generalul său împărat, pentru ca să tragă tot felul de foloase. Imperiul eră ca și pus la mezat. Cel ce da mai mult și mai multe drepturi trupelor, acela ajungea împărat. Astfel fu un timp, când toți generalii se proclamaseră deodată împărați. Erau vre-o 30 la număr, fiecare în câte un colț al imperiului. Ba încă și soldați barbari ajunseră pe tron. Imperiul roman mergea astfel spre prăbușire.

Dintre toți împărații acestui secol de anarhie (neorânduială) și de decădere, prea puțini fură cei cari izbutiră să se mențină și să se distingă. Așa fură: *Septimius Severus*, pe la începutul acestei epoci, care înlocui pe pretorienii cu legionarii de frunte și guvernă cu înțelep-

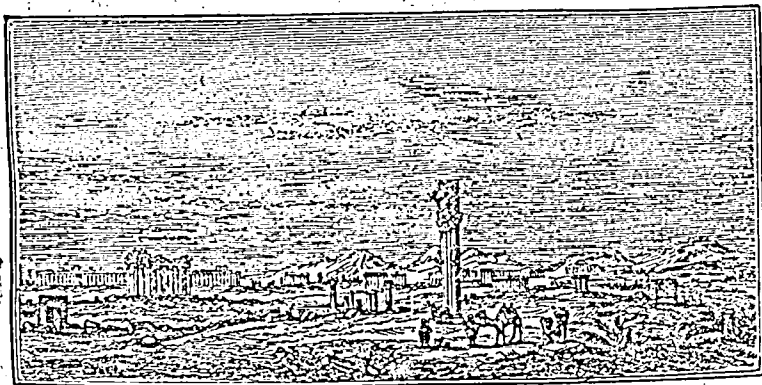
Septimius Severus

ciune; *Alexandru Severus*, pe la mijlocul epocii, care iarăși domni bine mai mult timp; și *Aurelianus*, către sfârșit, zis și împăratul cu «mâna de fier», care își puse în gând să restaureze imperiul.

2. *Aurelianus*. — Aurelianus ajunsese împărat în 270. El era din țările ilirice și fu un om energic. Avea în gând să potolească diferitele răcoale, să recucerească provinciile revoltate și să înfrâneze pe barbarii dela hotare. Cu drept cuvânt dar i se zice «reîntemeietorul imperiului».

Pentru aceasta el a fost nevoit să mai restrângă în unele părți limitele imperiului, ca să aibă la îndemână mai multă armată. Astfel a părăsit definitiv Dacia, deși bătuse pe *Goții* (popor german) ce intraseră în acea provincie.

Dintre luptele purtate de el pentru reîntărirea imperiului, sunt demne de amintit cele purtate în Siria cu vestita regină *Zenobia* din orașul *Palmyra*. Această cetate, zidită

Ruinele Palmyrei

într'o oază din deșert, ajunsese la mare strălucire prin comerțul ei. Palmyra fu însă acum cu desăvârșire distrusă, iar regina ei dusă în triumful învingătorului.

Cu toate meritele câștigate pentru imperiu, Aurelianus fu ucis și el după prea puțini ani de domnie.

3. Dacia sub Romani, părăsirea ei.— Urmașii lui Traianus îngrijiră de Dacia. Ei îi îmbunătățiră organizația și căutară să o apere de barbari.

Mulțumită acestei îngrijiri, starea provinciei ajunse din cele mai înfloritoare. Avea o mulțime de orașe bogate: *Sarmizegethuza* (Grădiștea), *Apulum* (Alba-Iulia) ș. a. Orașele erau legate între ele prin mai multe drumuri așternute cu piatră și apărate de *castele* și *valuri* (șanțuri întărite). Comerțul, industria și agricultura se dezvoltau din ce în ce. Apoi Dacia eră bogată și în *mine*, mai ales de aur. Cu un cuvânt această provincie se bucură de o mare ușurință și siguranță în traiu. Totdeodată înflori într'insa și cultura și artele. Toate orașele ei erau pline cu tot felul de monumente (palate, temple, amfiteatre, apeducte, therme), ale căror ruine se văd și azi.

În timpul anarhiei militare însă, Goții supărară foarte mult Dacia. Ba chiar luară în stăpânire cea mai mare parte dintr'insa. Astfel că Aurelianus se văzù nevoit în cele din urmă să o părăsească, mai ales că și interesele militare ale imperiului cereau aceasta. El se împacă cu Goții și le lăsă Dacia, cu îndatorire de a fi apărători ai graniței dunărene contra altor barbari (271). În urmă retrase armata și guvernul provincial, dând locuitorilor, ce au voit să treacă Dunărea, pământuri prin apusul Moesiei. Acolo a înființat o nouă provincie, zisă *Dacia Aureliană*.

Dar dintre locuitorii Daciei, doar bogătașii și cei ce erau pe la margine au trecut peste fluviu. Aceștia însă erau foarte puțini. Restul, adică cei mai mulți, cari erau legați de pământul pe care trăiseră aproape două veacuri, deprinși apoi de mai înainte cu Goții și cu alți barbari, nu s'au dus dincolo. De altfel acolo ei n'ar fi fost, la împrejurări, mai bine apărați de barbari decât în Dacia și astfel au rămas unde se găseau. Dar fiindcă barbarii i-au tot pustiit, ei s'au retras în munți, unde s'au păstrat sute de ani cu limba, firea și obiceiurile lor. Din ei se trage poporul român de azi, care locuiește tot prin țările, pe unde au trăit și vechii coloniști romani.

XXV

Diocletianus și Constantin cel Mare

1. Diocletianus și reformele sale. — Lucrarea de reîntărire a imperiului fu continuată de *Diocletianus* (285—305), care dete o nouă întocmire statului.

Diocletianus

Pentru că acesta eră foarte întins, greu de apărat și de cârmuit de un singur om, Diocletianus hotărî să împartă puterea imperială. Astfel el mai luă un coleg (tovarăș) cu titlul de *Augustus*, ca și el. Apoi fiecare din acești Augusti își luară câte un ajutor, cu titlul de *Caesar*. Când un împărat muriă, trebuia să-l înlocuiască de drept unul din Cesari fără amestecul trupelor. Drept urmare imperiul se împărți în 4 părți. Diocletianus luă *Orientalul* și-și stabilî capitala la *Nicomedia* (în Asia-Mică), iar colegul său luă *Occidentalul* și avu reședința la *Milan*. De acum răsăritul imperiului căpătă mai multă importanță. Părțile celor doi Cesari se cuprindeau în ale Augustilor.

Totdeodată el desființă orice formă republicană a statului. Astfel prefăcî imperiul într'o adevărată *monarhie*, după chipul celor orientale, luându-și titlul de «domn stăpânitor». De acum împăratul nu mai e în atingere cu soldații și nu ori-cine poate să-l vază. El locuiește în palate strălucite, are o curte numeroasă și stă, încununat cu diademe și împodobit cu haine scumpe, pe un tron de aur. Cei ce i se prezintă trebuie să i se prostearnă (să cadă înainte-i).

Când crezî, că reformele sale au prins temeiul, «părintele împăraților», cum i se zicea lui Diocletianus, abdică (305), iar după câți-va ani muri.

2. Constantin cel Mare; Constantinopolul. — Reformele lui Diocletianus însă n'au împiedicat luptele sângeroase pentru tron. Acestea s'au urmat un șir de ani, până când a triumfat *Constantin*, zis *cel Mare* (323—337).

Eră un tânăr frumos, cu un spirit pătrunzător și cu o voință energetică. Se zice, că în lupta ce avuse cu rivalii săi, el ar fi văzut pe cer o cruce luminoasă, pe care erau scrise cuvintele: «În acest semn vei învinge». Atunci el ar fi pus pe steaguri semnul crucei, ar fi atras la sine numeroși creștini și numai astfel ar fi izbutit să rămână singur împărat.

Constantin desăvârși reformele lui Diocletianus. El împărți imperiul în 4 *prefecturi*, divizate și aceste în *diocese* și *provincii*. Pe de altă parte despărți funcțiunile civile de cele militare. Funcționarii începură a alcătui o ierarhie cu titluri pompoase și cu lefuri mari, încât se creiă o nouă noblețe, noblețea de demnități.

Apoi mută capitala din Roma pângână la *Byzantium*. Acolo clădi un nou oraș, după modelul Romei, în care aduse cu forța locuitori de prin orașele vecine și pe care-l numi, după numele lui, *Constantinopol*. Se zice, că tot 12 vulturi ar fi arătat locul noiei capitale. Constantinopolul eră pus mai la adăpost de barbari și mai lesne de apărat. Pe de altă parte eră mai la mijlocul imperiului și se putea dezvoltă mai ușor, fiind centrul comercial dintre două continente.

În sfârșit Constantin recunoscu *creștinismul* ca religie liberă. Mama sa *Elena* avusese mare înrăuire asupra lui în această privință. Iar când a fost să moară, Constantin chiar s'a botezat (337). Astfel el este *primul împărat creștin*. Biserica l'a pus, ca și pe mama sa, în rândul sfinților.

Constantin cel Mare

3. Răspândirea creștinismului. — Creștinismul eră noua religie întemeiată de Isus Christos și se bază pe *credință*, *speranță* și *iubire*.

La început răspândirea lui nu fu împiedicată, întru cât la Roma se adorau toți zcii din imperiu. Dar mai târziu nu fu tot așa. Creștinii — nerecunoscând cultul împăraților, ce eră obligator pentru toate religiile; propoveduind desființarea armatelor și sclaviei, mijloacele care tocmai făceau temelia imperiului; și pe de altă parte trăind retrași — începură a fi persecutați. Astfel se porni contra lor un șir de *goane* sau *persecuțiuni* (10 la număr). Chiar împărații cei mai buni, Antonii, i-au persecutat. Cea din urmă și cea mai generală persecuție avu loc sub Diocletianus. Creștinii erau supuși la tot felul de chinuri. Totuși ei nu se lepădau de credința lor, ci suferiau cu bucurie toate schingiuirile și de aceea se zice *martiri* sau *mucenici* (mărturisitori pentru Christos).

În cele din urmă numărul creștinilor ajungând foarte mare, Constantin căută să puie creștinismul în serviciul său și astfel recunoscă oficial existența acestei credințe.

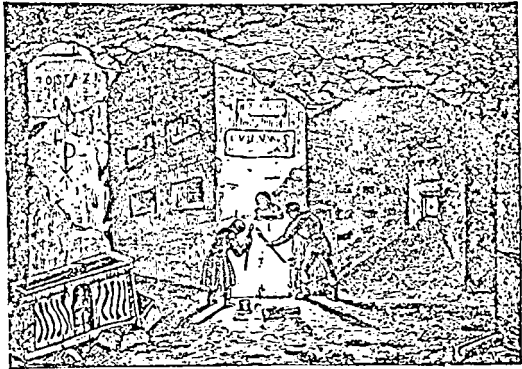
4. Biserica primitivă și catacombele. — În toate orașele, unde creștinii erau numeroși, ei formau o comunitate (obștie religioasă) zisă *biserică*, după vorba greacă care însemnează «adunare». Fiecare membru putea să-și exercite profesia sa, dar toți se socotiau frați, trebuiau să se ajute și se adunau să laude pe Dumnezeu în comun. Președinții acestor comunități se ziceau *episcopi* (supra-vegheatori); iar bunurile «bisericiei», se administrau de *diaconi*, ca îngrijitori. În zilele de rugăciuni ei ascultau cele spuse de cei mai «bătrâni», adică de *proși*. Aceștia explicau învățăturile lui Christos, dădeau sfaturi, încurajau pe credincioși, etc.

După ce creștinismul fu recunoscut ca religie liberă, începură să se facă *sinoade*, adică adunări mai mari. Primul sinod fu la *Niceea*, întrunit de Constantin cel Mare (325). La el luară parte 318 episcopi. Acolo s'a stabilit simbolul credinței. Sinodul dela *Niceea* s'a ocupat cu înfrânarea *ereticilor* (rătăciților) dela dreapta credință (ortodoxie). Aceș-

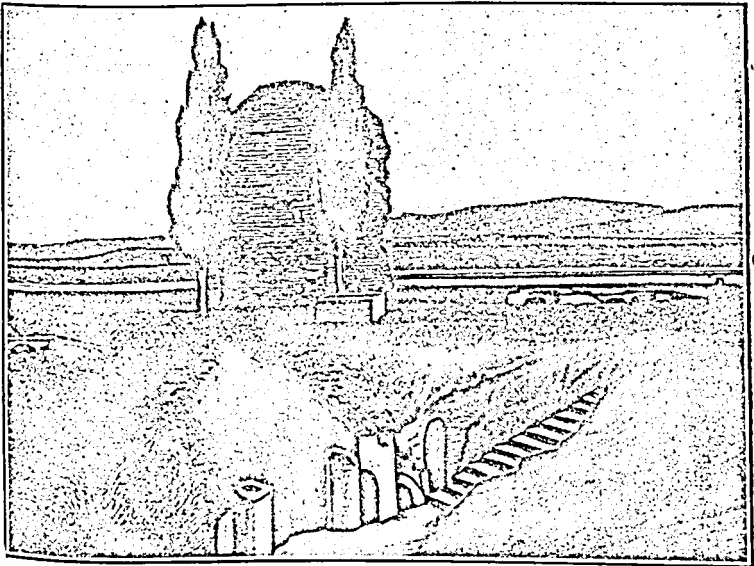
tia nu urmau părerile majorității membrilor bisericeii. Ei făceau fel de fel de explicațiuni asupra lui Isus Christos. Cea mai puternică erezie fu a lui *Arius*, episcopul de Alexandria. La sinodul din Niceea «arianismul» fu condamnat, dar el mai dură multă vreme, barbarii mai ales fiind «ariani».

La început creștinii nu aveau temple. Predicile și ceremoniile le fă-

ceau în *catacombe*. Acolo își îngropau și morții. Catacombele

Interiorul catacumbelor

Exteriorul catacumbelor

erau galerii subterane (hrube pe sub pământ), ca și mormintele Romanilor săraci, pentru că numai acestea erau îngăduite de legi. Numai sub Constantin cel Mare ei putură să-și zidească temple (*biserici*).

XXVI

Ultimele timpuri ale imperiului

Julianus Apostatu

1. Urmașii lui Constantin cel Mare; Iulianus Apostatul. — Lupte noi turburată imperiul după moartea lui Constantin. Acestea se deteră mai cu osebire între membrii familiei lui Constantin. Dintre aceștia, cel din urmă și cel mai însemnat, fu nepotul său de frate, *Iulianus* (361—363).

Iulianus e cunoscut mai ales prin dorința lui de a reînvia vechile credințe păgâne. După Constantin creștinismul întinzându-se aproape în întreg imperiul, nici un împărat nu-i mai puse nici o stavilă. Numai Iulianus încercă să-l prigo-nească din nou, cu toate că și el fusese creștin. De aceea biserica i-a zis *Apostatul* (renegatul). Persecuția lui însă n'a fost sângeroasă, ci mai mult o batjocură a învățăturilor lui Christos. Astfel luă averile creștinilor și

nu-i primiã prin școli și deci nici în funcții, căci numai așa, săraci și proști, zicea el, vor fi «fericiți». De altfel Iulianus a fost un împărat filozof și viteaz, ca și Marcus Aurelius. El a murit după 2 ani de domnie, fiind rănit în niște lupte din Asia, fără ca imperiul să aibe timpul să se folosească de cârmuirea lui energică și înțeleaptă.

După el imperiul suferi mai-cu osebite loviturile barbarilor de la granițe. Aceste lovituri devenirã mai strașnice după nãvãlirea *Hunilor* (375), un neam de sãlba-

Nãvãlirea Hunilor

tici veniți din Asia. Atunci Goții de la Dunăre. — și anume semințiile apusene, zise *Vizigoții* — trecură în sudul fluviului și cutreirară victorioși toată peninsula balcanică. La rândul lor și popoarele germane dela Rhin, *Francii*, călcară partea cealaltă a imperiului.

Francii

În aceste împrejurări imperiul se împărțise între diferiți împărați pentru a fi mai bine apărat și fusese teatrul a numeroase lupte pentru tron. Dar în cele din urmă ajunse la domnia întregului imperiu, *Theodosius*.

Theodosius cel Mare

2. *Theodosius cel Mare*. — *Theodosius*, supranumit de biserică *Cel Mare*, eră un vestit general, de fel din Spania. El fu cel din urmă dintre oamenii mari ce avu imperiul roman

Prima grijă a lui Theodosius fu de a reorganiza armata și de a respinge pe barbarii dela margini, ce intraseră în imperiu. Astfel el înfrânse pe Vizigoți, îi stabilă în Moesia și luă 40.000 din ei în armatele imperiale. În schimb barbarii se îndatorară a apăra ei imperiul de năvălirea altor barbari. Tot așa făcu și cu Francii, pe cari îi stabilă în stânga Rhinului în Gallia, în aceleași condițiuni. Cele două granițe deschise barbarilor, Dunărea și Rhinul, fură în acest chip închise și invaziunile (năvălirile) nouilor barbari se opriră.

Theodosius avu și o altă importanță. După apostasia lui Iulianus el veni să stabilească definitiv creștinismul ca *religie de stat*. Astfel dădu urmare hotărîrilor (canoanelor), sinodului din Niceea contra arianismului și începù prigoniri contra «păgânilor», adică împotriva credincioșilor vechilor religii cari trăiau mai mult prin sate (*pagi*) de unde le vine numele (paganus-sătean). Cu acest prilej s'au nimicit o mulțime de opere de artă ale vechimei. Acum fu stins pentru totdeauna focul sfânt din Roma și încetară definitiv jocurile olimpice din Grecia. Pe lângă aceasta el se arată atât de supus bisericei, încât recunoscù mai presus de el puterea morală a acesteia.

3. Împărțirea definitivă a imperiului și soarta lui. — Se părea că prin măsurile luate de Theodosius, imperiul va renaște. Dar în realitate nu fu așa. Chiar Theodosius însuși a văzut, că puterea statului roman e foarte slăbită și primejduită. De aceea înainte de a muri (395), el a împărțit definitiv imperiul între tinerii săi fii: *Arcadius* și *Honorius*.

Arcadius luă *imperiul de răsărit*, cu capitala Constantinopol; iar lui Honorius i se dete *imperiul de apus*, cu capitala *Ravenna* în Italia.

Imperiul de apus nu mai ținu nici o sută de ani. Diferitele popoare barbare germane năvăliră într'însul, îi ocupară rând pe rând provinciile și întemeiară regate noi în părțile ocupate. Ba Vizigoții, venind dela Dunăre, sub șeful lor *Alaric*, jefuiră Roma (410). Mai târziu și Hunii, cari se stabiliseră în *Pannonia* (Ungaria), încercară să-i dea lovi-

turi mortale. Un rege al lor, crunt și viteaz *Attila*, poreclit și «biciul lui Dumnezeu», pătrunse în Italia și ajunse la Roma (452). Vestita cetate nu fu scăpătă decât numai prin rugăciunile episcopului și prin darurile date de acesta regelui hun. Nu trecu mult apoi și *Vandalii*, un neam german, care se stabiliseră în Africa, după ce trecuseră prin Spania, veniră și ei în Italia, intrară chiar în Roma (455) și o prădară în mod cumplit (vandalic). În cele din urmă *Odoacru*, regele *Herulilor* (iar un neam german), detronă pe ultimul împărat *Romulus Augustulus* și întemeie în locul imperiului roman de apus *regatul barbar al Italiei* (476).

Imperiul de răsărit a mai existat o mie de ani, însă cu totul prefăcut, aproape schimbat, până când a căzut și el sub *Turci* (1453), ultimii barbari năvălitori.

Odată cu desființarea imperiului roman de apus, se încheie și istoria antică (5000 în. Chr. — 476 d. Chr.).

